

De medische zorg in Schijndel door de eeuwen heen

**Een historische terugblik op de oudste generaties chirurgijns, medicine
doctoren, huisartsen, vroedvrouwen en ontwikkelingen in de
gezondheidszorg [1515-ca. 1990]**

**Een uitgave van Heemkundekring Schijndel
door Henk van den Brand, Marijn Ligtenberg en Henk Beijers
leden van de historische werkgroep**

Schijndel 2021

Voorwoord

Wie archiefonderzoek doet in de meest uiteenlopende bronnen stuit met enige regelmaat op aspecten die rechtstreeks te maken hebben met de ontwikkelingen binnen de geneeskunde. Het zijn vaak losse fragmenten die ons iets meer vertellen over het werk van dorpschirurgijns, van heelmeesters, van universitair afgestudeerde medicine doctoren zoals ze werden genoemd, de rol van vroedvrouwen binnen een dorpsgemeenschap, het omgaan met psychiatrische patiënten, de uitbraak van besmettelijke ziekten, wonderbaarlijke genezingen, de stichting van kruisverenigingen, diverse vormen van verpleging in gasthuizen e.d., kortom.....in de Schijndelse archieven zijn aardig wat aanknopingspunten te vinden die ons iets concreets kunnen vertellen over de medische zorg door de eeuwen heen. Interessant is te constateren dat met name in de oude schepenbankarchieven en notariële stukken veel praktische informatie is terug te vinden over de activiteiten van het medisch personeel, terwijl met name in de 19^e en 20^e eeuw die informatie vaak niet zo uitvoerig is beschreven en men meer is aangewezen op gemeentelijke stukken over de gezondheidszorg in het algemeen. Als leden van de historische werkgroep van heemkundekring Schijndel zijn we op zoek gegaan naar al die honderden historische wetenswaardigheden en hebben alle onderzoeksgegevens gebundeld in dit bescheiden boekwerk, omdat we vinden dat dit stuk medische historie wereldkundig gemaakt zou moeten en mogen worden. Het ene verhaal zal de lezer boeiender vinden dan het andere. Al lezende heb je afwisselend te maken met wat 'droge kost' maar er zit ook heel boeiende soms spectaculaire informatie tussen. Beschouw deze publicatie niet als een roman maar meer als een 'naslagwerk' voor hen die meer willen weten over de gezondheidszorg in Schijndel in de voorbije eeuwen!

In het eerste deel hebben we bewust gekozen voor het uitwerken van een globaal beeld over de ontwikkelingen binnen de geneeskunde vanaf de prehistorie tot aan onze tijd. Het gaat om hele vroege ontwikkelingen wereldwijd en vanaf de middeleeuwen ligt het accent meer op ons eigen land en vanaf de Napoleontische Tijd meer specifiek op de Brabantse situatie. We hebben daarmee alle onderzoeksresultaten met betrekking tot de concrete Schijndelse situatie bewust in een wat bredere historische context willen plaatsen.

Daarna volgt het tweede deel dat specifiek ingaat op de ontwikkelingen binnen Schijndel vanaf de 16^e eeuw tot heden. Bij de inventarisatie van alle belangrijke oude akten was het niet zo simpel een verantwoorde keuze te maken, maar uiteindelijk hebben we besloten om in ieder geval per familie van chirurgijns of

doktoren zoveel mogelijk akten in chronologische volgorde op te nemen, waarin een grote verscheidenheid aan familienamen passeert. We hebben die keuze gemaakt in het besef dat het voor o.a. genealogische onderzoekers een mooie bron zou kunnen zijn voor hun historische zoektochten. De grote inhoudelijke verscheidenheid in het bronnenmateriaal, waaruit we af en toe een tekst in oud schrift als illustratie hebben opgenomen, heeft bovendien iets bekoorlijks in zich en voor lezers die niet vertrouwd zijn met oude historische teksten zijn die archiefstukken een eye-opener!

In dit overzichtswerk, dat deels informatie biedt over de geneeskunde wereldwijd presenteren we in ieder geval een bijzonder stukje Schijndelse historie, wat we graag willen delen met een breder publiek. We wensen als auteurs van deze verzamelbundel iedereen die er kennis van wil nemen veel leesplezier.

Henk van den Brand [historisch onderzoek + corrector]

Marijn Ligtenberg [historisch onderzoek]

Henk Beijers [historisch onderzoek + eindredactie]

PS

Wij stellen het zeer op prijs dat degene die gebruik maakt van deze publicatie een correcte bronvermelding aangeeft.

Onze dank gaat uit naar de prettige samenwerking met de directie en medewerkers van drukkerij Wihabo te Geffen en de prima verzorging van het drukwerk.

Voorwoord	2
-----------	---

DEEL 1

Globaal beeld van de ontwikkeling der geneeskunde

1. Ver terug in de tijd	5
2. Geneeskunde bij de Romeinen	6
3. De rol van kloostergemeenschappen	8
4. Geneeskundige zorg in de Middeleeuwen	10
5. Nieuwe ontwikkelingen vanaf de Gouden Eeuw`	15
6. De rol van de vroedvrouwen	24
7. De medische omstandigheden vanaf de Napoleontische Tijd	26
8. Eind 19 ^e eeuw tot aan de Tweede Wereldoorlog 1940-1945	36
9. Recente ontwikkelingen na de Tweede Wereldoorlog tot heden	49

DEEL 2

Resultaten van ons onderzoek m.b.t Schijndelse situatie

1. De Schijndelse doktoren vanaf de 16 ^e eeuw	54
2. Schijndelse vroedvrouwen vanaf de 17 ^e eeuw	230
3. Wonderbaarlijke genezingen van Schijndelaren	239
5. De 19 ^e -eeuwse administratie rond medische zaken	245
6. Van gasthuis tot ziekenhuis [1870-1967]	246
7. De Spaanse griep [1914-1918]	257
8. Het Wit-Gele Kruis te Schijndel	259
9. Ontwikkelingen tussen 1930 en 1990	267
Lijst van afkortingen	271
Bijlage over de gemeenteverslagen [1851-1925]	272
Eindnoten per deel	277

DEEL 1

Globaal beeld van de ontwikkeling der geneeskunde wereldwijd

1. Ver terug in de tijd

Omtrent 2009 is er een 'Canon van de geneeskunde in Nederland' verschenen. Interessant is dat hier een voorbeeld wordt gegeven van een opvallende archeologische vondst in het Drentse Yde, waar door veenarbeiders in 1897 een goed geconserveerd menselijk lichaam werd blootgelegd. Door de structuur van het hoogveen aldaar werden immers micro-organismen nauwelijks afgebroken en verkeerde het lichaam in een nog redelijke staat. Dat gaf de wetenschappers die zich concentreren op de paleopathologie de mogelijkheid deze vondst nader te bekijken en hebben daarbij speciaal gelet op de combinatie van leefwijze en bepaalde ziektepatronen binnen de bevolkingsgroepen die toen leefden. Diepgaand onderzoek werd verricht door o.a. archeologen, celbiologen, anatomen, orthopeden, pathologen, radiologen, tandheekkundigen, dermatologen, zoölogen, ieder vanuit zijn of haar eigen specialisme. Aan het licht kwamen sekse, leeftijd, bloedgroep, lichaamslengte en zelfs informatie over de doodsoorzaak behoorde tot de mogelijkheden. In dit geval bleek het te gaan om een meisje van 16 jaar dat leefde aan het einde van de IJzertijd en het begin van de Romeinse periode, zeg maar omtrent het begin van onze jaartelling. Ze was bij benadering 1.40 m lang en had bloedgroep A. Bij haar overlijden waren de verstandskiezen kennelijk nog niet doorgebroken. De wervelkolom leek sterk op een scoliose = een zijwaartse verkromming van de wervelkolom. Volgens de analyse zou de doodsoorzaak wurging zijn geweest. ¹

Houten geneesmiddelen- of kruidenkistje gevonden in een sarcofaaggraf op de Hunenberg bij Nijmegen waarin ook glaswerk, enkele ringen, een schaar en medische instrumentjes zijn aangetroffen [Canon pag.14]

2. Geneeskunde bij de Romeinen

Het is bekend dat de Romeinen lange tijd ons land hebben bezet totdat ze noodgedwongen in de 5^e eeuw teruggeroepen werden om hun stad en het Romeinse rijk te verdedigen in 476 n. Chr.

Daardoor waren de toenmalige bewoners van onze streken in staat kennis te maken met de opvattingen over geneeskunde en gezondheidszorg op Grieks-Romeinse basis. Destijds trokken hun medici en verplegers [capsarii genoemd] mee met de legioenen om dienst te doen in hun militaire hospitalen [valetudinaria]. Op elke legerplaats [castrum] maakte zo'n hospitaal onderdeel van het complex uit. Alles was tot in de puntjes geregeld zoals sanitaire en hygiënische behoeften van de soldaten, verzorging en verpleging van zieken en waar nodig geneeskundige hulp aan gewonden. Wat wil nu het geval....in Nijmegen is een fascinerende archeologische vondst gedaan nl. in een sarcofaaggraf op de Hunenberg, waar een grote legerplaats was gebouwd voor minstens twee legioenen [= 12.000 manschappen], ontdekte men in de grond een medicijnkistje waar diverse heelkundige instrumenten in aangetroffen werden. Het behandelen van wonden en kleine chirurgie zoals aderlaten waren het belangrijkste bestanddeel van de heelkundige zorg. Zo gauw het aankwam op ingewikkelde operaties liet men dit over aan gespecialiseerde medici bv. voor de behandeling van een oog of het verwijderen van galstenen. Ook op kleinere legerplaatsen zoals bv. in Katwijk had men ook medisch personeel in dienst en volgde men nauwgezet de hygiënische leefregels. Misschien heeft de

lokale bevolking toentertijd met bewondering gekeken naar al die praktijken. Pas veel later, na de uitvinding van de boekdrukkunst verschenen geschriften over de Grieks-Romeinse opvattingen en dat beïnvloedde het geneeskundig denken in heel West-Europa.²

Instrumentarium voor het uitvoeren van een aderlating [Wikipedia]

Tegelijkertijd echter werd natuurlijk ook in andere delen van de wereld de geneeskunde beoefend. In een schitterend en bijzonder rijk geïllustreerd standaardwerk uit 1987 wordt de geschiedenis van de geneeskunde wereldwijd uit de doeken gedaan waarin o.a. besproken worden de prehistorische ontwikkeling, de primitieve culturen, de landen van Zuid-Amerika, andere beschavingen zoals in Mesopotamië, de Hebreeuwse geneeskunde, het Oude Egypte, India, het Oude China, om ons uiteindelijk kennis te laten maken met de Grieks-Romeinse opvattingen over de medische wetenschappen, die voor het West-Europees continent van groot belang zijn geweest.³

3. De rol van kloostergemeenschappen

In de periode van het vroege christendom waren de kloosters vaak een toevluchtsoord voor zieken of rondtrekkende pelgrims die naar bedevaartplaatsen op weg waren. In de eerder besproken canon wordt als voorbeeld gegeven de abdij van Egmond [10^e-16^e eeuw] waarbij een hospitaal tot het complex behoorde. Het is zeker niet uitgesloten dat ook Zuid-Nederlandse kloosters eenzelfde functie hebben gehad, denk bv. in onze regio aan de Norbertijnerabdij van Berne gesticht in 1134, of Cisterciënzerabdijen gesticht vanaf 1098 met o.a. kloosters in Tilburg, Echt, Diepenveen, Tegelen en Zundert en de Achelse Kluis op Belgisch grondgebied. Bij zo'n klooster was een onderdeel van het kloostercomplex een zgn. infirmerie waar een infirmarius [ziekenverpleger] de scepter zwaaide en leiding gaf. Bij die kloosters lag meestal een kloostertuin [hortus] waar men medicinale planten kweekte. Ook bestond de mogelijkheid dat men een soort gasthuis had buiten de kloostermuren waar een hospitaalmeester de werkzaamheden coördineerde samen met een hospitaalmoeder en enkele ziekenoppassers. Al in 567 was bij het concilie van Tours afgesproken dat men het voortaan tot de taak der parochies zou rekenen dat men armen- en ziekenzorg zou organiseren. Tegelijkertijd groeide het besef dat ook de caritas [naastenliefde] niet alleen tot het domeinen van de parochiekerken behoorde maar dat ook lokale overheden hierin hun verantwoordelijkheid moesten nemen. Van de abdij van Egmond is bekend dat de monniken in hun schrijfkamers [scriptoria] handschriften vervaardigden met geneeskundige beschouwingen en aanwijzingen voor medische behandelingen. ⁴

Abdy van Postel gesticht in 1138

De Sint-Adelbertusabdij te Egmond omstreeks 1570 aan het begin van de 18^e eeuw getekend naar een gravure van Jacobus Schijnvoet; het kloosterhospitaal is vermoedelijk het gebouwtje op de voorgrond links vóór de kapel
[in: Canon pag.16]

Abdy van Berne in Bernheze gesticht in 1134 [foto abdiyarchieff]

4. Geneeskundige zorg in de Middeleeuwen

Een van de meest ingrijpende ziekten die in de Middeleeuwen de mensheid bedreigde en zelfs teisterde was de pest, ook wel de 'haastige ziekte' genoemd omdat men er in vrij korte tijd aan dood kon gaan. Het is een infectieziekte die bij vlagen epidemisch kan zijn of zelfs pandemisch en enorme aantallen slachtoffers eiste. Zo werd bv. Europa in de jaren 1347 tot 1352 opgeschrikt door een epidemie die buitensporige vormen aannam nl. die van de zgn. 'zwarte dood'. Miljoenen mensen in Europa werden door dit lot getroffen. De sterfte was enorm. Er zijn schattingen die ons vertellen dat zowat een kwart en misschien wel een derde van de toenmalige bevolking de epidemie niet had overleefd.⁵

De ziekte hield enige eeuwen de mensheid in haar greep wat natuurlijk zijn weerslag had op de demografische, landbouwkundige en economische ontwikkeling binnen het Europees grondgebied. Armoede en hongersnood vierden dan ook hoogtij, wat nog eens uitdrukkelijk werd versterkt door allerlei oorlogen, plundertochten en rondtrekkende 'besmette soldaten', die de ziekte vaak verspreidden. Sporen van de ziekte waren zelfs in de 17^e eeuw nog zichtbaar. Voor geneeskundigen uit die tijd een groot probleem, want uitbanning van die vreselijke ziekte lag toen niet voor het grijpen, maar langzamerhand zouden de desastreuze effecten wel afnemen.

Wiro Heesters, archeoloog en historicus, spreekt van een 'geheimzinnige ziekte'.⁶

Een adequate bestrijding van die ziekte was haast onmogelijk, omdat men de juiste oorzaak van de besmetting en de aard van de ziekte onvoldoende kende. Een mogelijke oorzaak waren, zo werd later beweerd, de vlooiën van zwarte ratten, die dragers waren van die ziektekiemen en veroorzaakten volgens Heesters van tijd tot tijd grote sterfte onder de ratten zelf. Als de ratten dood waren zochten de vlooiën een andere gastheer en zo kon de ziekte overgebracht worden op de mens. Eenmaal besmet hielp er geen moedertje lief aan. Bovendien werkte slechte hygiënische toestanden dit nog in de hand. Beweerd wordt dat o.a. de besmette ratten op schepen van kruisvaarders en kooplieden de pest vanuit het oosten naar West-Europa gebracht zouden hebben. Sommigen zagen deze dodelijke ziekte als een 'straf van God', vandaar ook dat er boeteprocessies werden gehouden en bad men vurig 'van pest, hongersnood en oorlog verlos ons Heer!'. In een interessant artikel over de pest tijdens de Tachtigjarige Oorlog werden enkele maatregelen opgesomd.⁷

Afbeelding uit de Fasciculus medicina [1512] van Joannes de Ketham waarop een pestlijder is te zien die door een medicus wordt bezocht; de medicus is bezig met het voelen van de puls van de patiënt maar beschermt zich met een spons tegen de pestlucht [in: Canon pag.19]

Een ervan was een contactverbod met besmette inwoners, zodat de besmetting in ieder geval beperkt bleef. Isoleren van pestlijders bleek ook een veilige route. Huizen van pestlijders werden zes weken lang hermetisch afgesloten en aan de deur werd een strobaal gehangen om voorbijgangers te waarschuwen. Contact met mensenmassa's diende je te vermijden. In Breda had men besloten de pestlijders een witte stok in de hand te geven, een waarschuwingsteken voor omstanders om uit de buurt te blijven. Met name in steden werd een pestmeester aangesteld. Die moest de zieken behandelen en de overledenen begraven. Een pestmeester werd meestal afgebeeld in speciaal beschermende kleding, die bestond uit een hoed, een masker met kijkgaten, een houten stok om zieken te onderzoeken zonder ze aan te raken, grote leren

handschoenen, lange leren laarzen en een lange leren cape. Het snavelachtige masker zou gevuld zijn geweest met kruiden en specerijen om de lucht te zuiveren omdat men dacht dat de pest zich door de lucht verspreidde.⁸

Hier in de regio is de pest nogal eens uit gebroken. De oudste vermelding van een uitgebroken epidemie binnen het oude hertogdom Brabant dateert uit 1316. Heesters gaat in zijn historie van Schijndel wat uitvoeriger in op de pestepidemieën in en rond 's-Hertogenbosch en noemt de jaartallen 1438, 1531, 1554, 1557, 1558, 1616, 1623, 1627, 1630, 1635 en 1661.

In 1558 schijnt in Schijndel de sterfte door de pest enorm groot te zijn geweest want in dat jaar stierven 470 Schijndelaren aan deze ziekte, bijna een derde van de toenmalige bevolking. De epidemie uit 1636 is iets beter bekend omdat daarover informatie is teruggevonden in de notariële stukken van notaris Jan van den Heuvel. Toen hebben nl. enige inwoners van Sint Michielsgestel betrouwbare informatie gegeven over de pest in Boxtel anno 1638 en die van Schijndel in de periode 1633-1637. Schijndel was door de legers van Frederik Hendrik behoorlijk geplunderd en in 1636 bleef het als een zwaar gehavend dorp achter, belast met zware lasten en bovendien in de greep van de pest. In mei 1636 brak de pest in alle hevigheid door en duurde tot Kerstmis 1637. Een groot deel van de bevolking bezweek aan de ziekte, waaronder ook de toenmalige pastoor van Schijndel, Andreas van den Bogaard. De 'pestilentielle ziekte' was zo hevig dat meer dan een derde van de inwoners daaraan gestorven is. Arbeidskrachten waren er nauwelijks en de hop en andere veldvruchten stonden te rotten op het veld. Veel beesten stierven van honger en ongemak. Een bijkomend probleem was dat de verarmde inwoners van Schijndel in de directe omgeving soms urenlang moesten zoeken om schrobbers te vinden, die bereid waren om tegen een behoorlijk loon van 3 of meer gulden per dag de huizen van de gestorven pestlijders helemaal te ontsmetten. Het zou oplopen tot een bedrag van circa 18.000 gulden.⁹ Maar ook de 18^e eeuw was men nog niet verlost van de pestziekte of andersoortige infectieziekte zoals bv. de 'rode loop', een vorm van dysenterie. Doktoren uit 's-Hertogenbosch werden naar de dorpen gestuurd om de situatie nauwkeurig op te nemen, daarover te rapporteren en alles in het werk te stellen om passende maatregelen te nemen. In het oude dorpsarchief stond een aantekening dat men een lijst had aangelegd 'van personen die waren besogt met de ongewone sieckte', maar de lijst zelf is nooit boven water gekomen.

Afbeelding van een pestmeester [collectie Wikipedia trefwoord 'pestmeester']

Natuurlijk zochten de Brabanders naar bescherming en wendden zij zich tot bepaalde heiligen zoals Adrianus, Antonius, Christophorus, Egidius, Rochus, Rosalia, Sebastianus, en Valentinus en richtten kapellen, altaren of beelden voor hen op. Ook in Schijndel in het Achterste Hermalen stond zo'n Antoniuskapelletje dat op een kaart van de Bodem van Elde uit 1802 door Hendrik Verhees staat ingetekend. Heesters publiceerde destijds de volgende versregels over de Heilige Rochus:

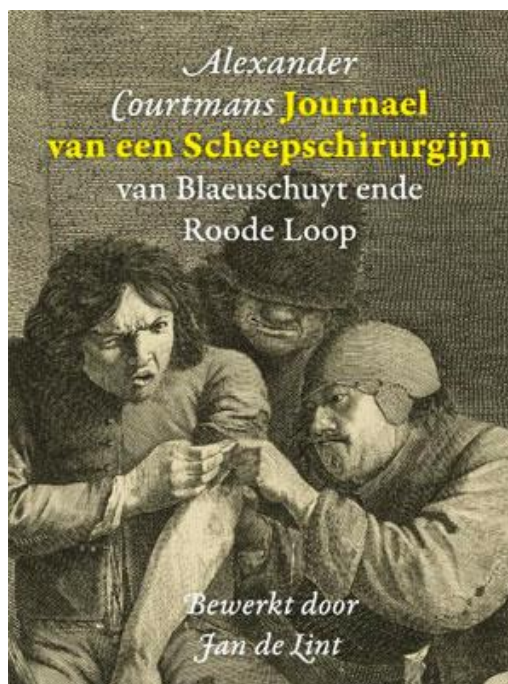
Rochus van Montpelier trok in 1317 naar Rome; verpleegde onderweg zieken, vooral pestlijders en op de terugweg naar Piacenza werd hij zelf door de pest besmet [bron: Wikipedia trefwoord Rochus van Montpelier]

Sint Rochus die de pest geneest
In steê en dorp, van mens en beest
Weer het zwart der hoppeblaren,
Brenge de stormen tot bedaren,
Jaag de hoppeduvel voort,
Die der bellen bloei verstoort....
En maak ons zielen rijp en schoon
Gelijk de hop, voor 'sHeren woon !
Zorg voor zware hoppebellen,
Laat de duivel ons niet kwellen !

5. Nieuwe ontwikkelingen vanaf de Gouden Eeuw

Met de wereld van huisartsenposten, gespecialiseerde apotheken, medische verzorging op velerlei fronten zijn we zó vertrouwd, dat we ons moeilijk kunnen voorstellen hoe ons land er wat dat betreft voor stond in de Gouden Eeuw. Huisartsen zoals wij die nu kennen waren er toen nog niet. Specialisten waren er wel maar een ander type dan we nu kennen. Wie het zich kon veroorloven liet zich thuis verzorgen. De toenmalige gasthuizen zorgden voor de opvang van armen, alleenstaanden en minder bedeelden en men kende in die periode eigenlijk twee typen doktoren nl. de bekende [dorps] chirurgijns en medisch afgestudeerde medicine doctoren. ¹⁰

De chirurgijns waren vaak ook barbier en naast het knip- en scheerwerk verrichtten zij veelal kleine medische ingrepen. Om chirurgijn te kunnen worden moest je in dienst treden van een meesterchirurgijn die lid was van een chirurgijns-gilde, zoals dat in steden bestond. Op de dorpen lag dat waarschijnlijk anders omdat daar geen aparte gilden bestonden. De chirurgijns die in Schijndel werkzaam waren hebben zeer waarschijnlijk hun opleiding genoten in 's-Hertogenbosch. Na leerling geweest te zijn kon je meester worden door de meesterproef af te leggen. Belangrijk was dat je ruime praktische kennis had van het menselijk lichaam en de anatomie. Je had ook chirurgijns die eerst 'scheepschirurgijn' waren geweest en later een praktijk begonnen 'aan de wal'. Een bekende prent van Jan Luiken illustreert het werk van de chirurgijn.

Trefwoord 'scheepschirurgijn' [google]

De Chirurgyn. 56
't Herte ist te syn Verbonden, Van doodelyke Wonden.

So eenig lit verbrooken Zy,
De Meester moeder haastig by,
Op dat het wys'lyck word geneesen:
Maar of de ruykeloose Ziel,
In Spies en Swaard van Sondenviel,
Daar schynd geen swaarigheid te weesen.

Prent van Jan en Kasper Luiken in: Spiegel van het menselyk bedryf [Amsterdam 1694]

Ook kwam het voor dat de bevolking wachtte tot de jaarlijkse kermis om dan een rondreizende meester of kiezentrekker te raadplegen. Sommigen kozen voor een boekje waarin allerlei behandelingsmogelijkheden tegen kwalen bij elkaar geschreven waren, te vergelijken met onze huidige medische handboeken en encyclopedieën, maar dan in een sterk vereenvoudigde vorm. Soms bezocht men een bedevaartplaats met hoop op genezing, waarover in een andere hoofdstuk meer informatie wordt gegeven. Ook speelden bekende kruidenboeken een belangrijke rol om met het gebruik van kruiden ziekten te lijf te gaan. Een van de bekendste kruidenboeken was dat van Dodoens.

De titelpagina van het kruidenboek van Dodoens [bron: Wikipedia]

We mogen aannemen dat de 17^e-eeuwse patiënt over het algemeen lang wachtte voordat hij of zij een geneeskundige of een dorpschirurgijn om hulp en advies vroeg. Uit de literatuur blijkt dat veel van de door chirurgijns te behandelen ziekten of gebreken van dien aard waren dat men niet onbehandeld kon blijven rondlopen. Zo konden bv. diepe verwondingen tot ontstekingen en bloedvergiftigingen leiden. Die kwamen in de praktijk veelvuldig voor, want de archieven uit die periode staan vol met informatie over brutale vechtpartijen in of buiten de herbergen waarbij het er met messen, bijlen en stokken niet al te zachtzinnig aan toe ging. In de meeste

gevallen werd zo'n ontstoken lichaamsdeel geamputeerd, waarbij de dorpschirurgijn een amputatiezaag met bijbehorende attributen hanteerde. Dit gebeurde vaak zonder verdoving waarbij een stevige slok alcohol enigszins redding kon brengen. De patiënt werd in zo'n geval door anderen tijdens een operatie of amputatie stevig vastgehouden en mogelijk geruststellend toegesproken. Soms ontstonden echter zulke grote bloedingen dat de patiënt uiteindelijk toch overleed vanwege overmatig bloedverlies. Om sterke bloedingen in te dammen gebruikte men brandijzers om de bloedende vaten dicht te schroeien. Dat ging snel en efficiënt en genoot bij veel chirurgijns de voorkeur boven het dichtnaaien met een draadje.

Houtsnede in kleur waar een amputatie wordt uitgevoerd gedateerd 1540 van de hand van Hans van Gersdorff in Medicine pag.6 [Philadelphia Museum of Art]

Het diagnostiseren en behandelen van inwendige ziekten was helemaal in handen van academisch gevormde medicine doctoren. Ze konden in die tijd studeren in vijf verschillende universiteiten nl. Leiden [1575], Franeker [1585], Groningen [1614], Utrecht [1636] en Harderwijk [1648]. Vooral de studies van collega-medici die alles opschreven wat ze in bepaalde gevallen gedaan hadden was de meest bekende 'vakliteratuur' van die dagen.

Met de benoeming van hoogleraren werden hier medische faculteiten gecreëerd zodat men zijn toevlucht niet meer hoefde te nemen tot buitenlandse universiteiten. Tussen de bekende latijnse scholen en de universiteiten kende men ook zgn. 'illustre scholen' waar medisch onderwijs werd geboden zonder de mogelijkheid van een afsluitende promotie [pro gradu]. Het niet-academisch onderwijs dat vooral was gericht op heekkundige en verloskundige beroepen werd buiten de universiteiten georganiseerd, waarbij de chirurgijngilden een belangrijke rol speelden. ¹¹

Het theatrum anatomicum van de Leidse universiteit tijdens een anatomische demonstratie van de hoogleraar Pieter Pauw; gravure van Jacques de Gheyn uit 1615 [in: Canon pag.26]

Daarnaast had je natuurlijk ook de apothekers en hun geneesmiddelen. Zij konden zich ook verenigen in een apothekersgilde. Men was dan ook beter beschermd tegen mogelijk 'onvolwaardige' concurrenten. Ze kregen langzamerhand, mede door hun grote kennis, een bepaalde status binnen de samenleving. Toch kwamen nog veel medicine doctoren in die tijd zelf hun recept afleveren en vertellen hoe een recept moest worden klaargemaakt. Daarnaast maakte de apotheker dankbaar gebruik van reeds verschenen handboeken over de samenstelling en verwerking van allerlei geneesmiddelen. Naast de medische beroepsgroep bestonden er ook nog zgn. 'vrije meesters' als genezers zoals bv. kiezentrekkers en blaassteensnijders. Ze hadden zich vaak bekwaamd in het uitvoeren van één specialistische aandoening. In veel gevallen hadden ze helemaal geen chirurgijnsexamen afgelegd. Ze trokken van de ene naar de andere plaats veelal langs kermissen en jaarmarkten. Een soort 'ambulante genezers' zou je kunnen zeggen. Zo iemand had overigens van het stads- of dorpsbestuur wel permissie gekregen om dat 'vak' uit te oefenen. Hun bekwaamheid zal wel als een lopend vuurtje de ronde hebben gedaan. Ze moesten vaak opboksen tegen de aanwezige 'kwakzalvers'. De vrije meesters waren dus eigenlijk goed getrainde specialisten, die handig waren geworden in het uitvoeren van operatieve ingrepen. Ze genoten daarom vaak het vertrouwen van het gewone volk! Ten slotte ter illustratie enkele bekende schilderstukken over de medische zorg in die dagen om de sfeer van die tijd te kunnen proeven. Bekende schilders die aandacht hebben besteed aan de medische wereld zijn o.a. Jan Steen, Gerard Dou, Johan van Staveren en Adriaan Brouwer.

De tandarts aan het werk 1523 door Lucas van Leiden [Rijksmuseum A'dam]
in : Medicine pag. 386

Houtsnede van een voetoperatie door Pieter Jans Quast [1630-1645] afb. via Rijksstudio

Interessant is ook hoe bv. tijdens de periode van de VOC allerlei schepen uitvoeren met aan boord een volledig uitgeruste chirurgijns scheepskist, waarin men een nauwgezet opgestelde lijst van medicamenten meegaf, wat rond 1700 een betrouwbaar en min of meer populair vademecum was voor de scheepschirurgijn. De Middelburgse chirurgijn Johannes Verbrugge was met dit initiatief gekomen en een zekere Bernardus de Bout had er nog een compendium aan toegevoegd van examenstof voor leerling-chirurgijns.

't NIEUWE
EXAMEN
Der
CHIRURGIE,

Na de hedendaagse PRAKTYK.

t' Samen gestelt voor de geene, welke hare PROMOTIE moeten doen om vry Meester te werden, en voor die te Lande of te Water in den Oorlog dienen.
In een zeer goede order, na de hedendaagse Practyk en gebruik van 't Chirurgicale Collegie, gesteld tot dienst der Leerlingen.

Door

BERNARDUS de BOUT,
CHIRURGYN tot DELFT.

Vermeerdert met de Nieuw-verbeterde

Chirurgyns Scheeps - Kist.

Desen DERDEN DRUK is nauwkeurig overzien, en van veel Fouten geczuiverd.

AMSTERDAM,
By JAN ten HOORN, Boekverkooper over 't Oude
Heere Logement, 1708.

De chirurgijns-scheepskist zijnde een catalogus oft lijste der medicamenten, die yder chirurgijn naar Oost- of West-Indien gemeenlick medevoert, geschreven door de Middelburgse chirurgijn Johannes Verbrugge en later door hem uitgebreid met een overzicht van 'eenige sieckten op soodanige reysen veel voorvallende'; het was rond 1700 een populair vademecum voor de scheepschirurgijn en hier is aan toegevoegd een compendium van examenstof voor leerling-chirurgijns van Bernardus de Bout [in: Canon pag.45]

6. De rol van de vroedvrouwen

In de 16^e eeuw waren al twee bescheiden boekwerkjes gedrukt met de welluidende titel van 'De roseghaert van den bevruchten vrouwen [1528] en 't Boeck van de vroetwijfs [1591], op basis waarvan de vroedvrouwen uit die periode de verloskundige hulp toepasten. Een van hen was de bekende Dokkumse vroedvrouw Catharina Geertruida Schrader, een dame die een beroepsjournaal bijhield, dat uiteindelijk van essentieel belang zou zijn voor de ontwikkelingen binnen de Nederlandse verloskunde waarin vroedvrouwen en verloskundigen een hoofdrol speelden.¹²

Men beschouwde de functie van vroedvrouw als een medisch beroep. Op het einde van de 17^e eeuw trad ook de vroedmeester aan die van een speciaal instrumentarium gebruik maakte en vanaf dat moment begon er een lange strijd van competenties, vaardigheden en bevoegdheden, waarbij het gevaar bestond dat de vroedvrouw her en der het onderspit delfde en soms als incompetent werd neergezet. Midden 18^e eeuw verschijnt echter van de hand van genoemde Catharina het bekende 'Memoryboeck van de vrouwens' geschreven op basis van haar persoonlijke ervaringen na waarschijnlijk ruim 4000 bevallingen. Een boekwerk louter gericht op de dagelijkse praktijk mede bedoeld om het idee van incompetentie recht te zetten. De concurrentieslag met de vroedmeesters was begonnen!

Ze beschrijft daarin de meest gecompliceerde bevallingen bv. door bekkenafwijkingen van de moeder of gevaarlijke liggingen van de baby of van de placenta. In de tekst in de eerder aangehaalde canon roemt men haar notities 'over de sociale omstandigheden en psychische toestand van de moeder, haar empatische bejegening van de vrouwen in barensood en de wijze waarop ze haar expertise en vaardigheden op professionele wijze bij bevalling en kraambed', getuigen van haar grote deskundigheid en mevrouw Schrader beschouwde men als een unieke verschijning in de geschiedenis van de Nederlandse verloskunde. Haar optreden past in de lange en bijzondere traditie van de thuisbevalling door deskundige en zelfstandig werkende vroedvrouwen.

Catharina Geertruida Schrader de vroedvrouw van Dokkum. Haar beroepsjournaal is een monument in de ontwikkeling van de Nederlandse verloskunde waarin vroedvrouwen en verloskundigen een hoofdrol speelden [in: Canon pag.48]

7. De medische omstandigheden vanaf de Napoleontische Tijd

We maken even een behoorlijke stap voorwaarts in de geschiedenis der geneeskunde specifiek gericht op de ontwikkelingen binnen het nieuwe Noord-Brabant. De gezondheidstoestand van de Brabanders was eigenlijk de hele 19^e eeuw bepaald niet rooskleurig. De gemiddelde levensverwachting lag aan de lage kant, de sterfte hoog met name het sterftcijfer bij kinderen.¹³

Gezondheidsbeschermende maatregelen en voorzieningen ontbraken zowat geheel en ook bleek de gezondheidszorg niet geweldig georganiseerd. Nieuwe ontwikkelingen werden weliswaar ingezet, maar eer alles effectief leidde tot aanzienlijke verbeteringen moest men wachten tot de tweede helft van de 19^e eeuw.

De hoge kindersterfte had natuurlijk ook te maken met de heersende armoede, hongersnood en veel onwetendheid. Daar kwamen nog bij de onvoldoende en vaak zeer eenzijdige voeding, het ontbreken van waterleidingen, rioleringen, vuilafvoer, de bekrompen en vaak onhygiënische huisvesting, slechte arbeidsomstandigheden en wat te denken van het vrij hoge alcoholgebruik, terwijl ook het ontbreken van enig hygiënisch besef als bijzondere factor meetelde. Berekend is dat ca. 12 tot 13% van de Brabantse bevolking voor de primaire levensbehoeften afhankelijk was van armenzorg. De verpaupering was zowel in de steden als in de dorpen op het platteland zichtbaar.

Al die omstandigheden werkten bv. infectieziekten in de hand. Met de regelmaat van de klok constateerde men epidemieën van besmettelijke infectieziekten waarvan zowel cholera als de pokken het meest gevreesd werden. De cholera werd vooral veroorzaakt door verspreiding van mens op mens en via besmet voedsel of via het drinkwater en werd gezien als een 'ziekte der armen'. De verschijnselen na een incubatietijd van 2-5 dagen waren vooral hevig braken, sterke diarree, heftige dorst, schorre stem, ingezonken gelaat, zwakke polsslag en een klamme koude huid. Soms na enkele uren maar meestal na enige dagen trad de dood in. Zo brak in 1832 de ziekte uit in Brabant, eiste in dat jaar 363 slachtoffers waarvan er 206 stierven. In het Bossche gasthuis waren toen 183 burgers en 59 militairen opgenomen waarvan er respectievelijk 109 en 27 overleden. Een jaar later in de maand juli betrof het 212 doden waaronder 27 militairen.

Herhalingen van deze epidemie zijn ook bekend uit 1849, 1854 en 1866.

Wat de pokken betreft bestond al een mogelijkheid tot vaccinatie op individueel niveau en dat bood al bescherming. Desalniettemin brak in 1870 een grote pokkenepidemie uit en in 1871 raakten in 's-Hertogenbosch al 1000 inwoners besmet. Maar cholera en pokken waren niet de enige problemen. Ook aandoeningen van de ademhalingswegen, luchtweginfecties, bronchitis en

influenza lagen voortdurend op de loer evenals kinderziekten als roodvonk, mazelen, kinkhoest en difterie. Samenhangend met de sociale omstandigheden waren het aandoeningen van de spijsverteringsorganen die ten grondslag lagen aan diarreeziekten, buiktyphus en dysenterie. Dankzij verbeteringen van de hygiënische omstandigheden en een betere drinkwatervoorziening kreeg men dit soort aandoeningen beter onder controle. In 1830 heerste een epidemie van mazelen waaraan maar liefst 102 kinderen stierven. Wat de Brabanders ook zorgen baarden was het behoorlijk groot aantal lichamelijk en geestelijk gehandicapten, de doven, blinden, slechthorenden, slechthorenden, zij die leden aan epileptische aanvallen en zij die uiteindelijk krankzinnig werden.

De overheid zette een betere gezondheidszorg op de politieke agenda. Er kwam in Brabant een speciale commissie die geneeskundig onderzoek bepleitte. Die commissie presenteerde ook verslagen over de concrete toestand van de gezondheidszorg in stad en platteland. Er werden ook lijsten van werkzame geneeskundigen samengesteld en diploma's werden nauwkeurig gecontroleerd. Ook hield de commissie toezicht op de beroepsgroep. De provinciale commissie had ook de taak om klachten te behandelen over niet toegelaten beroepsbeoefenaars, over apothekers en vroedvrouwen die op eigen houtje medicamenten voorschreven, over militaire chirurgen die er bij burgers een praktijk op na hielden zonder daartoe gerechtigd te zijn. Algemene inspecties wierpen vruchten af.

Ook werd een zwaar accent gelegd op verbetering van drinkwater en riolering, toezicht op levensmiddelen en algemene hygiënische maatregelen.

Zo boekte men langzaam maar zeker behoorlijke vooruitgang die mede te danken was aan initiatiefrijke artsen, waarvan de Bossche arts Dr. M.J.Godefroi [1819-1895], een van de exponenten was.

De gezondheidszorg, de verpleging van zieken en ouden van dagen en pensioengasten en daarnaast opvoeding en onderwijs kwamen bovendien in een stroomversnelling doordat op veel plaatsen in Brabant religieuze congregaties werden gesticht, bv. aan de Franciscanessen te Oirschot [1797], Franciscanessen van Dongen [1801], Dochters van Maria en Joseph te 's-Hertogenbosch [1820], Franciscanessen van Etten [1820], de Gasthuiszusters te Breda [1826], Broeders van Dongen te Ronse in België gesticht [1830], Zusters van Liefde uit Tilburg aan de Oude Dijk [1832], Franciscanessen in Roosendaal [1832], Gasthuiszusters te Oosterhout [1834], Zusters van Liefde uit Schijndel [1836], Franciscanessen te Oudenbosch [1838], Gasthuiszusters van Bergen op Zoom [1838], het gezelschap van Jezus en Maria in Engelen

[1840], Franciscanessen te Veghel [1844], Fraters van Tilburg [1844].
Franciscanessen te Gemert [1848], Broeders van Huijbergen [1852].

In dezelfde periode bleek er ook de nodige discussie gevoerd te worden over de koepokinenting of vaccinatie. De pokken hadden weliswaar niet de reputatie die men aan de pest toeschreef, maar er overleden toch behoorlijk wat mensen aan de pokken. Bij een hevige uitbraak kon 10 tot 30% van de bevolking er mee te maken krijgen. Gaandeweg de 19^e eeuw kwam daar verandering in, maar de discussie kende een behoorlijk grillig verloop. Twijfels bestonden omtrent de waarde van de vaccinatie, ook onder de medici onderling en bovendien bleef een deel van de bevolking sceptisch, vaak gebaseerd op religieuze gronden. Ook 'de politiek' scheen er moeite mee te hebben om een vorm van vaccinatieplicht in te voeren. Pas in 1872 werd een wet ingevoerd waarin vaccinatie voor alle schoolgaande kinderen verplicht werd.

Gouden koepokmedaille uitgereikt in 1824 aan P.K.Pel geneesheer te Oenkerk met aan de voorzijde van de penning Volitat iam fama per orbem = haar roem verspreidt zich spoedig over de aarde [zie Canon pag.58]

Wapen van de congregatie van de Zusters van Schijndel gesticht door pastoor Antonius van Erp op 1 november 1836 met een gasthuis uit 1870 [collectie kloosterarchief]

Wat ook een interessante ontwikkeling bleek was de armenpraktijk die door wetgeving een verplicht karakter kreeg.¹⁴

Door die armenwetgeving gold voor steden en dorpen, waar gevestigde geneesheren, heekundigen en vroedvrouwen hun taak vervulden, dat die speciale inzet voor armen als aanvulling gold op hun particuliere praktijk. Ze werden daarvoor betaald vanuit de gemeentekas of die van het burgerlijk armbestuur. Als regel ontvingen de armen gratis geneeskundige of verloskundige hulp. In 's-Hertogenbosch bv. werd in 1819 door het Algemeen Armenbestuur een reglement opgesteld op de verzorging van huisarmen en werden instructies geformuleerd voor wijkdokters, wijkheelmeesters en gecontracteerde vroedvrouwen. Mocht een patiënt fysiek in staat zijn zelf naar de dokter te gaan dan moest hij zich gewoon melden op het spreekuur. Voor een bedlegerige patiënt diende de dokter zo spoedig mogelijk een visite af te leggen. Voor het spreekuur was een bedrag van 200 gulden per jaar gereserveerd en voor elke visite werd 30 cent uitgetrokken. De door

wijkdokters voorgeschreven geneesmiddelen konden gratis worden afgehaald. Ook in andere Brabantse plaatsen verstrekten de armbesturen niet direct op basis van recht maar op dat van liefdadigheid alleen het hoogst noodzakelijke. De geneesmiddelenvoorziening was sterk afhankelijk van het aantal apothekers. Cijfers hebben uitgewezen dat er in 1825 over heel Brabant 45 apothekers actief waren waaronder in 's-Hertogenbosch 9. Goed 20 jaren later waren er ongeveer 63 apothekers ofwel 1 op ca. 6000 inwoners in Brabant met in 's-Hertogenbosch 12. Op het platteland was de voorziening geheel anders geregeld. Daar was de regeling in handen van de dienstdoende geneesheren en heelmeesters die hun geneesmiddelen rechtstreeks betrokken van chemisten of grossiers.¹⁵

Dr.Th.A.Wouters somt een aantal van die middelen op en noemt o.a. "braak-, purgeer- en wormmiddelen, windbrekende en pisafdrijvende middelen, slijmoplossende, zuurdempende en uitwaseming bevorderende middelen, hoestdranken, zenuwprikkelende, pijn- en krampstillende middelen, maagmiddelen, bloedstelpende middelen en pleisters en zalven".

Wat de verloskundige zorg en kraamzorg betreft was het in de eerste helft van de 19e eeuw ook niet geweldig gesteld. Universitair opgeleide 'doctores obstetriciae' [afgestudeerd in verloskunde] kwamen aanvankelijk niet voor op één na nl. F.Snellen die in 1826 praktiseerde in Heusden. In 1829 werd N.Knapen genoemd te Cuijk en op de provinciale lijst van 1830 prijken 5 namen, maar de groei zat er aan te komen, want in 1858 telde de provincie er al 32. De verloskunde werd destijds ook veel beoefend door geneesheren en heelmeesters waarvan er velen de bevoegdheid hadden van vroedmeester. In 1825 werd de verloskunde uitgeoefend door 154 beroepsbeoefenaars nl. 84 geneesheren en heelmeesters, 5 vroedmeesters en 65 vroedvrouwen. De lijst van 1858 meldde er 210 nl. 32 geneesheren, 128 heelmeesters met de genoemde bevoegdheid en 50 vroedvrouwen. Genoemde Dr. Wouters schrijft in dit verband over het tekort aan verloskundige hulp en dat talloze kraamvrouwen vanwege geldgebrek afzagen van deskundige hulp en lieten dan de kraamzorg over aan een familielid of een niet daarvoor opgeleide baker. Georganiseerde kraamzorg voor moeder en kind bestond nog niet. Daarnaast waren er nog de liefdadigheidsinitiatieven van welgestelde dames die deel uitmaakten van de bestaande 'maatschappij tot verachting van het lot van behoeftige kraamvrouwen en hare pasgeboren kinderen of van Elisabethverenigingen'. Er werden meerdere Elisabethverenigingen opgericht als zusterorganisaties van de bekende Vincentiusverenigingen. Overigens zou de medische en verloskundige zorg voor een groot gedeelte van de Brabantse bevolking vooral vanwege de heersende armoede haar

beperkingen hebben. Op het terrein van professionele medische of verloskundige hulp moest in veel gevallen nog heel veel gebeuren. De caritas en het nabuurschap bood dan uitkomst voor thuis blijvende zieken en was de verzorgingstaak dusdanig dat dit niet meer kon, dan was er als enige uitweg nog het gasthuis! Overigens werd na de stichting van zustercongregaties ook de thuisverpleging aangepakt.

Schilderij van de Bosschenaar Cordes [1851-1927] waarop de bakkerij en de 'sieckenhaard' [= ziekenzaal] van het middeleeuwse Groot Gasthuis zijn afgebeeld [in: Ach lieve tijd 800 jaar Den Bosch en de Bosschenaren deel 6 pag. 131]

Wouters wijdt ook nog een apart hoofdstuk aan de gasthuizen. Die waren echter al veel langer bekend want vanouds kende onze provincie gasthuizen of godshuizen, in 's-Hertogenbosch zelfs al vanaf 1274. Waren de gasthuizen van de kloosterstichtingen aanvankelijk een uitkomst voor de armen, gaandeweg de 19^e eeuw werd de kwaliteit van de verpleging verbeterd en met name de verpleegkundige opleiding zette grote stappen voorwaarts. De verpleging evolueerde schrijft Wouters 'van dienende liefde tot professionele zorg en van roeping tot beroep'!

Een specifieke groep vormden de personen die psychiatrische hulp nodig hadden nl. de geesteszieken ook wel aangeduid als 'krankzinnigen'. Het bekende instituut Reinier van Arkel ving al vanaf 1442 'geesteszieken' op. Begin 19^e eeuw was het nog meer een kwestie van dit soort personen 'in bewaring nemen' maar naarmate de tijd verstreek werd de begeleiding professioneler

met als keerpunt in de ontwikkeling de 'Krankzinnigenwet uit 1841', waarna Voorburg werd omgevormd tot geneeskundig gesticht. Wouters beschrijft een stukje historie van dit instituut in de eerste helft van de 19^e eeuw als volgt: "De patiënten hadden ieder de beschikking over een eigen kooi met een krib, een matras en een privaat. Overdag mochten de niet-agressieve patiënten vertoeven op een open binnenplaats of handwerk verrichten in een vertrek. De voeding was eenvoudig en bestond uit roggebrood, dagelijks vlees behalve op vrijdag, 's avonds karnemelkseppap en dagelijks een pot bier. Kleding werd verstrekt door het huis, alleen klasse-patiënten droegen kleding van de familie. Het bestuur van het huis, een college van regenten over de Godshuizen kwam wekelijks bijeen. De dagelijkse leiding berustte bij een binnenvader en –moeder met een aantal inwonende bedienden voor het huishoudelijk werk en voor de bewaarfunctie, die de naam van verpleging nauwelijks mocht dragen. De medische zorg was beperkt en werd behartigd door een van de armendoktoren uit de stad".

Tussen 1910 en 1920 werden bed- en badverpleging voor geesteszieken als rustgevende therapieën beschouwd; hier de 'badzaal' van Voorburg in Vught [fotocollectie SAH in: Geschiedenis van Noord Brabant deel 2 pag.293]

Een impressie van een gebeurtenis uit 1824 op Coudewater:
Er kwam een bericht binnen dat een zekere Jan Bartel Verhugten, wonende te Schijndel, op 13 november 1821 te Rosmalen was gearresteerd, die was aangeklaagd, omdat hij zich had begeven op het Voorplein van het buitenverblijf van ouds genaamd 'het Klooster van Koudewater',

toebehorende aan en bewoond door Jonkheer Mr. Jan Bowier Hz. De jonkheer sprak Jan aan en vroeg hem wat hij daar te zoeken had en sommeerde hem te vertrekken. Jan weigerde dat pertinent en trok onmiddellijk zijn mes en stak op zijn tegenstander in, zonder hem overigens te verwonden. Bowier slaagde er in, samen met een van zijn arbeiders, Jan te overmeesteren. Jan werd overgeplaatst naar het Huis van Bewaring. Daar werd geconstateerd dat men met een krankzinnige van doen had. Op de rechtbank werd hij ondervraagd en alles wat met landbouw te maken had kon hij perfect beantwoorden. Toen ter sprake kwam dat hij als krankzinnig werd beschouwd en een gevaar voor de samenleving, gaf hij een wat eigenaardig antwoord. Hij had, volgens zijn eigen zeggen, een zending gekregen van Z.H. de Paus van Rome om alle daden die hem werden ingegeven met een gerust hart te mogen plegen en dat hij de jonkheer ter plekke had willen neersteken, als hij daartoe de gelegenheid had gehad. De rechtbank was er van overtuigd dat dit een geval van krankzinnigheid was en concludeerde, dat een opname voor één jaar in het Zinnelooshuis verantwoord was en hij dus niet in een tuchthuis opgenomen moest worden. De kosten van onderhoud van een zinneloos persoon zouden gedragen moeten worden door de armenkas van de betreffende gemeente Schijndel, als tenminste mocht blijken dat de familie van de beklagde onvermogend was. Vrij snel bleek al dat de vader van Jan redelijk bemiddeld was. Mocht die weigeren om het onderhoud te betalen dan kon de schout civiel van de gemeente Schijndel daar niet veel tegen doen. Uiteindelijk werd vanuit het openbaar ministerie een curator over de krankzinnige benoemd, die tegen de vader in rechte kon optreden en hem kon dwingen de onderhoudskosten van zijn zoon te betalen. Als aanhangsel van dit stuk volgt een klein statistiekje over het aantal krankzinnigen dat in 'Reinier van Arkel' verbleef nl. in totaal 55, waarvan 28 uit de stad, 8 uit omliggende gemeenten die verpleegd werden en 19 zijn er via hun familie naar het 'Zinnelooshuis' verwezen. Vervolgens blijkt uit het lijstje dat het onder de 8 uit omliggende dorpen ging om 3 uit Schijndel, 1 uit Berlicum en 4 uit Sint-Michielsgestel.¹⁶ Nadat de wet was verschenen kreeg het instituut een capaciteit van 270 plaatsen, er kwam een directeur en er werd een vaste arts aangesteld. Naast Voorburg werd in 1870 ook Coudewater gesticht en bovendien kende Brabant al vanaf 1832 huize Padua in Boekel waar de krankzinnigenverpleging in handen was van de broeders Penitenten. Ook werd in de 19^e eeuw een begin gemaakt met een betere opvang voor blinden, slechtienden en doven in o.a. het blindeninstituut te Grave, en het instituut voor doven te Sint Michielsgestel.

Schilderij van de Bosschenaar J.Raats dat vroeger in de regentenkamer van Reinier van Arkel hing; het laat het moment zien waarop het testament van Reinier van Arkel wordt voorgelezen; door het open raam zien we nog het stenen huis aan het eind van de Hinthamerstraat waar dit oudste nog bestaande krankzinnigengesticht gevestigd was en viel onder de Godshuizen [in: Ach lieve tijd 800 jaar Den Bosch en de Bosschenaren deel 6 pag.139]

Wat in de overgangsfase van de 19^e naar de 20^e eeuw zeker niet onbesproken mag blijven is de initiatiefrijke rol van Aletta Jacobs.¹⁷

Eeuwenlang was de beroepsmatige uitoefening van de geneeskunde een mannelijke aangelegenheid geweest. Vrouwen studeerden niet en konden dus ook nooit 'medicinae doctor' worden, maar Aletta Jacobs [1854-1929] dacht daar anders over. Zij was de dochter van een joodse heel- en vroedmeester uit het Groningse Sappermeer en wist het tij te keren door zelf het initiatief te nemen om voor arts te gaan studeren. Pracht initiatief wat overigens voor de nodige obstakels zorgde want hoger onderwijs voor meisjes was nog een onbekende richting. Pas in 1870 werd de eerste vrouw toegelaten tot een HBS [Hogere Burger School]. Aletta onderhield contact met een Joodse medicus en huisvriend Levy Ali Cohen en op zijn advies trok ze de stoute schoenen aan en schreef een brief aan Thorbecke met een verzoek om toegelaten te worden tot de medische faculteit, waaraan de politicus voorwaardelijk zijn toestemming gaf en later stemde hij ook in met het afleggen van examens. In 1878 legde Aletta haar artsexamen af en een jaar later promoveerde zij en vestigde zich als

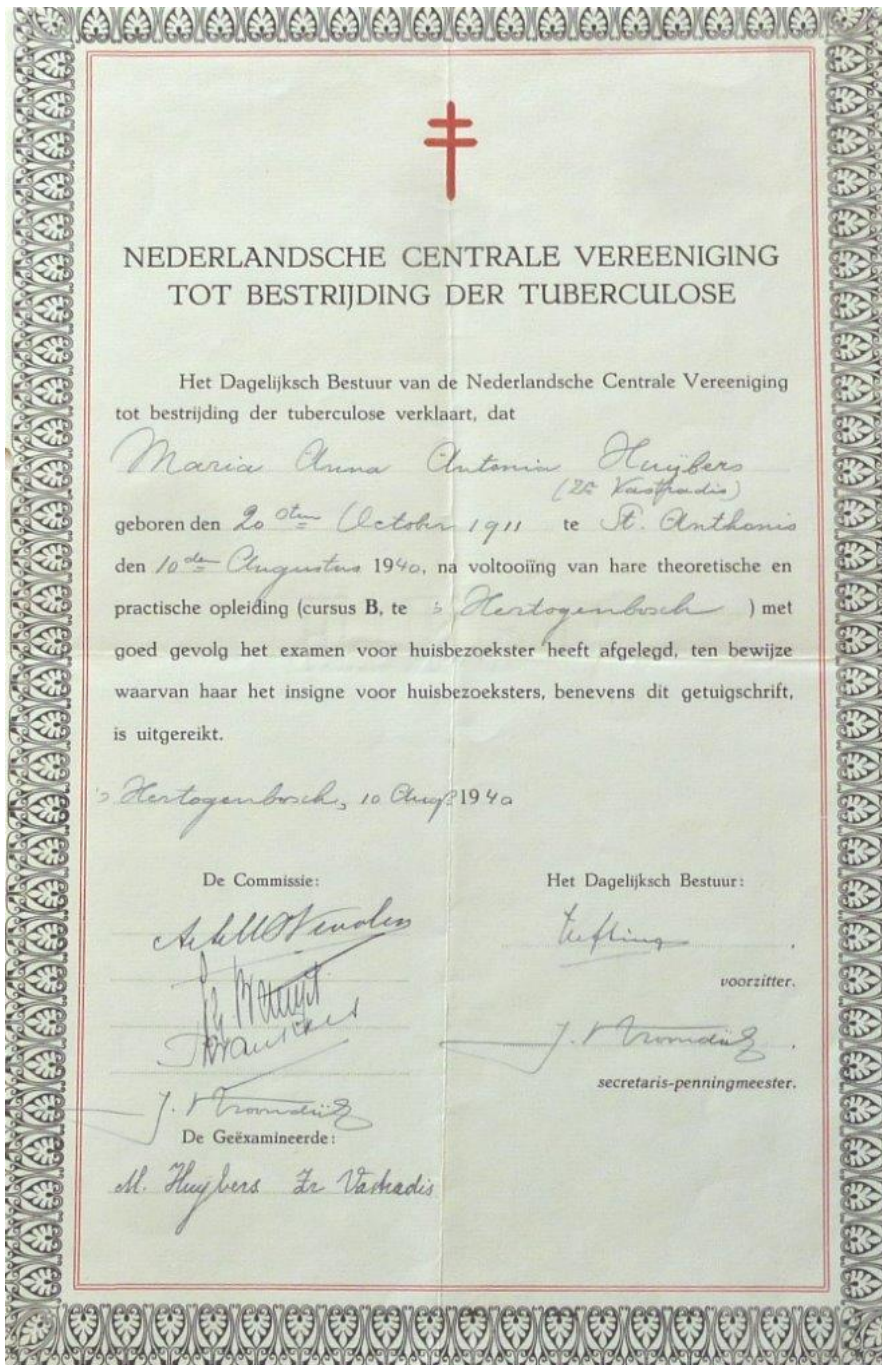
huisarts in Amsterdam en wat te verwachten was.....de vrouw stond bij haar centraal! Voor arbeidersvrouwen hield ze zelfs een gratis spreekuur en sprak over geboortebeperving, hygiëne en zuigelingenverzorging. Ook ging haar aandacht uit naar de prostituees en naar de slechte arbeidsomstandigheden van het vrouwelijke winkelpersoneel. De kroon op haar werk was natuurlijk haar sterk pleidooi voor vrouwenkiesrecht, een strijd die in 1919 werd bekroond. Ze boekte vele successen en aan het einde van haar leven kon ze tevreden terugkijken op belangrijke doelen die ze gerealiseerd had nl. universiteiten die plaatsen voor vrouwen geregeld hadden, het burgerrecht was verkregen en geboorteregeling werd een hot item. Haar feministische ideeën werden misschien niet door iedereen toegejuicht, maar de toon was wel gezet! Er kwamen meer vrouwelijke artsen.

Aletta Henriëtta Jacobs anno 1882 vier jaar na haar artsexamen [in: Canon pag.76]

8. Eind 19^e eeuw tot na de Tweede Wereldoorlog

Van lieverlee trad de professionalisering en specialisering van de gezondheidszorg in. De 19^e-eeuwse epidemieën van besmettelijke ziekten waren langzamerhand aan het verdwijnen. Cholera en typhus namen af onder invloed van de toenemende hygiëne en de pokken door de vaccinatie. De tuberculose [TBC] werd nog steeds gevreesd met name de longtuberculose en dat hing weer sterk samen met de armoede, ondervoeding, slechte huisvesting met een dichte opeenhoping en onhygiënisch gedrag. Tot de jaren dertig van de 20e eeuw behoorden TBC, kanker en ziekte van de spijsverteringsorganen tot de drie belangrijkste doodsoorzaken. Volgens Wouters vergden die ziekten zowat 200 slachtoffers op elke 100.000 inwoners en wat TBC betreft was dat bij één op de tien sterfgevallen. Door een actieve ziektebestrijding en een stijgende welvaart wist men een forse daling te bereiken. Wouters geeft nog enige cijfers nl. in 1892 heerste een influenza-epidemie. Het aantal sterfgevallen aan ziekten van de ademhalingsorganen was vijfduizend hoger dan het jaar daarvoor. In 1894 stierven 903 mensen aan difterie en 625 aan de pokken. In Eindhoven brak in 1895 een typhusepidemie uit die veel slachtoffers eiste en 10 jaren later een pokkenplaag.

Een van de vele behaalde diploma's door leden van de Congregatie van de Zusters van Schijndel
[collectie kloosterarchief]

In 1900 was er een grote sterfte aan ziekten van de ademhalingsorganen en nog een mazelenepidemie. In de jaren 1901, 1904, 1908 en 1911 heerste er een grote zuigelingensterfte. In 1917 en 1918 werd Brabant opgeschrikt door de Spaanse griep met veel slachtoffers. In 1927, 1929 en 1931 was sprake van een griepepidemie. ¹⁸

Ook de zuigelingensterfte was in Brabant kennelijk hoger dan in de rest van het land. Dat was in 1880 al zo en zette door tot ver in de 20^e eeuw. Van de 100 levend geboren waren er ca. 20 die voor hun eerste levensjaar al overleden,

op sommige plaatsen zelfs 20-30% terwijl het landelijk gemiddelde op 16% lag. Een zorgwekkende toestand! Men kwam tot de conclusie dat veel baby's stierven aan maagdarfstoornissen en als oorzaken werden toen gegeven het niet [lang genoeg] geven van borstvoeding, onvoldoende kennis van voeding en verzorging, grove onkunde en slordigheid bij de bakkers en het te laat inroepen van deskundige hulp. Ook zou een factor geweest kunnen zijn de onbekwaamheid van jonge moeders op algemeen huishoudelijk gebied en op het platteland zou de beschikbaarheid van verloskundigen erg gering zijn. Sommige artsen waren van mening dat veel jonge moeders tijdens hun zwangerschap zware arbeid zouden moeten verrichten. Daarbij kwam nog dat 4 tot 4 ½ % van de baby's doodgeboren werd als gevolg van bittere armoede in veel gezinnen. Tussen 1900 en 1935 wist men een duidelijk daling in te zetten waaraan een betere welvaart en het werk van de kruisverenigingen beslist hebben bijgedragen.

Wouters schildert in zijn betoog een palet aan infectieziekten die algemeen voorkwamen en noemt daarin o.a. middenoorontstekingen, longontsteking, mazelen, kinkhoestepidemieën, roodvonk, kinderverlamming, difterie, tuberculose, haarziekten als 'kletskep', zweren, luizen en schurft, gynaecologische klachten en bloedarmoede.¹⁹

Dankzij betere wetgeving o.a. de 'Gezondheidswet 1901' en adequate financiering zette men toch behoorlijke stappen voorwaarts. Er kwam een vorm van geneeskundig staatstoezicht. Een centrale gezondheidsraad kwam van de grond, hoofdinspecteurs en plaatselijke gezondheidscommissies deden hun intrede. Ook brak het inzicht door dat bepaalde vormen van ziekenfondsen heilzaam zouden kunnen werken doordat verzekeringen tegen ziektekosten werden afgesloten. Particuliere initiatieven van doktoren, chirurgen, apothekers stimuleerden die ontwikkelingen. Positief was ook de serieuze aandacht voor verbetering van de voeding en hygiëne. Op de foto op de volgende pagina zie je inspecteurs aan het werk in Tilburg anno 1929 waar melkbussen worden gekeurd.

Verbetering van voeding en hygiëne deed de vroege sterfte dalen zowel bij kinderen als volwassenen; hier een prent van de keuring van melkbussen in Tilburg anno 1929 [fotocollectie GAT in: Geschiedenis van Noord Brabant deel 2 pag.278]

Gesteund door de positieve effecten van wat tot nu toe was bereikt werd de politiek en iedereen die rechtstreeks met de gezondheid van de Brabanders te maken had geïnspireerd om steeds nieuwe stappen te zetten in de goede richting. Rond 1920 bv. kwam de toenmalige minister Aalberse met een revolutionair wetsontwerp waarin de basisgezondheidszorg centraal stond en waarin ook geneeskundig schooltoezicht een van de elementen was. Ook al slaagde hij er niet in dit voorstel er voor de volle 100% doorheen te krijgen, de realiteit was wel dat in Brabant die gemeentelijke gezondheidsdienst van de grond werd getild nl. de GGD van Tilburg in 1920 en in 1926 volgde Eindhoven aan de Rechtstraat op initiatief van dokter en huisarts H. Spoorenberg en ook Breda. Om een betere greep te krijgen op de gezondheid van schoolkinderen kwamen inspecteurs in actie en propageerden vaccinaties en ontsmettingen. De jonge chirurg Gimbrère die te Tilburg de GGD had ingericht in de nieuwbouw aan de Schoolstraat richtte samen met andere artsen en verpleegkundigen een polikliniek op die zich snel ontwikkelde tot stadspolikliniek.

In de grote steden behartigden de GGD's vanaf 1920 de openbare gezondheidszorg en het ziekenvervoer; hier een wagen voor lijkenvervoer en een rijwielbrancard – foto Het Zuiden 1929 uit collectie SARE [in: Geschiedenis van Noord Brabant deel 2 pag. 281]

Voor het vervoer van patiënten bedacht hij een primitieve ambulancedienst met ziekenauto's en een type rijwielbrancard. Om een goede hygiëne te bevorderen werden enige jaren na de ingebruikname van het GGD-gebouw ook lokale badhuizen ingericht allemaal onder beheer van de GGD.

Begin jaren '30, ook wel crisisjaren genoemd, stond de gezondheidszorg weer enigszins onder druk. Desalniettemin kwam in bedrijven een bedrijfsgeneeskundige zorg tot stand. Dreigde er een besmettelijke ziekte dan werden vanuit de GGD's op breed niveau vaccinaties georganiseerd. Zelfs een spreekuur voor psychiatrische patiënten werd ingesteld wat uiteindelijk leidde tot een centraal bureau voor geestelijke gezondheid.

Een groot punt van zorg bleef overigens de tuberculosebestrijding.

Tuberculoseverenigingen spanden zich tot het uiterste in om te werken aan een goed georganiseerde preventie, want het was nog steeds een van de heersende volksziekten. Consultatiebureaus en sanatoria ontstonden, er werden versterkende middelen uitgedeeld, aan gezinnen werd kleding en huisraad aangeboden, de maatschappelijke zorg nam bredere vormen aan en waar nodig werden 'besmette' kinderen naar vakantiekolonies overgebracht. Brabant kende vanaf 1909 ook een eigen provinciale tuberculosevereniging, een soort koepelorganisatie. Een aanvullende rol speelde de plaatselijke kruisverenigingen. In het kader van TBC verschaften die zelfs ligtenten zodat patiënten thuis verzorgd konden worden.

Daarnaast bestonden er ook sanatoria zoals bv. een dat verbonden was aan het gasthuis van Sint-Oedenrode, in huize Barbara te Schijndel kende men een soort buitenterras, in Son had men een sanatorium en later werd in Breda de Klokkenberg gerealiseerd.

De wijkverpleegsters van de kruisvereniging legden jaarlijks te voet of met de fiets duizenden huisbezoeken af; hier een prent uit Deurne zoals verschenen in het boek van Toon Kortooms 'Zij die van wijken weten' geschreven in opdracht van Stichting Kruiswerk Peelland [in: Geschiedenis van Noord Brabant deel 2 pag. 287]

Bovendien stond bij de kruisverenigingen en bij wijkvertegenwoordigers een goede jeugdgezondheidszorg hoog op de agenda. Hun leden legden huisbezoeken af en via deze weg werd de Brabantse bevolking over allerlei geneeskundige zaken en voorzorgsmaatregelen op de hoogte gebracht en werd

hun de serieuze aandacht voor een goede gezondheid van de kinderen ingeprint.

Een aanhoudend punt van zorg was de vestiging van artsen en verloskundigen die het niet altijd aantrekkelijk vonden om op het platteland, waar juist veel arme gezinnen woonden, te gaan werken, dit in tegenstelling tot de steden. Een van de hoofdinspecteurs deed daartoe een uitdrukkelijke oproep, nadat hij geconstateerd had dat er dorpen waren van 1000 tot 1500 inwoners waar noch een geneesheer noch een vroedvrouw woonde.

De RK Vroedvrouwschool te Heerlen [foto via Wikipedia]

De verloskundige hulp was nog vaak in handen van de huisartsen en geneesheren die een volledige bevoegdheid hadden en van vroedvrouwen met een beperkte bevoegdheid. Zo was het in 1865 nog geregeld. Rond 1890 telde Brabant zo'n 50 vroedvrouwen en volgens een inspectierapport uit 1905 bleek dat de helft van de Brabantse gemeenten niet de beschikking had over goed opgeleide verloskundigen. Vooral op het platteland was het tekort nijpend. Rond 1920 zou het getal der vroedvrouwen neerkomen op één vroedvrouw op ruim 9000 inwoners. Door de stichting van een nieuw instituut nl. een rooms katholieke vroedvrouwschool in het Limburgse Heerlen anno 1913 was een goede opleiding gegarandeerd en kozen diverse vrouwen uit het katholieke zuiden voor die mogelijkheid. Ze werd ook wel de Elisabethkliniek genoemd. De

relatief hoge kindersterfte was in wezen de directe aanleiding om tot deze stichting over te gaan. De opleiding duurde aanvankelijk 2 jaar, maar in 1920 werd een 3^e jaar toegevoegd. Stond het instituut aanvankelijk naast het bekende St. Josephziekenhuis, enige jaren later pleitte de directeur Dr. C. Meulman voor nieuwbouw aan de Heerlerbaan, zodat hij meteen de mogelijkheid had een doorgangshuis voor ongehuwde moeders te vestigen in het nieuwe schoolgebouw aan de Heerlerbaan, gerealiseerd naar een ontwerp van architect Jan Stuyt. Hare Majesteit koningin Wilhelmina was persoonlijk aanwezig bij de officiële opening, aan welk heuglijk feit een steen naast de ingang herinnert. Het gehele gebouw omvatte een verblijfsgebouw, een schoolgebouw, een directeursvilla en een voorzieningengebouw. Het geheel was gebouwd in baksteen in neo-klassieke stijl. Het meest opvallend is het langgerekte E-vormige, aan de voorkant gelegen, verblijfsgebouw met een paviljoenvormig poortgebouw voorzien van een klokkentorentje. In de reliëfsteen boven het poortgebouw prijkt een moeder met kind en een vroedvrouw. De kapel naast het complex dateert uit 1934. De vroedvrouwenschool is overigens na 80 jaar in 1993 verhuisd naar een nieuw gebouw naast het Sint Josephziekenhuis te Kerkrade. Het is nu geen zelfstandige instelling meer. De opleiding tot vroedvrouw of verloskundige is ondergebracht bij het academisch ziekenhuis te Maastricht. Het oude gebouw is nu een appartementencomplex voor ouderen en heet Parc Imstenrade, waar ook een zorginstelling aan verbonden is.

Een van de in 1931 afgestudeerde vroedvrouwen te Heerlen was Mw. Kitty [Catharina] Beijers-Severijnen [1906-2001] uit Tilburg die spreekuur hield op donderdagmiddag van 2 tot 4 uur op haar thuisadres Sint Josephstraat 83 te Tilburg – ze was als leerling-vroedvrouw ingeschreven op 25 oktober 1928 [collectie Henk Beijers]

De Commissie belast met het afnemen van het
Examen voor Vroedvrouw verklaart, dat in hare zitting van

27 Juni 1930 te Heerlen

Catharina Severijnen

geboren te Hooge en
Lage Dooluwe den 20 December 1906
met goed gevolg het

Theoretisch Examen

van

VROEDVROUW

heeft afgelegd.

De geëxamineerde:

C. Severijnen

De Commissie:

C. Meuleman

Voorzitter.

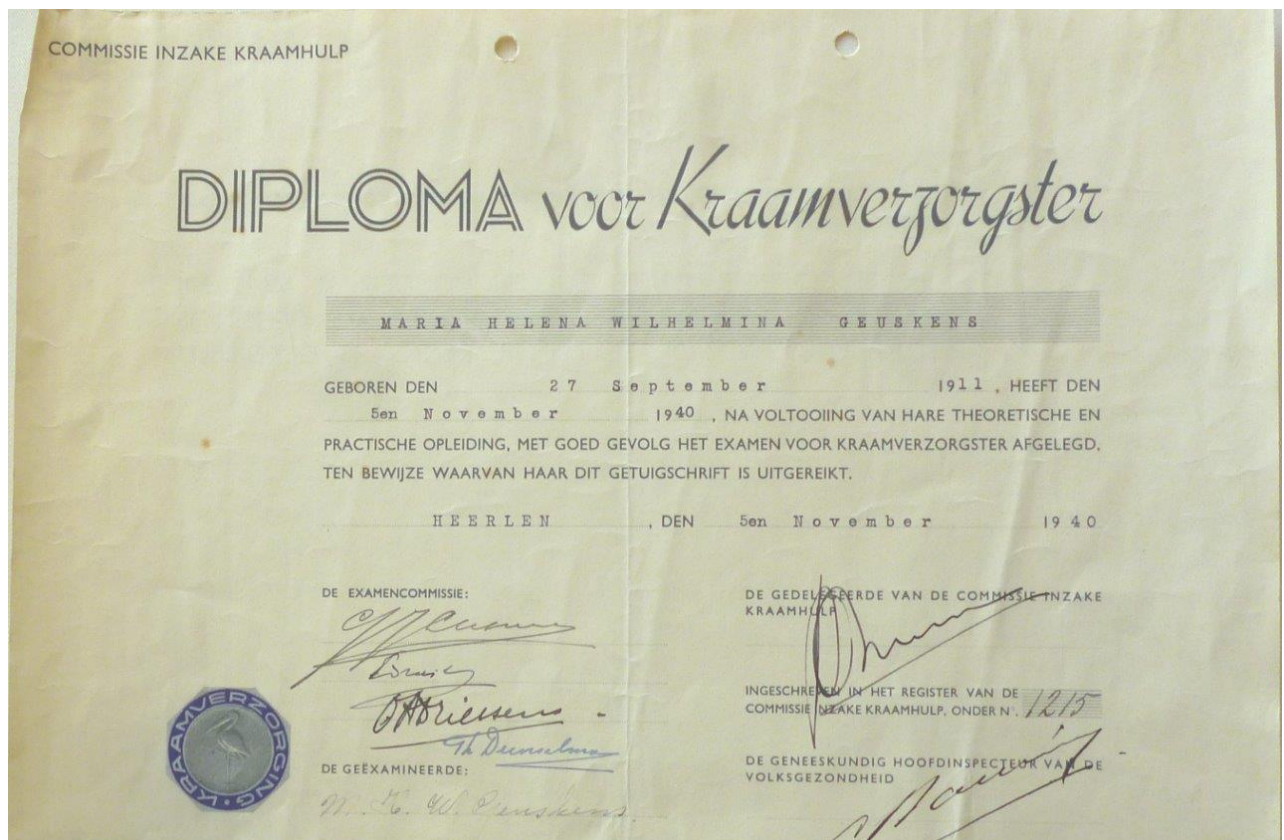
l. Secretaris.

C. van Y...

Dit bewijs geeft recht tot het afleggen van het practisch
examen van Vroedvrouw, minstens 10 maanden na dato dezes.

Zo zag er destijds het vroedvrouwendiploma uit.

Geleidelijk aan nam het aantal vroedvrouwen toe, maar toch schreef men in 1919 nog in een rapport: “Het getal vroedvrouwen in uwe provincie is ongetwijfeld te gering”. Met voortdoring werd er op gehamerd o.a. door artsen als Gribling en Van der Heijden dat het aantal vroedvrouwen echt omhoog moest. In 1930 telde men er 90 en in 1940 in totaal 117. Tegelijkertijd constateerde men aanzienlijke verbeteringen in de zorg rond het kraambed. Met name de kruisverenigingen namen vanaf de jaren '20 de georganiseerde kraamzorg ter hand en stichtten eigen opleidingen en met de kraamverpleegsters en kraamverzorgsters verdween langzamer het oude type 'baker'.

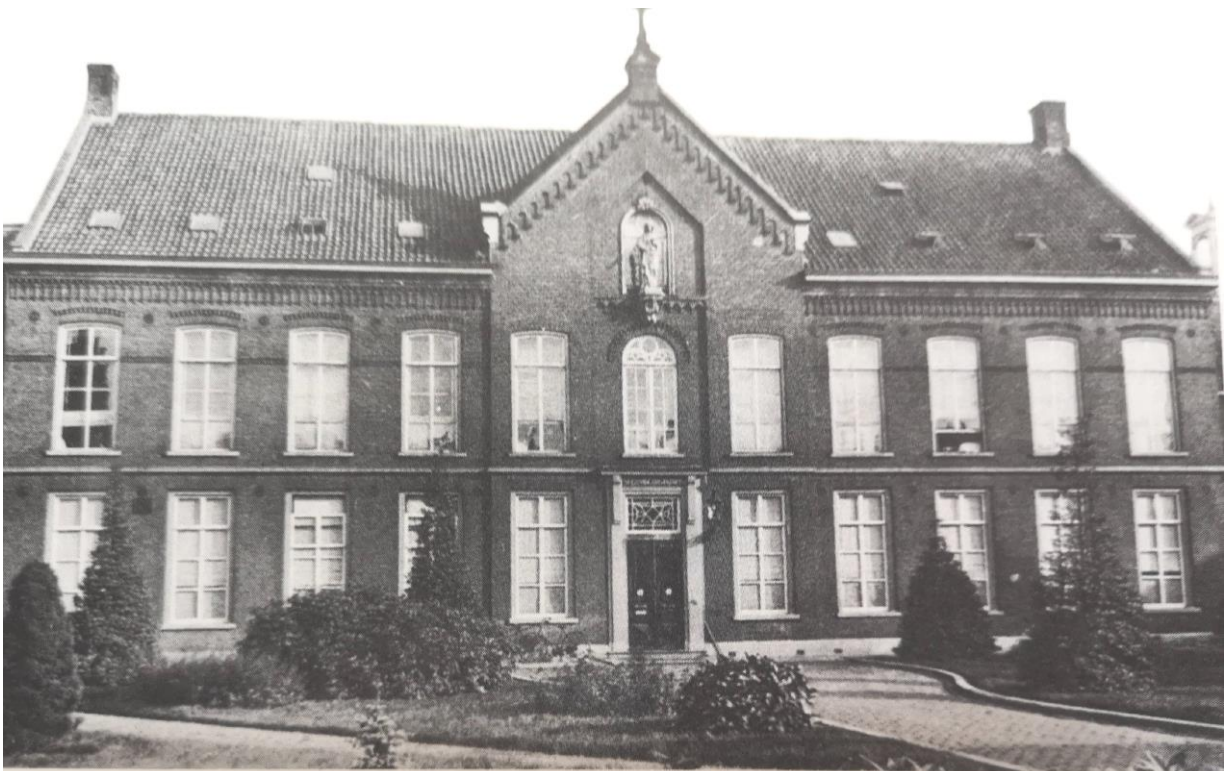

[collectie Zusters van Liefde te Schijndel]

Ook bijscholingscursussen kwamen van de grond. Met de thuisbevalling, begeleid door een gediplomeerde vroedvrouw of huisarts en de georganiseerde kraamzorg kwam er een nieuw netwerk van voorzieningen op verloskundig gebied tot stand binnen de Brabantse gezondheidszorg.²⁰ Maar er was meer. De preventieve zorg voor moeder en kind was al prachtig maar vooral ook vanwege de thuisverpleging van zieken nam binnen de gezondheidszorg ook het kruiswerk een bijzondere plaats in. Daarmee waren zowel het Groene als het Wit-Gele Kruis in Brabant de instellingen die een grotere rol speelden. Gezinnen konden daaraan deelnemen via een betalend

lidmaatschap en ook bezoeken aan lokale consultatiebureaus werd een nieuw fenomeen. Al in de Tweede Wereldoorlog was bv. van de Tilburgse bevolking 75% lid van het Wit-Gele Kruis en dat was 80% van alle katholieke gezinnen. Ook de uitleen van verplegingsartikelen werd populairder en de komst van wijkverpleegsters en wijkzusters voelde men als 'de kroon op het werk'. Veel religieuze congregaties speelden hierin een voortrekkersrol. Wouters geeft enkele cijfers die veelzeggend zijn: in 1935 hadden de Wit-Gele Kruisverenigingen samen 252 wijkverpleegsters in dienst, 214 religieuzen en 38 lekenzusters. Men had een absolute voorkeur voor gediplomeerde wijkverpleegsters. Dat diploma werd in 1929 al officieel erkend. Daarnaast was men ook binnen een andere sector actief. Zo had bv. een groot bedrijf als Philips een eigen bedrijfsgeneeskundige dienst, huisartsendienst en een verzekeringsgeneeskundige dienst.

Een andere interessante ontwikkeling was de transformatie van de oude gasthuizen naar een modern ziekenhuis met veel aandacht voor chirurgie, de interne geneeskunde, de verloskunde en de kindergeneeskunde.

**Als voorbeeld het 19^e-eeuwse gasthuis van Tilburg aan de Locht
[Geschiedenis van Noord-Brabant deel 2 pag.290]**

Zo werd in 1929 het oude gasthuis aan de Locht vervangen door het nieuwe ziekenhuis aan de Jan van Beverwijkstraat te Tilburg met 250 bedden. Maar in de Brabantse steden kwamen er steeds meer ziekenhuizen verspreid over West-Brabant, Midden-Brabant, Noordoost-Brabant en Zuidoost-Brabant.

Ten slotte de grote aandacht voor de geestelijke gezondheidszorg o.a. de krankzinnigenzorg waarbij genoemd mogen worden het vanouds bekende instituut Reinier van Arkel in 's-Hertogenbosch, Huize Padua in Boekel, Coudewater te Rosmalen en Voorburg in Vught. Ook was er volop aandacht voor de lichamelijk en verstandelijk gehandicapten. Denk in dit verband maar aan het blindeninstituut te Grave, Sint Henricus, voor blinde jongens en mannen, dat werd gerund door de Fraters van Tilburg. De vrouwelijke tegenhanger was de Wijnberg ook in Grave onder leiding van de Zusters van Liefde uit Tilburg. Al even bekend was het sinds 1910 bestaande 'doofstommeninstituut' te Sint-Michielsgestel, later het instituut voor doven en spraakgestoorden en nu beter bekend onder de naam Kentalis. In Udenhout kwam het bekende Vincentiusgebouw tot stand en Huize Assisië. De Broeders van Elshout openden in 1938 het huis 'St.Jozefdal' voor opvang van 'krankzinnigen' en voor epileptische patiënten bood het uit 1933 daterend huize Providentia in Sterksel uitkomst.

Het oorspronkelijke hoofdgebouw van Coudewater in Rosmalen [Wikipedia]

9. Recente ontwikkelingen van na de Tweede Wereldoorlog tot heden

Uitgroei van de gezondheidszorg als welzijnsbedrijf

Met deze pakkende titel opent Dr. Th.A.Wouters zijn bijdrage over de ontwikkelingen binnen de geneeskunde en gezondheidszorg na de Tweede Wereldoorlog. Er was immers de laatste 75 jaren veel vooruitgang geboekt.²¹ We gaan er 'in vogelvlucht' doorheen.

Hij spreekt over een optimaliseringsproces. Ziekte en gebrek werd weliswaar niet uitgebannen, maar de zorg er omheen werd beduidend anders dan in vorige eeuwen. De gemiddelde levensverwachting bij de geboorte werd verdubbeld in vergelijking met een eeuw geleden en de algemene sterfte stond op een veel lager niveau en de al eerder gesignaleerde hoge kindersterfte was definitief voorbij. Brabant liep keurig in de pas met de rest van Nederland. Gelukkig namen de besmettelijke infectieziekten als doodsoorzaken sterk in betekenis af. In de jaren '50 vielen overigens nog verschillende slachtoffers ten prooi aan tuberculose, influenza en bronchitis. De influenza-epidemie van 1949 bewees dit. Een aantal van 244 Brabantse slachtoffers stonden geregistreerd met als resultaat verlammingen. In 1951 was er in Tilburg sprake van een ware pokkenepidemie.

Illustratief is daarom het prachtige glas-in-loodraam in het stadhuis van Tilburg.

Glas-in-loodraam in het stadhuis van Tilburg als herinnering aan de toen heersende pokkenepidemie [naar een dia Gemeente Archief Tilburg GAT – zie Geschiedenis van Noord Brabant deel 3 p.238]

Maar zoals vaak, de ene ziekte verdwijnt en een andere komt opzetten. Nieuw en behoorlijk ingrijpend noemt Dr. Wouters de ziekte aids in de jaren '80. In 1986 immers bezocht de eerste Brabantse patiënt het aidscentrum in Tilburg nl. het Elisabeth Ziekenhuis. Zes jaar later was het aantal gevallen al opgelopen naar 96. Maar er was nog meer!

Als we even terugkijken in de recente geschiedenis dan begon men zich te realiseren dat enkele welvaartsziekten de kop op begonnen te steken waaronder de ziekten van de bloedsomlooporganen, wat leidde tot hart- en vaatziekten, kwaadaardige vormen van kanker en ziekten van de ademhalingsorganen zoals cara en pneumonie. Een simpel staatje dat hij publiceerde is illustratief. Ruim 70% van de sterfte in de jaren '80 was te wijten aan de eerste twee doodsoorzaken. Jaarlijks stierven er toen 3444 mannen en 3082 vrouwen aan hart- en vaatziekten en daarnaast 2624 mannen en 1841 vrouwen aan kanker. Slechts 10% van de sterfgevallen was te wijten aan ziekten van de ademhalingsorganen, uitwendige oorzaken van letsel en vergiftiging. En wat te denken van de toename van verkeersdoden, in totaal 254 in het jaar 1989. De totale sterfte bedroeg toen voor mannen 8.499 en voor vrouwen 7083.

Wat ook de nodige zorgen baarden waren tal van lichamelijke beperkingen, handicaps en de nodige psychische stoornissen. Opmerkelijk is 1989 als een jaar waarin 2223 mannen en 1846 vrouwen in een psychiatrisch ziekenhuis belandden en er werden toen 1500 mannen en 2500 vrouwen behandeld voor psychische stoornissen. Wouters signaleert dat in 1990 de belangrijkste ziekten en aandoeningen bij de 55-plussers bleken te zijn: gewrichtsslijtage, slechthorendheid, staar, cara, hartinfarcten, suikerziekte, eczeem, beroerte, depressie en dementie.

**De ambulancedienst van de GGD's zoals we die nog kennen uit de 2^e helft van de 20^e eeuw
[fotocollectie GGD Eindhoven – zie Geschiedenis van Brabant deel 3 p.241]**

Daar tegenover staan de maatschappelijke en politieke besluitvorming om de gezondheidszorg jaar na jaar te optimaliseren. In de jaren '50 en '60 kwam er intensiever overleg tot stand tussen de overheid en particuliere initiatieven. De gezondheidswet van 1956 was een eerste uitvloeisel daarvan. Die wet regelde het staatstoezicht op de volksgezondheid, de nationale raad en de provinciale

raden. Tien jaren later volgde de Algemene Bijstandswet [ABW 1965] en in 1970 de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten [AWBZ 1970]. Daarna volgde nog de wet op het ambulancevervoer en ziekenhuisvoorzieningen. In 1974 verscheen de 'structuurnota gezondheidszorg' van de Brabantse staatssecretaris J.Hendriks, gevolgd door drie essentiële wetten over de tarieven in de gezondheidszorg [WTG 1980] en de voorzieningen in de gezondheidszorg [WVG 1982]. Daarna volgde nog een 'woud' van wettelijke regelingen zoals BOPZ [1992] i.v.m. bijzondere opname in psychiatrische ziekenhuizen, de BIG [1993] de wet beroepen individuele gezondheidszorg, de wet op geneeskundige behandelingsovereenkomst [1994], klachtrecht van cliënten gezondheidszorg [1995] en de kwaliteitswet zorginstellingen [1996].

Uit dit alles kwam uiteindelijk binnen Brabant de Provinciale Raad voor de Volksgezondheid tot stand [PRV]. Men streefde bewust naar een nieuwe organisatie van de gezondheidszorg, een werkerterrein dat continu aan veranderingen en nieuwe initiatieven werd blootgesteld. De kruisbestuiving binnen de onderscheiden organisaties, het onderling overleg, het streven naar gemeenschappelijke regelingen groeiden gestaag. De roep om regionalisering en regionale samenwerkingsverbanden werd steeds sterker. Er ontstonden districtsgezondheidsdiensten [DGD], districtsschoolartsendiensten [SAD] en schooltandverzorgingsdiensten. Langzamerhand ging men de weg op van schaalvergroting en kwamen er voorzieningen op het niveau van de onderscheiden stadsgewesten en Brabantse regio's; in West-, Noordoost-, Midden- en Zuidoost-Brabant werden nieuwe ziekenhuizen gebouwd en ook de geestelijke gezondheidszorg maakte revolutionaire ontwikkelingen door. Ook de psychiatrische ziekenhuizen gingen een andere koers varen, maar ook de zorg voor meervoudig gehandicapten, blinden en doven werd op een eigentijdse leest geschoeid. En wat te denken van de verpleeghuizen, bejaardencentra en recentelijk de stichting van hospices op diverse plaatsen voor hen die aan hun allerlaatste levensfase toe zijn en in alle rust hun definitieve afscheid van deze aarde tegemoet zien. Met de huidige vrij gecompliceerde situatie in de gezondheidszorg anno 2020 zijn we inmiddels vertrouwd en een optimale gezondheidszorg blijft ten eeuwigden dage een cruciaal aandachtspunt!

In de gepresenteerde beschouwingen is geprobeerd 'in vogelvlucht' de belangrijkste ontwikkelingen te schetsen. Over de kwaliteit en gewenste inspanningen op het gebied van de gezondheidszorg is het laatste woord nog lang niet gesproken en met de discussies daarover zullen we nog vele malen

geconfronteerd worden in de toekomst van ons land en zal de ontwikkeling ervan continu op de politieke agenda staan!

Drie prachtige prenten die ons nog herinneren aan het werk van religieuze congregaties waarbij deze een hommage inhouden aan de Zusters van Liefde uit Tilburg met hun Elisabeth Ziekenhuis [zie Geschiedenis van Brabant deel 3 p.247]]

DEEL 2

Resultaten van ons onderzoek m.b.t. de Schijndelse situatie

1. De Schijndelse doktoren vanaf de 16^e eeuw

Onze bekende heemkundige Ben Peters heeft destijds een belangrijk deel van de namen van de Schijndelse doktoren verzameld en wij hebben aanvankelijk die lijst als basis genomen en zijn daarop gaan voortbouwen om die verder te verfijnen, omdat inmiddels nieuw geopenbaarde archieven weer ruimere mogelijkheden boden.

Helaas moeten we constateren dat de informatie over het geneeskundig personeel in de breedste zin van het woord niet verder teruggaat dan de vroege 16^e eeuw. Te denken valt aan termen als arts, dokter, medicine doctor, chirurgijn, heelmeeester, verloskundige, huisarts en vroedvrouw.

Het betreft een kleine 40-tal medici [vanaf 1515] die in de Schijndelse archieven nog zijn terug te vinden, overigens van de ene veel meer dan van de andere. Bovendien gaat het in veel gevallen niet direct om medische gegevens maar vaak om goederenbezit via verkopeningen en verhuringen, soms een testament of inventarisatie van bezittingen. Hierbij is vooral geput uit de schepenbankarchieven [1530-1811], een bescheiden deel is ontleend aan het administratief archief van Schijndel van 1811-1930, de archiefbestanden 1930-1960 en 1960-1990 van het gemeentearchief en voor de vroegste periode was vooral het bekende Bosch' Protocol een ware uitkomst!

Een chirurgijn aan het werk [prent uit rijksstudio]

Qua bronnenmateriaal zijn we helaas beperkt doordat belangrijke archiefbronnen in de voorbije eeuwen óf zijn verbrand óf buit gemaakt door rondtrekkende militairen óf op een andere manier uit de oude schepenkisten zijn verdwenen. Zo missen we bv. praktisch alle kerkrekeningen met bijlagen, alle rekeningen opgemaakt door de onderscheiden ‘borgemeesters’ en de daarbij behorende bijlagen en kwitanties, overzichten met huizenlijsten zodat een betrouwbare reconstructie van bewoners en huiseigenaren opgemaakt zou kunnen worden, de ordonnantieboeken en besluitenlijsten van de regenten van het dorp van vóór 1811 en ook de doop- trouw- en begraafboeken zijn pas van na 1600. Toevallig hebben we nog in het oude parochie-archief een 15^e eeuws jaargetijdenboek met veel Schijndelse familienamen, het oudste genealogisch document wat we kennen.

In wezen cruciale informatie rond het thema gezondheidszorg.

We weten ook niet met zekerheid of de gevonden doktoren allemaal wel in Schijndel hebben gewoond en waar, of dat ze vanuit een andere woonplaats op verzoek te hulp zijn geroepen. We hebben wat dat betreft serieuze twijfels over de doktoren die slechts ’n enkele keer vermeld worden. Tijdens het onderzoek en bij de keuzes die we daarbij hebben moeten maken ontdekten we, dat vanwege een systematische chronologische weergave van alle akten de redactie ervan soms wat dor en droog zou kunnen overkomen, maar we wilden geen enkele akte onbesproken laten!

Magister of meester Rasonis Raessen [1515-1550]

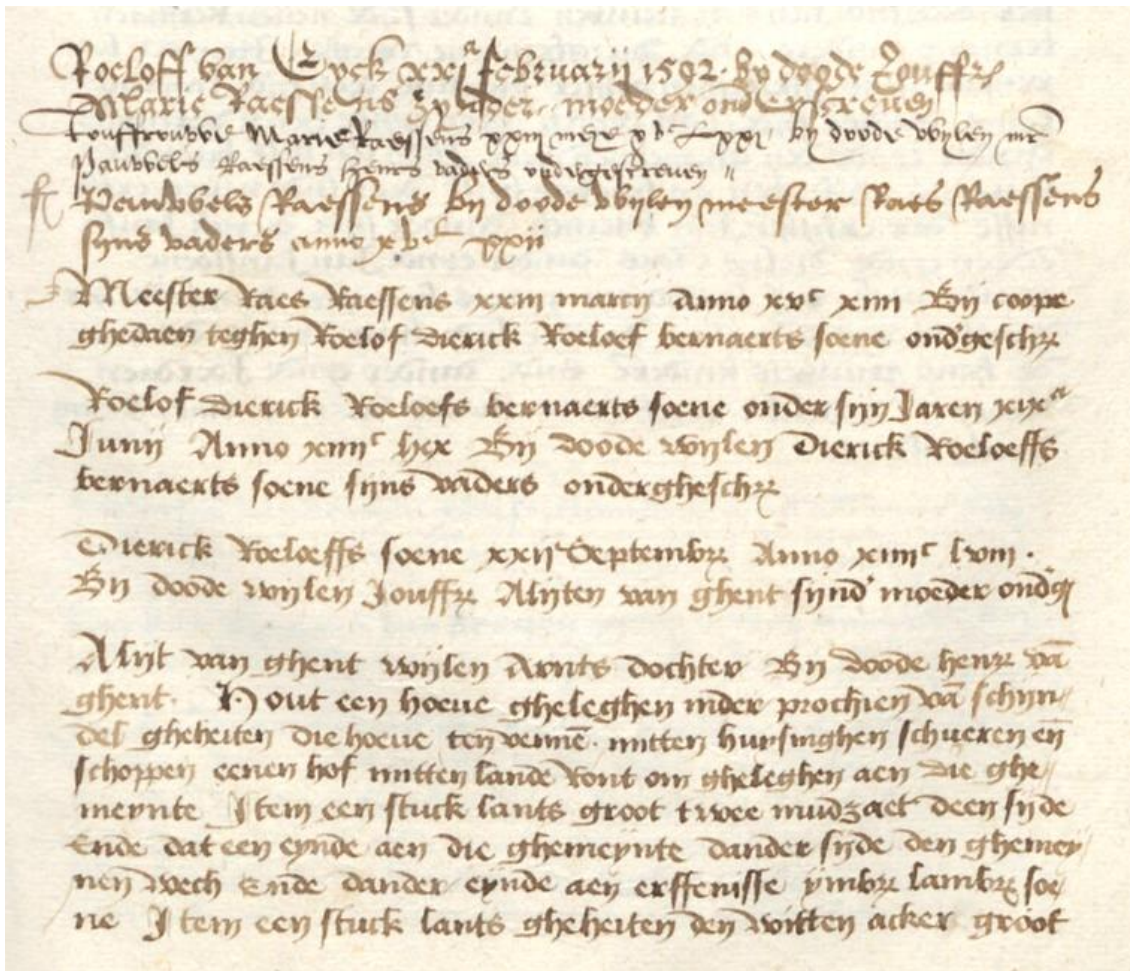
Vrij uitzonderlijk is deze vroege vermelding die we te danken hebben aan de scans die vanaf 1501 gemaakt zijn van alle akten uit de dikke delen van het Bosch’ Protocol, het schepensbankarchief van de stad ‘s-Hertogenbosch dat bewaard is gebleven vanaf 1368.

Het eerste aanknopingspunt is de verkoop van de hoeve ‘tVenne of Ten Venne in 1515 met alles wat tot die hoeve behoort, die door Roldolphus van Ghent de zoon van Theodoricus van Ghent is verkocht aan Magister of meester [Mr] Raes of Rasonis Raessen medicine doctor welke hoeve een van de drie hertogelijke leengoederen was die Schijndel rijk was.²²

Bedoeld worden hier de Schrijvershoeve, de Laverdonk en Ten Venne.

Binnen dat oude leenstelsel hanteerde men een vorm van administratie die uitmondde in de zgn. leenregisters, die vanaf 1312 bewaard zijn gebleven en die door klerken werden bijgehouden. Zo kennen we bv. de boeken die zijn nagelaten door de klerken Willem van Cassel met zijn Casselboek [1312-1352], Jan Stoot met zijn Stootboek [1350-1374], Nycolaus Specht met zijn bekende Spechtboek [1374-1440], Jan van Eda met zijn Edaboek [1432].²³

Even een kort historisch uitstapje naar het ontstaan van deze hoeve Ten Venne en de respectievelijke eigenaren/bewoners. Een hertogelijk leengoed is vlot traceerbaar op basis van de bestaande hertogelijke leenregisters die vanaf de 14^e eeuw zijn bewaard gebleven. De oudste vermelding is bekend uit 1312 onder de benaming 'bona dicta Venne'. De hertog gaf zo'n hoeve als leengoed uit aan zijn vazallen.

Fragment uit het leenregister van Strick Grefier over Ten Venne [BHIC toegang 19 inv.nr.1111 scan 159] waarin de familie Raessen staat vermeld welk fragment je moet lezen van onderaf naar boven om opeenvolgende eigenaren te vinden

Zo worden achtereenvolgens genoemd: Henric Gherlacus zoon van Sonne, die het verkoopt aan Reijner Willems van den Bossche [1340], Ghiselbertus de zoon van Gerlachus regelt de leenverheffing [1350].

De volgende leenverheffing dateert uit 1397 en ook de verkoop aan Reinier van Arkel die het op zijn beurt verkoopt aan Jan van Erp Lucass. In een verkoopakte door Johanna de weduwe van Hendrik van Arkel is sprake van 31 eikenbomen [1401] en in 1413 worden we geïnformeerd over de veestapel nl. 8 paarden, 4 ossen, 4 stieren, 6 koeien, 4 vaarzen, 10 kalveren, 85 schapen en 6 varkens,

hetgeen een duidelijke aanwijzing is dat het hier gaat om een grote middeleeuwse hoeve! Door Philips van Bourgondië als hertog van Brabant wordt Ten Venne als leen uitgegeven aan Henrick van Ghent en er zou sprake zijn van meerdere huizen, schuren, schoppen met een hof [1449]. Uiteindelijk zou het leengoed dus in bezit komen via de familie Van Ghent aan de familie Raessen! Tot zover de oudste ontwikkelingen betreffende dit hertogelijk leengoed.²⁴

Daarna volgen bijna 30 akten waarin goederen worden verkocht of betalingen worden gedaan en waar als belendingen steeds deze dokter wordt genoemd tot 1523 en daarna spreekt men continu over Domicella of Jonkvrouw Sophie weduwe van Magister Rasonis Raessen, waarbij in 1523 de term 'medicine doctor' wordt gebruikt en in 1540 'doctor in medicinis'. Uit al die informatie is af te leiden dat deze dokter vier kinderen zou hebben nl. Magister Paulus Raessen en zijn broers Theodoricus en Walterus en een dochter Katharina die als weduwe van Magister Gerardus Hacken staat vermeld.²⁵

Deze Magister Paulus Raessen wordt op diverse plaatsen genoemd als belendende eigenaar van bepaalde percelen zoals op de Witackers, de Steltbraeck, de Hardebeemden, de Hubencamp, de Buenders en de Gemeyn Ackeren by die Cluyse, aent Lutteleynde geheiten den Heilich Geestacker.²⁶ Mr. Paulus is ook afgestudeerd in de medicijnen evenals zijn vader, wat blijkt uit een akte uit het Bosch' Protocol van maart 1559 van welke akte de volgende samenvatting is gemaakt:

"Willem zn.v.w. Johannis van Berkel zn.v.w. Magister Johannis van Berkel heeft verkocht aan Hermanus zn.v.w. Petrus Dircxss. een erfpacht van 2 ½ mud rogge te betalen op het hoogfeest van Pasen uit de helft van een huis erf hof 14 lopensen erfgoederen ter plaatse ten Cuijlen aen Roder Heyde met als belendingen Magister Paulus zn.v.w. Magister Rasonis Raessen doctoris in medicinis, Johannis Peterss. - de heide gemeenlijk genaamd Roeyer Eygen en nog een bunder beemd".²⁷

Peter van Bree [1558]

In hetzelfde Bosch' Protocol deden we nog een nieuwe ontdekking. Daar werd onder de 6732 Schijndelse akten over de periode 1501-1793 een schepenakte aangetroffen over de Schootsehoeve onder Schijndel in het gehucht Lutteleind. Gelukkig werden ook de belendende percelen genoemd en daarbij stond vermeld Mr. Peter van Bree chirurgijn!²⁸

Huijbert van Maren [1661]

In alle archiefdossiers hebben we van deze arts niet meer kunnen vinden. In slechts één document lazen we over Mr. Huijbert van Maren dat hij woonachtig was te Schijndel en dat hij een medisch rapport had geschreven over een zekere Goijaert, zoon van Guilliam Eijmberts te Geffen, welk rapport is gelezen door zijn collega-chirurgijn uit Middelrode, Mr. Jan Hendrickx van Uden. ²⁹

Gijbertus van Eggen [1680]

Ook van deze arts weten we niet zo bar veel vanuit de archieven en al helemaal niets ten aanzien van zijn medische praktijken.

Op 8 februari 1675 sluit hij met Maria Bungelaers zijn huwelijksovereenkomst ten overstaan van notaris Ludolfus Haen te Grave.

De tekst van de akte luidt, vrij vertaald, als volgt:

In de naam van de Allerheiligste Drievuldigheid Amen.

Gijsbertus van Eggen, meerderjarige jongeman aan de ene kant en de eerbare Juffrouw Maria Bungelaer weduwe van wijlen Johan Copalaan aan de andere kant, geassisteerd door Sr. Francois Bloemaerts, Hendrick Coeberch en de Heer Johan Coeberch [ook dokter], die een wettig en toekomstig huwelijk willen aangaan ter ere Gods en ter ere van hen beider ziel en zaligheid; om te voorkomen dat er ten aanzien van hun goederen kwesties of meningsverschillen zouden ontstaan onder de erfgenamen van hen of van de langstlevende, zijn zij overgegaan op het sluiten van bepaalde huwelijkse voorwaarden.

Mocht de bruidegom vroegtijdig overlijden zonder bij zijn lieve bruid een kind of meerdere kinderen verwekt te hebben, wat God verhoede, dan zullen alle goederen overgaan op zijn lieve bruid en wel met een som van 2000 gl.

Hollands geld; mocht de bruid eerder overlijden zonder kinderen na te laten, wat God verhoede, dan zal haar bruidegom een bedrag ontvangen van 1000 gl.

Voorts wordt het hen vrijgelaten om alles nader te definiëren in een af te sluiten gezamenlijk testament. Ze beloven beiden het nu opgestelde contract keurig na te leven. Ondertekend door de in de akte genoemde personen en onderaan staat: Grave 8 februari 1675 en de naam van de openbaar notaris [notarius publicus] L. Haen [Ludolfus].

Een apotheker in actie. Gijsbert van Eggen staat op 7 augustus 1675 geregistreerd als apotheker te 's-Hertogenbosch en als zijn echtgenote wordt Maria Bungelaers genoemd.³⁰

Interessanter is een akte die is gepasseerd op Kerstmis 1676. Op die dag nl. heeft hij samen met zijn vrouw Maria Bungelaers een testament laten opmaken dat heel plechtig begint met de aanhef 'Inden naeme ons heeren Amen'. In dat testament duiken wel enige vermeldenswaardige details op die ons iets meer zicht geven op de omstandigheden van dat moment.

De schepenen van het dorp waarbij ze zich hebben gemeld waren Adriaan Hendrik Hubens en Marten Jacobus van der Cant. De dokter en zijn vrouw wonen onder het gehucht Lutteleind en wel in de hoek van het Hermalen. Mogelijk bewoonde hij slotje Groenendaal, maar zekerheid daarover hebben we niet. Gijsbertus zelf is goed gezond maar Maria Bungelaers is 'sieck ende cranck naer den lighaeme en te bedde liggende'. Beiden zijn ze 'hun memorien verstant ende vyf sinnen wel mechtig' staat in de tekst. Het zijn die bijzondere uitdrukkingen die in de testamentaire akten uit de 16^e en 17^e doorklinken waarom deze testamenten qua taalgebruik zo tot de verbeelding spreken en eigenlijk heel apart maken. Dat blijkt ook weer als je beseft wat de grondgedachte van de testateurs was als ze laten opschrijven:

"...overpeynsende de broosheijt der menschelijcker natuere en datter niets seeckerder is als die, datter niets onseeckerder is als die uure derselver, willende daeromme van deser werelt niet scheijden sonder te disponeren henne tydelycke goederen. "

Iets verderop is te lezen hoe zij hun sterfelijke lichamen aanbevelen en wanneer die zullen komen te scheiden geven ze die over in de barmhartige handen van God Almachtig hun schepper en zaligmaker, met een verzoek om die op de gewone plaats met een eerlijke begrafenis ter aarde te bestellen. Voorts worden alle genoemde tijdelijke goederen, renten, kredieten en dergelijke vermaakt aan de langstlevende van hen beiden.³¹

1678

Comphurands rof
 Gijbertus van Eggen Doctor in de Medicijn woonende tot
 tot Schijndel ende onrijtijds van Eggen en obrog
 ende goetdag constituert ende gemachtigt Maria
 Bungelaers sijn wettige huysvrouw, om in sijn
 naems vonds van sijn te buygen elken onder obligatie
 ofte op een ~~verkoop~~^{verkoop} te lichten ende optenomen een
 capitale somme van drie hondert gulden, ieder gulde
 te verbinde te lichten ende daer van te
 begeoffie vande Capiteel niet sijn Constitutie uonds
 te verlijden ende te personeer begoorlyche barbaerijse
 vande vonds verfaerlijch, gelijck dat alerrecht begoor
 vonds goetverlijch is, alle sijn Constitutie ^{gode}
 gelegg^{de} hien dind, oft dastel, oft volck y ofte ook
 hien de Stadt Schijndel gelegg duerde voorvorig
 Constitutie te constituere bequomsde vonds tot
 vonds goetverlijch ^{te verlijden ende te}
 vonds vonds generelich sijn Constitutie personeer alle sijn
 goed en geboonds vonds verlijden, promittend
 super via ratum sijn, dattij Sint Michiel
 vonds vonds testibus sijn Jansz Spiering
 vonds vonds vonds. dese wettige sommelte Constitutie
 geboonds vonds vonds sijn dind sijn sijn
 dind Jansz vonds
 sijn Jansz vonds
 vonds vonds
 vonds vonds
 vonds vonds
 vonds vonds
 vonds vonds

Dit document begint met de volzin: 'Gisbertus van Eggen doctor in de medicijnen woonende tot Schijndel'

In bovenstaande akte staat kort samengevat:
 Gijsbertus van Eggen doctor in de medicijnen wonende te Schijndel heeft op 16 juni 1678 geconstitueerd en gemachtigd Maria Bungelaers zijn wettige huisvrouw om in zijn naam onder obligatie te lichten en op te nemen een kapitale som van 300 gulden waarbij genoemd worden zijn goederen onder

Linden, Gassel, Velp en binnen de stad Grave. De akte is gepasseerd te Sint-Michielsgestel ten overstaan van Jan Janssen Spierincx en Aert Janssen van den Heuvel, ondertekend door notaris Jan van den Heuvel. ³²

In hoeverre hij in Schijndel medische activiteiten heeft ondernomen weten we niet. Omdat hij daar woonde mogen we dat wel aannemen!

Hij overleed op 4 november 1680, zijn huisvrouw en een kind Maria Petronilla Gisberti Eggens achterlatende in het Hermalen. Het kind werd gedoopt op 9 oktober 1679. ³³

Maria Bungelaers gaat op 2 mei 1687 opnieuw in ondertrouw als inwonster van Grave en haar toekomstige bruidegom werd een zekere Jacob van Kessel uit Driel. ³⁴

Anthony Lagenette [1684]

Weer slechts een eenmalige vermelding in de Schijndelse archieven waarop meteen de vraag rijst of hij wel de residerende dokter is geweest. We vermoeden van niet!

Desalniettemin is toch onderzoek gedaan naar zijn antecedenten. ³⁵

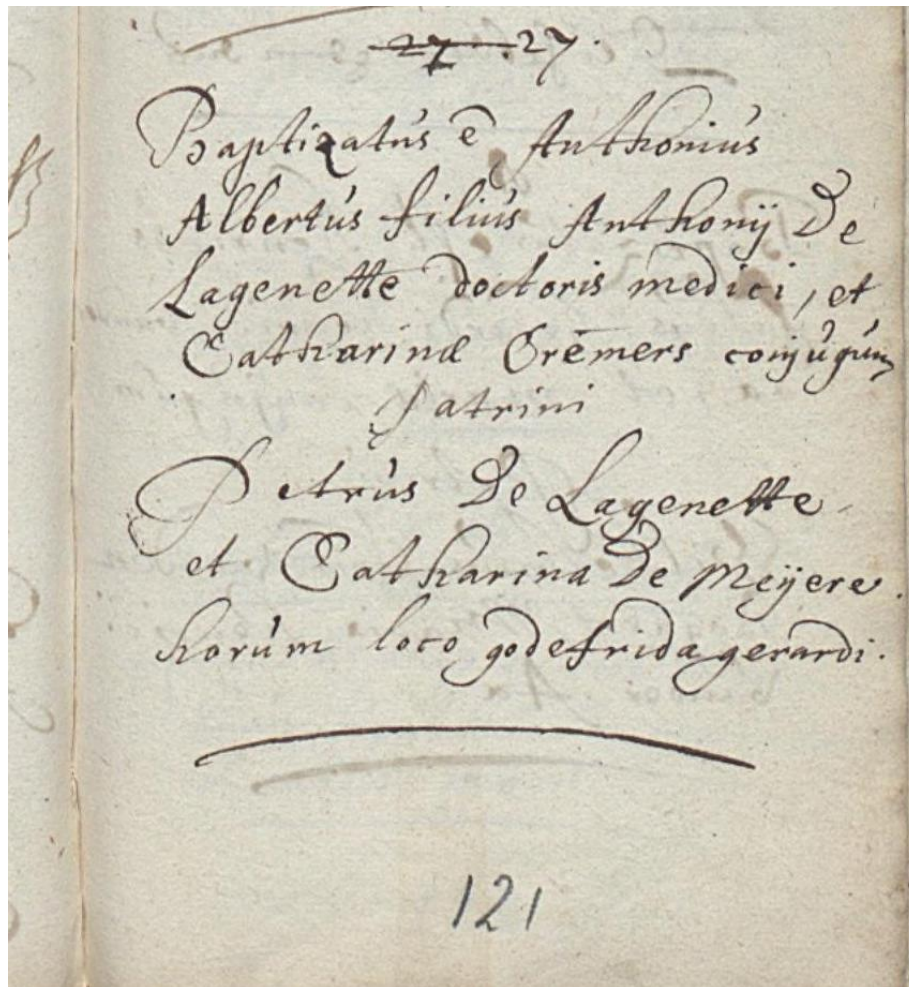
Het geslacht Lagenette o.a. erfgenamen van medicine doctor Anthony vindt men vooral in de 18^e eeuw terug in Grave en Cuijk, waar het belangrijke inwoners waren met de nodige bezittingen. Voor ons is echter het jaartal 1684 van belang. Uit de reacties op het BHIC-forum lijken drie aanwijzingen ons in de juiste richting te sturen. Een zekere Jeanne meldt dat op 1 juli 1683 in Schijndel trouwen Antonius de Lagenet clarissimus medicine doctor met Catharina Cremers en op 27 maart 1684 wordt gedoopt Antonius Albertus Antony de Lagenette als zoon van onze dokter. De historische onderzoeker Jan Toirkens, die veel archieven van Sint-Michielsgestel heeft bewerkt, schrijft dat het echtpaar Antonius de Lagenette en Catharina Cremers nog in Schijndel woont in 1684, maar dat daar snel verandering in komt. Tenslotte is het Jan Lange die ons op het juiste spoor zet door melding te maken van het testament van Lagenette medicine doctor en zijn vrouw Catharina Cremers die daar worden beschreven als inwoners van Schijndel.

1 July
habita dispensatione in
hunc inchoat fuit
matrimonio clarissimo
Medico Doctor Antoni
tonio de Lagenets et
Domica Catharina
Cremers
N. Cloup et testibus
Justino Cloup et
Angela Maria de
Wijer.

29

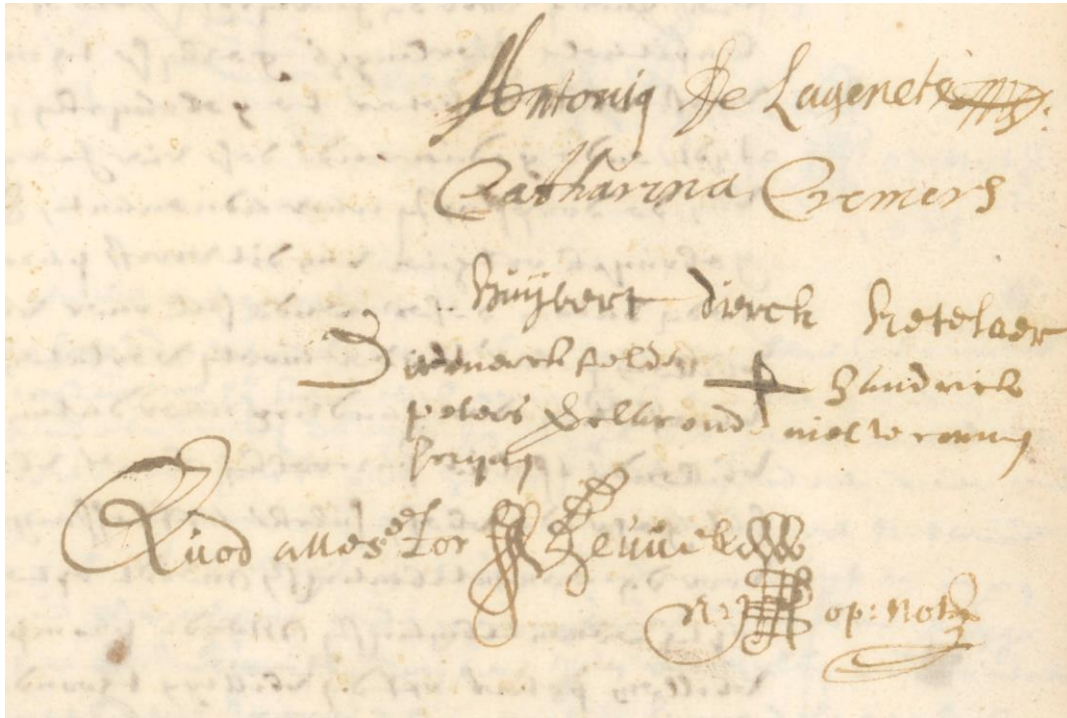
56

Huwelijksakte [matrimonium] van medicine doctor Antonius de Lagenets en Jonkvrouw Catharina Cremers dd. 1 juli 1683

Doopakte van Anthonius Albertus zoon van Anthony de Lagenette doctoris medici en Catharina Cremers en de doopheffers zijn Petrus de Lagenette en Catharina de Meijere dd. 27 maart 1684

Tenslotte een verkort extract uit het testament dat deze dokter en zijn vrouw hebben laten opmaken door notaris Jan van den Heuvel residerende te Sint-Michielsgestel op 14 maart 1684. De inleidende tekst is algemeen gebruikelijk bij testamenten. De testateurs overdenken samen 'de broosheijt der menschelijcker nature' en besluiten hun laatste wilsbeschikking te laten passeren. Iets verder in de tekst staat dan dat ze hun zielen aanbevelen 'in de bermherticheijt van Godt Almachtich henne Schepper ende Salichmaker'. Ze willen graag een christelijke begrafenis. Uiteindelijk besluiten ze dat de langstlevende van hen, na het overlijden van de partner, de volle eigendom zal krijgen over alle roerende en onroerende goederen. Gepasseerd te Sint-Michielsgestel in tegenwoordigheid van Huybert Dirck Ketelaers uit Schijndel en Handrick Peters uit Gemonde.³⁶

De ondertekening van de testamentaire akte

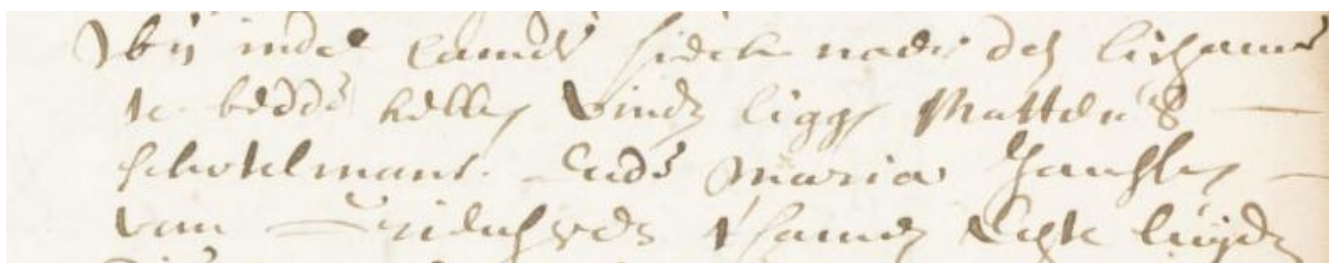
Mattheus Schotelmans [1685]

Wat deze dokter betreft moeten we het met heel summiere informatie doen. Bekend is dat hij als chirurgijn is gestorven te Schijndel op 9 november 1685 op de Voort, zijn vrouw en slechts één kind achterlatend.³⁷

Naast dit overlijdensbericht hebben we nog maar één archiefdocument over hem gevonden nl. zijn testament.³⁸

Dat begint met de plechtige openingszin "Inden name ons Heeren Amen".

De gecommiteerden van de officier en schepenen van Schijndel maken bekend dat ze zijn verschenen ten huize van Johan van Kilsdonk, waar in de kamer ziek op bed lagen Matteus Schotelmans en Maria Janssen van Griensven echtelieden.

Zij verklaren dat ze op het moment dat ze uit dit sterfelijk leven geroepen zullen worden in de genadige handen van Godt Almachtig en hun dode lichamen een christelijke begrafenis zullen krijgen, dat dan al hun goederen, uit liefde en affectie die ze voor elkander hebben, zullen toekomen aan de langstlevende van hen beiden. Dit testament is gepasseerd op 30 oktober 1685

in presentie van Harman Heijlgers als gecommiteerde van de officier en van Aert Dircx van der Heijden. In een korte bijlage wordt nog gemeld dat de Heer doctor Van Helvoirt, de gewezen momboir is van de testateur, en ook zou een bepaald bedrag gereserveerd moeten worden voor een zekere Hendrikske Driessen een verpleegster voor haar extraordinaire diensten die ze geleverd heeft. Uit het onderschrift met handtekeningen blijkt dat Maria van Griensven niet kon schrijven en tekent met een klein kruisje.

Mr. Willem Cocquel [1689- 1701]

Buiten zijn functie als chirurgijn treedt hij af en toe ook op als getuige bij akten van derden. Volgens een verklaring van de Schijndelse schepenen Hendrik Vuchts en Christiaan Hubens de dato 27 januari 1693 is chirurgijn Mr. Willem Cocquel, samen met zijn Middelrooise collega Hendrik van Davervelt, present geweest bij de visitatie van het dode lichaam of lijkschouwing van Dominicus Schenkels, een jongeman die ten huize van Dirkske van de Sande op bed ligt met een steekwond in zijn linkerborst, waarop de dood was gevolgd.

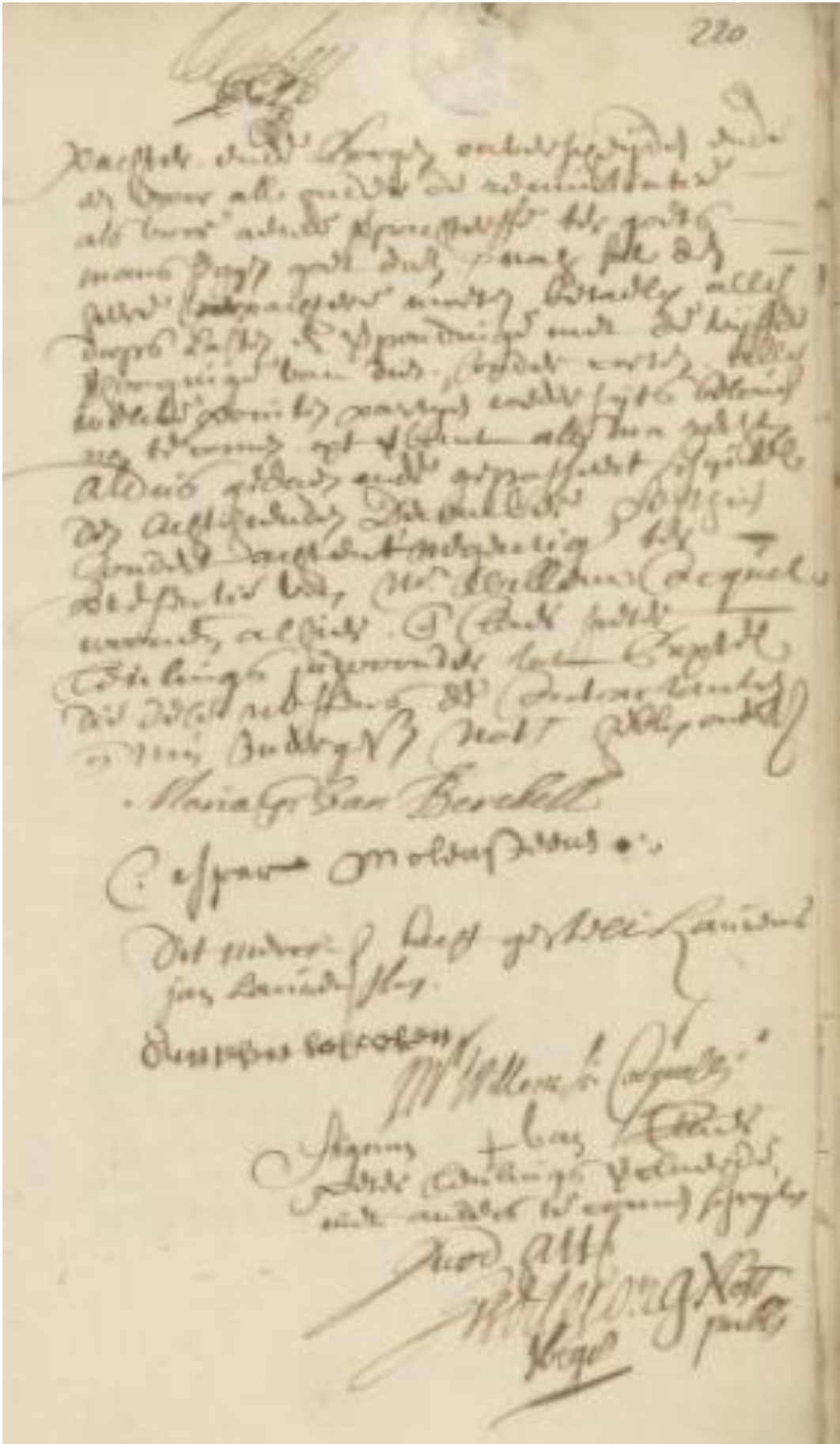
Ze zijn daar gearriveerd op verzoek van de hoog- en laagschout Alexander Schimmelpenning van der Oije Heer van Engelenbergh.³⁹

Eveneens treffen we hem aan als getuige bij het passeren van een testament op de langstlevende van Aart Joseph Hendriks en Jenneken Willem van Deurssen echtelieden in Wijbosch, waar Jenneken ziek op bed ligt.⁴⁰

Ook meldt hij zich als getuige samen met Willem Janssen van Veghel.

Volgens een verklaring van de schepenen Jan Willems van de Ven en Paulus Peijnenburgh, meester-smid van beroep, zijn ze uitgenodigd door een zekere Aart Verhagen om op 29 mei te verschijnen ten huize van Aart. Eenmaal daar stapt een zekere Hendrik van de Laarschot binnen via de dorsvloer. Ook de vrouw van Aart was er bij en nam Hendrik mee naar de geut en gaf hem acuut te verstaan dat ze van mening was dat Hendrik haar en haar man bedrogen zou hebben, maar na enig heen en weer praten werd toch een compromis bereikt.⁴¹

Ook is Willem Cocquel aanwezig met een zekere Claes Peter Teulings uit Boxtel als een notariële akte wordt opgemaakt door notaris De Jong over de betaling van bepaalde dorpslasten en verpondingen, een soort grondbelasting die door een pachter van grond met instemming van zijn borg vereffend moest worden.⁴²

Een impressie van de akte van 18 december 1698 met de handtekening van Mr. Willem Cocquel

Typierend voor die periode is ook de volgende akte waarbij sprake is van een proces rondom de verkoop van hop. Bekend is dat Schijndelaren als bijverdienste naast hun landbouwbedrijf ontzettend veel hop teelden en verkochten. De Schijndelse hop stond overal bekend en handelaren zag men opduiken in allerlei steden in ons land maar ook trok men naar Duitsland. Hier een voorval betreffende Keulen. In die bewuste akte is sprake van een proces naar aanleiding van een inbeslagname van hop. Jacomijna van de Sande als weduwe van Anthonie Schenkels in leven lakenkoopman en tevens hophandelaar stond tegenover een zekere Jan Lamberts van der Heijden een koopman te Keulen. Het betrof een geldbedrag van maar liefst 300 gulden vanwege geleverde hop. Uiteindelijk werd een compromis of akkoord gesloten in het bijzijn van de getuigen Mr. Willem Cocquel en Jan Gillis Spierings die de akte mee hebben ondertekend.⁴³

Het laatste optreden van deze chirurgijn als getuige, samen met Hendrik van den Bogaard, dateert van 19 mei 1700 als Adriaan Hendrik Joosten en Hendrikske de weduwe van Dirk Hendrik Servaassen een pachtovereenkomst tekenen over een huis, hof, boomgaard en omliggend land in de Straat, wat op dat moment gehuurd bleek te zijn door de kinderen van Willem Andriessen. De nieuwe pachtster was gebonden aan een pachtsom van 20 gulden te betalen op Sint Maarten buiten de reguliere dorpslasten. Bovendien werd van haar gevraagd twee vimmen stro als dakbedekking te realiseren.⁴⁴

De Schijndelse gemeenschap zal uiteindelijk definitief afscheid van haar dokter/chirurgijn nemen in het voorjaar van 1701 waarin hij in zijn huis bij de parochiekerk overlijdt op 5 februari, een vrouw en vijf kinderen nalatend.⁴⁵ Zijn weduwe is Johanna van Pinxteren waarvan diverse akten zijn teruggevonden.

Op 31 maart 1710 passeerde een akte waarbij enige procuratiebrieven stonden vermeld dd. 2 juni 1702 die voorzien waren van een schepenzegel van de Schijndelse schepenbank. Daarin werden namens meerdere ingezetenen Hendrik Jan Voets en Jan van Herentum gemachtigd om ten behoeve van Claes Peter Faassen en Hendrik Peter Hellings, momboiren over de drie minderjarige kinderen van Adriaan Dirk Voets, een geldbedrag uit te keren verband houdend met op 12 mei 1703 geleverde fourage van karren en paarden aan de Franse intendant Funeron, die tijdens de Spaanse Successie-oorlog in garnizoen lag in resp. Venlo en Roermond. De meerderjarige zoon van Adriaan Voets, genaamd Dirk, bevestigde dat die 250 gulden hem ten deel waren gevallen bij een scheiding en deling tussen zijn broer en zijn zus en dat hij dat bedrag had getransporteerd aan de weduwe van Mr. Willem Cocquel.⁴⁶

Johanna van Pinxteren werd na de dood van haar man omringd door haar kinderen, waarvan dochter Segerina haar vroegtijdig ontviel en die werd begraven op 26 juli 1713.⁴⁷

Uit een testamentaire akte dd. 28 april 1718, gepasseerd ten huize van Christiaan Hubens, valt het een en ander af te leiden. Haar zoon Aelbertus vertoefte op dat moment in het buitenland. Over de andere kinderen schrijft de notaris dat die 'hun eigen profijt wel hebben gezocht en dat ze tijdens hun huwelijk hun moeder altijd hebben bijgestaan in kleding en haar geldelijke steun verleenden'. In dat testament laat ze een prelegaat opnemen voor Aelbertus van 220 gulden en nog een kapitaal van 100 gulden dat nog ten laste van het corpus van Schijndel [lees het dorpsbestuur] stond. Buiten dat legateerde ze aan haar zoon een koffer dat haar was aangekomen tijdens haar weduwestaat na het overlijden van dochter Segerina. Hij kreeg dus dat koffer en haar andere dochters te weten, Johanna de vrouw van Joan Deffring [soms ook Elfrink] commies van 's lands magazijnen te Knokke, Susanna de vrouw van Jan van Bergen en Margriet de vrouw van Jacob Bot, hadden het nodige linnengoed gekregen. De getuigen bij het opmaken van deze testamentaire akte waren Christiaan en Willem van der Linde.⁴⁸

In den Naame ons Heeren Amen

factum Est
By Extract
Voor Jan Hend.
Van Leshout

By den inhoudt van desen openbaere Instrumente.
van testamentse by kout ende kennelyk allen eenen
yegelycken dat op heden Sottien dagen ende Maent
meeren des jaars 1700 vierentwintigh des avondt
ontrent de Clocke Seven uyren, spoore ondergett
Schepenen in Schyndel in Propie persoonen is
Escheeruy ende gecompareert de verbaere Johanna
Pinxterey Nagelatine wed. M^r. Willem Hoquel
in syn leuen M^r. Chirurgyn ende geyvoent hebbende
alder ond' ondergett Schepenen, bekent eenghint
siekelt na den verhaame dog gaende ende shande
nogtans haar verstant ende memorie in alles
magty weynde ende gebruykende so ons onderge
schreef ende allen eenen udt haar aankende ende
spreken hoorende Clear Ghykende was, worden beu.

Fragment uit het testament van Johanna van Pinxteren

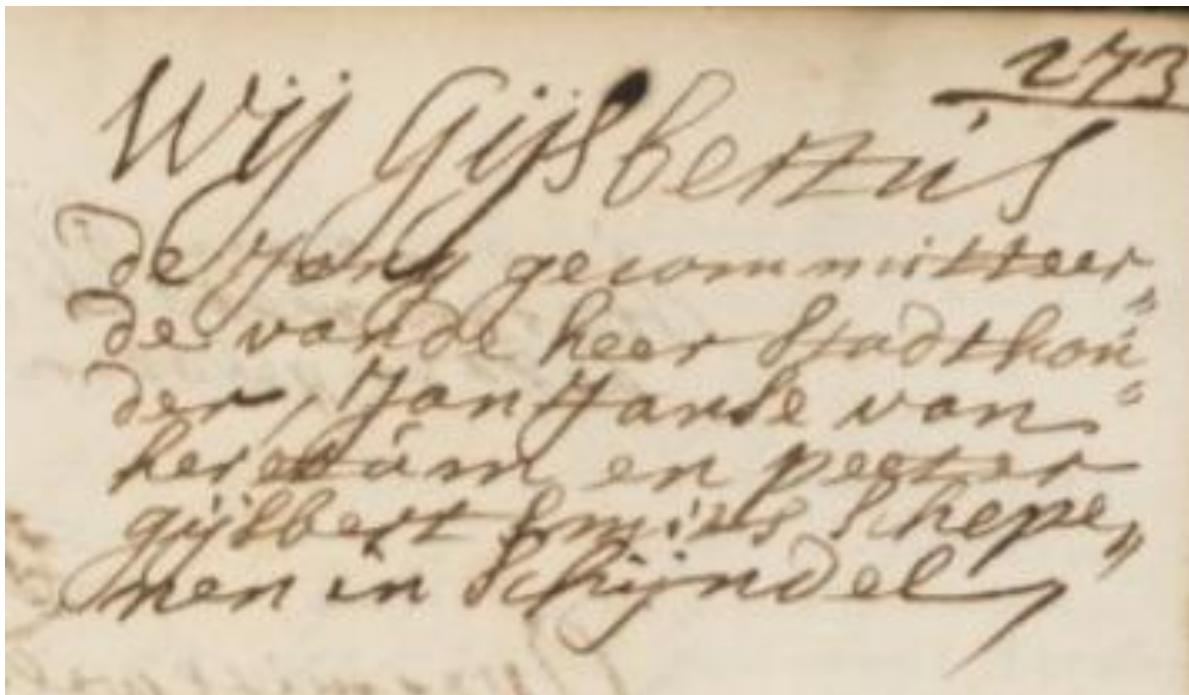
Merkwaardigerwijs volgde nog een tweede testament van haar op 16 maart 1724. Op die dag is Johanna van Pinxteren, de weduwe van Mr. chirurgijn Willem Cocquel, 's avonds om 7 uur verschenen voor notaris en getuigen. Ze voelt zich lichamelijk enigszins ziekelijk, maar haar memorie laat haar in ieder geval nog niet in de steek, waarna in de akte de gebruikelijke terminologie volgt zoals we die kennen uit testamenten uit die periode waarin gesproken wordt over de broosheid van het leven en een waardige kerkelijke begrafenis. Dit alles overwegende laat ze een nieuw testament opstellen na dat uit 1718. Haar zoon Aelbertus heeft haar na de dood van haar echtgenoot trouw bijgestaan en is ongetrouwd gebleven, maar heeft 6 jaar lang in het buitenland vertoefd en haar andere kinderen zijn inmiddels al getrouwd. Aelbertus ontvangt 250 gl. en die 100 gl. waar in 1718 al sprake van was en ook wordt het legaat van die koffer wederom herhaald waarop een wapen is ingesneden. Vervolgens legateert ze aan Wesselina Theodora de dochter van Johan Elfrink en verwekt bij Johanna haar dochter een zilveren beugeltas, drie zilveren kettingen met een naaldkoker, een schaatje waaraan een kussentje hing afkomstig van haar overleden dochter Segerina. Mocht Wesselina vroegtijdig overlijden dan gaan die legaten naar Amadea Segerina de zus van Wesselina. Susanna erft alle kleren en al het linnengoed van de weduwe maar ook andere goederen, obligaties, acties, schulden en kredieten die zij na haar dood zal nalaten. Voorts worden in het testament ook de kindskinderen vermeld nl. Wesselina of Wisselina Theodora en Amadea Segerina de kinderen van Johan Elfrink [soms ook Elffrink] en Johanna Cocquel, Jan de zoon van Jacob Both en Margrita Cocquel. Daarna volgt een uitgebreide slotformule en dit testament is gepasseerd ten overstaan van Gijsbert van der Schoot president-schepen en Jan Willems van den Boogert schepen en secretaris J. van Oerle heeft alles op papier gezet.

Maar het bleef niet bij dit 2^e testament want vier jaren later op 16 juni 1728 's avonds om 8 uur nodigt zij, ziek op bed liggende, wederom de secretaris en twee getuigen uit. Dit derde testament werd in de gebruikelijke terminologie uitgeschreven en daarin wordt verwezen naar haar laatste wil zoals geformuleerd in 1724. Ze laat enige aanpassingen doorvoeren en het stuk werd ondertekend door Willem Aart Dobbelsteen, Gijsbert Hendrik Huibens en secretaris Jan van Oerle.⁴⁹

In 1732 op de 30^e januari wendt ze zich tot notaris Gijsbertus de Jong, die openbaar notaris is bij de Edele Mogende Raad en Leenhof van Brabant in 's-Gravenhage met als residentie Schijndel, in verband met een schuldbekentenis over een kapitaal van 100 gulden die Dirk Janssen Voets haar nog schuldig zou zijn.⁵⁰

Ten slotte nog twee belangrijke akten om daarmee de beschrijving van de activiteiten van Mr. Willem Cocquel en zijn echtgenote af te sluiten. Allereerst een transportakte waarbij vier gecommiteerden van de schepenbank bij aanwezig zijn nl. Eijmbert Antonis Voets, president-schepen en zijn collega's schepenen Jochem Hendrik Boogaerts, Breust Driessen van Kessel en Hendrik Aarts Vercuijlen mede namens het merendeel van de ingezetenen van Schijndel. Verwezen wordt naar een transport gepasseerd dd. 16 september 1672 door Claes Jacobs van Empel aangaande een geldsom van 150 gl. tegen 5% aanvankelijk getransporteerd aan Adriaan de Groot dd. 28.1.1712 en daarna is dat bedrag getransporteerd aan Susanna Maria Cocquel op 13.7.1715.⁵¹

Interessanter is de scheiding en deling van alle goederen onder de kinderen van Mr. Willem Cocquel en Johanna dd. 4 oktober 1734.

273
Wij Gijbbertus
de van de heer Stadthouder
van Jan Janse van
Herbarum en peeter
Gijbbertus s'chepenen
in Schijndel

De aanhef van de akte

Op deze dag zijn verschenen de Heer Willem Aenhuijs, drossaard der heerlijkheid Nuland, als voogd of momboir over Wisselina Theodory en over Amadea Segerina beiden nog minderjarige dochters van Johan Elfring en verwekt bij Johanna de dochter van Mr. Willem Cocquel en Johanna van Pinxteren, alsook Johan Loeff, regent en rentmeester van het weeshuis te 's-Hertogenbosch, met een volmacht van de regenten dd. 10.8.1734. De laatste als momboir over de twee minderjarige zonen van Jan van Bergen verwekt bij Susanna Cocquel die zijn opgevoed in genoemd weeshuis. Vervolgens Jacob Bot

als vader en voogd over Jan zijn minderjarige zoon, verwekt bij Margrita zijn vrouw en allen testamentaire erfgenamen van hun grootmoeder.

Drossaard Aenhuijs valt ten deel een schuldbrief van 200 gl. staande ten laste van Teunis Hendrik Voets en zoon Hendrik, die men schuldig was aan Johanna van Pinksteren sinds 16.4.1715. Bovendien ontvangt hij de gerechte helft van 100 gl. staande ten laste van Dirk Jan Voets waarvan de notariële gelofte is gepasseerd dd. 30.1.1732 en ten slotte valt hem ten deel een restant van 29 gl. 13 st. die Lambert Jan Lamberts van der Hagen nog schuldig is.

Aan Jacob Bot is ten deel gevallen ten behoeve van zijn minderjarige zoon een schepengelofte van 250 gl. staande ten laste van het corpus van Schijndel en beloofd door Hendrik Jansen Voets in naam van de regering dd. 28.12.1698. Dat bedrag is Johanna van Pinxteren aangekomen via Hendrik Peter Gijsberts dd. 28.1.1712.

Ook is hem ten deel gevallen een som van 16 gl. 4 st. zijnde een restant van een kapitaal van 100 gl. staande ten laste van de gemeente volgens de inventaris en een som van 14 gl. te ontvangen uit contante penningen.

Aan Johan Loeff is ten deel gevallen een bedrag van 200 gl. staande ten laste van het corpus en beloofd door Eijmbert Antonis Voets, president-schepen c.s., dd. 7.9.1672 ten behoeve van Adriaan Huibens en door Hendrik Willems van den Boogert getransporteerd aan de weduwe van Mr. Willem dd. 23.11.1711. Ook de gerechte helft van 100 gl. ten laste van Hendrik Jansen Voets volgens een notariële gelofte dd. 30.1.1732.

Bovendien staat tot slot nog een opmerking te lezen ten aanzien van de eerder in de akte genoemde zilveren lepel en zilveren snuifbakdoos.⁵²

Mr. Aelbertus Cocquel [1702- 1718]

Bekend is inmiddels dat hij minimaal 6 jaar in het buitenland is geweest volgens de verklaring van zijn moeder.

Wat zijn medische activiteiten betreft en getuigenverklaringen voor de schepenbank zijn een 9-tal akten van belang.

Op 10 augustus 1702 leggen voor de loco-secretaris Roessing de schepenen Peter Boudewijns van de Ven en Anthonis Jansen Voets een verklaring af in het bijzijn van de gecommiteerde van de stadhouder. Ze zijn nl. geweest ten huize van Peter Willems, de bewoner van een der Clarissen- of

Nonnenbosschehoeven in de Houterd, waar Mr. Albertus Cocquel de chirurgijn een visitatie heeft afgelegd op last en order van het Hoog Officie. Hij heeft een lijkschouwing verricht op het dode lichaam van een zekere Hendrikske Geraert Symons. Die blijkt ergens op het erf geblesseerd te zijn geraakt door een pittige aanval van een stier. De chirurgijn heeft haar lichaam zorgvuldig bekeken en constateerde dat er een grote opening te zien was dwars over haar buik

beneden de navel. Ze was zelfs zo ernstig gewond geraakt dat een groot deel van haar darmen van buiten zichtbaar waren waaronder de koliekdarm. Dat zou volgens de chirurgijn de doodsoorzaak ook geweest zijn.⁵³

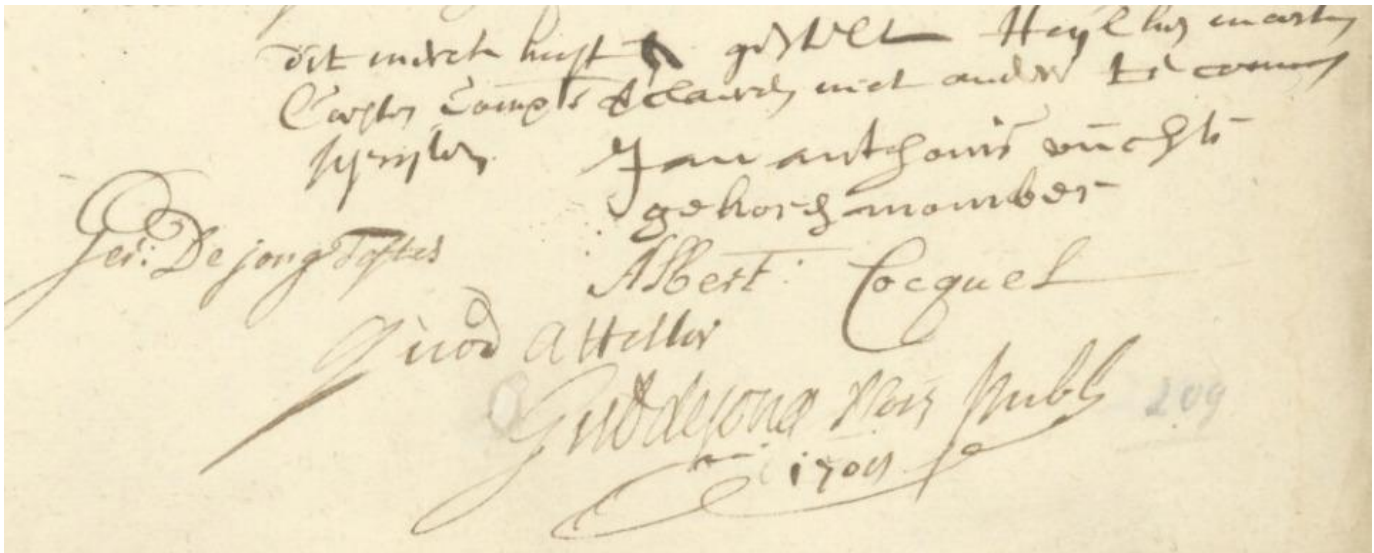
Als getuigen traden op 6 januari 1703 op Aelbertus Cocquel vergezeld van Goyaert Jansen Pennincx voor notaris Gijsbertus de Jong als openbaar notaris. Het betrof een belofte dd. 1.7.1702 van Peter Geerits en Peter van Brebere de voogden over de vier minderjarige of onmondige kinderen van Geerit Hendricx van der Aa aan Meriken Peter Jan Willems de weduwe van een zekere Gerit Gerits.

Aan haar zou een kapitaal van 100 gl. voldaan worden voortspruitend uit geleende gelden. In de marge staat een extra notitie dat Meriken aangeeft die 100 gl ontvangen te hebben op 3.8.1711 uit handen van Hendrik Jansen van Luijck, de voogd over Maria de minderjarige dochter van Gerit van der Aa.⁵⁴ De schepenen Jan Antonis Vuchts en Antony Gielis Verhoeven leggen een gezamenlijke verklaring af, waarin ze benadrukken dat Mr. Aelbertus Joannes Cocquel chirurgijn gewoond heeft binnen de dingbank van Schijndel en een kind is van vrome en wettige ouders. Voor zover ze weten heeft die zich 'in allen sijnen omganck handel ende conversatie bij eenen iegelyck gedragen ende gecompoteert'. Bovendien heeft hij 'de const van een chirurgien' altijd eerlijk en met goed effect waargenomen en uitgeoefend en zelfs zodanig dat hij hier in het dorp 'verscheijde sware accedenten' heeft genezen en behandeld en zich van zijn taak heeft gekweten, zoals een eerlijke jongeman en chirurgijn betaamt in de geest van zijn vader Mr. Willem Cocquel. Hij heeft 18 jaren in deze gemeente gewoond. Ze bevestigen die verklaring door te stellen dat hij zich eerlijk en vroom heeft gedragen 'sonder dat imant ter werelt op den requirant ofte op derselver ouders tot henne disreputatie, quaet ofte oneerlijcke leven weten te spreekken, maer haer altijd bij de geheele werelt voor fatsoenlijcke ende eerlijcke luijden hebben gesien'.

Afgegeven op 29 maart 1706.⁵⁵

In het jaar 1707 zou hij de eed hebben afgelegd en toegetreden zijn tot het schepencollege, maar de bevestiging daarvan is niet teruggevonden!⁵⁶

Wederom is Albertus als getuige opgeroepen op 28 april 1708 voor een transportakte waarbij Heijlken Marten Corsten geassisteerd door Jan Antonis Vugts haar voogd een notariële akte laat passeren. Het gaat hier om een transport van meubilair en huisraad die Heijlken zijn aangekomen na de dood van wijlen Marijken, de dochter van Jan Antonis Seben, voor een bedrag van 25 gl. De getuigen waren Gerardus de Jong en Aelbertus Cocquel.⁵⁷

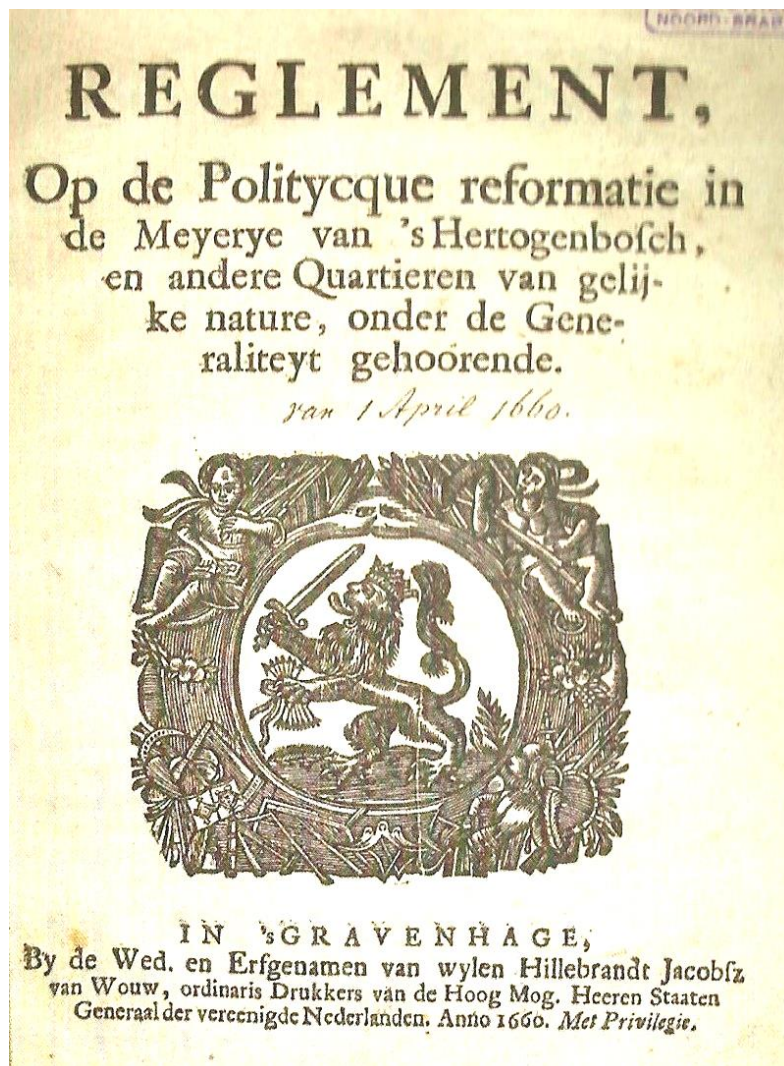
Hier een archiefvoorbeeld van een ondertekening van een der partijen waarbij Heijlken aangeeft dat ze niet in staat was om haar naam te schrijven en daarom een tekenetje liet plaatsen

In zijn functie als chirurgijn wordt Aelbertus nog 'n keer opgeroepen op orders van de hoog- en laagschout van stad en meierij van 's-Hertogenbosch, de Weledel Geboren Heer Johan Rabo van Keppel. De Schijndelse ondervorster, Jan Dircx van der Schoot, ligt dood in het huis van Gerit Corsten. Op de 5^e maart 1713 is hij gestorven en deze akte passeert twee dagen later in het bijzijn van de schepenen Adriaan de Groot en Peter Verhoeven. De lijkschouwing wordt verricht en de chirurgijn constateert dat er geen sprake is van een of andere kwetsuur, een onderhuidse bloeding of blauwe plekken zichtbaar zijn op het lichaam. In dit geval zou het dus gaan om een natuurlijke dood. Dat men in zulk soort akten niet altijd spellingvast is wordt weer eens bewezen want hier staat het woord 'chirurgijn'.⁵⁸

Uit de volgende akte blijkt dat Aelbertus niet alleen medisch goed was onderlegd maar door de Schijndelse bevolking ook gekozen was om het schepenambt te aanvaarden. In 1660 was er een algemeen reglement verschenen, want de toenmalige Heren Staten Generaal waren van mening dat er een nieuwe politiek bedreven moest worden door o.a. belangrijke dorpsfuncties in handen te geven van Nederlands Hervormden die de ware christelijke religie beleden en dat reglement droeg de titel van 'Politique reformatie'. Conform die regelgeving werd daarom de akte in het schepenprotocol als volgt geformuleerd:

"Compareerde voor schepenen in Schijndel ondergenoemt Jan Hendricx van den Boogaert, Aelbert Cocquel en Jan van Empel, gerigtelijck door den vorster gedaigt en die hebben aen handen van den Heer stadhouder Hasevoet gedaan en afgelegd den eet gerequireert [= vereist] volgens de politique reformatie in dato 1 april 1660 en den eet daerinne staende van woorde tot woorde voorgelesen affgeleijt, soo waerlijck helpe hare Godt Almagtig – actum

Schijndel desen thienden february seventien hondert veerthien – testes [= getuigen] Munts et Groot".⁵⁹

Plakkaat politieke reformatie [collectie BHIC]

Tenslotte een bericht dd. 4 oktober 1715 waarbij Jan van Empel en Peter van de Sande, schepenen, met een verklaring komen dat op de 3^e van die maand rond de klok van zes uur iemand is gevonden in een sloot bij het land van Jan Mijssen van der Spank. Bij nader inzien bleek het te gaan om Johanna de dochter van Claes Jansen van Son die met haar voeten in het water lag. Het was een kind van 5 jaar oud. Bij de lijkschouwing waren aanwezig Johan Willem Munts als gecommiteerde van de hoog- en laagschout van stad en meierij van 's-Hertogenbosch de Weledel Geboren Heer Johan Rabo van Keppel en chirurgijn Mr. Aelbert Cocquel die het dode lichaam visiteerde. Zijn slotconclusie was dat geen verwondingen werden aangetroffen en dat er duidelijk sprake was van een verdrinkingsdood.⁶⁰

Innocentius Egidius Bernuly [1712-1752]

Nu volgt een indrukwekkende periode van een chirurgijn die zijn sporen absoluut heeft verdiend in het Schijndelse. Een ambtsperiode van ruim 40 jaren!

Voor de Schijndelse historie een interessante episode waarin o.a. twee oorlogen werden uitgevochten nl. de Spaanse Successie-oorlog [1702-1713] en de Oostenrijkse Successie-oorlog [1740-1748]. Uit de documentatie rond Bernuly blijkt dat hij op diverse fronten actief is geweest wat is af te leiden uit de grote verscheidenheid aan typen akten die voor notaris en schepenbank zijn gepasseerd en die we in chronologische volgorde behandelen.

Bernuly werd gedoopt in Maastricht op 18 augustus 1688 en begraven te Schijndel op 20 januari 1752. Zijn echtgenote was Geertruij Biedijkx [begraven 12 maart 1764 te Schijndel] en in een akte uit 1766 worden de volgende kinderen genoemd: Jacobus die later pastoor te Berghem werd, Poulus Fredericus die zijn vader opvolgde als chirurgijn [1766-1772], Elisabeth te Berghem, Cornelia Francois te Herentals, Ludolphus te Antwerpen en Maria Magdalena te Herentals.⁶¹

Het lijkt ons niet onmogelijk dat de beide dochters van Innocentius die in Herentals wonen, begijnen waren in het Herentalse begijnhof, dat binnen het oude hertogdom van Brabant een der oudste begijnhoven was, daterend uit 1266. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog [1568-1648] werd het gesloopt en heropgericht in 1590 aan de Burchtstraat.⁶²

Impressie van het begijnhof van Herentals [wikipedia]

Op 2 mei 1711 legt hij een verklaring af dat hij aanwezig is geweest ten huize van Delis Aerts den Ouden waar hij de lijkschouwing heeft gedaan op het dode lichaam van een zekere Adriaan de zoon van Peter Matijssen van Dijk. Hierbij heeft hij twee steekwonden geconstateerd waarvan er een is doorgedrongen tot in de lever en de maag en de andere tot in de darmen.⁶³

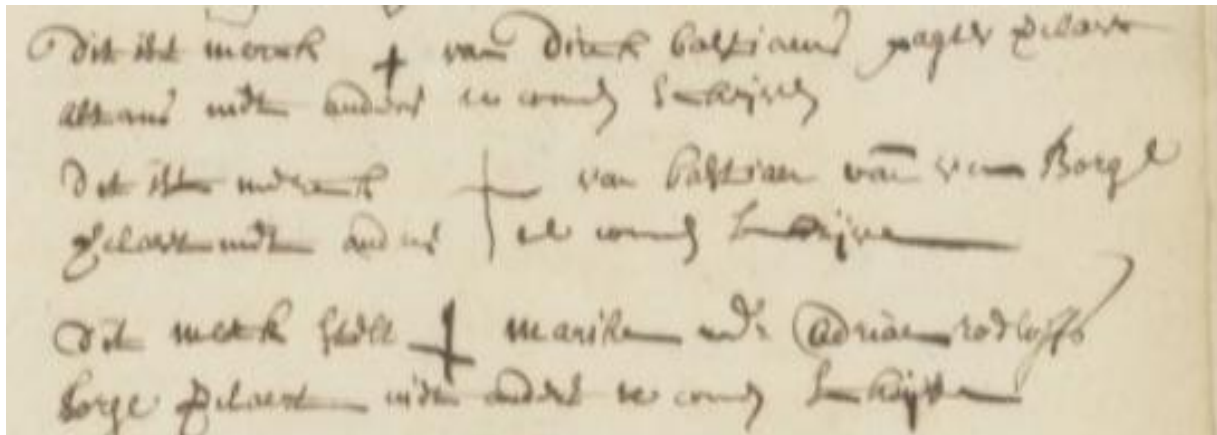
Het leven van deze chirurgijn was bepaald niet saai want hij beleefde van alles. Zo was hij op 26 april 1712 getuige omtrent een verklaring van de 24-jarige Willem Jans van den Oetelaar en de 40-jarige Delis Aarts den Jongen die aangaven, dat ze op de 12^e april samen met Hendrik Heijmens in 's-Hertogenbosch waren geweest bij Petronella Roefs. Heel Schijndel kende deze dame want ze was de pastoorsmeid van pastoor Casper Meulensteens. Daar zouden ze o.a. enige kisten geladen hebben die naar Helmond getransporteerd moesten worden. Eenmaal bij Petronella gearriveerd ontspan zich op een bepaald moment een felle discussie over de tienden van Schijndel, die aan de pastoor toebehoorden. De pastoorsmeid deed tijdens dat bezoek een vrij bonte uitspraak en zei letterlijk: "Als ick pastoor tot Schijndel waere ick soude de kerk doen sluijten want deselve [ze bedoelde de schepenen] hebben mij omtrent 1800 gulden dieffelijck onthouden ende ontstolen en sij hebben met mij gedaen als schelmen behooren te doen!" Zowel Innocentius Egidius Bernuly als Willem Jans van Vechel kregen dit als getuigen te horen.⁶⁴

Tien dagen later nl. op de 26^e van die maand passeert voor notaris Gerardus de Jong een verhaal dat werd verteld door de 38-jarige Hendrik Heijmens en aansloot op dat van de 12^e. Volgens hem had Petronella beweerd dat de schepenen van Schijndel niet meer zijn dan 'schelmen, dieven en dorpvreeters' om enige scheldwoorden te noemen.⁶⁵

Binnen de bewoningsgeschiedenis van Schijndel kom je in de oude archieven heel veel verkoop-, huur- en pachtcontracten tegen. Hier een uitgebreid voorbeeld waarbij Innocentius Egidius Bernuly als getuige optrad. Het is een notariële akte van notaris Gerardus de Jong, die actief was van 1709 tot 1719, nadat hij geadmitteerd was op 23 april 1709 door de Raad van Brabant en na zijn Schijndelse periode zou hij het notariaat gaan bedienen in Veghel [1719-1755].⁶⁶

Jan Jan Aertsen was de verhuurder en Dirk Bastiaans van de Ven de huurder van een huis, erf, hof, esthuis en aangelegen landerijen met tevens een derde van alle vruchten van de bomen, in totaal een bedrijf van 9 lopensen groot gelegen in het Elderbroek, wat op dat moment werd gepacht door een zekere Jan Hermans van de Velde. Het huidige contract zou worden aangegaan voor een periode van 4 jaren en daarna volgden keurig alle pachtcondities. Deze akte werd gepasseerd ten overstaan van de getuigen chirurgijn Bernuly en Lodewijk Scheffens dd. 25 februari 1713. Opvallend is dat drie van de

contractanten aangaven niet te kunnen schrijven nl. Dirk Bastiaans, zijn borg Bastiaan van de Ven en de weduwe van Adriaan Roeloffs. ⁶⁷

De drie merktekens van hen die verklaren niet te kunnen schrijven

In de maand daarna werd Bernuly wederom opgeroepen om als getuige te fungeren bij een akte van borgstelling van Cornelis Fabry en zijn vrouw Maria Ooms op verzoek van hun zoon Theodorus Fabry en het ging hier om een bedrag van 600 gulden. ⁶⁸

Het jaar 1714 begint met de aanwezigheid van Bernuly, samen met Lodewijk Scheffers, bij een akte waarbij Hendrik Willems van den Bogaard plechtig belooft aan de drie kinderen Hendrik, Jenneken en Leijsken van Jan Peter Hellings 125 gl. uit te keren. ⁶⁹

Op de 16^e mei 1714 laat de jonge dochter Christina Lamberts Walraven uit Sint Oedenrode haar testament opmaken met als een van de getuigen Innocentius Egidius Bernuly. Ze gedenkt in deze testamentaire akte haar broer Matijs Walraven die was gehuwd met Maria Vogels, alsook haar tantes van moederszijde Pieterella, Jenneken en Maria van der Haigen, gepasseerd te Sint-Oedenrode ten huize van Johan Kemps. ⁷⁰

Op de 11^e juni 1714 was Bernuly getuige bij een verklaring van de schepenen dat er een kwestie en conflict was gerezen tussen Adriaan Adriaan Goyaarts gehuwd met Maria de dochter van Joseph van der Linde. Inzet van de onenigheid was de uitzet voor Joseph wat zich toespitste op het omhakken van een eikenboom, een geldbedrag van 90 gl. en vijf eikenboompjes staande in den Heijkamp. ⁷¹

Op 23 september 1715 trad zowat het hele schepencollege aan nl. Adriaan de Groot, Hendrik van der Cant, Jan van den Boogert, Jan van Empel, Peter van de Sande en Peter Adriaans van der Haigen die een procuratie herriepen die ze 1 augustus jl. hadden afgegeven aan P. Roscam, procureur voor de Raad van Brabant in 's-Gravenhage, n.a.v. een bepaald proces dat was gevoerd tegen de

Heren Doctoren van de Theologische Faculteit te Leuven. Bernuly is daarvan getuige! ⁷²

In november van dat jaar vervulde Bernuly weer een andere rol nadat hij Huijbert van Mensel had gesproken op de Gevangenpoort in 's-Hertogenbosch en vrij kort daarop werd ontboden bij een gewonde Schijndelaar.

Afbeelding van de Gevangenpoort of Leuvense Poort met jaartal MDCCCXCII = 1892

Ter verduidelijking een kort historisch uitstapje. De relatie Schijndel-Leuven kent een lange historie. In het jaar 1545 was er nl. een pauselijke bulle verschenen waarin aan de Heren Doctoren van de Theologische Faculteit permissie werd verleend om de zgn. Grote Tienden van Schijndel te beheren, wat tevens de consequentie inhield dat ze de pastoorsbenoeringen in handen

kregen, de salariëring van de geestelijkheid tot hun domein mochten rekenen en moesten instaan voor allerhande schadevergoedingen aan de parochiekerk ten gevolge van oorlog, brand e.d. Die relatie heeft 2 ½ eeuw stand gehouden [1545-1795]. Het is te danken aan Leuven dat we nu nog steeds de beschikking hebben over de bekende tiendkaart van Schijndel uit 1757, de oudste historische kaart van het dorp met alle gehucht- en perceelsnamen erop, verdeeld over ruim 70 tiendblokken of tiendklampen!⁷³

De vertegenwoordiger en onderhandelaar van de Leuvense faculteit was een zekere Isaacq Versterre die in juli de grote tienden had verpacht.

Bernuly was na zijn bezoek aan de gevangenpoort ontboden ten huize van Lucas Peters Verhoeven om een verwonding aan diens linkerschouder te behandelen. Bij nader inzien bleek dat hij het lichaam van Verhoeven terdege had geïnspecteerd vanaf het hoofd en borst tot op de heupen en geen enkele messteek of snijwond had gezien. Verhoeven verklaarde ook niet te weten wie hem op zijn schouder geslagen zou hebben.⁷⁴

Merkwaardigerwijs ontbreekt over kalenderjaar 1716 elke informatie over onze chirurgijn.

Dat wordt overigens weer goed gemaakt in 1717 met vijf vermeldingen.

Op de 5^e januari werd Bernuly door de schepenen Peter van de Sande en Willem Roessing verzocht zich om 9 uur voor de middag te begeven naar het huis van Willemijn Smits de weduwe van wijlen Willem Gerit Schoenmakers vlak bij de parochiekerk. Daar trof hij het dode lichaam aan van Gijsbert Jan Veraanst die nog maar enkele jaren de twintig was gepasseerd. De schepenen hadden gehandeld in opdracht van de Heer Tulleken, de toenmalige stadhouder van de hoog- en laagschout van stad en Meierij de Heer Johan Rabo van Keppel. Naast Bernuly was ook ter plaatse gekomen de Heer Petrus van Gestel medicine doctor te Sint-Michiëlsgestel. Beide heren inspecteerden het lichaam maar konden geen bijzondere verwondingen ontdekken behalve dan een fikse steekwond op de borst tussen de derde en vierde rib. Die hebben ze extra goed bekeken en toen bleek dat die messteek was doorgedrongen tot in de hartstreek. Ze spraken in hun verklaring over de linker ventriculum of hartkamer. Daarmee kon de doodsoorzaak vastgesteld worden.⁷⁵

Enige maanden later werd hij opgeroepen om getuige te zijn rondom een verklaring die was afgelegd voor notaris Gijsbertus de Jong door Jenneken Symons van der Haigen de weduwe van Adriaan Jacobs samen met haar zonen. Zij bevestigde schuldig te zijn aan Margriet Teunissen van der Meulen, een geestelijke dochter woonachtig te Eerde, een bedrag van 100 gl. Uit een notitie in de marge is af te leiden dat dit bedrag op 8 oktober 1727 was vereffend.⁷⁶

Wederom een bericht over een verdrinkingsdood waarbij Innocentius was gevraagd de lijkschouwing te verrichten. Het betrof een zekere Jan Eijmberts,

het tweejarige zoontje van Jan Eijmberts van Haselberg, die twee dagen te voren in de wassloot op het erf was verdronken. De chirurgijn had nergens verwondingen of blauwe plekken aan hoofd en lichaam kunnen ontdekken en ging dus in zijn verklaring uit van een noodlottig ongeval.⁷⁷

Het is opvallend hoe vaak sprake is van verdrinkingsdood bij al die medische verklaringen van de dienstdoende chirurgijns of doktoren en het betreft praktisch altijd jonge kinderen!

Er was weer eens een geschil gerezen tussen twee partijen waarbij Bernuly als getuige was opgeroepen. Het speelde tussen Feijken Tonis Gerits de weduwe van Jan Tijssen van de Merendonk aan de ene kant en Matijs de zoon van Agnes weduwe van Jan Jansen van de Merendonk aan de andere kant. Inzet van het conflict was een kapitaal of obligatie dat nog stamde uit het huwelijkscontract van Feijken dd. 3 februari 1707 gepasseerd voor notaris Van Sutphen. Uiteindelijk wist men toch tot een compromis te komen.⁷⁸

Dan volgt een merkwaardige akte over Maria Aart Dirks de vrouw van Jan Peters van den Dungen. Die bleek op 5 augustus 1717 plotseling overleden te zijn nadat ze 's morgens nog een kind had gebaard. Ze gaf aan dat er geen schriftelijk testament was, maar maakte haar wensen wel bekend door mondeling aan te geven dat al haar goederen zouden overgaan op haar man vanwege de liefde die ze voor elkaar hadden. Die boodschap was goed overgekomen bij de getuigen Juffrouw Emilia Munts, Innocentius Egidius Bernuly, Ariken de vrouw van Peter Willems als vroedvrouw, Jan Hanenberg en Geertruij de vrouw van Jan Heesakkers.⁷⁹

Het boek dat eerdergenoemde vroedvrouw wel gekend zal hebben

Opvallend en enigszins vreemd is dat in 1718 nadere informatie ontbreekt en ook 1719 en 1720 zijn zeer pover bedeed.

Er verscheen een notariële akte van Gijsbertus de Jongh dd. 30 april 1719 waarin op basis van een order van de Weledelgeboren Heer Johan Rabo van Keppel, hoog- en laagschout in stad en Meierij, een verklaring werd opgesteld. Aanwezig waren namens het schepencollege Christiaan Huibens en Willem Roessing. Plaats van samenkomst bleek het huis van Peter Delis Vercuijlen waar diens driejarig zoontje dood op bed lag. Daags te voren was hij verdronken in een sloot op het erf. Na visitatie van het dode lichaam kon chirurgijn Innocentius Bernuly dit verifiëren want over het hele lichaam waren geen verwondingen te zien.⁸⁰

In 1720 passeerde een testamentaire akte maar daarbij ontbreekt helaas het inleidend gedeelte. De akte werd verleden ten overstaan van de Heer Daniel van Gemert, van 1713-1721 pastoor te Schijndel, en Meester Innocentius Bernuly. Alle goederen zouden overgaan op de langstlevende. Uit de ondertekening is af te leiden dat de testateurs geweest zouden zijn een zekere Cornelis Schenkels en Mariken van Liende.⁸¹

Opvallend is een bericht vanuit de raad en rentmeester generaal der domeinen van Brabant waarin naast Bernuly ook de medicine doctor uit 's-Hertogenbosch wordt genoemd Cornelis van Blotenburg. Het betrof een verklaring waarin

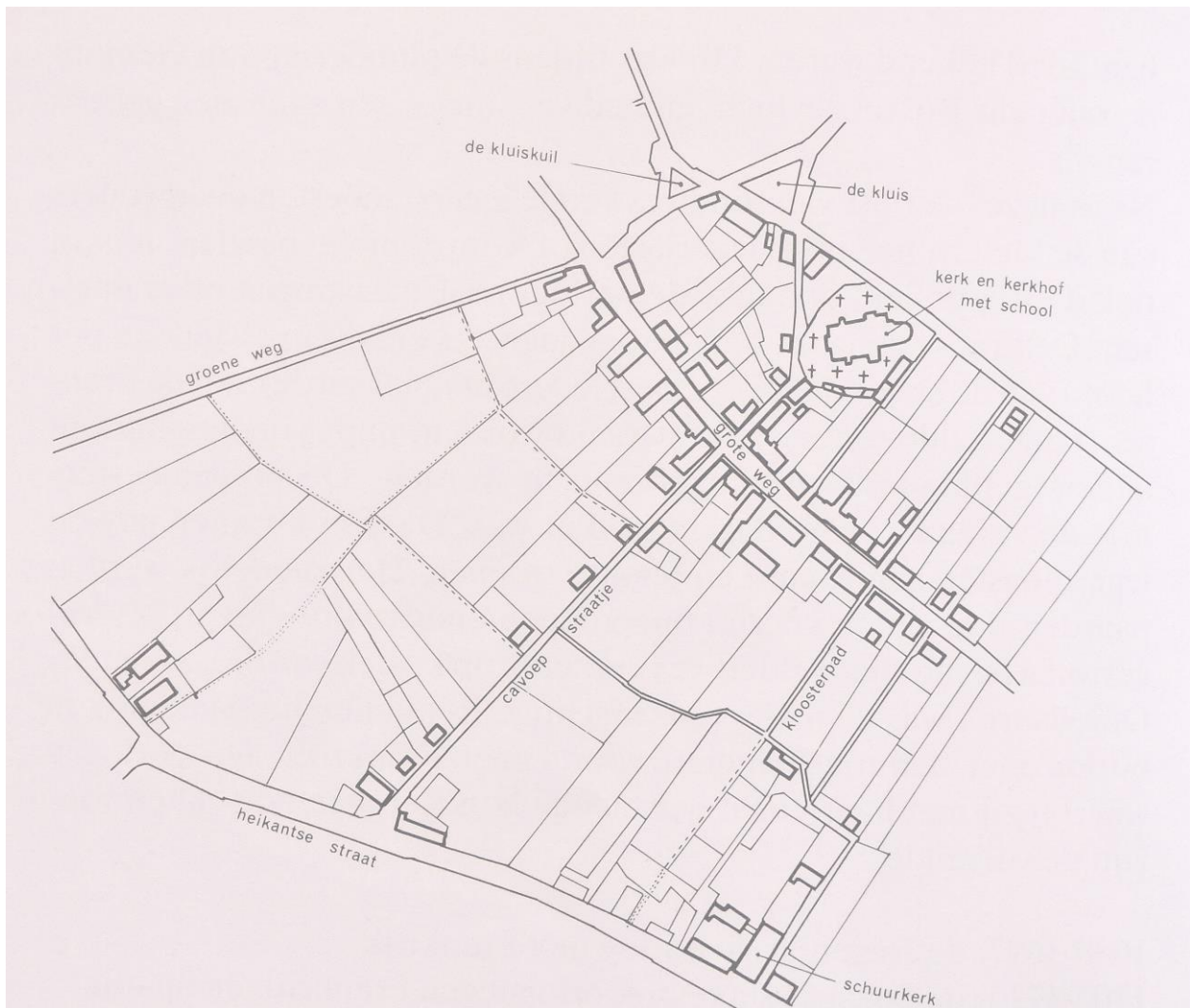
sprake was van een epidemie van juni 1721 tot januari 1722, waarop in een latere fase nog teruggekomen wordt.⁸²

In een verklaring van de lokale schepenen werd die epidemie aangeduid als 'een ongewoone sieckte'.⁸³

Inmiddels werd weer een nieuw geval van een verdrinkingsdood gemeld in augustus 1722. De beide schepenen Willem Roessing en Jan Peters van Nistelroij hadden van de hoog- en laagschout van stad en Meierij bericht gekregen om naar het huis te gaan van Jan Jan Peters van Nistelroij, waar de vierjarige Pieterella in een wassloot verdronken was en na visitatie door chirurgijn Bernuly bevestigde hij deze verdrinkingsdood, want hij had op het lichaam van Pieterella noch verwondingen noch blauwe plekken gezien.⁸⁴

Op 28 augustus 1722 's middags om 2 uur traden twee geloofwaardige getuigen aan nl. Innocentius Egidius Bernuly en Joan van Oosterwijk. Het was de dag waarop het testament zou passeren van een bekende dame uit Schijndel nl. de eerbare Barbara Davidson de weduwe van wijlen schoolmeester Elias Roessingh en van Mechelina Roessing uit een eerder huwelijk van Elias.⁸⁵

Helaas ontbreken binnen de Schijndelse archieven de destijds over de 18^e eeuw opgestelde huizenlijsten met eigenaren en bewoners, anders hadden we een uitgebreider huizenonderzoek kunnen doen wat tot prachtige resultaten had kunnen leiden, maar helaas! We zijn afhankelijk van toevalstreffers in het rechterlijk en notarieel archief. Een sprekend voorbeeld is onderstaande akte, waarin Catarina Vuchts, een bejaarde geestelijke dochter, een huurcontract afsluit met onze chirurgijn Bernuly. Die zou het woonhuis van Catarina huren met een hof, schop en brandhuis gelegen aan de parochiekerk naast het kerkhof dat tot op heden was gehuurd en gebruikt door een zekere Antony van de Sande. Voor alle duidelijkheid zij gemeld dat het kerkhof toentertijd nog rondom de Servatiuskerk lag zoals op veel Brabantse dorpen. Toen was het nog een kruiskerk met links en rechts de kruiskoren. Pas in 1839 is de huidige vorm gerealiseerd. In Schijndel is nl. vanwege de regelgeving die was afgekondigd door koning Willem I pas in 1829 een nieuw kerkhof aangelegd aan de Rietbeemdweg.

De oude situatie anno 1832 waarin nog te zien is hoe de kerk kruiskoren had en het kerkhof om het kerkgebouw heen lag met op het kerkhof het oude schoolgebouw

Het huurcontract werd getekend voor een periode van 16 jaren en zou ingaan op Pinksteren 1723. Uit die akte bleek overigens dat in dat woonhuis ook een brouwerij en brouwkuip was ondergebracht met een koelbak waarvoor een bakoven had moeten wijken. Bovendien had Van der Sande een plavuizenvloer laten aanleggen om er mout te kunnen maken. Ook was er een droog- of moutesthuis aan verbonden. Voorts zou nog een zoldering aangebracht worden inclusief een trap. ⁸⁶

Eind 1724 mocht hij samen met Adriaan van der Stijnen 's-morgens om 10 uur getuigen bij het uitschrijven van het testament aan de langstlevende van Johannis Willems van der Linde mr. smid en Elisabeth Antonis van Gemert waarvan de laatste ziek op bed lag. ⁸⁷

Hetzelfde ritueel herhaalde zich bij de testamentaire akte van Jenneken Jan Sijmons de vrouw van Daniel van der Aa en voorheen weduwe van Gijsbertus van den Bogaard, die ziek op bed lag en graag op deze 7^e april 1725 's morgens om 10 uur via de notaris haar laatste wilsbeschikking geregeld wilde hebben

met legaten aan hun dochter Maria, die gehuwd was met Antony van Hees en aan Aryken Jan Sijmons een zus van Jenneken.⁸⁸

Jenneken de testatrice verklaarde tegenover notaris Gijsbertus de Jongh en diens getuigen Gijsbert Hendrik Huiberts en Innocentius Bernuly niet te kunnen schrijven.

In de serie Schijndelse testamenten zijn er een paar heel bijzondere waarvan we er hieronder een beschrijven omdat het historisch gezien een zeer unieke testamentaire akte is, die je maar zelden tegenkomt en die 25 pagina's bevat! De testateur Christiaan Huibens lag ziek op bed en wilde op 21 augustus 1726, voordat hij afscheid van deze wereld zou moeten nemen en 'sijne onsterffelijke ziele soo wanneer die met den wille Godts uijt sijnen sterffelijke lichaeme sal comen te scheijden in de genadige en bermhertige handen van Godt Almagtigh sijnen schepper verlosser en saligmaker' over te geven zijn nalatenschap perfect geregeld hebben. Uiteraard verlangde hij tevens voor 'sijn doode lichaem de kerckelijcke begraeffenisse na sijnen staet'. Tevens herriep hij een eerder opgesteld testament dat was gepasseerd na de dood van zijn vrouw. Daarna volgt een serie legaten en verplichtingen en allerhande geldbedragen waarbij we ons beperken tot vermelding van alle namen om een idee te geven hoeveel bijzondere personen in dit testament staan opgetekend. Wie details wil weten kan de originele akte altijd raadplegen via de BHIC-site.⁸⁹

- **Wouter de zoon van Jan van Herentum de Jonge zijn achterneef en dienstknecht**
- **Jan Roeloffs zijn dienstknecht**
- **Geertruijt Jansen Huibens zijn nicht en dienstmaagd**
- **Willemijna Schoenmakers zijn nicht en dienstmaagd**
- **Anthony van Sevenbergen zijn dienstknecht**
- **Maria Stellinx zijn dienstmaagd**
- **Catharina de Becker zijn dienstmaagd**
- **Sr.Matijs Deelder gehuwd met Anna Maria Huibens de dochter van de testateur**
- **Jenneken de dochter van Hendrik Huibens zijn nicht en weduwe van Hendrik Jan Vuchts en haar kinderen uit een 2^e huwelijk aangegaan met Hendrik Gijsberts van Gerwen**
- **het kind van Jan Driessen Cortiaens genaamd Wouter**
- **Gijsbert Hendrik Huibens zijn neef**
- **Adriaan Hendrik Huibens zijn neef**
- **Anneken de dochter van Hendrik Huibens zijn nicht**
- **Geertruijt de dochter van Hendrik Huibens zijn nicht die was getrouwd met Martinus Deckers**
- **de kinderen van Jan Hendrik Huibens zijn overleden neef welke kinderen zijn verwekt bij Mechtelt van de Laerschot**
- **Adriaan de zoon van Hugo Huibens zijn neef en zijn kinderen**
- **de kinderen van Hendrik van den Boogert verwekt bij Anna Maria Hugo Huibens**
- **de kinderen van Jan Andries Corstens verwekt bij Maria de dochter van Hugo Huibens [soms ook Hubens]**
- **Dirk Jan Voets en Martinus Deckers zijn neven**

- Jan Wilms van Herentum en diens vrouw Hendrina Smits
- de kinderen van Gijsbert Jan Smits zijn achterneven
- Anneken Janssen Smits zijn nicht die was gehuwd met Andries van Handel
- Jenneken de dochter van Willem Schoenmakers gehuwd met Willem Adriaens van Herentum
- Adriaen van Cuelen zijn neef
- Jan van Cuelen en Maria van Cuelen
- Jan Cantelberg gehuwd met Maria van Cuelen de nicht van Christiaan de testateur
- Dirk Voets zijn neef
- de gezamenlijke kinderen van Jan Wilm Jan Luijcken verwekt bij Jenneken Jan Voets zijn overleden nicht
- Helena Peter Princen zijn nicht en Jenneken haar zuster verwekt door Paulus Spoorenberg
- Adriaan Wouter Hubens de zoon van zijn broer wonende te Keulen
- Jan van Cuelen te Eindhoven de zoon van zijn zuster en Jenneken Princen dochter van de jongste zus van de testateur wonende te Woensel
- de executeurs van zijn testament zijn Gijsbert Hendrik Hubens zijn neef te Schijndel en Paulus Spoorenberg te Woensel
- voorts wordt in het testament genoemd 'sijns testateurs huijsinge schuere schoppe ende hoff met annexe teulanderijen genoemd de Ceulse Karre

Vermeldenswaard is wel dat we hier te maken hebben met een goed gesitueerde Schijndelaar, want als je alle geldbedragen die in het testament vermeld staan bij elkaar optelt betreft het een kapitaal van ruim 10.000 gulden. Als we daar nog bij bedenken dat hij aardig wat grondeigendommen bezat, dan klopt die slotconclusie wel. Het interessante van die huizen en landerijen is dat je juist in dit soort testamentaire akten veel oude perceelsnamen of toponiemen aantreft zoals blijkt uit onderstaande lijst:

beemd bij de parochiekerk, drie akkers in het Elderbroek, land op de Vossenbergh, houtveld de Cremer, hooiland in de Liekendonk, land aan de Lange Hegge, een akker op de Tolakkers, land op de Steeg, nieuw land aan de Molenheide, akker in de Bunders, weiland met houtbussel over het Wijboschbroek genaamd Clariskamp, huis hof boomgaard int Hermalen aan de Heide, hooiland in de Liekendonk genaamd de Ketter naast de Kwade Kamp, huis schuur hof heg met land achter de hof bij het Groot Huis van de testateur bij de parochiekerk, land in de Sulper, twee akkers in de Sulper, huis schuur schop hof en landerijen de Keulse Kar ⁹⁰

Verschenen is voor notaris Gisbertus de Jong op 5 juni 1727 Sr. Gerart van den Vleuth, commies van de Brabantse Landtol, nagelaten weduwnaar van Anna Maria van Turnhout, wonende alhier en toekomstige bruidegom enerzijds en Emerentiana Verhairen weduwe van Adriaan van Stijnen en daarvoor weduwe van Aart Rooacker toekomstige bruid anderzijds. Ze hadden samen besloten een huwelijkscontract aan te gaan. Innocentius Bernuly was een van de getuigen en de andere was schoolmeester Nicolaas Zijnen uit Tilburg. Hierbij presenteerden bruid en bruidegom de opgemaakte inventaris van hun goederen in de vorm van meubilair en huisraad, wat volgens de wetten van het

land een vereiste was. Mocht de bruidegom eerder overlijden dan de bruid, dan komt alles toe aan Emerentiana en omgekeerd. ⁹¹

Twee maanden later werd Bernuly weer opgeroepen om getuige te zijn bij een betalingsgelofte door Mr. Willem Roessing de schoolmeester van Schijndel aan het adres van Johanna de Jong de weduwe van Mr. Willem van Oosterwijk, in zijn leven advocaat en secretaris in Schijndel.

Inzet was een kapitaal van 300 gl. ⁹²

Onaefkens van jinnocentius Egidius Brunnijly
m^r. Egidiusgij. alleit, ende Nicolaus Lidingh
Sijdel m^r. in de Westrijckte Lelbong. beyde
getuygen van goede gelerme. by het
Bekent hiet ontgavoye die 2de
Brenffelus das d' d' land Schijndel
hetter pndet. Schijndel der Melgred
Aug. 1727.

Wm Roessing
J. B. Bernuly Testis
N. Zijnen Aest.
Quod Attestor
J. de Jong pub^l
1727

De ondertekening van de akte

In dezelfde maand trad Bernuly samen met Gijsbert Adriaans van der Schoot als getuige op bij het passeren van het testament van Mr. Nicolaas Seijnen [tekent met Zijnen] substituut-schoolmeester te Schijndel en zijn vrouw Mechelina Roessing. Inhoudelijk conform de gewoonte in die tijd in wat breedvoerige bewoordingen en uiteindelijk verklaren ze dat in geval van overlijden van een van hen alle goederen zullen overgaan op de langstlevende. ⁹³

Het jaar 1727 werd afgesloten met een visitatie van het dode lichaam van Willem Jan Corsten de Bruijn 's middags om 2 uur van de 1^e december. Willem, een 36-jarige overledene die was opgebaard in het huis van zijn moeder onder

de hertgang van de Broekstraat. Innocentius Bernuly werd toen geassisteerd door de Boxtelse chirurgijn Mr. Arnoldus Bedix [soms Bedijcx]. Ze hebben samen de lijkschouwing uitgevoerd en stelden hun medisch rapport op. Daarin meldden ze samen dat ze op de rug vier littekens hadden gezien en een wond, waaruit bleek, na operatief ingrijpen, dat die te zien was tussen de zevende en achtste rib langs de 'spina dorse'= ruggegraat of wervelkolom tot in de 'pulamonie'= tot in de long waar veel 'lymph'a= vocht werd ontdekt omgeven door bloed. De rechter longkwab was verteerd en dit alles heeft de dood tot gevolg gehad.⁹⁴

Onder het Lutteleinde, omtrent de Groeneweg bij de grote sloot tegen de oever nabij de H.Geestbraak, is een dood lichaam van een vrouw aangetroffen, die op haar rug lag en waarbij Bernuly de visitatie verrichtte. Het betrof Maria de 40-jarige vrouw van Jacobus Verhaigen. Ze werd allereerst overgebracht naar haar huis gelegen aan de parochiekerk waarbij ook de vorster Hendrik Rijsterborgh present was. De chirurgijn heeft geen verwondingen of kneuzingen geconstateerd en zijn slotconclusie is dat de vrouw in de genoemde sloot verstijfd is geraakt en uiteindelijk ter plekke is gestorven.⁹⁵

We zijn er inmiddels aan gewend dat Bernuly met enige regelmaat aanwezig was als er een testament werd beschreven. Dit keer van niemand minder dan de Schijndelse vorster of gerechtsbode Hendrik Rijsterborgh, die ziek op bed lag in zijn huis staande omtrent de parochiekerk en diens vrouw Everina van Couteren. De vorster was al eerder getrouwd geweest met zijn vrouw zaliger Mechelina Kemelag. De geloofwaardige getuigen hierbij waren Mr. Willem Roessing en de genoemde mr. chirurgijn.⁹⁶

Dan volgt een merkwaardige mededeling. Gijsbert Geerits deed plotseling een verschrikkelijke ontdekking. In zijn turfschop of turfhok zag hij ineens een dode arme vrouw voor zich die daar lag met een korf aan haar zijde. Hij kende deze vrouw in het geheel niet en had er ook geen idee van of het een Schijndelse was. Natuurlijk werd in allerijl de dorpschirurgijn er bij geroepen om lijkschouwing te doen. Bernuly constateerde aan het lichaam geen enkele verwonding, kneuzing of fractuur, alleen keek hij tegen een blauw aangezicht aan. Volgens hem zou zij getroffen zijn door een hoger gelegen rolploeg die naar beneden was gevallen want haar hoofd lag naar beneden gebogen.⁹⁷

Op verzoek van het hoog officie werd Bernuly wederom bij een patiënt geroepen op 11 oktober 's avonds rond 6 uur. In zijn huis aan 'de Pleijn' lag een zekere Peter Paulus Smits dood op bed. Het rechter sleutelbeen bleek finaal verbrijzeld inclusief opvallende verwondingen aan vier ribben. Ook zag hij een sterke verdikking vermengd met de nodige blauwigheid aan de rechterzijde van het slachtoffer. De overledene was de dag ervoor in een zware eikenboom geklommen. Terstond werd de dienstmaagd van de overledene geraadpleegd

nl. de 20-jarige Maria Teunis Schoenmakers. Die legde een verklaring af dat ze daags te voren 's morgens vroeg rond 7 uur beiden van huis waren gegaan 'met intentie eekelen te slaen'. Ze waren toen beland op een stuk land waar Peter inderdaad in een eikenboom was geklommen en kort daarop vanuit die boom ter aarde was gevallen en daarbij zijn rechterschouder ernstig had bezeerd. De nacht daarop overleed hij.⁹⁸

Onthutsend is ook de certificatie van de dienstdoende schepenen over Adriaan Driessen Verhagen, schoenmaker van beroep. Hij was geboren en getogen in Schijndel uit vrome en eerlijke ouders. Onlangs bezocht hij de kermis te Heeswijk en belandde met zijn gezelschap in de herberg van Willem Wouters, aldaar. Geheel onverwacht en op een enigszins verraderlijke wijze benaderde hem Hendricus Vorstenbosch uit Nuland met een mes in de hand. Of er een discussie aan vooraf is gegaan is onbekend. Hoe dan ook, hij stak op een gegeven moment Adriaan in zijn keel en aangezicht. Ter behandeling meldde die zich bij chirurgijn Bernuly, maar daardoor was het hem niet mogelijk om zijn handwerk te verrichten. Adriaan wendde zich tot de schepenen van Nuland en probeerde daar gedaan te krijgen dat die de bewuste Vorstenbosch zouden bewegen de kosten voor zijn rekening te nemen van de behandelingen door de chirurgijn. Zijn actie bleek succesvol want de medische behandelingen zou men vergoeden en Adriaan werd uiteindelijk 'pro deo' behandeld!⁹⁹

De hoog- en laagschout van stad en Meerij de Heer Johan Rabo van Keppel heeft weer een order uitgevaardigd richting de Schijndelse schepenen Gijsbert Adriaans van der Schoot en Teunis Jansen van den Bogaard. Die hebben zich op 1 juni 1732 's avonds tussen 8 en 9 uur begeven naar het huis van Anthonis Gijsbert van den Bogaard en vonden daar het dode lichaam van de 4-jarige Nicolaas het zoontje van Anthonis, welk manneke was verdronken in de wetering of de kuil tussen het erf van Gerit Paulus Smits en Jan Jansen van Rooij. Mr. Bernuly heeft het lichaam nader bekeken, ontdekte geen verwondingen of blauwe plekken, maar zag wel dat door het sterk opwarmen van het vuur het vel van de wang enigszins verschroeid was en hij vermoedde dat het kind vanwege de opgelaaide hitte naar alle waarschijnlijkheid op een noodlottige manier in de wetering is verdronken. Jan Hendriks van der Spank en Jan Jansen van Rooij hebben het zien gebeuren, hebben het manneke rond 12 uur vanuit de wetering horen roepen en hebben het naar het huis van Anthonis gebracht in de hoop dat het binnen bij het haardvuur nog te redden was, maar helaas!¹⁰⁰

Enige dagen later herhaalde zich een soortgelijk tragisch ongeval. Op de 11 juni tussen 7 en 8 uur 's avonds heeft chirurgijn Bernuly, geassisteerd door chirurgijn Francois Strickers uit Dinther het dode lichaam gevisiteerd van Corstiaan van Hamont, die dood in een huis nabij de parochiekerk lag. Ze

ontdekten een beschadiging op het hoofd recht boven de schedel die ze samen hebben gelicht en hebben daarin geen bloedstolsels gevonden. Daarom vermoedden de chirurgijns en dat verklaarden ze onder ede, dat Nicolaas daaraan niet overleden kon zijn. ¹⁰¹

Daarna volgt nog een bijzondere verklaring door de schepenen van Veghel die de hulp hadden ingeroepen van chirurgijn Bernuly. Ze hadden zich begeven naar het huis van Lambert Donquers herbergier waar iemand gewond op bed lag. Het bleek Gijsbert Jans Kivits te zijn die woonde bij zijn stiefvader Bartel van den Heuvel, de mulder van de Coeveringsemolen. De chirurgijn ontdekte een steekwond aan de linkerzij recht onder de korte rib die was gepenetreerd in de binnenkant. Uiteraard wilden ze weten hoe hij aan die steekwond was gekomen en spraken het slachtoffer daarover aan. Die verklaarde dat hij daags te voren rond de klok van 9 uur in genoemde herberg was geweest met enkele vrienden en daar een 'romertje jenever' had gedronken. Daarna is hij naar de voordeur gelopen met de intentie om naar huis te gaan. Samen met hem ging ook een zekere Eymbert Tony Smits naar buiten. Eenmaal gearriveerd bij het huis van smid Hendrik van Dueren zei Eymbert tegen hem: "Wat hebt gij mijn broer of zwager gedaan?" en meteen trok hij zijn bloot mes. Om te voorkomen dat hij ter plekke vermoord zou worden verdedigde hij zich en kwam het tot een gevecht. Gijsbert zei tegen hem: "Soo ik u mijn leven iets misdaan hebbe vergeeff het mij daerop sijn hant van vrientschap uijtsteekende geen quaet off agterdogt van dien meer te hebben". Daarop stak hij zijn vriendschapshand nogmaals uit, maar Eymbert bracht hem een fikse messteek toe en sloeg op de vlucht. ¹⁰²

Een gezellig onderonsje in de herberg, maar het liep niet goed af deze keer want er ontspoon zich na afloop een vechtpartij die een zekere Gijsbert fataal werd [coll. rijksstudio]

Het hield niet op voor Bernuly. Hij verklaarde onder ede aan de Schijndelse schepenen dat hij was benaderd door Bernardus Schroeder [mogelijk Schreuder], dienende onder de compagnie van kapitein Holtman onder het regiment van Baron Haarsolte dat in garnizoen lag te Grave. In die akte refereerde men aan een voorval dd. 26 december 1732 de dag waarop Bernardus werd geplaagd door twee stevige abcessen aan zijn bovenbeen en in zijn lies. Een van die abcessen was inmiddels open gesprongen en de daardoor ontstane wond verhinderde hem om deel te nemen aan een militaire mars. Was dat regiment toevallig in Schijndel en werd daarom Bernuly geraadpleegd? Hoe dan ook, Bernuly verklaarde onder ede dat hij geadviseerd had niet aan de mars deel te nemen!¹⁰³

Op 2 maart 1734 werd Bernuly uitgenodigd present te zijn bij het passeren van het testament van Maria Janssen van der Schoot een jonge dochter, die een verklaring aflegde dat ze op 13 december 1729 ziek op bed lag en toen een testament had laten opmaken wat ze nu graag wilde herroepen. Dat deed ze in het bijzijn van twee schepenen en chirurgijn Innocentius Bernuly en schoolmeester Nicolaas Zijnen.¹⁰⁴

De zoveelste verdrinkingsdood werd geconstateerd. Jan Jansen van Herentum en Peter Gijsbert Smits verklaarden dat ze op 18 mei 1734 's-morgens tussen 10 en 11 uur waren geweest bij het huis van Arnoldus Faas Schoenmakers onder Elschot in de Lariestraat. Het 2-jarig dochtertje van Arnoldus bleek in een sloot aldaar verdrongen te zijn, wat Arnoldus destijds had verwekt bij Marieke Hendriks van der Heijden, zijn inmiddels overleden huisvrouw. Namens het hoog officie was ook Thomas Gerbrands de vorster van Schijndel aanwezig. Bernuly bevestigde dat het een verdrinkingsdood betrof.¹⁰⁵

De 11^e april 1736 is volgens de schepenen 's middags rond 4 uur ten huize van Willem Adriaans van Herentum het 6-jarige het zoontje van Hendrik Willem Schoenmakers, genaamd Willem, door verdrinking om het leven gekomen in een grachtje of kuil naast de schuur onder de hertgang Lutteleind. De dienstdoende chirurgijn heeft dit ongeval bevestigd.¹⁰⁶

Een geheel andere functie voor Innocentius Bernuly volgde op 6 april 1737. Binnen het dorpsbestuur had je buiten de schout, diens stadhouder, vorster of gerechtsbode, schepenen, notaris, secretaris en schoolmeester ook zgn. 'borgemeesters'. Dat zijn de personen die een soort financiële positie innamen en elk jaar hun borgemeestersrekeningen en bijlagen presenteerden. Vooral die bijlagen zijn altijd uitermate interessant omdat die veelal bestaan uit allerlei kwitanties rondom inkomsten en uitgaven. Helaas zijn die in Schijndel grotendeels uit het oud archief verdwenen. Doodjammer!!!

Op bovenstaande dag verschenen voor stadhouder Gualtery, die zitting hield in naam van de kwartierschout van Peelland de Heer Balthasar Repelaar, Mathijs Teunis van der Meulen, Hendrik Hendriks van der Heijden, Jan Gerits van der Geeren en Huijbert van Puiffelick, afgaande borgemeesters, die in de vier hertgangen of gehuchten plaats zouden maken voor vier anderen. De benoeming luidde als volgt: voor Wijbosch, Peter Willem van den Boogert en Willem Willem Jan Luijken, voor het Lutteleind, Innocentius Egidius Bernuly en Aart Delis Vercuijlen, voor de Borne, Adriaan Hendrik Voets en Adriaan Hendrik Huibens en ten slotte voor het Elschot, Eijmbert Claas Jans van den Heuvel en Jan Dries Becx, ondertekend door substituut-secretaris P. Zeijlmans.¹⁰⁷

In hetzelfde jaar verscheen een certificatie van de schepenen op gezag van de nieuwe hoog- en laagschout van stad en Meierij, de Edelgestrenghe Heer Reijnhard Borchard Rutger Grave van Rechteren. Ze hebben het huis bezocht van Hendrik Corst Gerits en tot hun verbazing troffen ze in de stal naast de koe het dode lichaam van Clara, de weduwe van Gerardus van de Ven. Hendrik legde daarop een verklaring af en zei letterlijk dat hij haar gisterenmorgen had gevonden 'agter de koe in de moessick alwaar zij lag vermoort'. De chirurgijn onderzocht het lichaam, ontdekte geen enkele verwonding of blauwe plekken noch aan het lichaam noch aan het hoofd, alleen haar neus en mond waren gevuld met 'moessick' = koeienmest. Dat heeft tot de dood geleid.¹⁰⁸

Weer een jammerlijke gebeurtenis. De schepenen Francois van der Eerden en Eymbert van der Haigen begaven zich 's morgens rond de klok van 8 uur naar het huis van Huijbert Jansen van Gemert, waar het 3 ½-jarig Aaltje het dochtertje van Huijbert dood werd aangetroffen. Volgens Jacobus, de broer van Huijbert, was het kind daags te voren verdronken in een sloot op hun erf onder Elschot in de Bogaard. Vorster Thomas Gerbrands was aanwezig namens het hoog officie. Bernuly bevestigde de verdrinkingsdood nadat hij het dode lichaam had onderzocht.¹⁰⁹

Er was een bericht ontvangen van de hoog- en laagschout van stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, Reinhard Borchard Rutger Grave van Rechteren, en die gaf de schepenen de opdracht naar de raadkamer te gaan. Eenmaal daar aangekomen zagen ze het dode lichaam liggen van Simon van Luik, die woonachtig bleek te zijn in Helmond. Die was door vorster Thomas Gerbrands de avond te voren naar de raadkamer gebracht nadat hij hem dood had gevonden onder het Lutteleind bij het Hoefke, waar hij met zijn voeten in een plas water lag. Tijdens de visitatie van het dode lichaam door chirurgijn Bernuly bleek er sprake te zijn van een zware breuk, die een dusdanige zwelling had veroorzaakt, zo dik dat men hem met twee handen kon omvatten en Bernuly was van mening dat het slachtoffer daar verstijfd is blijven liggen en dat

waarschijnlijk daarop de dood is gevolgd. Bovendien ontdekte hij dat het 'epidermis' = de opperhuid van het hoofd afgescheurd was. ¹¹⁰

Snel verbreidde zich het bericht dat ten huize van Jaspar van Uden een dochtertje van hem, genaamd Marianneke, 5 jaar oud, twee dagen geleden in een sloot zou zijn verdrongen, getuige de verklaring van de moeder dat het gebeurd was onder het Lutteleind omtrent de kerk in het Steegske. Toentertijd sprak men van het Steegske en later van het Pompstraatje. Mr. chirurgijn Bernuly deed de lijkschouwing en bevestigde dat er duidelijk sprake was van een verdrinkingsdood. ¹¹¹

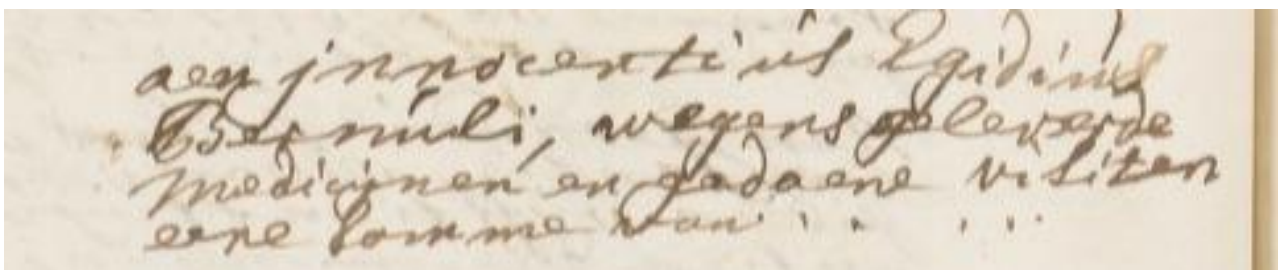
Geheel onverwacht volgde in het schepenprotocol een verklaring van een zekere Leendert Willems van Rooij uit Sint-Michielsgestel, een man van competente ouderdom. Die legde een verklaring af op uitdrukkelijk verzoek van Mr. Bernuly onder solemnele eed. Op 31 mei 1739 zou volgens hem een zekere Johanna van Dijk, die bij hem in de kost was, gewond zijn geraakt en er een gebroken been aan overgehouden hebben. Leendert is toen naar 's-Hertogenbosch gegaan waar een zekere A.B.Heijmans een nicht van Johanna woonde. Nadien werd besloten om chirurgijn Bernuly uit Schijndel uit te nodigen om het gebroken been te verzorgen en te genezen en genoemde nicht zou instaan voor de kosten. De schepenen Willem Aart Dobbelsesteen en Isaacq Scriba waren er bij. ¹¹²

Onze chirurgijn moest alweer aantreden en uit diens medisch rapportje bleek het te gaan om het dode lichaam van Joost Aart Meijssen van der Haigen die dood in zijn huis lag staande omtrent de kerk. Na visitatie van het dode lichaam rapporteerde Bernuly over het slachtoffer het volgende: 'Aan welkers hoofd is bevonden een fractuur in de bregmatis [= fontanel] in 't ront groter als een daalder'. Ook was het achterhoofdsbeen beschadigd en onder de schedel werd het nodige bloed aangetroffen. Op basis hiervan concludeerde hij dat daar de dood op is gevolgd. ¹¹³

Naast de term chirurgijn was ook die van heelmeeester gebruikelijk [wikipedia]

In 1743 lieten Johan Roessing en Nicolaas Zijnen een staat en inventaris opmaken in hun kwaliteit als aangestelde voogden over de nog drie minderjarige kinderen van wijlen Maria de Five de weduwe van Willem Roessing, verdeeld over vijf kapittels. Een zéér indrukwekkend document dat t.z.t. in een boekwerk over de Schijndelse schoolmeesters vast en zeker een prominente plaats moet krijgen. Het is illustratief voor de materiële cultuur in de 18e eeuw van de goed gesitueerde burgerij. Voor het thema van deze publicatie is slechts het 5e kapittel van belang vanwege de schulden waarmee deze inboedel was bezwaard. Daarin stond immers te lezen: aan de Heer professor Mobachius Quaet en aan Innocentius Egidius Bernuly wegens geleverde medicijnen. Bedragen waren hier verder niet ingevuld. ¹¹⁴

De post uit het 5^e kapittel

Naast zijn functie als chirurgijn runde Innocentus ook nog een brouwerij, waar overigens niet meer in gebrouwen werd toen een akte daaromtrent werd opgemaakt. Voor de notaris verschenen achtereenvolgens Gevert Geerling

Gevers regerend borgemeester, Hendrik Adriaans van der Aa oud-borgemeester, Hendrik Dortmans gewezen armmeester en verpondingsbeurder, Gijsbert Hendrik van der Heijden en Johannis Steenbergen lieden van eer en competente ouderdom. Ze legden ten huize van vorster Thomas Gerbrands een verklaring af op verzoek van de nog actieve Schijndelse bierbrouwers. In Schijndel bleken op dat moment vijf brouwerijen in bedrijf nl. die van Hendrik Smits, Peter Smits, Adriaan Smits, Servaas van Gemert en van Hendrik van den Abeelen. Bovendien bestonden nog wel twee andere brouwerijen nl. die van Huijbert van Mensel en van Innocentius Egidius Bernuly, maar daar werd de brouwering niet meer uitgeoefend.¹¹⁵

In 1745 werd hij opgeroepen om getuige te zijn bij het op schrift stellen van de testamentaire akte van de echtelieden Cornelis Schenkels en Maria Martens van Liempt.¹¹⁶

Goed een week later werd hij aangesteld tot executeur testamentair in verband met het testament van Anthony Peters van der Zanden en Catarina Peters van Geldrop.¹¹⁷

Vervolgens werd weer een dood lichaam aangetroffen in de wijk Plein nl. dat van Jan de Bie die verdronken zou zijn in een sloot waar hij is gevonden onder het ijs. Het was gebeurd in een water in de Houterd ter hoogte van de Heikampen op 23 februari 1746.¹¹⁸

De maand daarop was het weer raak. Toen vond men het dode lichaam van Hendrik van Gog onder het gehucht de Borne aan het Oetelaar bij het huis dat toebehoorde aan Dirk Jansen Voets. Het was op een woensdag rond de klok van 4 uur dat Francois Jacobs van Kessel en Hendrik Willem Heesakkers hem daar vonden, overbrachten naar het huis van Dirk waar hij kort daarop overleed. Bernuly bevestigde de verdrinkingsdood.¹¹⁹

Enige weken later passeerde er ten raadhuize een geheel ander type akte die men als een 'interrogatie' betitelde, zeg maar een vorm van ondervraging van een hele serie getuigen. Dat gebeurde op verzoek van de stadhouder van kwartier Peelland Willem Jan Gualtherie. Alles draaide om de verkoop van een paard, maar dat liep allereerst uit op een heftige woordenwisseling gevolgd door een fikse vechtpartij, waarbij zoals zo vaak, een bloot mes werd gehanteerd met alle gevolgen van dien. De twee onderhandelaars die het met elkaar aan de stok kregen waren Peter Aart Bruisten van Kessel en Johannes van den Bogaard. Resultaat een diepe snijwond in het gezicht van Johannis, een zwaar gewonde hand en beiden rollenbolden over de grond. Uiteindelijk werd de medische hulp van Bernuly ingeroepen om de wonden nader te bekijken en te behandelen.¹²⁰

In hetzelfde jaar gebeurde er nog iets spectaculairs hetgeen bleek uit de verklaring van een groep opgeroepen getuigen. Verschenen waren immers

Jacobus Verhagen een gewezen gezworene, Ammerens Verhagen dienstmaagd van vorster Thomas Gerbrands, Johanna Simons van Luik, de vrouw van Anthony Peter Jansen en Innocentius Egidius Bernuly, oud-borgemeester en allen van competente ouderdom. De verklaring betrof een schandalige actie van vorster Thomas Gerbrands de deurwaarder en gerechtsbode. Die actie speelde zich een week of drie geleden af. Zijn zoon Anthony kwam in beschonken toestand thuis aan en Thomas vroeg hem waarom hij zo laat thuis kwam om zijn kind Sara in bed te leggen. Die opmerking viel bij Anthony, die bekend stond om zijn kort lontje, in verkeerde aarde en die trok acuut zijn mes en riep: "Schelm ik sal u doot steeken". Thomas zag de bui al hangen en vluchtte het huis uit en deed snel de deur op slot. Nu was het bepaald niet ongewoon dat Anthony te diep in het glaasje had gekeken. Iemand die daarvan kon getuigen was genoemde Johanna die baker was toen de vrouw van Thomas haar derde kind baarde. Een van de andere kinderen zat nogal hevig te schreeuwen en op dat moment hoorde zij Thomas tegen zijn broer Anthony roepen: "Neemt u[w] kint wat uijt de stoel want het schreeuwt zo". Anthony deed dat en schreeuwde tegen dat kind: "Doe blixems en donders kint swijgt stil of ik sal u bij de benen nemen en goijen u met de kop tegen de grond of de muur" of iets dergelijks. Meteen daarop is hij met kind en al naar buiten gegaan zeggende: "Ik sal u tuijs maar neerleggen en laat u doot schreeuwen". Uiteindelijk is de oudste dochter van Thomas hem achterna gelopen en heeft het kind uit de handen van de dronken Anthony weten te bevrijden.¹²¹

Bernuly gaf een verklaring af over de verdrinkingsdood van de 2-jarige Hendrina het kind van Peternel de Cort weduwe van Johannis Timmermans, welk noodlottige gebeurtenis plaats vond in de Broekstraat.¹²²

Goed een half jaar later verdronk het 4-jarig kind van Jan van Veghel in het Hermalen.¹²³

Weer een verdrinkingsdood in hetzelfde jaar van de 7-jarige Adriaan, kind van het echtpaar Gerit van den Bogaard en Annemie Willem Damen Schellekens, waarbij Bernuly een wond ontdekte aan de linker wang, vermoedelijk veroorzaakt door een val langs een struik af die in het water stond. Adriaan was bovendien gehandicapt en heeft die struik niet kunnen ontwijken doordat zijn rechterarm verlamd was.¹²⁴

Aanmerkelijk ernstiger bleken de verwondingen aan het dode lichaam van Poulus Pijnenborgh die in het huis van Hendrik Dortmans lag aan de Voort. Bernuly constateerde een open gapende wond op de 'musquel temporalis' [= de spier die de zijkant van de slaap bedekt], waar ook een laagje vet zichtbaar was en het schedeldak bleek totaal verbrijzeld te zijn. Verder zag hij een breuk uitgaande van de slaap en lopend achter over het 'os lambdoidea'= de achterzijde van het hoofd en doorlopend tot aan de andere zijde van het hoofd.

Bovendien staken enige losse botfragmenten in het 'cerebrum'= de hersenen, waardoor de dood veroorzaakt was. Met andere woorden: de schedel had dus van opzij-achter een zware klap gehad waardoor de halve schedel, gezien van achteraf, los lag met een grote open kneuswond aan de slaap, waarbij het bot in de hersenen prikte.¹²⁵

In hetzelfde jaar ook nog een dodelijk ongeval nl. Jenneke Peters van der Meulen die in het huis lag van Claas Hendrik Voets in Eerde. Het bleek om een verdrinkingsdood te gaan, maar uit een getuigenis was af te leiden dat Jenneke leed aan een soort vallende ziekte. Het blauwe gezicht zou met de val te maken hebben gehad.¹²⁶

Bernuly had uiteraard contacten in de Zuidelijke Nederlanden. Rond dezelfde periode immers verscheen voor de schepenbank Juffrouw Anna Maria Colone, de weduwe van wijlen Peter van Mol, in naam van Juffrouw Maria Anna Colone en Francisco Venturini haar man, op basis van een procuratie gepasseerd op 29 november 1749. Ze heeft getransporteerd voor notaris Guilielmo de Witte te Antwerpen op 21 februari 1750 aan Monsieur Innocentius Egidius Bernuly mr. chirurgijn een kamp hooiland met houtwas ter grootte van vijf karren hooigewas onder Elschot in de Bacxhoef. Dat hooiland was de familie Colone in april 1734 aangekomen via Hendrik Martens van der Cant. Op dat stuk land rustte een gewincijns van 3 stuivers en 12 penningen geregistreerd in het cijnsboek van de Heer van Helmond.¹²⁷

In 1753 volgde een interessante brief met een getuigenverklaring van o.a. Jennemaria van Luijk, Hendricus Rijsterborg uit Bakel, Johan Rijsterborgh en de weduwe van wijlen Innocentius Bernuly in leven mr. chirurgijn, allen van competente ouderdom. Lucas Rijsterborgh president te Schijndel had hier om verzocht. Hij was op de 21^e augustus in het huis van de secretaris net op het moment dat predikant Grootvelt binnen stapte en tegen Lucas zei: "Daar is een brief". Lucas vroeg geïnteresseerd: "Van waar is die brief?". Als antwoord kreeg hij: "Van de stadhouder". Lucas opende de brief, las hem serieus door en zei toen tegen de predikant: "Tis wel, ik sal mij naar den inhoude gedragen". Daarop was de predikant 'seer bestorven'. Er volgde een woordenwisseling tussen beide heren en tenslotte zei de predikant: "Wat den persoon van Philip Mulder aanbelangt die is onder de administratie van de diaconije en daar ben ik alleen heer en meester van, want men jaagt wel geijten maar geen menschen" en meer van dergelijke kwaadaardige uitdrukkingen. Even later zei hij tegen Lucas: "Waarom brengt uw vrouw geen ontlastbrief?" En daar voegde hij nog vrij brutaal aan toe: "Ik en heb nog geen bloed vergooten" en vertrok. Wat hier precies gespeeld heeft blijft gissen. Grootvelt zou ook gezegd hebben dat men maar moest informeren bij de drost van Gestel en is voorts naar het huis van schoolmeester Zijnen gelopen, waar toevallig die bewuste klerk

binnen scheen te zijn.¹²⁸ Uit de context bleek dat chirurgijn Bernuly inmiddels was overleden!

Er was weer eens heibel geweest in een herberg. Op verzoek van de Heer Eckringa, de stadhouder van de kwartierschout van Peelland, verschenen achtereenvolgens Jan Willem Cuijpers, Claas Lamberts Verhagen, Corstiaan Gijsbert Verhagen, Jan Eijmbers Verhagen, Peter Wouter van Grinsven, Geertruij de weduwe van Innocentius Egidius Bernuly, Anna de vrouw van dokter De Groot en Anthony Jansen van der Eerden, allen uit Schijndel en van competente ouderdom. Volgens de regels legden ze allemaal de eed af tegenover president-schepenen Nicolaas Zijnen. Op zondag de 23^e januari 1757 was Jan Willem Cuijpers in de herberg geweest van Johanna de weduwe van Hendrik van der Heijden, waar ook een zekere Francois Cornelis van der Heijden was. Die riep tegen Jan: "Ik moet eens met u praten!" Jan is toen met hem den hof in gelopen waar Francois tegen hem zei: "Staat vast". Onmiddellijk daarop trok Francois zijn mes en takelde Jan behoorlijk toe met de nodige messneden in zijn kleren en een flinke snee of steek aan zijn hoofd achter het linkeroor. Jan snelde vervolgens naar chirurgijn Du Perck om die wond te laten verbinden.¹²⁹

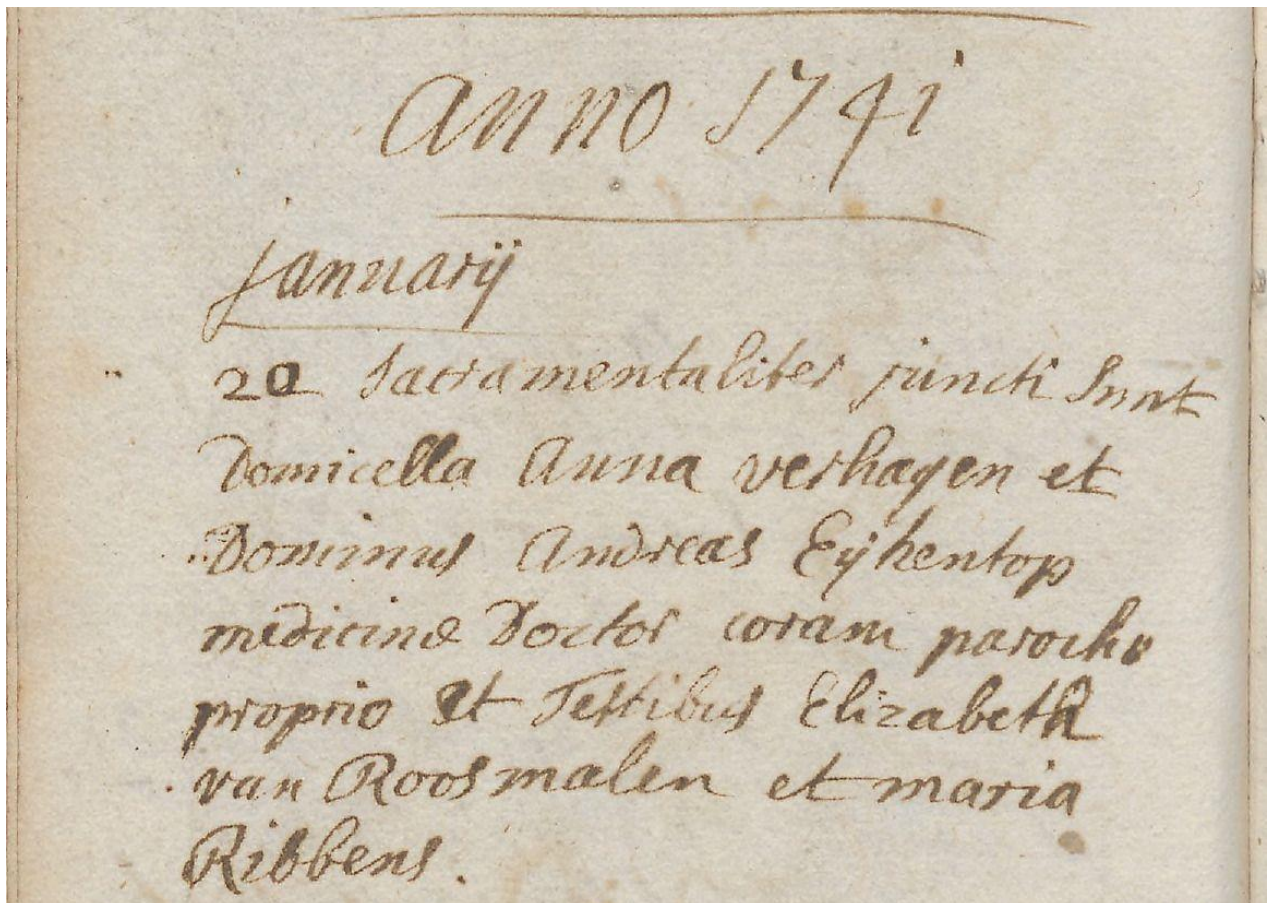
Nog twee nagekomen berichten ter afsluiting van de informatie over chirurgijn Bernuly. Allereerst een opdracht van Aart Delis Vercuijlen aan de chirurgijn van een braak teulland met een stukje dijk in de Beemden, en ten tweede een belening van Catalijna Vugts woonachtig te Gemert aan o.a. Innocentius Egidius Bernuly m.b.t. het brouwhuiske dat Bernuly gebruikte.¹³⁰

A photograph of a handwritten document on aged paper. The text is written in a cursive script. At the top, it reads 'Schepers H. Chirurgijn' and 'P. Bernuly Chirurgijn'. Below this, the name 'L. Nijsterborg' is written and underlined. The year '1752' is written in the center. Below the year, the name 'Wilhelmus deijts' is written. At the bottom, it says 'My Present' followed by 'H. Nijsterborg' and a signature.

De akte uit 1752 met alle handtekeningen

Andreas Adriaen Eijkentopff [1743]

Na de praktijk van Aelbertus Cocquel volgt wat duistere informatie over de rol van deze chirurg die naast of met Bernuly heeft samengewerkt. Daarover moeten we het antwoord schuldig blijven! Er zijn geen akten van hem teruggevonden. Het is zelfs maar de vraag of Eijkentopf werkelijk actief is geweest binnen Schijndel. Gezien het feit dat er in het schepenprotocol geen enkele akte te vinden is over een visitatie of medisch rapport van hem doet vermoeden dat we weliswaar met iemand hebben te maken die in Schijndel is getrouwd en er mogelijk tijdelijk heeft gewoond, maar niet als dorpschirurgijn heeft gefunctioneerd. Want dé chirurgijn was natuurlijk Bernuly.¹³¹

Bericht over het huwelijk van deze echtgenoten inclusief de beide getuigen

Hierboven de huwelijksakte van 20 januari 1741 tussen Dominus [= de Heer] Andreas Eijkentop medicine doctor met Domicella [= Jonkvrouw of Juffrouw] Anna Verhagen waarbij als getuigen optreden Elizabeth van Roosmalen en Maria Ribbens.¹³²

De tweede akte die enig licht werpt op deze chirurgijn is die van 13 mei 1743. Die akte gaat over het overlijden van Anna Maria Commerzeele die wordt aangeduid als de huisvrouw van Andreas Adriaen Eijkentopff mr. chirurgijn te Schijndel, maar die tijdens de absentie van haar man is overleden. Uit die akte blijkt immers dat hij zich even van te voren op zee had begeven en dat er op die bewuste 13^e mei niemand anders meer in huis was dan zijn 16-jarige zuster en dus niemand in staat was zorg te dragen voor alle goederen die in huis aanwezig waren. Daarom hebben de schepenen van het dorp de advocaat Mr. Gisbertus de Jong opgedragen om een uitgebreide inventaris op te stellen en kennis te geven aan de naaste vrienden en er tevens zorg voor te dragen dat het dode lichaam begraven zou worden, mits niemand van de familie zich zou melden. De akte is opgetekend door substituut-secretaris P. Zeijlmans in aanwezigheid van W.A.Dobbelsteen, Willem van Herentum, Aart Janssen Verhoeven en Lucas Jacobus Veralst.¹³³

Enige aktes verderop volgt de staat en inventaris van het meubilair en de effecten van Anna Maria Commerzele die op de 13^e aldaar was overleden. Notaris Gisbertus de Jong had zich naar het sterfhuis begeven en alles genoteerd wat hij in huis aantrof. Om de lezer een concreet idee te geven hoe zo'n inventarisatie uiteindelijk in het schepenprotocol werd opgenomen hebben we besloten de tekst bij wijze van uitzondering letterlijk weer te geven, want op zich is het wel grappig om eens kennis te kunnen maken met de 18^e-eeuwse spelling. Bovendien geeft het inzicht in al het meubilair, de huisraad e.d. van een welgestelde familie uit die tijd

"voor eerst in de groote camer

een verlackt cabinet met vier laden tgeen niet en sluijt, op het selve een stelsel van seven stucken, twee spoelcommen, vier copjens en twaelf teeschoteltjes met een suijkerbackje etc., in het selve legt bevonden eenig aen stucken sijnde postulijn, vier bierglasen, twee glazen teebussen met nog eenig ander glas, een sackje met steijfsel en een met gierst, vier lossen boecken, een ledige hoede cast, een geele en roode copere theeketel, een tinne en een aerde treckpot, twee tinne kandelaers en een damperke en een copere snuijter, een roode copere chocoladepot, een halv dosijn tinne borden, een dito, een soutvat en peperbus, een lepelreck met twaelf lepels, een tinne mostertpot en tinne suijkerbackje, vijff tinne schotels, een copere blaecker met een profijtertje [= instrument dat het mogelijk maakt de laatste centimeters van een kaars op te kunnen branden], twee copere schaaljtens, een tinne bierkan, een waterpot en kom, een copere broederspan, een dito schaaljtje, een copere panneke, een coffymoolen, een halv dosijn aarde schootels en vijff dito, seven aarde borde, een schilderij zijnde een mansportret, een aarde soutvat, een houte back met allerhande gebrooken aarde en eijserwerck, een schervbort, drie aarde schootele, een wascuijp, drie aarde potten, een houtere deurslag, een tonneke met tabak, een steene boterpot, een tonneke met coffyboonen, een glaaze rekje, twee steene en een aarde kruijk, een cruijtdoosje, twee teebussen d'eene vol tee, een steene pot en bierkan, een lepelbortje, twee schilderijtjes, een kleeerborstel, drie vorken en een snuijter,

Deze attributen horen meer thuis op het Brabantse platteland in afwijking van de materiële cultuur van de beter gesitueerden alhoewel er ook wel overeenkomsten zijn
[bron: Oud-Brabants dorpsleven van Bernard van Dam [1972]

Vervolg van de inventaris:

twee korven met rommeldreije, een braijpan, een naijdoosje met prullen, twee doutelijens, een barometrum, een glaze hordeke, een hangeijser, twee strijkeijzers, een glaze rekje, een houtere doos met taback, een spouwbakje, twee vorken een scheer en een mes, een vergulde spiegel waar onder staet een rustbank off neerslagh op welke sijn gestelt alle flesjens en potten welke vermits niet getekent zijn ten minste wijnige die men niet heeft kunnen specificice noemen wat in de zelve is, een glaze katje, eenige plankjes daer de flesjens op stonden, twee tafels, een schenkbak met totten daer in, een houte bak met plankjes, een quade spiegel, een groen schoukleet, twee gordijnen, een kam huijsje, vier klijne schilderijtjens, een handtveger en corfjes, een quade balijne rok en scherp, agt groote en klijne hangende schilderijen, een kapstok, een lange stok met eijsere beslagh,

voor de schoorsteen:

seven tafelborden, vier groote glaze met deksels, een postelijne suikerpot, ses groote schootelen, een groen schoukleet, twee tange, twee vuurschuppen, een coekpan, een spiegel met swarte lijst, twee roosters, een eijsere komfair, een eijsere ketting, schryffleij, een swavelbakje, een rek, elff stoelen, een eijsere pot, een postelijne kastje waerop boven staen drie aarde bakjens, een gebroke speelkom, agt tee schooteltjens en vier kopjens, in 't selve staen drie borden mitsgaders 5 rijen theekopjens en

schooteltjens namentlijk vier en vijftig kopjens en drie en vijftig schooteltjes gebrooken en gaaff, item eenig klijne stukjens, een kastje met een lessenaar, onder is niets bevonden,

in de lessenaar legt:

een beugeltasch silver en haeck daer in bevonden, een goud ooringje met een parel, een ducaat, aan silver gelt en duijten drie guldens sestien sts. agt penningen, item een copere penning, een silver kom waarin lagh een silvere snuijfdoo, een carolijne ketting met een goudt capittelstokje, een silvere naijring, een enkele goude ketting met een sonwijsertje, een goude ring, een copere dito, een paar oireliette, aan gelt een halve souverain, twee spaanse en franse pistool [vgl. pistoletten], drie silvere lepels, een silvere beslage schaaartje en kooker met silvere beslagh, drie boeken, een annotatieboek met veel losse pampieren, een vierkant kisje open bevonden met hoij en todden uit een der laeden in het cabinet gehaalt en daer in bevonden, drie kussenslopen, twee witte voorschooten, een zijde kap, een swarte voorschoot, twee witte neusdoeken, een servet, neghen mouwen en meer andere prullen leggende het selve wederom in voors. laeden, nog in het cabinet een sack met todden, idem een korff, een roode geverfde kist waarin legt een doek met gaare en vlas, een stuk van een laken, elff servetten, twee pellen tafellakens, tien kussensloopen, een baantje geblijkt laken, een slaeplaken, een vrouwe hembt, vijff mouwen en een neusdoeck, een lap sits en catoen zijnde gem: kist geslooten, een dito kist waar in onder leggen eenige pampieren en brieven ook todden, een nieuw hembdt, nog een dito ongemaeckt, een swarte vrouwe japon en een swarte rock, een seijde tabbert en seijde rok, een stoffe japon, een sitse japon, een paer rode muijle met goude lint, welke kist niet wel sluijt

nog in de camer

een lange en clijne gordijn, item een catoene cleetje bij de schoorsteen, als og in de camer gebragt twee paar slaaplakens, een hembt, twee servetten welke de overledene tot haar doot gebruikt heeft het zelve legt in een mantje

het klijn kamertje

volgt het geen in het klijn kamertje naast de straat is bevonden en in de voorige gebragt: drie koopere ketels, een kopere schuijmspaan, een waschkuijp, een spoelback, een tinne soutvat, een quade luijwagen, een groot en clijn glaze gordijntje, twee groene bedtgordijnen en rabat, den 16 majj ontfangen bij mij geauthoriseerde van L.Boorschot binnen 's Bosch een falje met een borst toegevonden en gebonden twelk in het cabinet legt; volgen de goederen tot gebruik der bewaarderesse tot dato deses uijtgeladen nl. een kopere en blekke lamp, een swarte coffypot, een tang en treeft, vijff fijne kopjes en schooteltjens, een tinne treckpot, een kopere coffye kanneke, een houtere emmer, een wit olyekanneke sonder handvat, twee messen en drie dito, een blekke safraandoosje, een klijn aarde potje, een servet, een blekke doos, een theebus, een houtere corfje, een aarde pot teijl en 3 lepels, een blauwe booterschootel, een witte kom, een braijpot en deksel, een spealkom, een bennetje, drie seer quade vorken, een clijn theebusje, coffyedoosje, een quaedt doekje, een wijnroomertje, drie leege boeteltjens, een peperdoos, een kruijk, een steene potje, een berke en een stroije bessem,

Medische attributen en prenten uit de 18^e eeuw die door bovenstaande chirurgijns en medicine doctoren vermoedelijk gebruikt zijn of bekend waren

in het voorhuijs

uijt het voorhuijs van de muur gehaalt: twee caartjens en pampiere schilderije sonder lijst, nog gevonden een houtere cruijs, item een groote kist ledigh en ongeslooten in het voors. voorhuijs bevonden en in de camer gebragt

in de kamer naast den hoff

volgens de goederen in de kamer naast den hoff bevonden:

een bedt hoofteulue en vier kussens met veere gevult, een sitse en een gedrukte deken, drie slegte wolle dekens, een gestripte en een witte vrouwe rok, een slegt catoene jackje, een nieuw perse catoene voorschoot, drie slgte vrouwe rokke, een kapstok met vier pinnen, een vrouwe sitse japon, een zijde stoffe dito, een calaminke rock, een stoffe gestikte rock, een gestikte rock, een dito, een wit rokje met blomme, een swarte greijne, een calaminke rock, een catoene voorschoot, een catoene tafelleetje, een blauwe voorschoot, een greijne borstrok, een calaminke sticklijff, een sticklijff en borst, een catoene tafelleetje, een oude ledige tiek, twee seer slegte mans japons, een groen tafelleet, een stoelkussen en een vuyle sack met veeren, een witte mans rock, een bruijn camizool, een bruijne en een swarte slegte mans rock, een swarte leere en een roode greijne kansbroek seer slegt, een witte mans hembtrock, een groene rijssack en een trijpe dito, twee manshoeden, een vrouwe greijne kap, twee catoene gordijnen met een rabat, vier rolle matten, een swarte sluijer, een poeijerdoos, een tinne inktkooker, een sluijtmante open gevonden waer inne eenige todden waeren niet waardig te noemen, een brieve tasch seer ledigh, een gestreept bakje met brieven, item drie sluijtmantjens met todde en nog daar uijt gehaalt het volgende en gelgt in een van de zelve te weten: een slaapjack en voorschoot, negen beddelakens, elff vrouwe en mans hembden, drie dito, tien servetten, dartien vrouwe witte neusdoeken, agt dassen, twee witte voorschooten, drie kussen sloopen, drie witte vrouwe kappen, twee vuyle mans overhembden, een dito schoon, drie mans borstrokken, twee paar vrouwe mouwen, een catoene voorschoot, vier paar quade koussen, twee musen met tippen, een gestikt mutsje, een witte vrouwe half neusdoek met een kantje, een braijscheij met eijzers, een kous en een klouwe sayet te zamen gebonden, een catoene gordijn

aan de muur :

aan de muur hingen twee deegens, een gordijn roede, een pistool in een ledige sluijtmantje gelegd, een eijser uijt een stiklijff, een paar quade spooren, een leere buijl met erreten. een linne sakje met kogels en dito met hagel, drie stukken van sluijten, een bijtel, een bakje met out eijserwerk, een mantje met knopen en todde, een pijl, een paar vrouwe en een paar mans oude schoenen, een oude alongie pruijk, nog in een sluijtmantje gelegd eenige beenderen vijff stuk, een schiltpadt, een seer slegte gebrooke leuningstoel, een fles, een roode geverfde kist open bevonden waar in legt allerlei saken met kruijden, onder dezelve stond een open back met veeren, aan de solder hong een ront wit glaase flesje aan een touwtje, een witte sack

in de kamer:

wijders in de kamer gevonden een gefatsoeneerde boekkekast en daar nevens eenige planken op riggels gelet waar inne stonden eenige soo losse als gebonden boeken en pampieren welke vermits de geringheid niet zijn genoemt dog alle soo als daar gevonden zijn wederom in de gefatsoeneerde boekkekast gestelt; de overige in de zoogenaemde geutbanck op de geut gestaen hebbende; item alle voorige planken in de camer gebragt, item vier eijsere haecken met een eijsere oog, een quade houtte drie voet stoel sonder leun

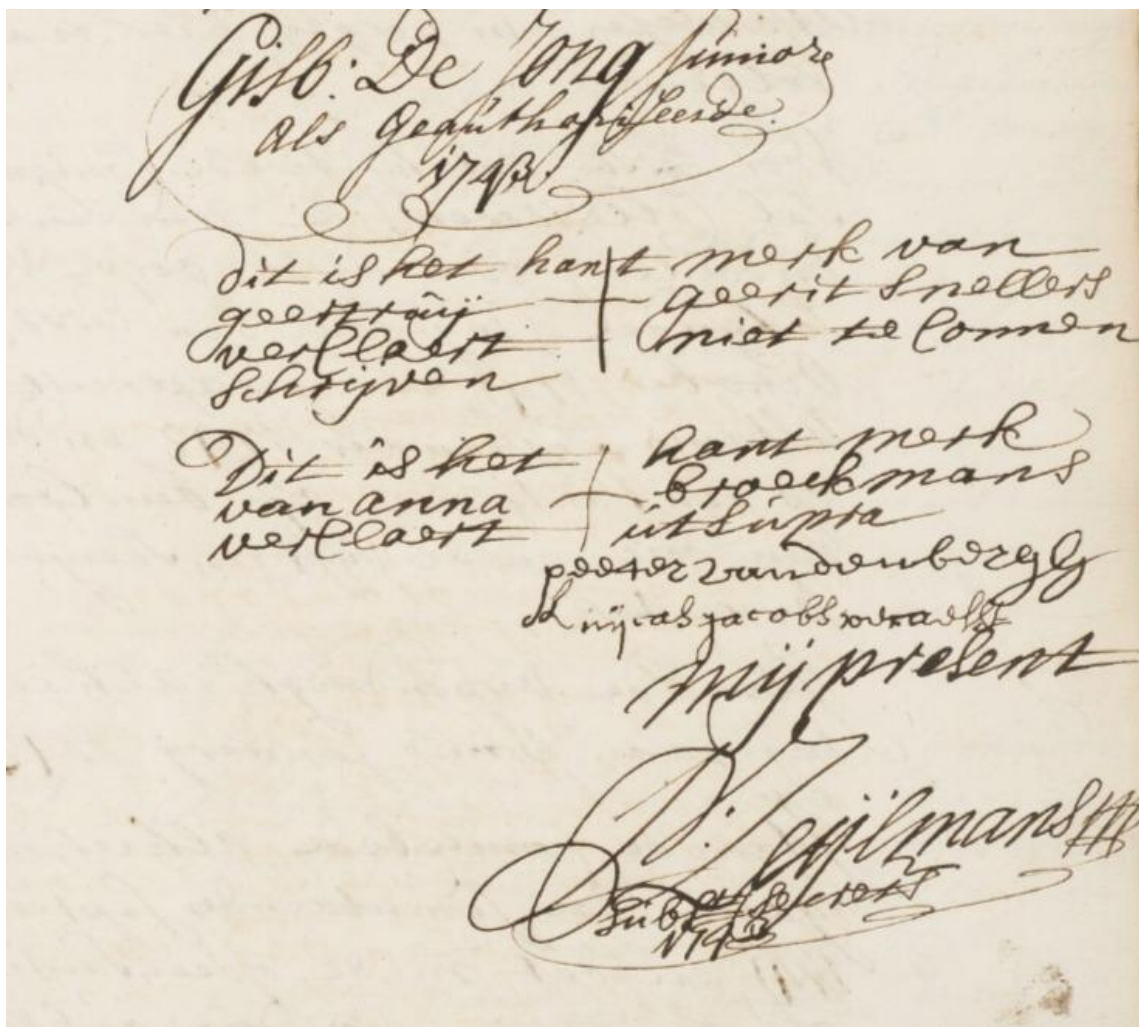
in de bedstede

wijders staat te weten dat in de bedsteede staende in het voorhuijs legt een weijnig hout en turff en nadien geen plaets was om derselver te bewaeren en ook mits desselfs geringheijt deselve niet meriteerde, soo heeft den voorn. geauthoriseerde gemelde brant vercocht met kennisse van heeren commissarissen in desen aen Geertruij Snelders voor agt stuijvers

“Aldus gedaen opgeschreven en geinventariseert mitsgaders alle de bovenstaende goederen in een der camere gebragt en de deure van deselve met een copere capje toegemaect en daer en boven gecachetteert [= verzegeld] met swart lack op drie besondere plaetse met agt zegelen uijt naem en van wegens Mr. Gisbertus de Jong advocaat secretaris alhier, vermogens acte van authorisatie in dato 22 maj deses jaers, op den selve verleden bij Heeren Schepenen alhier omme als bij deselve ende verclaerde gemelde advocaat de Jong na sig te hebben genomen met kennisse van de ondergetekende schepenen de bovengenoemde goederen en gelt omme met die penningen de doodtschulden aff te doen en het restant dier penningen soo er mogte wesen neffens het andere in bewaringe te houden namentlijk een silvere beugeltasch en haeck, een goud ooringje met een parel, een ducaat, aen silver gelt en duijten, drie guldens en sestien sts. agt penn: item een copere penning, een silvere kom, een silvere snuijfdoo, een carolijne ketting met een goudt capittelstokje, een silvere naijring, een enkele oude ketting met een sonwijsertje, een goude ring, een copere dito, een paer orielliette, gelt een halve souverain, twee spaense en een franse pistool [vgl. pistolet] drie silvere lepers, een silvere beslage schaaertje en kooker met silver beslagh, hiervoor op fol: 146 verso aengehaelt”

Voorts hebben ze ook nog 17 grote en kleine sleutels gevonden in het sterfhuis aan twee ringen gehecht. En op hetzelfde moment zijn voor de schepenen verschenen Geertruij Geerit Snellers en Anna Broekmans die bij het afsterven van de overledene aanwezig zijn geweest, die bovendien verklaren dat er verder geen goederen zijn achter gehouden.

Gedateerd op 22 en 24 mei 1743.¹³⁴

Weer een fragment waar twee personen aangeven niet te kunnen schrijven

Ten slotte passeerde nog een akte dd. 17 juni 1743 met de volgende mededeling:

Voor de Schijndelse schepenen zijn verschenen Johannis Coenraet Eijkentopff woonachtig te Schiedam, die te kennen geeft dat zijn zoon Andreas Adriaen Eijkentopff zich ter zee heeft begeven en dat hij is gemachtigd om samen met Geertruij Melchers, die was gehuwd met een zekere Jacob Bom, bij het passeren van deze akte aanwezig te zijn. Die machtiging stond beschreven in een procuratiebrief dd. 18 mei 1743. Hij kreeg hiermee de bevoegdheid om de goederen nagelaten door Maria Commerzele de overleden huisvrouw van chirurg Eijkentopff tot zich te nemen. Hij zou overigens die goederen aanvaard hebben indien die opgeslagen zouden worden in een kamer die verzegeld zou worden en dat de opbrengst van de verkoop gebruikt zou mogen worden ter voldoening van de doodschulden. En zo is geschied!

Schijndel, 14 juni 1743 ondertekend door Johan Conrad Eikentopff, W.A.Dobbelsteen, Willem van Herentum, Aert Jansen Verhoeven, Luijcas Jacobs Veraelst, Jan Gijsbert Smits en P. Zeijlmans substituut secretaris. ¹³⁵

Frederik Du Parck [1753-1775]

De familienaam wordt op twee manieren geschreven nl. Du Par[c]k en Du Per[c]k. Frederik is te Kampen geboren op 1 juni 1725 als zoon van Vincent du Parck en Lawerina van Gastel. Hij trouwde op 19 december 1756 met Mechelina Rijsterborgh. Hij overleed te Schijndel en werd daar begraven op 17 februari 1776. ¹³⁶

Zijn kinderen waren: Cornelius gedoopt 8 oktober 1758, Laurens gedoopt 3 februari 1760, Alida gedoopt op 3 oktober 1762 en trouwde met Philip Hendrik Hermes en overleed op 85-jarige leeftijd op 1 januari 1848, Evert Hendrik gedoopt op 25 februari 1764 en die trouwde met Anna van Lieshout en overleed op 13 mei 1831 ca. 67 jaar oud. ¹³⁷

Vanaf 1755 kunnen we zijn praktijk als mr. chirurgijn volgen. Het was vastenavond van dat jaar en in de herberg van Aart Hendriks van de Laarschot stapte rond 7 uur Dirk Jan Dirks van der Sanden binnen die er op zijn gemak een pintje bier heeft zitten drinken. Op het moment dat hij naar huis wilde gaan ontmoette hij bij de deur van de herberg de gebroeders Francois en Arnoldus van der Heijden. Of er zich een ruzie ontspon daarover laat de akte ons in het ongewisse. Hoe dan ook, Francois trok plotseling zijn mes en gaf Aart een snee over zijn rug dwars door zijn kleren heen. Toen deze zich omkeerde volgde een tweede aanval deze keer een snee in het gezicht tot op de borst. Gevolg was een zware bloeduitstorting waarop Aart tegen de grond smakte. Hij werd toen snel opgepakt door een van de bezoekers van de herberg en in allerijl naar chirurgijn Du Perck gebracht, zodat de wonden verbonden konden worden. ¹³⁸

Goed een jaar later moest hij het dode lichaam visiteren van Aalbert van Craaij die op een ongelukkige manier te water was geraakt en verdronken. Bij nader inzien constateerde Du Parck dat het lichaam door het langdurig verblijf in het water behoorlijk was opgezwollen en heel in het bijzonder het hoofd dat volgens het rapportje van de chirurgijn ‘monstereus dik was geworden’. ¹³⁹

Ten overstaan van de schepenen verklaarde chirurgijn Frederik du Parck dat hij op de 23^e februari 1756 gevisiteerd had het dode lichaam van Jan de Visser. Hij constateerde bij die visitatie dat Jan van onder aan zijn benen tot boven aan de dijnen verbrand en verschroeid was en dat daardoor de bloedsomloop volledig gestremd was. Dat zou dan ook de doodsoorzaak geweest zijn. ¹⁴⁰

In 1757 deed zich een ernstiger conflict voor, wat al eerder de revue is gepasseerd, maar nu iets gedetailleerder staat weergegeven. Voor de schepenenbank verschenen diverse getuigen zoals Jan Willem Cuijpers, Claas Lambert Verhagen, Corstiaan Gijsberts Verhagen, Jan Eijmbers Verhagen, Peter Wouters van Grinsven, Geertruij de weduwe van Innocentius Bernuly en Anna

de huisvrouw van doctor de Groot en ten slotte Antony Jansen van der Eerden. Ze legden een verklaring af op order en op verzoek van de Heer P. Ekringa stadhouder van de kwartierschout van kwartier Peelland. Plaats van het delict was de herberg van Johanna, de weduwe van Hendrik van der Heijden en het tijdstip zondag 23 januari 1757 tussen 11 en 12 uur. Francois Cornelissen van der Heijden zou daar vanuit de tuin tegen Jan Willem Cuijpers geroepen hebben: "Ik moet eens met u praten". Jan ging de tuin in en meteen trok Francois zijn mes en gaf Jan de nodige messteken deels over zijn lijf door de kleren heen en een snijwond achter zijn linkeroor. Jan is meteen daarop naar chirurgijn Du Parck gestapt om de wonden te laten verbinden. Eenmaal verbonden is hij na de middag naar de woning gegaan van Willemyna Gijsberts van der Schoot in het Kerkstraatje. Jan is daar in een hoekje bij het vuur gaan zitten en hoorde ineens geklop op de deur. Francois stond buiten, Willemyna ging naar de voordeur en het lukte Francois met het nodige geweld binnen te dringen met een bloot mes in zijn hand. Zonder ook maar iets te zeggen rende hij op Cuijpers af, viel hem onmiddellijk aan en bracht een snijwond toe aan de linkerhand van het slachtoffer. Vervolgens greep hij hem bij de haren en sleepte hem via de haard al stotend met het heft van het mes de straat op pal voor het huis. Omstanders wisten hem te ontzetten. Alle getuigen bevestigden wat er precies gebeurd was.¹⁴¹

**Impressie van het oude Kerkstraatje, de verbinding tussen het Pompstraatje en de Servatiuskerk
[fotocollectie HKK]**

In 1762 volgde een interrogatie of ondervragingsronde op verzoek van P. Ekringa, de stadhouders van de kwartierschout van kwartier Peelland, waarvoor nogal wat getuigen waren opgeroepen. Zo verschenen Jan Jacob Voets en zijn vrouw Jenneke, Johanna van der Schoot de weduwe van Adriaan Gijsbert Smits, Hendrina de dochter van Adriaan Smits en ten slotte Jan van der Linden, allen lieden van eer en competente ouderdom. Bij een interrogatie

worden altijd een serie artikelen beschreven waarin de antwoorden van de getuigen staan opgenomen. Het ging hier om een voorval gepasseerd ten huize van Adriaan Gijsbert Smits waarbij Wilhelmus Willem Beevers en Delis Antony Voets een rol gespeeld zouden hebben. Die twee daders zouden in een ruzie verwickeld zijn geweest en een van hen had op tijd een bukkende beweging gemaakt, want anders had hij zoals hij het zelf formuleerde 'een snee door mijn kop gehad'. Een ruzie in een herberg ging in die tijd gegarandeerd gepaard met het trekken van messen. Genoemde Delis zou daarbij een snee over zijn hand of arm opgelopen hebben maar intussen was chirurgijn Du Perck al gealarmeerd en die kwam de wond acuut verbinden.¹⁴²

In 1763 volgde weer een interrogatie waarbij Meggelina Rijsterborgh de vrouw van de chirurgijn betrokken was. Op de eerste vraag reageerde ze dat het beroep dat ze uitoefende eigenlijk alleen maar huishoudelijke zaken inhield en dat ze nu 40 jaar oud was. Degene op wie de interrogatie betrekking had was een zekere Pieter Goyart Ariens. De vraag rees of dat Meggelina op 23 februari 1763 present was geweest in het huis van Adriaan Smits toen diens weduwe een betaling van landhuur kwam doen. Een daarop volgende vraag luidde of zij toevallig op dat moment had gezien dat Ardina de dochter van de weduwe toen een kwitantie had uitgeschreven en die aan Pieter had afgegeven. Volgens Meggelina was dit inderdaad zo. De weduwe had haar dochter daartoe opdracht gegeven. Daarna vroeg men aan Meggelina of zij van deze zaak toevallig nog meer wist, waarop zij antwoordde dat ze gezien had dat Pieter aan genoemde weduwe 22 gulden in specie vier dukaten heeft betaald en het overige zilvergeld en dat dit geldbedrag voldeed i.v.m. de landhuur over 1761 en 1762. Dat lag haar nog vers in het geheugen! Haar verklaring heeft Meggelina met 'soo waarlijk helpe mij Godt Almagtigh' bekrachtigd tegenover Dirk van Genderen, de president-schepen en zijn twee medeschepenen ten raadhuize op 12 november 1763.¹⁴³

Daarna is het drie jaren rustig aan het front en passeert geen enkele akte waarbij de chirurgijn een rol speelde. Het zou 1766 worden eer hij weer vermeld werd in de schepenakten.

Op verzoek van het hoog officie begaf Du Perck zich naar het huis van Willem Teunis van den Bogaert waar hij het dode lichaam van dochtertje Helena, oud omtrent 3 ½ jaar, kwam visiteren. Het meisje bleek verdrongen te zijn in een sloot bij het huis van Willem Teunis van den Bogaert in het Wijbosch in de Hardecamp, waar ze al op de 8^e maart was verdrongen. De akte passeerde op de 10^e maart 1766.¹⁴⁴

Buiten zijn functie als chirurgijn vervulde hij natuurlijk ook andere functies binnen de Schijndelse gemeenschap. Zo werd hij samen met Eijmbert Jansse van Rooij vermeld als schepen waarin ze beiden verklaarden dat zowel de kerk

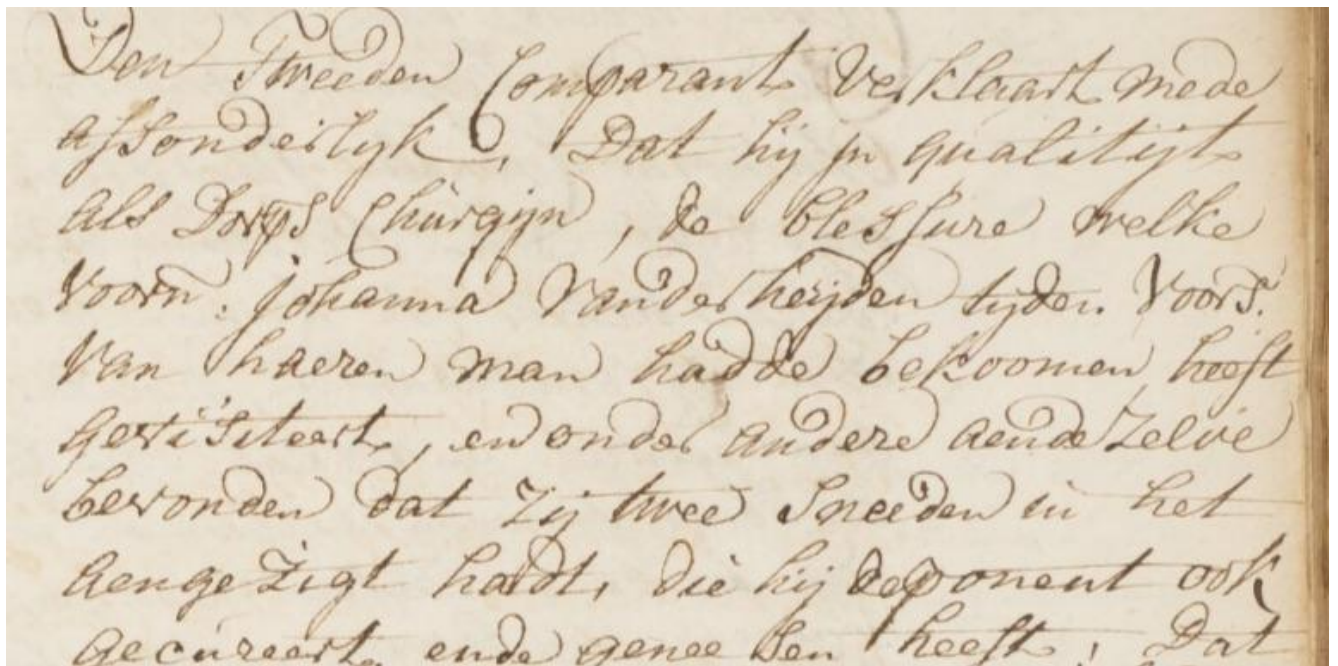
als de armen van Schijndel de laatste vijf jaren via de bekende borgemeestersrekeningen een bepaald kapitaal ontvingen, waarover nooit moeilijk was gedaan maar waar omtrent nu in 1766 enige discussie was gerezen.¹⁴⁵

Op verzoek van het hoog officie volgde weer een visitatie van een dood lichaam. Deze keer betrof het 't dochtertje Maria oud drie jaar en 9 maanden van Arnoldus Jacob van Kessel die op de 14^e mei was verdrongen onder het gehucht Elshot.¹⁴⁶

Wederom een uitdrukkelijk verzoek aan chirurgijn Du Perck om het dode lichaam te gaan visiteren van Anthony Mattijs Vugts die men op de 27^e juli levenloos had aangetroffen hangend aan een touw. Bij een nauwkeurige inspectie op dat lichaam zag de chirurgijn een rode striem achter de hals en voor onder de kin en verder werd geen ander letsel ontdekt.¹⁴⁷

Dan gaan we vijf jaren verder in de tijd. Frederik du Perck kwam in dat jaar ook weer in actie in opdracht van het hoog officie en ten overstaan van de president-schepen en secretaris van Schijndel. Hier ging het om de lijkschouwing op het dode lichaam van een zekere vrouwspersoon waarvan gezegd werd dat het ging om Maria Hellings, die onlangs nog in Sint-Michielsgestel woonde en op zondag de 10^e februari voorover op het ijs lag en reeds was overleden ter hoogte van de dijk bij de Meijlidoorn onder Schijndel. Haar neus was gewond en men ontdekte een schram aan haar hand en verder geen blessures. Vermoedelijk is de felle kou de doodsoorzaak geweest, 'welke haar apparent bevangen en beklempt heeft' volgens de medische verklaring van Du Perck.¹⁴⁸

In de volgende akte fungeert Du Perck als lid van het Schijndelse schepencollege om als een soort intermediair op te treden ten aanzien van een kwestie, waarbij een zekere Johanna de dochter van Jan van der Heijden de vrouw van Francis Hendrik Smits alias 'den Bueter' tegenover de comparanten haar klachten op tafel heeft gelegd over haar man, die haar sloeg en al meerdere keren met een mes had gestoken. De beide heren president-schepen Niklaas van Schaardenburgh en Frederik du Perck zijn naar die vrouw toegegaan en troffen haar aan in een rode japon waarbij ze wel zagen dat er ingescheurde stukken te zien waren van messteken, die haar man had toegebracht. Ze had bij de president-schepen al meerdere keren geklaagd over mishandeling door haar man. Chirurgijn du Perck had alle verwondingen nader bekeken waaronder bv. twee snijwonden aan haar aangezicht die hij ook verder behandeld heeft. Johanna vertelde de heren: "Op zoo een wijs had hij mij kunnen vermoorden en ik vrees van na[ar] huijs te gaen want hij zal mij kapot maeken!"¹⁴⁹

Den Tweeden Comparant Verklaart mede
afsonderlyk, Dat hij in qualijt
als Jongs Chirurgijn, de Blesjure welke
Voorn. Johanna Van der Heijden tyden Voors.
Van Schaeren man hadde bekoomen heeft
getuigt, end ondel andere aendzelve
bevonden dat zij twee Sneeden in het
Lengezigt hadde, die hij beponent ook
accureest, ende genee Ben heeft. Dat

Een fragment uit de akte over Johanna m.b.t. het aandeel van chirurgijn Du Perck

In de meimaand van dat jaar volgde weer eens een oproep vanuit het hoog officie om het dode lichaam te gaan visiteren van Helena van der Haigen de weduwe van Peter Jansen Pijnappels die 's morgens tussen 6 en 7 uur van de 10^e mei dood werd aangetroffen in een kuil of put staande op het erf van Godefridus Tabbers in de Rechtestraat en daarin bleek verdrongen te zijn.¹⁵⁰ Een identiek verhaal deed zich voor in de maand oktober toen men het dode lichaam kwam visiteren in Wijbosch waar Jan Peters Verhoeven was overleden. Diverse ledematen als aangezicht, handen, oor, rug en achterarmen en de schouders bleken behoorlijk verbrand. Dat was de oorzaak van een sterke koorts en vanwege zijn hoge leeftijd is het slachtoffer daaraan overleden. Heel triest!¹⁵¹

In het daarop volgende kalenderjaar 1773 gebeurde er weer van alles waar Du Perck bij betrokken was. Door de schepenen waren o.a. opgeroepen Anthony Jansen Verhagen en zijn vrouw Hendrina Jansen Verhagen, Bartel Janse Pennings weduwnaar van wijlen Anneken Jansen van der Schoot allen uit Schijndel en tevens van de roomse religie. Ze stonden allen bekend ter goeder naam en faam. Op verzoek van de Heer J. Kien, stadhouders van de kwartierschout van Peelland, kwamen zij getuigenverklaringen afleggen over een gebeurtenis van zo'n 5 à 6 jaar geleden. De juiste dag konden ze zich niet meer herinneren. Ze hebben toen in ieder geval chirurgijn Du Perck ontboden omdat de tweede comparante 'als doen zwanger ging en baarends nood had te willen assisteeren en verlossen'. Du Perck zelf was lid van de gereformeerde gemeenschap. Die deed de bevalling en weldra lag er een 'welgeschapen dogter' in het huis van Hendrina. Maar.....vrij snel zag men dat het kind vrij slap

was en teder en daarom vroeg men de chirurgijn of hij het kind zou willen dopen, wat hij inderdaad deed. Maar wat wil het geval, hij doopte het kind zonder dat het een naam werd gegeven en hij sprak daarbij de volgende woorden: "Ik doop uw in den naam des Vaders des Zoons en des Heiligen Geestes Amen". Hendrina zelf verklaarde daaromtrent niets te weten noch zulks gezien of gehoord te hebben omdat ze toen nog erg ziek en afgemat was. Uiteindelijk bleek het kind een dag en een nacht geleefd te hebben. Ten slotte zijn ze met dat kind naar de roomse pastoor gegaan en hadden hem gevraagd het kind te dopen en de naam van Jennemie mee te geven. Vervolgens legde Bartel zijn verklaring af. Volgens hem was het ongeveer vier jaren geleden dat hij Du Perck had ontboden om zijn zwangere vrouw te assisteren bij de geboorte van haar kind. Enige dagen is de chirurgijn bij haar gebleven maar concludeerde 'niet te geloven dat de vrugt levendig ter werelt zoude komen'. Op een gegeven avond wilde Du Perck naar huis gaan en toen is met hem gesproken over het dopen van de vrucht. Hij zei toen dat hij dat zou doen. Voordat de vrucht geboren werd verrichtte hij toen enige plechtigheden en sprak de volgende woorden: "Ik doope uw in den naeme des Vaders des Zoons en des Heiligen Geestes Amen". Twee dagen daarna werd de vrouw van Bartel verlost van een doodgeboren dochttertje en 14 dagen later overleed Bartels vrouw. De drie deponenten [= zij die een getuigenis afleggen] verklaarden tot slot dat dit alles bij hen nog vers in het geheugen lag, toen de tekst van de akte eenmaal was voorgelezen.¹⁵²

Het echtreglement dat in 1653 werd uitgegeven en hier in een uitgave uit 1664 [Collectie BHIC]

In het schepenjaar van Du Perck was hij betrokken bij het opstellen van een staat en inventaris ten behoeve van Niklaas Schaardenburgh president-schepen, weduenaar van wijlen Juffrouw Alida Scriba en thans bruidegom die in ondertrouw wilde gaan met Meijuffrouw Johanna Catharina Halmans. Het betrof hier een zéér voorname familie binnen de Schijndelse samenleving en dit soort inventarissen moesten worden opgemaakt op basis van art. 53 van het Echtreglement door de Staten Generaal uitgevaardigd op 18 maart 1653, gevolgd door een plakkaat uit 1708 en mede op basis van art.28 van het Eeuwig Edict uit 1611. Zo'n inventarisatie bestond uit diverse kapittels. Het is een bijzonder indrukwekkende inventaris over 17 folio's met als rubrieken: huis en landerijen, meubilair, kleren zowel van linnen als wol, artikelen van tin, alles van ijzerwerk, het houtwerk, het beddengoed, het porselein aardewerk. Deze staat en inventaris werd ondertekend door Frans Petrus Grootvelt predikantszoon tevens schepen en loco officier, Jan Valentijn Kaub schoolmeester en chirurgijn Frederik du Perck. Voor geïnteresseerden in de

materiële cultuur van de meest invloedrijke families in het dorp loont het de moeite om deze inventaris eens nader te bestuderen!¹⁵³

In dezelfde samenstelling zijn zij met z'n drieën ook getuigen geweest bij het formeren van de staat en inventaris op verzoek van Dielis Bartel Schevers op Grevekeur weduwnaar van wijlen Johanna Peter Vugts, die als bruidegom nu in ondertrouw wil gaan met Maria Jacob Steenbakkers. Hij heeft van zijn overleden vrouw twee kinderen nl. Willemeijntje getrouwd met Anthony Dries Verhagen en nog een minderjarige zoon genaamd Bartel. Ook dit is een indrukwekkende inventaris met o.a. een behoorlijk arsenaal aan grondeigendommen en verder veel huisraad en meubilair [zie in dat protocol de scans 600 t/m 621].¹⁵⁴

Ten slotte een laatste akte uit 1775. In februari van dat jaar traden op Frans Petrus Grootveldt, Jan Valentijn Kaub, Eijmbert van Rooij, Frederik du Parck en Bartel Gielens Verhoeven als schepenen en Wijnant Jansen van Heertum als gezworene en dat op verzoek van Niklaas van Schaardenburgh, onderrentmeester en pachter van de houtschat. In die tijd was immers de schouw gevoerd, een soort jaarlijkse inspectieronde, over de straten, wegen heerbanen, vonders, bruggen en leuninggen. Tussen de schouw en de herschouw konden nalatige inwoners hun zaken herstellen. Zo moest bv. de weduwe van Dielis Jan Willem Vrenssen het brugske bij de Allemanshoef stevig aanvullen met zand.¹⁵⁵

Paulus F. Bernuly [1766-1791]

De jaartallen houden verband met zijn praktijk. Al veel eerder stond Paulus Bernuly vermeld samen met anderen n.a.v. een voorval bekend in een artikel 'dansen voor de fiool'. Het speelde midden 18^e eeuw en onder het calvinistische of hervormde regime, toen dansen in een herberg een volksvermaak was dat ergernis opriep bij de protestanten en niet werd getolereerd. Zelfs de katholieke geestelijkheid had er enige moeite mee en zag hierin het nodige gevaar in haar streven naar goede zeden. De wereldse gezagsdragers reageerden fel op dit soort uitspattingen, hetgeen moge blijken uit onderstaand verhaal.

Op zondag 4 juli 1751 waagde de stadhouder van kwartier Peelland W.J.Gualtherie het er op en deed een inval in de herberg van Cornelis Verhofstad. Daar binnen bevond zich een groep jongelui die op de muziek van een 'fiool' aan het dansen waren. Die pret was overigens snel over want ze werden allen door de stadhouder bekeurd. Het frivole gezelschap bestond uit Caspar Jansen Voets, de dochter van J. de Hoogh uit 's-Hertogenbosch, Jennemie Jansen Voets, Cornelis Schenkels, Johanna Hubens, Norbertie de Fransman die bij Jan Kluitmans woonde, Christaan Corstiaan Verhagen en

Paulus Bernuly de zoon van de Schijndelse dorpschirurgijn. Ze werden beboet en moesten ieder 3 gl. betalen en wel binnen drie dagen. Het geld moest worden betaald aan Lucas Rijsterborgh, de procureur van het hoog officie. Wie zich hieraan niet hield riskeerde een straf op basis van gepaste rechtsmiddelen.¹⁵⁶

Deze Paulus was een zoon van Innocentius Bernuly en Gertrudis Biedijks, gedoopt te Schijndel op 28 januari 1731 en begraven op 27 december 1791. Hij had een relatie met een zekere Wendelina van den Bogaard [Bogaert], die in Schijndel werd begraven op 28 januari 1802. Zij was een dochter van Maria de weduwe van Jasper van den Bogaard en had in 1766 drie meerderjarige kinderen Jan, Peter en genoemde Hendrina of Henrica.¹⁵⁷

Voor de Schijndelse schepenen verschenen Sr. Petrus Schippers, mr. chirurgijn uit Veghel en Poulus Bernuly, chirurgijn te Schijndel, die op order van het hoog officie het dode lichaam hebben gevisiteerd van Willem Aart Simons oud omtrent 30 jaren. Met name het onderlichaam tot aan het scrotum en de testikels bleek behoorlijk beschadigd en op de 3^e van deze maand was hij overleden.¹⁵⁸

De ouders van Poulus bewoonden een huis, schop en hof onder het Lutteleind nabij de parochiekerk groot een lopense en nog een hof onder Elschot, achter het Choor van de kerk, groot een half lopense. Dit stond te lezen in een akte waarin de deling der goederen was opgenomen, waarbij de kinderen werden genoemd van Innocentius te weten de Heer Jacobus, rooms pastoor te Berghem, Poulus Fredrikus Bernuly mr. chirurgijn te Schijndel, Juffrouw Elisabeth Bernuly te Berghem, Juffrouw Cornelia Francois Bernuly woonachtig te Herentals, de Heer Adolphus [elders ook Ludolfus] Bernuly te Antwerpen en Juffrouw Maria Magdalena Bernuly.¹⁵⁹

Buiten de medische sector ging ook voor Poulus het privéleven gewoon door en had hij af en toe te maken met financiële zaken. Zo zou hij 100 gulden aan zilvergeld verschuldigd zijn aan de Heer Gijsbertus Hermanus van Beverwijk, secretaris van het dorp Schijndel.¹⁶⁰

Evenals zijn vader werd ook hij regelmatig opgeroepen om een lijkschouwing te verrichten. Vandaag, 12 september 1768, een visite op order van het hoog officie in verband met het slachtoffer de 1 ½ jaar oude Simon, een zoontje van Hendrik van Delft, die was verdronken in een sloot, die vol water stond nabij het ouderlijk huis staande aan de oliemolen.¹⁶¹

Als je bij de notabelen van een dorp hoort kon je destijds overal voor ingehuurd worden. Zo werd Paulus gevraagd om de staat en inventaris op te maken van de gewezen en inmiddels overleden vorster Berend van der Cappen, die jarenlang gerechtsbode was in Schijndel. Hij was daartoe als curator naar het sterfhuis gegaan en beschreef zorgvuldig de boedel en nalatenschap op basis

van een zgn. ‘acte van curateel’ van 22 maart 1770 zoals dat destijds werd geformuleerd. Een spectaculaire inventaris was het zeker niet, maar omdat het de Schijndelse vorster betreft, is het misschien toch wel interessant om eens te zien wat daar allemaal in huis aangetroffen werd:

eerstelijk een cabinet waer in het volgende legt opgeslooten namentlijk twee en twintig hand[d]oeken en servetten zoo goede als quade; item vier trille taeffellaekens, item seeven pellen taeffellaekens, item twaelf pellen servetten, item negen slaaplaekens, item seeven kussen sloopen, item een swarte saeijs faelie. item ses manshemden, item seeven paer mouwen, item vijff overhemden, item een stuk linnen laeken lank omtrent dartien ellen, en verklaert voorn: Bernouly aen den boedel nog ses dito ellen linnen verschuldigt te weesen, item een witte vrouwen rock, item twee witte mans borstrokken, item vijff glas gardijntjes, item twintig stropdasjens en een quaden das, item drie witte mans mutse, item een paer witte mans cabarette leere handschoenen, item een paer dito vrouwe handscheenen, item twee feijeltjes, item een witte neusdoek, item een swarte fluweele kap, item een bijbel met zilvere slooten, item een boekje handelende over de betragtinge voor en na het heijlig avondmael, item een nieuw testamentje sonder slooden, item een paer wolle wanten, item een looije tabakxdoos, item een blekke tabakxdoos, item twee paer manskoussen en een paer sloepkoussen, item een blauwe glassée zeye vrouwe japon, item een blauwe greijne vrouwe japon, item een vrouwe catoene japon, item een gestripte zeye vrouwe rok, item een gestripte flemmie vrouwenrok, item een stuk van een vassevel, item een zilver zakhologie, item een zilver beugeltas waer aen een staele haak is, item een per zilver schoengespen met staele beugels, item een paer zilver broekgespen waer in zilver beugels zijn, item een zilver stropgesp ook met een zilver beugel, item een groote staele broekgesp, item twee goude vingerringen waer van den eenen met steentjens is beset, item twee tinne kandelaaren, item een klein spiegeltje, item een quade deegen en in de laeden van het cabinet bevonden eenige papieren en rommelarije, item nog vier taefelmessen een vurk en scheij, item een kleeborstel; volgen de verdere goederen en effecten, een bedt met veere gevuld zijnde de tiek met blauwe en witte streepen, item een dito hooftpeuluw, item twee kussens met veere gevuld zijnde bommasijne, item twee wolle deekens, item een catoene deeken, item een ledicant met groene gastante behangsels, item nog vijff slaepplaekens, item vijff manshemden, item drie hooftfluweijnen. item een paer graauwe kousen, item een paer halve laerse; volgen de kleeren tot den overleedene zijne lijff gehoort hebbende – eerstelijk een hoog blauwe laekenrok met zwarte opslaegen, item een leijkleurige laekense rok met zwart afgeset, item een blauwe vriesse rok. item een oudt bruijn rokje, item een blouw grijn camisoal met zwart in de rug, item een swart amans camisoal, item een dito amans camisoal, item een gezondheid, item een swarte treijpe broek, item een swarte overleste broek, item een zwarte bommazijne broek, item twee bonte mutsen, item een paer wolle koussen en een paer sokken, item twee hoeden en twee paruijken, item een wit camisoaltje, item nog twee halve hembden, item een paer mans mouwen, item een koffer, item een taefeltje, item een kleijn kastje waer in eenige papieren zijn, item een paer schoenen en houtere klompen

Aldus dezen inventaris gemaect en geformeert ten woonhuijse en volgens opgave van Mr. Poulus Frederikus Bernouly den welke verklaerde hem hier inne ter goeder trouwe en na zijn beste kennis en wetenschap gehandelt te hebben, zonder eenige goederen off effecten, welke tot desen inventaris zoude behooren verduijstert, overstompelt, agtergehouden off weerloos gemaakt te hebben, direktelijk off indirektelijk presenteerende de deugdelijkheit deser opgave ten allen tijden desnoods en gerequireert worden met heijlige eede te affimeeren; en zijn de goederen gedeeltelijk in het cabinet opgeslooten en ten dien eijnde op vier bijzondere plaetsen toegecachetteert, ter presentie en bijweesen van Niklaas van Schaardenburgh president scheepen loco offisier, Eijmbert van Rooij, Willem Corste van de Ven, en Bartel Gielens Verhoeven scheepenen van Schijndel, den twee en twintigsten maart 1700 seeventich – met handtekeningen.¹⁶²

Een chirurgijn in actie [wikipedia]

Poulus Frederikus Bernuly, mr. chirurgijn en de Heer Ludolphus Bernuly, rooms kapelaan te Liempde, legden een betalingsgeloofte af en verklaarden schuldig te zijn aan de Heer Gijsbertus Hermanus van Beverwijk een bedrag van 100 gl.¹⁶³ Het is niet zo dat Bernuly alleen maar beschreven stond in de Schijndelse protocollen. Hieronder een relaas zoals dat is opgetekend voor de schepenen van Dinther, waarin het gaat over Monsieur Poulus Frederikus Bernuly mr. chirurgijn als man van Hendrina [elders Wendelina] van den Bogert voor 1/3 part, mede op last en procuratie van Jan en Pieter van den Bogert zijn zwagers voor de overige twee derde part. De procuratiebrief was gepasseerd op 22 februari 1770 te Delft voor notaris Mr. Cornelis van der Sleijden. Het betreft een verkoop aan en ten behoeve van Allegonda, de weduwe van Willem Dirk Vorstenbosch te Dinther, van een perceel akkerland met houtgewassen van 2 lopensen aent Beugt te Dinther.¹⁶⁴

Speciale aandacht verdient in dit verband overigens een zorgelijk schrijven van de hoogschout van stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, de Heer van

Gramsbergen, geïnspireerd door een schrijven vanuit de Staten Generaal. Men heeft immers geconstateerd dat van tijd tot tijd, ja zelfs steeds meer, gevonden worden medicine doctoren die van buitenaf de generaliteit binnenkomen en voorgaven op vreemde academies buiten de republiek gestudeerd te hebben en gepromoveerd te zijn, zonder dat zij de nodige bekwaamheden bezaten. Dat zou strekken tot groot nadeel der ingezetenen die door slechte behandelingen in plaats van hersteld te worden van hun ziekten en ongemakken tot ergere krankheden vervielen, maar ook tot groot nadeel van de universiteiten binnen de republiek. De gepromoveerde doctoren met name die gestudeerd hadden in de Oostenrijkse Nederlanden zouden geen diploma's bezitten van Nederlandse universiteiten en academies van de republiek. Ook sprak men over de 'onkundige chirurgijns' hetgeen werd afgeleid uit de gebrekkige akten van lijkschouwing die vol fouten zouden staan. Ook signaleerde men dat het eveneens slecht gesteld was onder de vroedvrouwen waar ook sprake zou zijn van ondeskundigheid. Bepleit werd om chirurgijns, medicine doctoren en vroedvrouwen aan te stellen die gestudeerd hadden aan de universiteiten binnen de republiek. Ook wilde men graag dat die medici voortaan de eed zouden afleggen op art. 88 van het echtreglement. Vermeden zouden moeten worden in de districten binnen de generaliteit kwakzalvers, operateurs en dergelijk 'vagabonderende' lieden die hun medicamenten trachtten te verkopen. In hoeverre dit van toepassing zou zijn op de Schijndelse chirurgijns die actief waren is verder onbekend!¹⁶⁵

Naast verdrinkingsdood en verbranding kunnen er ook andere oorzaken zijn zoals in onderstaand verhaal over Meggelina Poulus Peijnenborgh, de vrouw van Willem Bevers. Bij de schepenen kwam de informatie binnen op 5 juni 1776 's avonds tussen 7 en 8 uur, dat deze vrouw was getroffen door een zwaar onweer met de nodige donder en bliksem op een akker aan de Broeksendijk. Mr. chirurgijn Bernuly is er heen gegaan en trof de vrouw aan, liggend in de graskant van het perceel. Op dat moment zou het lichaam nog warm aangevoeld hebben en heeft de chirurgijn op de 6^e van die maand een aderlating toegepast, maar dat bleek al te laat. Verder waren geen uiterlijke kenmerken geconstateerd.¹⁶⁶

Maar daar werd het volgende nog aan toegevoegd: “ Maar bevonden dat de werveldbeenders aan den hals geheel slap waeren en dat het vlees aen het hoofd en den hals zig kouder dan op andere plaatzen vant lighaam deeden gevoelen, dat ook aen gemelde lighaam een reuk was als van solfvet en werden eenige stukjes brood in haar mond gevonden, apparent een botteram hebbende willen eeten die eenigsints zwart waeren”.

In februari 1778 werd er weer een verdrinkingsdood gemeld nl. die van Pieter Gerits Verhagen, die op woensdag 11 februari was gevonden in een sloot op de grens van Schijndel en Heeswijk.¹⁶⁷

In hetzelfde jaar werd hij weer geconfronteerd met een verdrinkingsdood van Udolus van Rooij, die in het water was gevonden in de rivier de Aa nabij het Geburgt op de grens van Schijndel en Dinther. Men heeft hem aan land gebracht, waarna Bernuly ontdekte dat het lichaam behoorlijk was opgezwollen en bevestigde dat hier sprake was van een verdrinkingsdood.¹⁶⁸

In het winterseizoen van 1781 op 1782 werd Schijndel, vooral degenen die op het Oetelaar woonden, opgeschrikt door de verdrinkingsdood van Margrietje, het 5-jarig dochtertje van Johannes Peters van der Heijden, ook weer verdronken in een sloot vlak bij het ouderlijk huis.¹⁶⁹

In september 1782 was het weer raak. Toen is hij gevraagd het dode lichaam te komen bekijken van Adriaan, het 3-jarig zoontje van Johannes Jan van der Schoot onder het Hermalen en enige weken later dat van de kleine Dirk, het 3-jarig zoontje van Roelof Rigter onder het Lutteleinde in het gehucht Plein. Beide mannekes bleken verdronken te zijn in een kuil die vol met water stond op het eigen erf.¹⁷⁰

Daarna volgde een gezamenlijke verklaring van de chirurgijns Bernuly en Schnauber die ontboden waren bij Silvester van der Heijden en diens vrouw Johanna Jan Smits. Die lag daar ziek op bed en bij nader inzien zagen de chirurgijns dat haar darmen buiten haar buik lagen en het vermoeden rees dat zij in aanraking was geweest met een der koeien van het echtpaar. Ze overleed hieraan op 4 februari 1783 omtrent de klok van 9 uur.¹⁷¹

Soms werd de chirurgijn ook wel in vertrouwen genomen of gemachtigd om namens een medebewoner iets te regelen. Zo was het Pieter van den Bogaard die Bernuly machtigde zaken te regelen rond de overleden oom van Pieter genaamd Jacobus van den Bogaard, die gehuwd was geweest met een zekere Cathalijn Willems, die was hertrouwd met Anthony Smits, maar onlangs zelf was overleden en begraven te Dinther. De bedoeling was dat Bernuly de verkoop zou regelen van alle goederen die Cathalijn had nagelaten.¹⁷²

Later volgde een gezamenlijke verklaring van Paulus Fredericus Bernuly als dorpschirurgijn samen met Anna Maria Lucas van den Bogaard, Joost Arnoldus Verhagen, Jan Arnoldus Verhagen, Bartel Arnoldus Verhagen, Jan van den Akker en Peter Jan Hugo Verhagen allen van competente ouderdom. Zij legden op verzoek van secretaris Gijsbertus Hermanus van Beverwijk een verklaring af en zeiden er zich wel bewust van te zijn dat de ongehuwde Jan van Beverwijk, de broer van de secretaris, zich te buiten zou gaan aan drank en vaak beschonken overkomt. Ook als hij niet dronken was maar volkomen nuchter zorgde hij ook voor de nodige discussies door zijn gedrag en woordgebruik en

hij leek 'zwak van zinnen en van gering vermogen' te zijn. Men was de mening toegedaan dat het zinnig en dienstig zou zijn, om zowel ongelukken als misfortuin te voorkomen, genoemde Jan ergens te laten opnemen, gezien zijn verkwistingen en dwaze discussies.¹⁷³

Alweer een verdrinkingsgeval. Deze keer Hendrikus, het zoontje van Jan Aart van Eert ongeveer 3 ½ jaar oud welk kind verdrongen was in een sloot in het Venusstraatje. De mr. chirurgijn bevestigde de verdrinkingsdood.¹⁷⁴

Ter afwisseling een compleet andersoortig verhaal over een bijzondere gebeurtenis, waarbij chirurgijn Bernuly ook betrokken was. Er moest op order van het hoog officie een nadere verklaring worden gegeven rond een bepaald voorval. Samen met Bernuly meldden zich Maria Martinus Aarts van Veghel, de vrouw van Mathijs Rijnder van den Bogaard en Maria Hendrik Vogels, de vrouw van Claas Jansen Verkuijden uit Wijbosch. In een gezamenlijke verklaring lieten zij weten dat ze op de 19^e januari 1786 waren verzocht om in Wijbosch naar de woning te gaan van Huig Roeloff Pennings om aldaar een vrouw te assisteren die in barensood verkeerde. Het was Hester van Dordt, de nagelaten weduwe van wijlen Jan Roeloff Pennings. Eenmaal daar vroeg men aan Hester wie de vader van het kind was. Daarop antwoordde Hester dat het Huig Roelof Pennings was, de volle en eigen broer van haar gewezen Roelof Pennings. Huig was overigens zelf aanwezig en reageerde verder niet op Hesters verklaring. In de avonduren van die dag rond de klok van 11 uur werd zij verlost van een 'levendig kindt' welk kind werd overgegeven aan de moeder van de kraamvrouw die het kind zou wassen en reinigen. Toen alle comparanten rond middernacht weer op huis aan gingen bleek het kind nog te leven.¹⁷⁵

Vaak ziet men onder aan een akte hoe bepaalde getuigen aangeven niet te kunnen schrijven en dan een merkteken plaatsen en in dit geval zelfs iemand die niet kon schrijven vanwege de zwakheid van haar gezichtsvermogen

Wederom een ongeval rondom een sloot of waterpoel nabij de Schrijvershoef. Het hield niet op in die tijd! Nu was het Anthonie het 2-jarig zoontje van Adriaan Jansen Heijmans die verdrongen was. ¹⁷⁶

In de maand mei van 1787 werd Bernuly weer opgeroepen voor de visitatie van het dode lichaam van Mieke het 5-jarig dochtertje van Adriaan Rijnder van den Bogaart in Wijbosch, dat in de ochtenduren van de 10^e mei ongelukkig terecht was gekomen in een sloot op het erf achter het esthuis en daarin was verdrongen. ¹⁷⁷

Een volgend bericht dateert uit 1788. Toen heeft hij het dode lichaam gevisiteerd van Jan Anthony Smits onder het Lutteleinde op de Plein die achter zijn huis in een sloot was verdrongen. ¹⁷⁸

In hetzelfde jaar weer een verklaring dat Gerit Schellekens die men dood heeft aangetroffen op de dijk nabij het Veghelsgat, met natte kleren en vol met slijk, die waarschijnlijk volgens de bewering van Bernuly door de kou verstijfd is geraakt en overleden.¹⁷⁹

Al even verdrietig moet het bericht zijn overgekomen over de dood van de kleine Andries het 3-jarig zoontje van Arnoldus van Bree, die op een zeer ongelukkige manier in een grote koperen ketel terecht was gekomen die vol met water stond in het achterhuis.¹⁸⁰

Het was niet het eerste verdrinkingsverhaal of dodelijk ongeluk en het zou ook niet het laatste zijn want in 1789 gebeurde er weer iets merkwaardigs.

Daar waren twee getuigen mee gemoeid nl. Johannis Adriaan Reijkers 24 jaar oud, Adriaan Hendrik van Gerwen 26 jaar oud en wonende te Rotterdam, maar enige weken in Schijndel vertoevende. In opdracht van het hoog officie kwamen zij een verklaring afleggen, mede op verzoek van chirurgijn Bernuly. Johannis beweerde dat hij op dinsdag de 6^e oktober 's-avonds rond 8 uur was weggegaan uit het huis 'den Heemel' met de intentie weer terug naar zijn huis te keren. Eenmaal op straat gebeurde er iets heel onverwachts en waar zelfs geen woordenwisseling of ruzie aan vooraf was gegaan. Plotseling werd hij aangevallen door een of meer personen en kreeg een heftige snijwond op zijn bovenarm, maar wie de dader was kon hij niet zeggen. Nog dezelfde avond hebben beiden getuigen zich gemeld bij het huis van chirurgijn Bernuly met het verzoek die snijwond te verbinden. Bernuly heeft hen toen gevraagd waar en wanneer dit allemaal was gebeurd, maar ze konden het niet exact vertellen, alleen dat het gebeurd was in de buurt van 'den Heemel'.¹⁸¹

Nog een melding van een verdrinkingsdood. Deze keer betrof het Gijsbert het 3-jarig zoontje van Gerit Poulus van der Eerden uit Wijbosch nabij Eerde waar het manneke was verdronken in een waterpoel. Omdat er geen spake was van uitwendige blessures of kneuzingen bevestigde Bernuly dat het hier een verdrinking betrof.¹⁸²

En nu de laatste verklaring over een verdrinkingsdood waarbij chirurgijn Poulus Bernuly nog actief zou zijn nl. bij de visitatie van het dode lichaam van Jan het zoontje van Cornelis de Beever twee jaar oud, die ook op een ongelukkige manier te water was geraakt en verdronken tot groot verdriet van zijn ouders.¹⁸³

Het jaar 1791 zou je een 'rampjaar' mogen noemen want Schijndel verloor aan het einde van dat jaar haar praktiserende mr. chirurgijn Poulus Bernuly zelf! Een gebeurtenis die veel impact gehad zal hebben op de Schijndelaren. Voor de schepenbank verscheen immers Gerardus Buessen, medicine doctor wonende alhier, op verzoek van het hoog officie en verklaarde dat hij op 23 december 1791 het dode lichaam heeft gevisiteerd van niemand minder dan

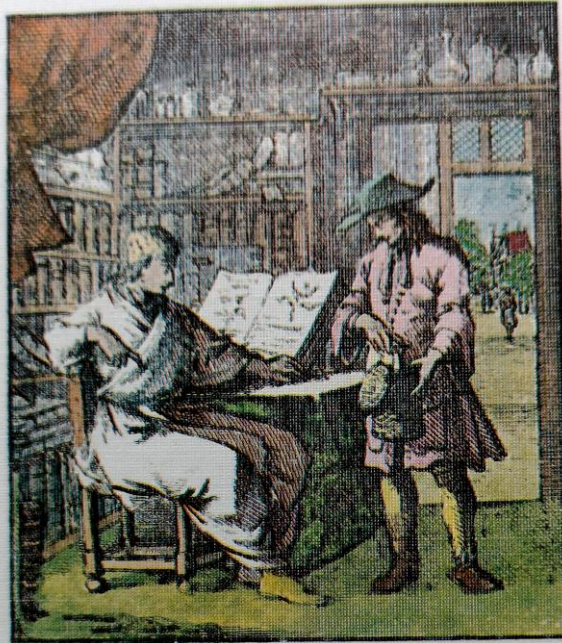
Poulus Fredericus Bernouly [vgl. Bernuly] in leven dorpschirurgijn, die onlangs door een ongelukkige val in een sloot was beland vol met water bij het hek aan de Laverdonk en daarin verdronken is.¹⁸⁴

Om het hoofdstuk over Poulus Fredericus Bernuly af te sluiten laten we nog één akte passeren, wat eigenlijk historisch gezien een prachtige afsluiting is, omdat we enig inzicht krijgen in medische instrumenten uit zijn nalatenschap. Je treft zulk soort akten maar zelden aan in schepenprotocollen en daarom is die beschrijving een uitgesproken toevalstreffer maar wel een verrijking in het kader van deze publicatie.

Het is Wendelina Jaspers van den Bogaart, de weduwe van wijlen Paulus Fredericus Bernuly, die in 1792 aan de meest biedende wil verkopen de bibliotheek, chirurgijnsinstrumenten en enige meubilaire goederen met in totaal 62 kopen. Voor deze publicatie beperken we ons tot de twee eerstgenoemde categorieën en nemen de termen letterlijk over. Het koopnummer wordt achter de naam geplaatst. Zo werd o.a. verkocht “een ink[t]kookerpotje en lamp [26], een vijsel [28], rommelarije aan dokter Van den Dries [44], een glaase kast [45], twee kasjes [46 en 47], een werkbank [48], den apotheek [50], een klisterspuijt [51], knijptangen [53], chirurgijnsinstrumenten [54], zilvere instrumenten en catheeders [55], disteleer keetels [56], een mand met glaase helmen aan dokter Driessen [57], instrumenten [58], trommels aan dokter Driessen [59], eijser instrumenten [60], boeken [61]”.

Het document is gedateerd mei 1792 en 28 september 1792 en ondertekend door Aldegondis Bernuly, Gertrudis P.H. Bernuly, Maria Mag. Bernuly begg = begijn, Ludolphus Bernuly pastor te Wintelre, Arnoldus Bernuly pastor tot Enschoot, Jacobus Bernuly pastor tot Berchem, Elisabeth Bernuly.¹⁸⁵

De Docter. 91
God is de Medecyn, Voor doodlik hels fenyn.

Is't Leeven machteloos en kranck
Men neemt een viese of bitre Dranck,
Of't Lichaam weder mocht geneesen:
Waarom dan voor een korten tydt,
Niet aangevaard wat bitterheid,
Om eeuwiglyck gezond te weesen.

Prent uit 'Spiegel van het menselyk bedryf' van Jan en Kasper Luiken [1694]

Leonardus van Roij [en Daniel van Grinsven [1781]

Het gaat hier slechts om een eenmalige vermelding in relatie met een zekere Evert Adriaan van der Heijden, maar historisch en genealogisch gezien wel interessant genoeg om hem in deze publicatie op te nemen. Er zit achter de verklaringen van deze medicus een heel verhaal, dat eigenlijk best apart is. Wat is er nl. aan de hand? Genoemde Evert werd vermeld in een brief aan de Edele Raden en Souverein Leenhof van Brabant en landen van Overmaze. In de marge naast de aanhef van die brief stond te lezen: "De Raad altoorens te disponeren [= een regeling te treffen] zij deese gesteld in handen van Regenten van Schijndel omme de Raad binnen veertien daegen te dienen van derzelve consideratie en bericht – actum 14 juli 1781 getekent C.A.Maclaine.". In het voorbije jaar 1789 bleek Evert een zware ziekte onder de leden gehad te hebben zoals hem werd onderricht nl. 'eene krankheid van zinnen'. En blijkbaar

zodanig dat zijn naaste vrienden een rekest hebben gestuurd aan de Schijndelse schepenen met het uitdrukkelijke verzoek om Evert onder voogdij te stellen en hebben twee personen voorgesteld die zich over hem zouden ontfermen. Dat verzoek is geaccordeerd maar alleen als een der personen samen met secretaris Van Beverwijk tot voogden en curatoren over Evert aangesteld zou worden. Inmiddels was Evert na enige tijd hersteld en volkomen bij zijn verstand geraakt en alleszins in staat om zelf zijn zaken te regelen zoals U edelen het via de bijgevoegde stukken kunt constateren. “Het zou nu penibel zijn om hem als een onzinnige onder voogdij te stellen en zijn goederen en gelden door een ander te laten beheren. Toch zou men die curatele niet lichtelijk opheffen, terwijl dat wel werd verzocht. Getekend F. van Maanen”. Daarnaast werd in het document een kopie opgenomen van een brief geschreven door L. van Roij gepromoveerd doctor in de medicijnen en thans vanaf de 8^e februari 1781 praktizerend over de persoon van Evert tot aan de 16^e februari. En Van Roij schreef: “Dat ik den selven daagelijks wel bij zijn verstand bevonden hebbe ende niet sinneloos of mentis incompetem gelijk ’t gepasseerde jaar 1780, welke mijne declaratie vant voorleede jaar ik vernietige met verpligting van een oprecht en waar gemoet den voors. wel bij zijn sinnen zijnde declarerende en herkende gelijk ik kan bevinden” – getekend Leonardus van Rooij medecine doctor den 16 february 1781.

Vrij kort daarop een nieuwe verklaring: “Ik ondergeschreve L. van Roij licentiaat in de medecijne van de universiteit van Leuven en alhier gepractiseert hebbende omtrent agt jaaren verklaare mits deeze als dat ik den persoon van Evert Adriaan van der Heijden alsoo wel en nog beeter bij zijn verstant bevinde als hij in die jaaren geweest is int jaar 1780 in off ontrent junij, hebben ik hem voors. als sinneloos ofte mentis incompetem door zijne siekte moeten declareeren, welke declaratie int jaar 1781 ik volgens een oprecht gemoet hebbe vernietigt den 16 febr. in welke maant ik over zijn persoon als doctor geageert hebbe, den voors. is tot dato deezes nog medecijne van mijn genietende omdat hem aan exoneratio niet wel en volgt; ik certificeere declareere en statueere dan mits deezen als dat den voors. alsoo wel bij zijn verstant is al ik hem in de agt jaaren gekent hebbe ontrent gelijk ik hem tot dato deezes nog moet herkennen, in de waerheijdt en bevinde [was getekent] Leonardus van Roij licentiaat in de medecijne – Schijndel den 7 juni 1781.

Na dit betoog van deze medicine doctor volgde een ander betoog van de hand van Daniel van Grinsven, chirurgijn wonende en praktizerende te Schijndel in de Meierij van ’s-Hertogenbosch. Die schreef, vrij vertaald, dat hij zeven weken lang had ingewoond bij een zekere Arnoldus van Bree, waar ook Evert Adriaan van der Heijden in de kost was. Hij had Evert zowat dagelijks gesproken en over

allerlei zaken onderhouden, maar hij kon aan hem geen krankzinnigheid bespeuren zelfs niet bij intervallen of dat hij van tijd tot tijd niet bij zijn verstand zou zijn. Integendeel zelfs. Hij heeft alle controle over zijn zintuigen, kan goed over zaken oordelen en is echt in staat om zijn eigen zaken te administreren en te regelen. Van Grinsven wilde, als men dat verlangde, deze uitspraak vergezeld laten gaan met een plechtige eed. Hij ondertekende eigenhandig met D. van Grinsven chirurgijn – actum Schijndel 12 juni 1781.

Hierop volgde een reactie van Arnoldus van Bree oud 32 jaar en Eijmert van Weert oud 60 jaar met een verklaring dat zij Evert zeer goed kennen. Ze vinden hem wel niet heel schrander maar anders volkomen bij zijn verstand. Hij gebruikt zijn zielsvermogens dusdanig dat geen schijn van uitzinnigheid aan hem te bespeuren is. Dit zou o.a. blijken uit zijn gesprekken en gebaren. Arnold geeft nog speciaal aan dat Evert bijna een jaar bij hem heeft ingewoond en nog steeds bij hem inwoont. Ze zeggen dat ze hun verklaringen oprecht hebben weergegeven en blijven na voorlezing van het geschrevene bij hun mening volharden 'met heijligen en plegtigen eden bekrachtigt seggen yder de woorden dat zweer ik soo waerlijcx helpe mij Godt almagtigh'.

Ze hebben deze verklaring afgelegd ten overstaan van de heren mrs. Jacob Marten Deutz en Willem Michiel Althuisen schepenen commissarissen die de minute protocolair int boek der attesten pag. 227 en 228 naast de comparanten en mij ondergeschreven griffier behoorlijk hebben ondertekend. Quod attestor F.F.Santvoort. Datum 12 juni 1781.

Aan de achterzijde van dit document stond de tekst: copien vant request en annexe stukken door Evert Adriaens van der Heijden gepresenteert aan den Edele Raade en Souveraine Leenhove van Braband en Landen van Overmaaze.

Bij die zgn. annexe stukken zat ook een brief van de Schijndelse schepenen waarin ze ervoor pleiten om Evert uit zijn voogdij of curatele te ontslaan en hem daartoe een akte in forma te verlenen. Hierover is in de vergadering van de 20^e juni gecommuniceerd door de schepenen. Bovendien verwezen de schepenen naar de verklaring van doctor Leonardus van Roij en dat ze destijds naast de secretaris ook Silvester van der Heijden hadden aangesteld om tijdens de zinneloosheid van Evert diens zaken te administreren en te regelen. Voorts waren ze van mening dat de curatele opgeheven zou kunnen worden. En ze besloten dit schrijven met de volgende volzin: "Wij nemen de vrijheyd ons met het diepste respect te noemen Edel Mogende Heeren UEd. Mog. onderdanigste dienaren, schepenen des dorps van Schijndel – ter ordonnantie loco secretaris Schijndel den 2^e july 1781.

Daarmee was de documentatie rond Evert nog niet voltooid, want er volgde weer een rekest van de schepenen mede namens Jan Klaas van der Heijden te 's-Hertogenbosch, Hendrik Klaas van der Heijden te Schijndel en Anneke van der Heijden uit Den Dungen als naaste vrienden van Evert. Ze gaven aan dat Evert sedert een geruime tijd zinneloos is zoals bekend was en ten overvloede bleek uit het declaratoir. Dat Evert in de periode dat hij zijn zinnen machtig was op 4 juli 1778 zijn testamentaire executeur had benoemd in de persoon van Silvester van der Heijden, waarbij Evert had ingewoond. Omdat Adriaan Jansen Verhagen onlangs was gestorven werd Jan van den Endepoel in diens plaats naar voren geschoven als executeur testamentair. Nogmaals werd geattendeerd op het rapport van doctor Leonardus van Roij. Deze akte werd opgemaakt op 3 juni 1780 ondertekend door J.Kaub, C. v. Haarlem, E.v.Rooij, H. vd Schoot, A.N.Backer en G.H. van Beverwijk secretaris.

In hetzelfde jaar 1780 gaf medicine doctor Leonardus van Roij nog een verklaring uit dat Evert inderdaad leed aan een vorm van melancholie en 'simpl' was en dat hij ter bewaring en toezicht aan derden moest worden overgegeven. Getekend L. van Roij dd. 2 juni 1780. ¹⁸⁶

Ten slotte nog wat genealogische notities over Daniel van Grinsven. Hij is gedoopt op 11 maart 1736 in de Sint Jan te 's-Hertogenbosch als kind van vader Daniel van Grinsven en moeder Maria Coninghem. Op 1 februari 1767 trouwde hij te Deurne met Anneke van der Loon of Loen of Leen die eerder was gehuwd met Pieter Jansen van de Mortel. Bij dit huwelijk staat hij vermeld onder 'monsieur en meester-chirurgijn'. Ook zou hij een huwelijk zijn aangegaan met een zekere Francisca Adriaans van de Wiel uit Vlijmen dd. 24 januari 1779. Op 9 mei 1789 hertrouwt Daniel van Grinsven met Maria Christina Lunskens te Munsterbilzen [B], zijn derde vrouw dus. Uit dit huwelijk werden vijf kinderen geboren. Daniel overleed op 26 februari 1804 te Munsterbilzen. Zijn eerste vrouw Anneke werd op 1 augustus 1772 te Deurne begraven. Daniel van Grinsven senior als zoon van Johannes van Grinsven en Margarita Bruijninx werd begraven op 16 maart 1758 te 's-Hertogenbosch op het kerkhof van het Groot Zieken Gasthuis. ¹⁸⁷

Dr. Gerard Buesen [1784-1791]

Buste van generaal Gérard Buzen of Buesen, oudste zoon van de dokter, in het Koninklijk Museum van het leger van de krijgsgeschiedenis te Brussel [wikipedia]

In onderstaande paragraaf wordt een wel zeer bijzondere dokter besproken met een indrukwekkende staat van dienst!

Dr. Gerard Buesen werd in 1757 geboren te Zichem net over de Belgische grens, ongeveer op 11 km afstand van Maastricht en overleed te Leuven op 26 december 1841.

Hij studeerde medicijnen aan de universiteit van Leuven en slaagde er summa cum laude op 11 augustus 1783 en behaalde zijn licentiaat in de geneeskunde. In dat jaar verscheen al meteen zijn medische dissertatie Ischuria. Tijdens zijn universitaire studies was hij fiscus en deken van de baccalauria der geneesheren. Hij vestigde zich te Schijndel waar hij zijn geneeskundige praktijk uitoefende, totdat hij in 1793 gevolg gaf aan de uitnodiging om te Leuven de leerstoel der plantkunde te komen innemen. Op 17 januari 1794 volgde hij

professor Vonck op als leraar in de anatomie en chirurgie. De Franse Revolutie maakte echter een abrupt einde aan zijn fameuze toekomst als professor, die zoveel belovend was. Hij werd als gijzelaar gevangen gezet op de Halsche Poort te Brussel en een overbrenging naar Frankrijk hing hem boven het hoofd. In 1794, na de ondergang van zijn geliefde universiteit, vestigde hij zich als geneesheer te Leuven en had vrij spoedig een uitgebreide praktijk. In zijn vrije tijd besteedde hij veel aandacht aan de wetenschap en verschenen diverse werken van zijn hand.

In 1814 tekende hij met enige professoren der Alma Mater de akte, waarbij zij last gaven aan de doktoren Van de Velde en Van Oudenrode de nodige stappen te ondernemen om van Koning Willem I het herstel der universiteit te verkrijgen. Met hart en ziel en met alles wat in zijn vermogen lag ondersteunde hij dit initiatief. De nieuwe academische stichting werd gerealiseerd in 1816, maar tot zijn groot verdriet en teleurstelling werd Gerard Buesen in verband met de aanstelling van professoren niet benaderd. De reden zou geweest zijn dat hij té katholiek was en té zeer voor zijn overtuigingen uitkwam. Hij overleed in de hoge ouderdom van 84 jaar en daarmee verdween een der laatste professoren der oude Alma Mater.

Hij was gehuwd met Maria Elisabeth Belfroid. Uit dit huwelijk werden te Schijndel vijf kinderen geboren, waarvan twee zoons het sacrament van het priesterschap ontvingen nl. Petrus geboren 4 december 1785 en Franciscus geboren 17 november 1787. Heel triest, maar beide jonge priesters werden slachtoffer tijdens hun actieve rol in de verzorging van de soldaten die in besmette gasthuizen in Vlaanderen verbleven. De oudste zoon Gerard Servatius ambieerde een militaire loopbaan en trad daarmee niet in de voetsporen van zijn vader.

Het herstel van de universiteit te Leuven op 1 december 1835 vervulde de laatste wens van de oude geneesheer Buesen. Door de Hollandse maatschappij van wetenschappen te Haarlem werd een van zijn verhandelingen bekroond in 1791. Het was het antwoord op de vraag : 'is het heulsap in den persloop uit besmetting niet alleenlijk een hulpmiddel ter verzagting en stilling van toevallen, mitsgaders ter voorkoming van der zelve gevolgen'.

In 1809 gaf hij nog een belangrijk werk uit genaamd 'Tractatus de Dysenteriae popularis et medicina genuisis, habita multigenae complicationis ratione'.

Binnen het universiteitsgebouw prijkte destijds een geschilderd portret van deze bijzondere man dat door zijn familie geschonken was. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het universiteitsgebouw door brand verwoest en zou het schilderij aan de vlammenzee ten prooi zijn gevallen.¹⁸⁸

Hoewel Gerardus Servatius dus geen dokter werd, volgt een korte beschrijving van zijn, toch wel bijzondere militaire loopbaan.

Op 21 maart 1803 trad hij in dienst van het Franse leger en werd ingelijfd bij het 13^e regiment jagers te paard. Bij de slag om Jena in 1806 raakte hij gewond en werd door de Pruisen gevangen genomen. Hij werd, volgens de overlevering, naar Polen overgebracht waar hij lange tijd in een hospitaal verbleef.

Hij slaagde erin om daar te ontsnappen en keerde terug naar het Franse leger, waar hij secretaris werd van luitenant-kolonel De la Roche in Wenen. Later zou hij in dienst treden bij de lanciers van de Keizerlijke Garde. In 1812 werd hij bevorderd tot sergeant en tot eerste sergeant. Op 26 juli 1813 volgde zijn bevordering tot luitenant in het 7^e regiment lanciers waarmee hij deelnam aan de slag bij Leipzig. Wegens zijn verdiensten tijdens deze veldslag kreeg hij het kruis van Legioen van Eer. In december 1814 werd hij luitenant in het regiment huzaren van Croy en nam deel aan de slag bij Waterloo. In september 1815 bevorderde men hem in de functie van kapitein en twee jaar later tot adjudant van generaal Duvivier, een functie die hij uitoefende tot 1830.

Het overbekende monument dat ons herinnert aan de slag van Waterloo in 1815 [wikipedia]

Bij de Belgische Revolutie in dat jaar koos hij heel bewust de kant van de Belgische opstandelingen die gesteund werden door Frankrijk. In België doorliep hij een indrukwekkende militaire loopbaan als commandant te

Bergen, commandant te Antwerpen, commandant in Luxemburg, in 1833 bevorderd tot generaal en in 1834 commandant te Brussel. Over de periode 1840-1842 was hij zelfs minister van oorlog aldaar. Maar....wat een tragisch einde volgde op deze succesvolle levensweg. Na de slag van Jena zou hij niet als gevangene van de Pruisen zijn weggevoerd, maar zou er sprake zijn van desertie en dat is fataal voor een militair. Zijn politieke tegenstanders zochten dit tot op de bodem uit. Blijkbaar was Buesen volledig aangedaan door deze actie en pleegde op 5 februari 1842 uiteindelijk zelfmoord door zich met een pistool door het hoofd te schieten!¹⁸⁹

22 ~~Gerardus~~ Gerardus Servatius, Baptizatus in
 Dingen, filius Gerardus Buisson et Mariae
 Elisabethae Buisson.
 Sijcop:
 Gerardus Buisson et Maria
 Elisabetha miliffen.
 N.B. Dese Gerardus Servatius Bue-
 sen is later geworden Minister van
 Oorlog in België en den 5 Februari 1842
 te Schl. Josa Terbloede by Brussel gestorven
 Hy was gehuwd met Dorothea Letoret
 N.B. in octobri millij Baptizatus

Fragment uit het doopboek van Schijndel met de doopakte van de zoon van Dr. Buesen, Gerardus Servatius, die later Minister van Oorlog in België is geworden"

We staan even stil bij het gezin Buesen.

Geboren zijn daar achtereenvolgens:

Gerardus Servatius op 22 september 1784, Petrus op 4 december 1785, Maria op 10 december 1787, Franciscus op 11 november 1789 en ten slotte nog een Maria op 27 oktober 1791. Opvallend is dat die kinderen gedoopt zijn in Den

Dungen en ingeschreven in het register van Schijndel. Mogelijk heeft dokter Buesen een speciale relatie gehad met de pastoor van Den Dungen, dat blijft gissen! In 1789 staat er een interessante kanttekening bij nl. bij vader “Expertissimi Domini’ zoveel als zeer geleerde heer en bij moeder ‘Domicella’ jonkvrouw of juffrouw. We hebben helaas niet exact kunnen achterhalen waarom die dopen in Den Dungen en de registratie in Schijndel hebben plaats gevonden.¹⁹⁰

In het schepenbankarchief zijn over de periode 1784-1791 overigens maar enkele akten teruggevonden betrekking hebbende op dokter Buesen. Zo valt te lezen dat voor de schepenen zijn verschenen Christiaan Kluijtmans, van beroep meester-timmerman en verhuurder aan de ene kant, en de Heer Gerardus Buesen medicine doctor huurder aan de andere kant. Het betrof in dit geval de [ver]huur van een woning bestaande uit een keuken, achterkeuken, kelder, opkamer, met de kamer aan de gevel waarin een schoorsteentje gesteld moest worden. Insgelijks een brandhuis naast het erf van de weduwe Adriaan Voets. Idem nog een hof, welk huis recent in huur was bewoond door commies J.G. van Schaardenburgh onder het Lutteleinde ter plaatse in de Rechtestraat, de huidige Hoofdstraat.

Zo zou de plaats voor en achter het huis ter vrije dispositie van de verhuurder blijven. Aan de huurder werd verzocht om de doornheg te scheren en te onderhouden. De schoorsteen zou de verhuurder voor Pinksteren moeten veranderen zodanig dat die van rook werd gevrijwaard, wat ook gold voor de wijziging van de schouwmantel. Voorts werd bedongen dat er een keukenpui moest komen dwars door de keuken, een kantoor voorzien van het benodigde glas en ramen tot genoegen van de huurder, op onkosten voor de verhuurder. Vervolgens zouden de bedsteden weggebroken worden en vervangen door nieuwe en vooraf zou die ruimte gezuiverd moeten worden van ongedierte o.a. van wandluizen, voordat de huurder er zijn intrek nam. De verhuurder zou ook moeten zorgen dat alle deuren, ramen en vensters goed afgesloten konden worden en dus voorzien werden van deugdelijk hang- en sluitwerk.

De deur tussen keuken en geut zou vernieuwd, verhangen en groter gemaakt dienen te worden. Het huurcontract werd aangegaan voor zes jaar en zou na drie jaar ontbonden mogen worden als een van de twee daar behoefte aan had. De jaarlijkse huursom was vastgesteld op 35 gl. De akte werd gepasseerd ten overstaan van de schepenen Adriaan Niklaas Backer en Cornelis van Haarlem op 16 maart 1784.¹⁹¹

Een volgende akte bleek te komen uit de bekende resoluties van de Raad van State waarin J. Aarts, rooms werelds priester en pastoor te Sint-Oedenrode in kwartier Peelland, een attestatie [= officiële verklaring] van de medicine doctor

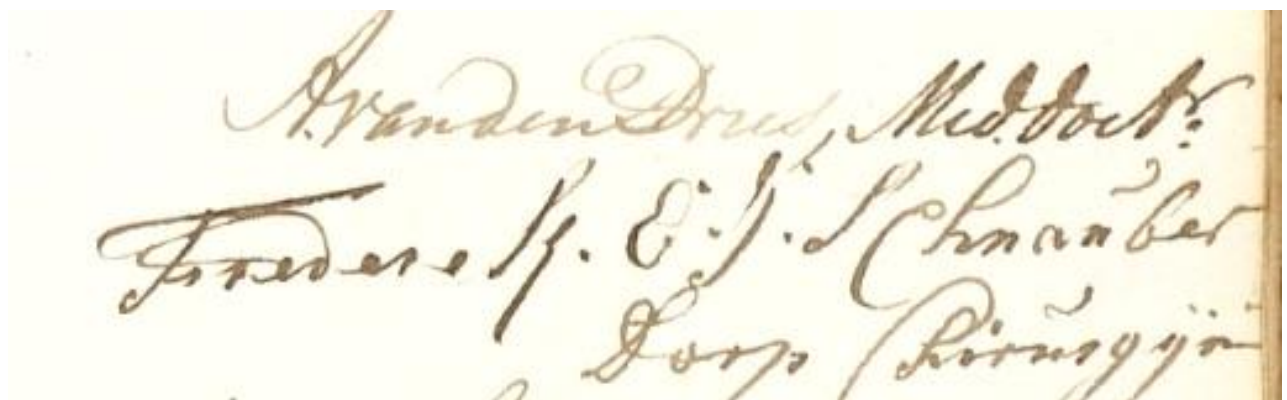
Buesen uit Schijndel liet zien, waarin deze had meegedeeld dat deze pastoor niet in staat was om bij continuatie zijn pastorale functies waar te nemen en daarom een verzoek had ingediend om naast hem een assistent aan te mogen stellen.¹⁹²

Bij de beschrijving van de activiteiten van chirurgijn Poulus Fredericus Bernuly stond al aangegeven dat die in 1791 verdronken was bij de Laverdonk op de grens van Schijndel en Heeswijk. Het was Dr. Buesen die destijds de lijkschouwing had verricht.¹⁹³

Afsluitend een korte samenvatting van een akte over de condities t.a.v. de verkochte inboedel van dokter Buesen.

De aanhef daarvan luidt als volgt: "Onder conditie en voorwaarden hier naar beschreeven zoo zal de Heer Gerardus Buesen mediciene doctor woonende alhier, naar voorgaande zondagsche publicatien en bekendmaeking publicq ende voor alle man, aan den meest biedende verkoopen eenen sindelijken inboedel, bestaande in kaste, kiste, stoelen, beddens, linnen en wollen, koper, tin en droogen brandt en hetgeen verder zal worden ten beurden gebracht". Eerst werden de koopcondities beschreven en daarna volgden maar liefst 51 kopen met de prijs, de naam van de koper en de namen van degenen die daarvoor borg stonden. Er werden overigens geen opvallende zaken verkocht. Onder de kopers bevonden zich Dr. Buesen [vermoedelijk zijn zoon], dokter Driesen of Van den Dries en predikant Grootveldt.¹⁹⁴

Adrianus van den Dries [1792-1796]

A photograph of a handwritten document in cursive script. The text is written in brown ink on aged, yellowish paper. The first line reads "A. van den Dries, Med. doct:". The second line reads "F. E. J. Schnauber". The third line reads "Dorp (Schijndel)".

Handtekeningen van de medicine doctor en de dorpschirurgijn Van den Dries en Schnauber 1796

Bij de bespreking van chirurgijn Schnauber wordt ook collega Van den Dries al genoemd.

Speciale aandacht voor een gebeurtenis in het jaar 1794.

Hendrik Aart van Kilsdonk, wonende onder het Lutteleind, ging op zondag 9 maart even naar de herberg die tegenover de [schuur]kerk van Schijndel lag. Zoals gewoonlijk bestelde hij een glas jenever. Herbergier Silvester van der

Heijden gaf hem dit uiteraard. Er waren nog enige klanten aanwezig waaronder de zoon van de waard Johannes, oud 32 jaar, de buurman van Hendrik van Kilsdonk. Samen dronken ze in de Roskam hun glas leeg. Die herberg zal vermoedelijk wel vernoemd zijn naar het gebied waar hij stond nl. tegenover de schuurkerk aan de Laagstraat welk percelencomplex de Roskam werd genoemd. Later verscheen daar de oudste meisjesschool [1906] en de boerderij [1934] van de congregatie van de Zusters van Liefde. Op weg naar huis werd Hendrik met een zwaar dik hout doodgeslagen door een zekere Klaas Cornelis van Heesch. Deze was kennelijk zo geschrokken van zijn actie, dat hij meteen de benen nam en verdween.

Dokter Adrianus van den Dries werd gewaarschuwd door de nachtwacht, tevens de dorpsdiender Andries Hense en de geneesheer constateerde de dood en liet voor de lijkschouwing enige dagen daarna, op de 11^e maart, zijn collega's Schnauber uit Schijndel en Van Geldrop uit Sint- Oedenrode naar Schijndel komen, om samen de visitatie op het dode lichaam te verrichten. De dader was nog steeds voortvluchtig. Er volgde weliswaar een rechtszitting, maar Van Heesch hadden ze nog niet te pakken. Op verzoek van de hoog- en laagschout van 's-Hertogenbosch werden de goederen van Klaas, die in herberg de Drie Haringen woonde, in beslag genomen. Het slachtoffer werd op 13 maart 1794 te Schijndel begraven. Als weduwnaar van Annemie Willem Geerts was hij op 10 februari gehuwd met Hendrina Klaas Pennings Aartsz. Uit zijn eerste huwelijk liet hij vier dochters na nl. Joanna Maria dienstmaagd [27], Adrien [25], Catharina [22] trouwde met Jan Corstiaan van de Cromvoirt. Op haar 55^e kwam ze in aanraking met justitie vanwege diefstal wat haar zes maanden tuchthuis opleverde. Ten slotte nog Adriana [bijna 20] die later trouwde met Adrianus Hagelaars.¹⁹⁵

Ook is van de medicine doctor bekend dat hij en Adriaan Jacob van Kessel een huurcontract hadden afgesloten en Van den Dries huurde een huis, hof en aangelegen landerijen onder het gehucht Lutteleind in de toenmalige Laagstraat aan het einde van het Steegske, later het Pompsteegje. Adriaan beloofde voor Pinksteren het huis in goede staat af te leveren, de achtermuur te zullen optrekken, een zomerkamer te maken met een oven en schoorsteen, alsook een zijkamer in de keuken. De vloer van de keuken en die van het zijkamertje zouden belegd worden met plavuizen. Ook zou hij de bomen naast het Steegje binnen twee jaar omdoen en ruimen. Het huurcontract was geldig voor 10 jaar vanaf 1797 en het onderhoud van de weg en het voetpad kwam voor rekening van de verhuurder. Dokter Van den Dries beloofde jaarlijks voor Kerstmis, te beginnen in 1798, in vier termijnen van drie maanden de huursom van 90 gl. te betalen. Anthony Goyart van Rullen trad op als borg. Wilhelmus Andries Verhagen beloofde dat wanneer zijn schoonvader in de komende tien

jaar zou overlijden dat dan de huur onder dezelfde omstandigheden zou worden voortgezet.¹⁹⁶

Ten slotte nog drie kortere berichten met betrekking tot deze dokter o.a. over een visitatie van het dode lichaam van Jan Langers geboortig van Breugel.¹⁹⁷

De visitatie van het dode lichaam van de 70-jarige Lambertus Bokholdt in dienst van de Waardgelders door Adrianus van den Dries.¹⁹⁸

Tenslotte de visitatie van Van den Dries en Schnauber samen van het dode lichaam van Geertruij Anthonie Weijnen de weduwe van Hendricus van de Ven.¹⁹⁹

Frederik Ernestinus Joseph E.J.Schnauber [1794-1808]

Laten we beginnen met wat algemene genealogische informatie om vervolgens zijn dokterspraktijk nader te belichten.

Hij is geboren ca. 1755 in het land van Gulik te Julich en overleden te Schijndel op 17 januari 1811 als zoon van Fredericus Ernestinus Joseph Schnauber [geb. 29.2.1736] en Maria Josepha Platsbeckers eveneens uit Julich. Onze chirurgijn trouwde te Eindhoven op 3 september 1780 met Maria Theresia Damiens, die in 1757 was geboren te Eindhoven en te Schijndel overleden op 24 augustus 1820. Zij was een dochter van Johannes Damiens en Elisabeth Spoorenberg. Toen hij besloot te trouwen woonde hij nog in Veghel. Over de periode 1784-1791 telde het gezin meerdere kinderen gedoopt te Den Dungen en geregistreerd te Schijndel, minimaal zes.²⁰⁰

De oudste aantekening uit de Schijndelse archieven betreffende Schnauber dateert uit 1794 in een verklaring van medicine doctor Adriaan van den Dries met assistentie van Fredericus Ernestinus Joseph Schnauber de dorpschirurgijn die samen een lijkschouwing hebben verricht. In opdracht van het Hoog Officie waren ze samen met assistentie van de dorpschirurgijn uit Sint-Oedenrode, Hendrik van Geldrop, gegaan naar het huis van Aart van den Kilsdonk onder het Lutteleinde nabij de roomse kerk, waarmee waarschijnlijk de schuurkerk wordt bedoeld aan de Laagstraat, ter hoogte van het huidige Sint Jozefklooster, thans Pastoor van Erpstraat.

Uit hun medisch rapportje valt af te leiden dat ze tijdens de lijkschouwing diverse verwondingen hebben geconstateerd. Ze noemden daarin een kneuzing aan het linker opperhoofdsbeen of het os bregmatis [fontanel] en bij nader onderzoek zagen zij een scheur of fissura die begon omtrent twee vingers breed van de pijl- en wikelnaad van de schedel tussen de beide wandbeenderen of sutura sagittalis et lambdoidea [de naad tussen het achterhoofdsbeen en de wandbeenderen], doorlopend tot aan het jukbeen of os jugale. Bovendien ontdekten ze tussen de hersenpan en het hersenvlies of dura mater [= het buitenste der drie hersenvliezen] een opeenhoping van bloed. De slotconclusie was dat de vrouw vermoedelijk vanaf de schelft naar

beneden was gevallen en op haar hoofd terecht was gekomen met dodelijke afloop. Bovendien waren ze er van overtuigd dat menselijke hulp geen redding had kunnen brengen.²⁰¹

Namens het hoog officie werd Schnauber ook geroepen bij een kind van ongeveer 3 ½ jaar genaamd Lambertus Johannis van den Broek. Hier was sprake van een verdrinkingsdood in een sloot op het erf van Johannis van den Broek onder het gehucht Broekstraat.²⁰²

Een jaar later werd hij ontboden om een visite af te leggen vanwege de dood van Hendrina het dochttertje van Johannis Kuenen, dat zeer ongelukkig terecht was gekomen in een kuil met water bij de woning van Johannis Nol Jan Geerits in de Borne.²⁰³

Schnauber legde voor de leden van de municipaliteit van Schijndel een verklaring af dat hij het dode lichaam had onderzocht van Willemijntje het 4-jarig dochttertje van Johannis van den Broek in de Broekstraat dat dood uit het water was gehaald, evenals eerder haar broertje Lambertus. Weer een uiterst droevige aangelegenheid voor dat gezin!²⁰⁴

Naast het verdrinken van kinderen gebeurde er natuurlijk ook andere pijnlijke zaken zoals in 1798 toen hij zich had begeven naar het huis van de familie Van Rooij in Wijbosch, waar hij gewond aantrof Lambertus Adriaan van den Bogaard, die slachtoffer was geworden van een snaphaan- of musketschot, welke kogel was doorgedrongen in zijn been tussen zijn pantoffel en de knieschijf. Bovendien bleek er nog hagel zichtbaar op de knie. Op de vraag aan Lambertus wie hem geschoten had antwoordde die, dat het de diender van Uden was die thans in Veghel woonachtig is.²⁰⁵

Het hield maar niet op in die jaren. De ene verdrinkingsdood over de andere en steeds op het erf van een bepaalde familie. Je zou veronderstellen dat men na zoveel verdrinkingen toch wel adequate maatregelen zou nemen om sloten en spoelkuilen extra te beveiligen, maar daar is in de protocollen weinig van te merken. Zo werd Schnauber weer verwacht bij Johannis van Rooij in het Hermalen wiens 3-jarig dochttertje in een waterkuil was gevallen en verdronken tot groot verdriet van de hele familie.²⁰⁶

Tevens was de chirurgijn uitgenodigd om de wonden te checken bij de huisvrouw van Joseph Hendrik Verhoeven veroorzaakt door een snaphaan- of musketschot geladen met schroot op 12 december van het jaar 1798.

Ze bleek geraakt te zijn opzij van haar slaap in de bovenkaak en ook aan haar strot of keel ter hoogte van de onderkaak en nog een armblessure. Schnauber omschreef het in zijn visitatierapport als volgt: “Welke blessuuren echter buiten belangrijke toevallen van levensgevaar bevrijdt en niet dodelijk zijn.”. Het was haar eigen man Joseph Hendrik Verhoeven die het schot had gelost en

die haar vooraf al had bedreigd dat hij haar zou doodschieten. Vermoedelijk dus een probleem in de relationele sfeer. ²⁰⁷

Wederom was er een kind uit een waterpoel gehaald. Deze keer Antonetta de 9-jarige dochter van Marten Hurkens onder Wijbosch. Dokter Schnauber deed de lijkschouwing. ²⁰⁸

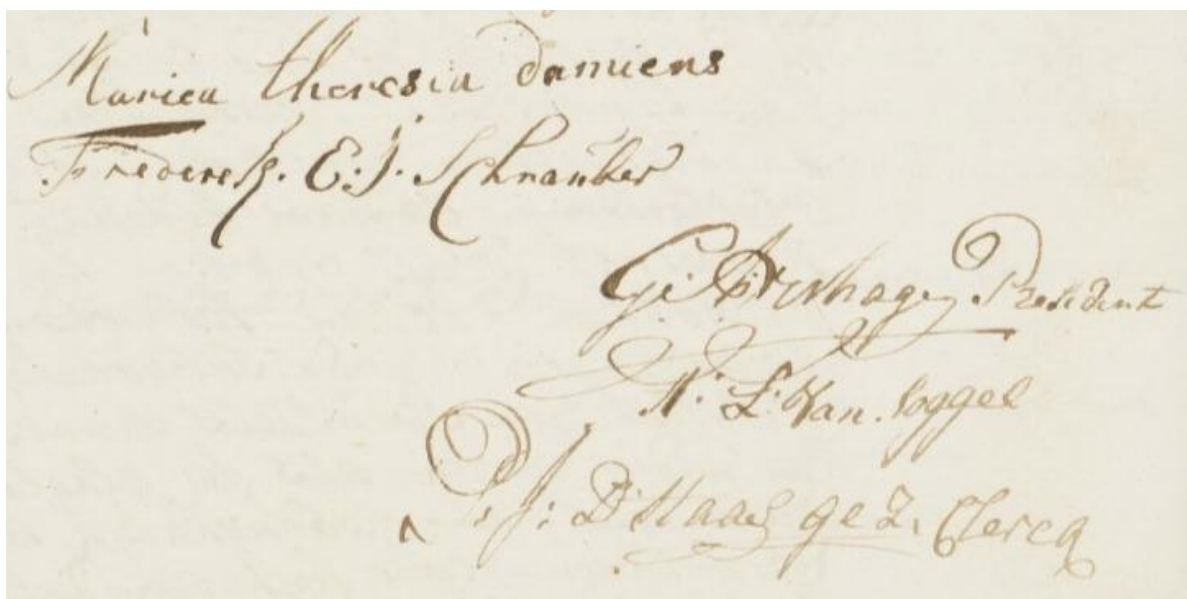
In hetzelfde jaar in de maand oktober schrok men hevig in de Broekstraat waar het kind, slechts 1 ½ jaar oud, van Poulus van de Langenberg in een sloot met water was verdronken en die dood uit het water werd gehaald. ²⁰⁹

Schnauber werd uitgenodigd te gaan naar het huis van Arnoldus Franciscus van Heeswijk onder het Lutteleinde in het Hermalen. Die zou verwond zijn door toedoen van een zekere Louwerens Lambert van der Schoot die hem op een boosaardige wijze met een mes had bedreigd. De dorpschirurgijn heeft toen de verschillende wonden op de wang van Arnoldus gehecht en verbonden. ²¹⁰

Nu een geheel andere akte met een uitgebreide aanhef nl.: “Compareerden voor de leeden der Municipaliteit van den dorpe Schijndel quartiere van Peeland meijerije der stad ‘sBosch int voormalig gewest Bataafsch Braband nu Departement van de Dommel 1ste ring, Maria Theresia Damiens huijsvrouw van Frederik Ernest Joseph Schnauber geassisteert met den voorn. haaren man woonende binnen desen dorpe”.

De term ‘municipaliteit’ [= gemeente] herinnert ons aan de periode van 1795-1806 toen we onder de zgn. Bataafse Republiek vielen

Zij machtigde de burger J.J.Geens wonende in de stad Brussel om in hun naam en namens haar als mede-erfgenaar van wijlen Vincentius Lemmeus publiek en voor alle man te verkopen haar aandeel uit de nalatenschap van Vincentius. Het zou hier gaan om landerijen onder de parochie van Anderlecht en enige renten en obligaties. ²¹¹

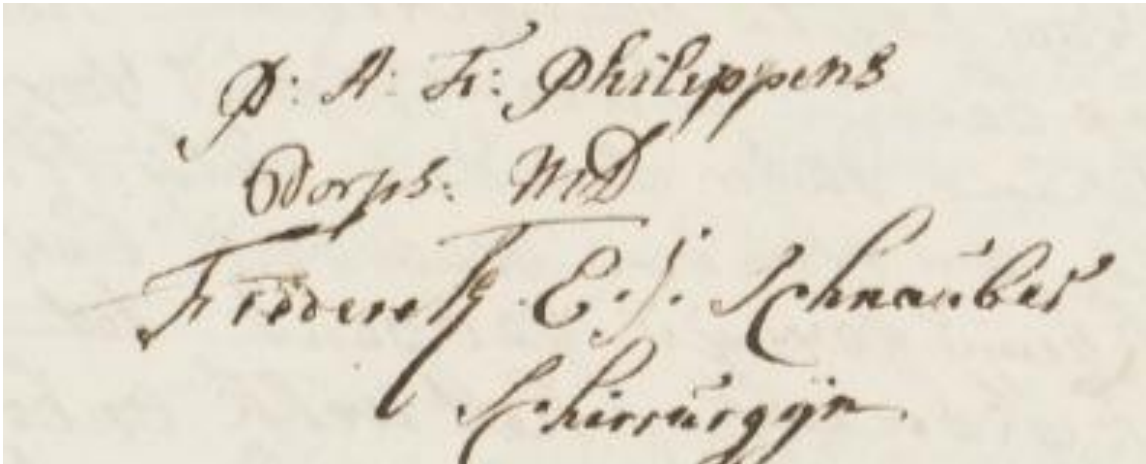
De handtekeningen van het echtpaar Schnauber, president G.A. Verhagen, A.L. van Soggel en P.J. de Haas gez: clercq [= gezworen klerk]

Een volgende droevige gebeurtenis kondigde zich weer aan.

Deze keer werd Frederik Schnauber als dorpschirurgijn, op uitnodiging van de schout-civiel Gijsbertus Adrianus Verhagen, verzocht om het dode lichaam te examineren van Jan, oud ca. 1 ½ jaar, het zoontje van Johannis Willem Gevers verwekt bij Peternel Jan Merkelbagh, wonende onder de Borne bij de Slender, die op de 16^e april 1803 in een sloot verdronken zou zijn omdat snelle hulp om hem te redden was uitgebleven. ²¹²

Bij de volgende visitatie op verzoek van de schout-civiel kreeg Schnauber assistentie van niemand minder dan medicine doctor P.A.F. Philippens, die we later nog terugzien in dit naslagwerk.

In het bijzijn van twee schepenen hadden ze het huis bezocht van Johannis Jansen van der Aa op het Oetelaar, die was gewond geraakt en overleden. Er werd een flinke kneuzing geconstateerd op het voorhoofdsbeen omtrent het linker slaapbeen. Beide geneesheren hebben er toen kruisgewijs een opening in gemaakt tot op het bekkeneel of hersenpan en die bleek onbeschadigd. Daarna heeft Philippens ook een opening gemaakt in de borst en zag dat de rechtervleugel van de linkerlong omtrent de hartzak gewond was ongeveer ter grootte van een rijksdaalder met een fikse bloeduitstorting. Die verwondingen zijn volstrekt dodelijk geweest volgens hun oordeel in de afgegeven medische verklaring. ²¹³

A photograph of a handwritten document in cursive script. The text is written in dark ink on aged, slightly yellowed paper. The first line reads 'J. A. F. Philippens', the second line 'Dorps. Med.', the third line 'Chirurgijn.', and the fourth line 'Schnauber'. The handwriting is fluid and characteristic of the early 19th century.

In april 1804 verschenen voor de schepenen Anthony de Kort oud 30 jaar en dorpschirurgijn Schnauber die op verzoek van de schout civiel een gezamenlijke verklaring aflegden over wat er toentertijd was gebeurd. Anthony liet weten dat hij op zondag 8 april was geweest in het woonhuis van Johannis Jansen van Nistelrooij op het Oetelaar. Daar ontmoette hij ook diverse familieleden nl. Hendrikus, Nol, Bert en Meijntje van den Langenbergh de vrouw van Hendrikus. Die vielen Anthony plotseling aan wat gepaard ging met luid geroep, veel leven, geraas en getier. Anthony meende dat men hem van het leven wilde beroven en vluchtte ijlings naar de geut. De vrouw van Hendrikus had zelfs al enige keren vuur naar hem toegegooid. Hij werd door de anderen zodanig in gevaar gebracht dat hij met zijn stoel en zijn mes naar buiten is gevlucht. Eenmaal buiten ontdekte hij dat men hem al diverse wonden had toegebracht in de vorm van sneden en steken o.a. een wond achter op zijn hoofd, boven zijn oog, een champ snee onder het oog, een kleine blessure via een scherp geweer, een snee over de voorste vingers en een messteek onder zijn elleboog. Hij maakte zich snel uit de voeten en ging op huis aan. Intussen haalde hij een snaphaan en een pistool en ging uit vrees achtervolgd te worden verder vergezeld door Adriaan Kelders. Ze belandden vervolgens bij het huis van dorpschirurgijn Schnauber die op die avond alle wonden en blessures had bekeken en verbonden. De geneesheer zou nadien verklaren dat Anthony van zondag op maandag respectievelijk van 8 op 9 april 1804 inderdaad bij hem aan huis was geweest, nadat hij een groep familieleden Van den Langenbergh had ontmoet, die hem, zo leek het tenminste wel, wilden vermoorden. Beide heren legden op hun verklaringen een heilige eed af met de woorden 'soo waarlijk helpe mij Godt Almagtig'. ²¹⁴

Zou men gedacht hebben dat men verdrinkingen van kinderen inmiddels al wel onder controle zou hebben,helaas! Op verzoek van het hoog officie werd Schnauber uitgenodigd ten overstaan van de schout-civiel en twee schepenen naar het huis te gaan van Johannis Claas van Heertum en Annemie Anthony van

de Wetering. Daar aangekomen bleek hun 3-jarig zoontje Christje onder Elschot verdronken te zijn in een sloot. Samen met hen was daar ook verschenen Hendrien, de vrouw van Hendrik van Liempt, die een verklaring aflegde dat zij gisteren 11 april 1805 na de middag rond 2 uur op het roepen van haar eigen 6-jarig kind, actie had ondernomen. Ze is daar toen snel op af gelopen, zag het manneke in het water liggen, haalde hem eruit, maar hij gaf geen enkel teken van leven meer en ze heeft hem toen naar haar huis gebracht. Ondanks het feit dat zij de middelen tot redding van drenkelingen nog wel had toegepast, bleek deze poging vruchteloos te zijn! ²¹⁵

Aan het einde van dat jaar ontving Schnauber een zekere Hendrik Jonkers de dorpsdienaar, die zeer bebloed binnen kwam met het verzoek zijn wonden te verbinden die hem waren toegebracht door Lambertus Hendrik van den Dungen in de woning van Willem Dirk van Liempt [of Liemt]. Het bleek te gaan om een steekwond in het os pariatalis [= het wandbeen] en een flinke snee over het os temporium [= het slaapbeen] ter zijde van het oor met een lengte van een vinger.

Daarop is het slachtoffer verbonden met twee hechtpleisters. ²¹⁶

Weer een verdrinkingsgeval van een ventje van 3 jaar nl. Gijsbertus het zoontje van Hendrikus Mattijs van den Bogaard onder de Borne. ²¹⁷

De praktijkgevallen van Schauber eindigen met een visitatie op het dode lichaam van een niet-Schijndelaar genaamd Jan Peter Janssen, oud 15 jaar en geboren te Erp, die nu ten huize van Bartel Jan Pennings lag. Ook hij was verdronken en hulpverlening van derden kwam te laat. ²¹⁸

Petrus Antonius de Cocq [1796jaartallen onzeker]

De appel is in dit geval niet ver van de boom gevallen. Zijn vader was immers mr. chirurgijn Johan Petrus Antonio de Cocq, gehuwd met Annemie Halbersmit die het laatst gewoond zou hebben te Sint-Oedenrode en wel midden in de periode dat de Patriotten zo actief waren o.l.v. dokter Hendrikus Amandus de Lauwere.

Als Rooise chirurgijn genoot hij bekendheid doordat hij enige keren een probaat middel tegen uiteenlopende kwalen had bedacht.

Daarmee haalde hij zelfs de krant! ²¹⁹

Zijn zoon Petrus Antonius had een praktijk in Schijndel alhoewel we daar nauwelijks informatie over hebben. Overigens is de vermelding van zijn voorletters niet overal consequent. In een Schijndelse akte schreef de secretaris J.P.A. als chirurgijn alhier!

In een verklaring van Geertruij Anthony Weijnen de weduwe van Hendricus Hendrik van de Ven gaf zij aan dat ze constitueerde of machtigde den burger J.P.A. de Cocq, chirurgijn wonende alhier om in haar naam actie te

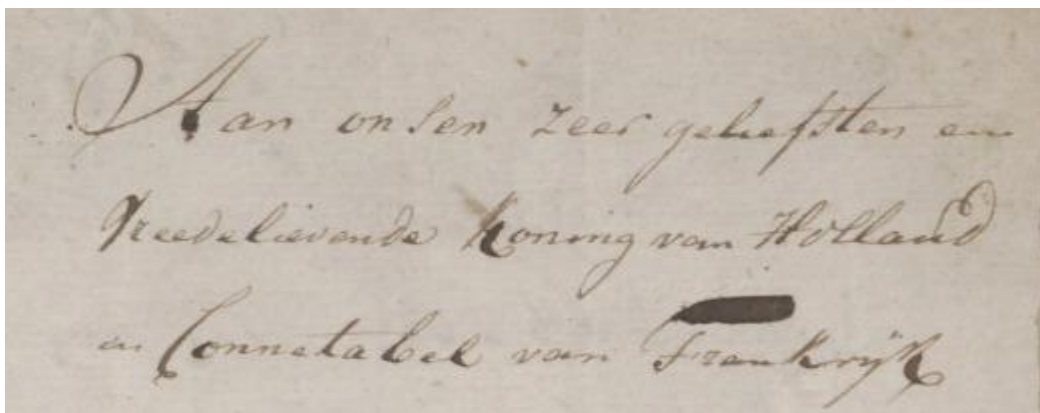
ondernemen tegen Delis Hendrik van der Schoot die de groes of bovenerf van de grond zou hebben afgevlagd onder het Lutteleind bij de Plein zoals bleek uit een inspectie dd. 20 januari 1796.²²⁰

In het voetspoor van zijn vader is ook aan hem de ontwikkeling tijdens het conflict met de patriotten niet geruisloos voorbij gegaan getuige enige dichtregels die hij aan het papier had toevertrouwd.

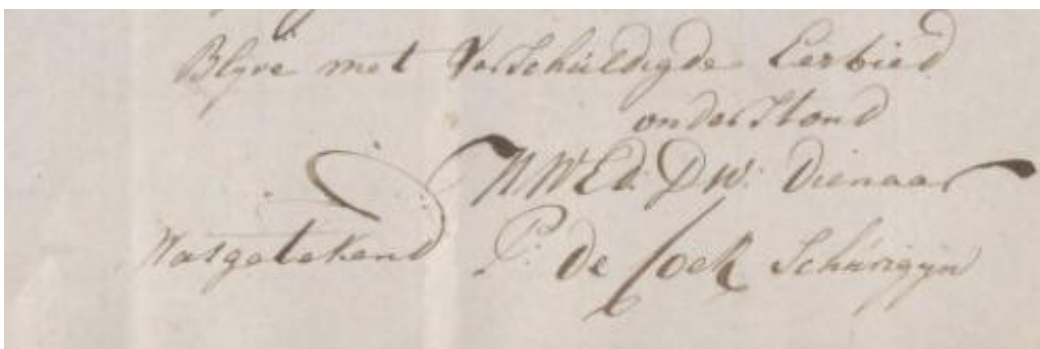
Hij schreef nl. op 19 april 1795 het volgende:

“Gelukkig zijn de landen daar wijsheid schuilt in vroomen overheeren, die rein en trouw van handen, zoo rijk als arm opregtelijk regeeren, en daar het recht, voor heer en knecht, voor weeuw en wees, staat open, daar komt Gods zeegen door vroomigheid verkregen, zelfs geloopt – en aan de binnenzijde nog eens zeggen, ick prijs een gauw verstand, in een gelukkig land, daar wijsheid mag regeeren, daar alles werd beleid, met reeden en bescheid in vroomen overheeren; de chirurgijn bid uw lieden, houd deze twee digtjes in alle uwe raadsvergaderende in uwe gedagten waar mede ick uw lieden alle voorspoeden toewenschende.²²¹

Hij heeft destijds een rekest gestuurd aan Koning Lodewijk Napoleon van Holland met een uitdrukkelijk verzoek de grote Servatiuskerk terug te geven aan de katholieken, zoals blijkt uit een correspondentiemap [1806-1810].²²²

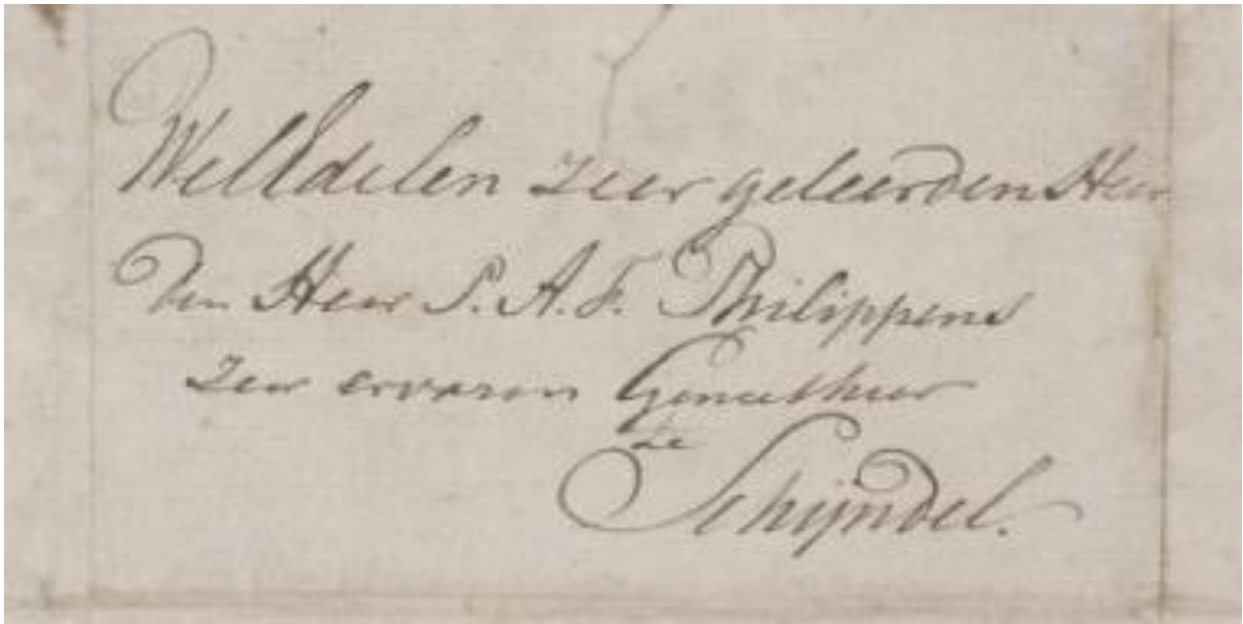

Aan onsen Zeer geheeten en
Nedelievande Koning van Holland
en Connetabel van Frankryk

Blyve met Verschuldigde Eerbied
onder Hond
M. W. L. J. W. Dienaar
Watzgatchand P. de soek Scherrijn

De aanhef en de ondertekening van de brief over teruggave van de Servatiuskerk aan de katholieken [BHIC 5016 inv.nr. 272 dd. 19 april 1795]

Fragment uit een aantekeningenboek van deze geneesheer [BHIC toegang 5016 inv.nr. 273 periode 1801-1805]

Petrus Antonius Franciscus Philippens [1811-1842]

Er is nogal wat documentatie van hem teruggevonden, maar niet alles heeft rechtstreeks betrekking op zijn medische activiteiten. Desalniettemin presenteren we de onderscheiden stukken in chronologische volgorde. Zijn vader was Antonius Godefridus Philippens en zijn moeder [† 8.3.1814] Maria Gertrudis Scheltema van Duinsema. Hij zelf is geboren te Roermond op 17 april 1777 en overleden te Schijndel dd. 3 september 1842. Hij is ongehuwd gebleven en fungeerde als dokter in de geneeskunde, eerder te Leende en later dus in Schijndel. Hij woonde volgens de kadastrale metingen uit 1832 onder het gehucht Elschot wijk A 634 kadastraal bekend onder sectie D nr. 6 ter hoogte van het huidige appartementencomplex Vicaris en woonde daar samen met zijn huishoudster Catharina Hendrika Doreleijers. Dat woonhuis heeft gelegen bij de bekende Drietip net voor de Kluis.²²³

Sectie D 1 uit 1832 van het centrum en het woonhuis van de dokter lag tussen de kerk en de Drietip nl. het grote pand voor het kleine perceel bij de drietip waar een brandkuil lag in die tijd [kadasterkaarten 1832 collectie HKK Schijndel]

In het oud archief berust een serie aantekeningen over de periode 1801-1805, welke documentatie door het BHIC is overgedragen aan een extern bedrijf om alles in te scannen, zodat het raadpleegbaar wordt voor iedereen. Daarin werd hij omschreven als 'zeer geleerde en zeer ervaren geneesheer'.

Die documentatie omvat maar liefst 90 folio's die helemaal zijn uitgewerkt in het latijn, zowel de berichtgeving als alle medische termen. Voor ingewijden in de medische wereld een interessante archiefbron! ²²⁴

Volgens een aantekening in de collectie van Ben Peters zou hij op 5 april 1798 afgestudeerd zijn te Keulen. Of Keulen juist is trekken we in twijfel omdat de meeste zuiderlingen hun medische studie voltooiden aan de universiteit van Leuven, maar het zou kunnen zijn dat de door de Fransen geëiste sluiting van Leuven al gerealiseerd was en Philippens daarom was uitgeweken naar Keulen [dubieus].

Via een bericht anno 1799 werd bekend gemaakt dat dokter Petrus Antonius Franciscus Philippens samen met zijn moeder Maria Gertruidis Philippens zich sedert september 1799 metterwoon hadden gevestigd te Schijndel, getuige het feit dat ze een akte van borgtocht konden overleggen. Zo'n akte van borgtocht ook wel borgbrief of ontlastbrief werd gegeven aan iemand die ging verhuizen

en risico liep afhankelijk te worden van armenzorg. Voor deze verhuizing stelde zich de president van het gemeentebestuur borg nl. Adriaan Anthony Vugts en mochten de dokter en zijn moeder in armoede vervallen dan zou hij een eventuele financiële last op zich nemen. ²²⁵

In 1803 werd Philippens al genoemd in combinatie met collega Schnauber i.v.m. een visitatie van het dode lichaam van Johannes Janssen van der Aa op het Oetelaar.

Op 27 april 1808 verscheen voor het gemeentebestuur van Schijndel Vrouwe Maria Gertrudis Scheltema van Duinsema de weduwe van Heer Antonis Godefridus Philippens geassisteerd door haar meerderjarige zoon de Heer Petrus Antonius Franciscus Philippens medicine doctor te Schijndel, die een volmacht geeft aan de Leuvense koopman de Heer Peter van Dooren om namens haar aldaar een bepaald bedrag met kwitantie te vorderen van de Heer Carel van de Bussche, ook afkomstig uit Leuven. ²²⁶

Impressie van de universiteitsbibliotheek van Leuven [wikipedia]

Opvallend is dat in de archieven geen enkele informatie opdook over zijn medische activiteiten terwijl van zijn directe voorgangers legio meldingen waren beschreven. Op een bepaald moment, zijn moeder was toen al overleden, besloot hij zich in 1816 te gaan vestigen in het grensgebied van Schijndel en Berlicum, maar waar precies is tot op heden onbekend. Dat besluit had overigens wel enige consequenties getuige de correspondentie die er op volgde. Het waren o.a. de krijgsraad en de provincie die op dit besluit reageerden, omdat Philippens kapitein was van het 3^e Bataljon in het 20^e district rustende schutterij.

Drie brieven werden in het archief aangetroffen.

Op 20 juli 1816 schreef J. de Kuijper uit Veghel als president van de krijgsraad een brief aan de gedeputeerden van de Provinciale Staten van Brabant, die werd ondertekend door secretaris Rietman.

De letterlijke tekst luidde als volgt:

“Den capitein van de 3^e Comp. P.A.F.Philippens, doctor in de medicijnen te Schijndel, geeft voor ten einde de wet van den 27^e february 1815 nr. 191 illusoir te maken, zig metterwoon op de limites van Schijndel en Berlicum te hebben nedergezeten en heeft dien ten gevolge den 15^e II. een certificaat van den burgemeester van Berlicum in dato 5 july jl. aan den krijgsraad ingediend. Daar genoemde capitein zig steeds metterwoon te Schijndel ophoudt en aldaar zijn huijshouding heeft, zoo neemt den krijgsraad van het 3^e Batt. 20ste district Rustende Schutterij de vrijheid zig tot Uedel groot agtbare te vervoegen, met ootmoedig verzoek dat de pretense domicilie te Berlicum van genoemde capitein, na[ar] aanleiding van een later besluvt van Uedel groot agtbare van de 12^e july II. Litt. R nr.38 worde vernietigt en beschout als te Schijndel woonagtig. “

Op 19 augustus 1816 reageerde Philippens zelf met de volgende brief:

“Weledele Groot Achtbaare Heeren – op Ulieden geëerde dato 13 deezes litt. CC antwoorde ik, dat mij altoos conform aan de wet heb gehouden; mits het legaal attest van den heer burgemeester van Berlicum en gelijkvormig certificaat van den heer burgemeester te Schijndel, beide geloofwaardige mannen, genoegzaam bewijs opleveren, schijnt mijne getuijgenis overtollig. Dat ik geensints de wet van 27 feb. 1815 nr. 191 trachte illusoir te maken blijkt ook duidelijk uit mijne oproepingen door den heer burgemeester van Berlicum ten aangifte tot de schutterij, zoo dat ik niet kan worden voorgegeven als ontduiker van de wet. Mijne woonplaatse te Berlicum verhindert mij niet de sieken te Schijndel en elders te bedienen, die mijne hulp verzoeken, gelijk ik supponeer; twijfele dus niet of de Weledele Groot Achtbaare Heeren zullen mijne veranderde woonplaatse te Berlicum valideeren, in welkers gegronde verwachtinge ik d’eer hebbe te weezen. Ulieden ootmoedige dienaar P.A.F.Philippens med. doctor – Berlicum 19 augsutus 1816”.

Ten slotte volgde nog een schrijven gericht aan de krijgsraad in de persoon van J. de Kuyper te Veghel met de volgende opmerkingen:

“Daar niemand door Zijne Majesteit als officier bij de schutterij benoemd zich van zijne functien kan ontslagen achten, zoo lang hij niet aan of vanwege Zijne Majesteit zijn ontslag bekomen heeft, zoo kan ook de verandering van domicilium van den Heer Philippens, hetzij wezenlijk of pretenselijk genomen, hem niet dispensereren om als capitein van de 3^e Compagnie de functien te Schijndel uit te oefenen – de krijgsraad en de hoofdofficieren van de rustende schutterij moeten den gezegden Philippens als capitein blijven behouden. Wij dragen dienvolgens aan UWGA voor om den krijgsraad te rescriberen als volgt:

leder officier bij de schutterij door Zijne Majesteit daartoe benoemd blijft verplicht daarvan de functien waar te nemen, zoo lang hij niet door of op last van Zijne Majesteit zijn ontslag bekomen heeft. Dientengevolge is de Heer Philippens waarover Gijlieden U bij missive van den 20^e july II. aan ons hebt geadresseerd, gehouden de functien van capitein bij de schutterij 3^e Comp. 3^e Bataillon te blijven waarnemen, zoo lange hij door Zijne Majesteit van die verpligting niet is ontslagen, zonder dat het in aanmerking kan komen of hij zijn domicilium naar elders, hetzij wezenlijk of pretextelijk overgebracht heeft - De gedeputeerde Staten - 15 october 1816

Vervolgens maken we een stevige sprong in de historie en belanden in 1829. In dat jaar had de gemeente Schijndel plannen ontwikkeld voor de bouw van een school, maar dat initiatief veroorzaakte een schriftelijke protestactie van diverse Schijndelaren waaronder dokter Philippens, dokter Hamel en G.Maas schoenmaker-looier.

Interessant is een akte dd. 19 november 1832 waarin een openbare verkoping werd beschreven van de inboedel toebehorende aan dokter Philippens en op zijn eigen verzoek m.u.v. het goud, zilver en horloges.

Na een inventarisatie van alle koopcondities volgt een enorme lijst van 145 kopen. Het initiatief lag bij Jan Verstijnen, een deurwaarder uit Schijndel, die was gemachtigd door Kornelis Jacob Katharinus van Beverwijk. Waarom zijn dit soort verkopingen nou zo interessant? Je krijgt een ruimere kijk op allerhande soorten gangbare artikelen uit de huisraad, meubilair, gereedschappen e.d. en de waarde ervan. Bovendien werd van elke koper het beroep gemeld wat resulteerde in de onderstaande lijst: landbouwer, notaris, bakker, looier, kuiper, visverkoper, verver, timmerman, dagloner, tapper, rentenier, mandenmaker, uurwerkmaker, gepensioneerd officier, kleermaker, schoenmaker, veldwachter, dienstmaagd, aannemer, smid, voerman, dokter [Hamel]. De totale opbrengst bedroeg fl. 396,35 ²²⁷

Rest als besluit nog één akte waarin de volledige nalatenschap van Philippens staat beschreven, opgemaakt daags na het overlijden van deze dokter 4 september 1842, want hij was de 3e gestorven. De aangifte werd gedaan door niemand minder dan zijn huishoudster Katharina Doreleijers.

Het boeiende van dit soort memories van aangifte is dat je een fijnmazig overzicht krijgt van alle landerijen die hij bezat met vermelding van het gehucht en de betreffende perceelsnaam verspreid over het dorp, zoals de Bossche Heikampen, de Borne in het Woud, het Oetelaar, de Kuilen, op de Keur, de Sulperakker, de Kilsdonk bij de Lamelisdijk, de Wielschekamp, de Weidonk, de Weikamp, in Wijbosch in Martemanshurk. In het overzicht worden ook enkele huizen gemeld zoals een huis en erf met klein huis, hopest, boomgaard op het Oetelaar, een huis bestaande uit twee woningen met erf, schuur en tuin in de Kluis en nog een huisplaats met timmerwerkplaats in het Woud. Daarnaast somde men nog op: de boeken, flessen en potten uit zijn apotheek, zilveren

lepels en vorken, een gouden zakuurwerk, een zilveren zakuurwerk, huismeubilair, diverse schuldbrieven. De dood- en begrafeniskosten alsook de onkosten tijdens zijn laatste ziekte bedroegen fl 240, 12. Het totaalbedrag besloeg fl. 5540,12.²²⁸

Johannes Theodorus Delgado [ca. 1812-1820]

Merkwaardig is dat we van hem geen praktijkgegevens tegenkomen die met zijn beroep als chirurgijn of wondheler te maken hebben, terwijl hij wel in Schijndel woonde. We moeten het doen met een serie genealogische details. Johannes is geboren te Leende op 21 maart 1772 en overleden te Schijndel op 5 mei 1820. Een zus van hem was Maria Teresia Delgado.

Op 30 oktober 1812 trouwde onze chirurgijn met Maria van der Schoot. Hij was de zoon van Johannes Josephus Delgrado en Dimphna Ternoij en Maria de dochter van Gijsbert van der Schoot en werd geboren op 22 juli 1772 te Schijndel en overleed aldaar op 18 juli 1831. Hun dochter heette Anna Maria Delgado, geboren te Schijndel en de ouders woonden toen in de Laagstraat. Deze Anna Maria overleed te Schijndel op 12 januari 1892. Een andere dochter was de op 12 november 1815 geboren Johanna Delgrado die al op 13 december van dat jaar overleed. Op 9 december 1813 werd een andere Maria geboren. In het jaar 1817 deed chirurgijn Delgado aangifte van de geboorte van een kind van het mannelijk geslacht, geboren op 26 januari uit de 24-jarige Elisabeth van Roosmalen arbeidster en dat kind werd Lambert genoemd. Anna Maria Delgado laat op 20 april 1885 haar testament beschrijven.²²⁹

Henricus Schippers [1815]

Over hem zijn we slecht geïnformeerd. Slechts een eenmalige vermelding als aangestelde heel- en vroedmeester voor de onvermogenden in de gemeente Schijndel op basis van een jaarsalaris van 150 gl. In een persoonlijk schrijven maakte hij bekend dat de burgemeester van Schijndel hem geweigerd had een certificaat te geven, terwijl hij te allen tijden bereid is geweest de gemeente ten dienste te staan overeenkomstig zijn wettige akte van aanstelling. Wel zou Delgado geaccepteerd zijn. Hij ondertekende met Henricus Schippers 'meester chirurgien en vroetmeester' van Veghel en Schijndel.²³⁰

Willem Gerit Hamel [1824-1861]

Dokter Hamel werd geboren te Breda en gedoopt op 25 juni 1798 als zoon van Franciscus Hamel en Johanna Hofman met als doopheffers Wilhelmus Hamel en Gertrudis Schouten. Hij was van katholieke huize en huwde op 7 december 1826 Johanna Pistorius ook geboren te Breda op 5 oktober 1802 als dochter van Herman Pistorius en Anna van de Lijgaert. Ze werd gedoopt in de RK kerk aan de Brugstraat te Breda en in het bevolkingsregister van 1860/1870 staat ze

genoteerd als weduwe van W.G.Hamel, want haar man was overleden op 27 februari 1861.²³¹

Zijzelf overleed kinderloos op 27 maart 1878.

Via de volkstellingen van 1817, 1818 en 1821 weten we nu dat de jonge Hamel toen nog woonde bij zijn ouders aan de Markt te Breda.

Na zijn aankomst in Schijndel heeft hij tijdelijk ingewoond bij bakker Antony Vugts in de Hoofdstraat en was toen nog ongehuwd.

De datum van zijn admisie als geneesheer of heelmeester dateert van 10 mei 1821 en hij wordt voor het eerst vermeld te Schijndel in 1824.²³²

In dat jaar verscheen in de staatscourant een kort artikel dat kennelijk de aandacht had getrokken van de pers. Daarin stond te lezen dat in de gemeente Schijndel op de 18^e november voor de middag een betreurenswaardig ongeluk was gebeurd. Antonia van Helvoirt, de vrouw van Arnoldus van Kilsdonk, oud 36 jaar en moeder van een talrijk gezin, had zich begeven naar de korenwindmolen van Schijndel, om uiteindelijk het voor haar gemalen graan weer mee naar huis te nemen. Ze verliet de molen, liep onder de molen door en werd zwaar getroffen door een der wieken die tegen haar hoofd klapte, waarop ze bewusteloos neerviel. Na verloop van een uur kwam zij, ondanks de toegediende medicamenten van heelmeester Hamel, te overlijden.²³³

Aangezien heel veel archiefmateriaal uit de 19^e eeuw in 1944 door brand is verwoest of uitermate zwaar beschadigd missen we heel veel essentiële gemeentelijke informatie over allerhande onderwerpen. Het volgende optreden van dokter Hamel vonden we pas terug in 1845 dankzij het kloosterarchief van de Zusters van Liefde.

De derde algemene overste van de congregatie de uit Kerkdriel afkomstige Zuster Emmanuël de Gier [fotocollectie kloosterarchief]

Wat was er aan de hand. De derde algemene overste zuster Emmanuël de Gier [1864-1894] werd in de jaren '40 van de 19^e eeuw getroffen door ernstige ziekteverschijnselen in keel en borst. De lichamelijke verzwakking nam zienderogen toe. In eerste instantie probeerde dokter Hamel de ziekte te bestrijden maar tevergeefs. Na zijn pogingen kwam dokter Bolsius in actie, maar ook zijn heilkundige ingreep bleek tevergeefs. De zusters hielden hun hart vast dat ze hun geliefde en tevens talentvolle zuster spoedig zouden verliezen. Dat zou een ramp zijn voor de nog jonge congregatie. Binnen het bestuur, in overleg met alle aanwezige zusters, werd besloten dat de congregatie 'haar toevlucht zou nemen tot de hemelsche geneesheer en de voorspraak van zijn heilige moeder en patroon van de congregatie O.L.Vrouw van Goede Bijstand' in te roepen. Op verzoek van de eerwaarde overste ging men over tot een noven ter ere van de Onbevleete Ontvangenis van Maria en van de H.Vincentius à Paulo tegen de feestdag van Maria Lichtmis [2 februari]. De wonderen waren ook toen de wereld nog niet uit. Op 2 februari 1862 keerde het tij en kreeg zuster Emmanuël haar spraak weer terug die ze zo lang had gemist. Dokter Bolsius stelde in 1846 een verslag samen over die genezing

en verklaarde daarin dat de genezing van de zuster volkomen was en niet toe te schrijven aan geneesmiddelen of leefregels.²³⁴

Volgens aantekeningen van oud-archivaris Ad van Bokhoven was dokter Hamel ook verloskundige en verrichte, als zeer bijzonder zijnde een bevalling via een keizersnede. Over zijn verdere medische activiteiten vernemen we nauwelijks iets.

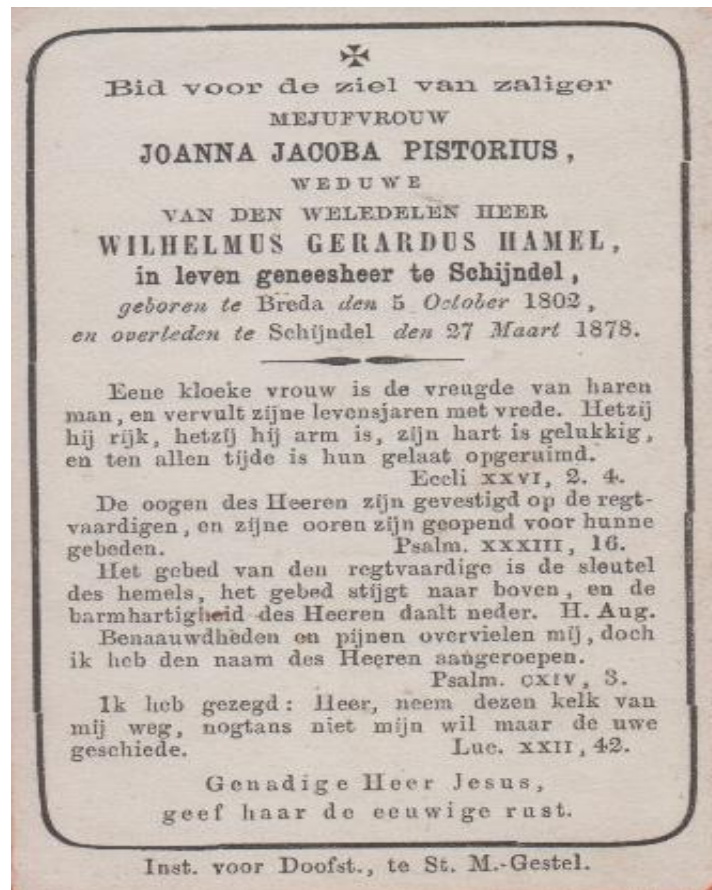
In 1829 vroeg hij extra aandacht voor zijn jaarsalaris of traktement. Toen is n.l. gediscussieerd over het feit of de vergoeding van dokter Hamel als heel- en vroedmeester zou mogen worden opgetrokken van 200 naar 250 gl.

De 14^e maart 1829 volgde binnen Schijndel een intern overleg over de ingediende klacht van dokter Hamel. Toentertijd was de tussenpersoon de fungerende districtscommissaris van Boxtel. Op 15 februari 1830 werd dit besluit bekrachtigd.

Tijdens het overlijdensjaar van deze dokter werd t.a.v. de gezondheidszorg het volgende vermeld :

Dienstjaar 1861

Gezondheidstoestand niet zo gunstig geweest en meer sterfgevallen; ook de keelziekte [angina diftheritica] heeft alhier geheerst en enige slachtoffers gemaakt maar voor het overige hebben zich geen besmettelijke ziekten vertoond; de genees-, heel- en verloskundige W.G.Hamel is op 27 februari alhier overleden en verder is er geen verandering gekomen binnen het geneeskundig personeel.²³⁵

Petrus Jacobus Reijne [1830-1831]

Een collega van Hamel was deze Petrus Jacobus Reijne van wie we bitter weinig informatie hebben teruggevonden. Hij werd geboren te Amsterdam in 1800 op 12 augustus. Zijn vader heette Frederik Reijne en zijn moeder Catharina Josepha Nicols. Hij trouwde op 25 juli 1842 te Ravenstein met een zekere Rosa Henrica Aloysa Ruijs die aldaar was geboren op 30 september 1796. Rosa overleed al op 31 januari 1867. Zij was de dochter van Johannes Henrici Ruijs die werd omschreven als 'dominus medicinae doctor'.²³⁶

Op 6 mei 1832 diende Petrus J. Reijne als geneesheer een rekening in t.a.v. het gemeentebestuur van Schijndel dat onder leiding stond van burgemeester Lambertus van Doorn wegens gedane visites en geleverde medicamenten. Uit dit schrijven is tevens af te leiden dat hij in dienst was geweest als dokter voor de armen in de Schijndelse samenleving. Op 6 mei 1832 stond hij geregistreerd bij het Provinciaal Bestuur als geneesheer.²³⁷

Wilhelm Loock [1833-1841]

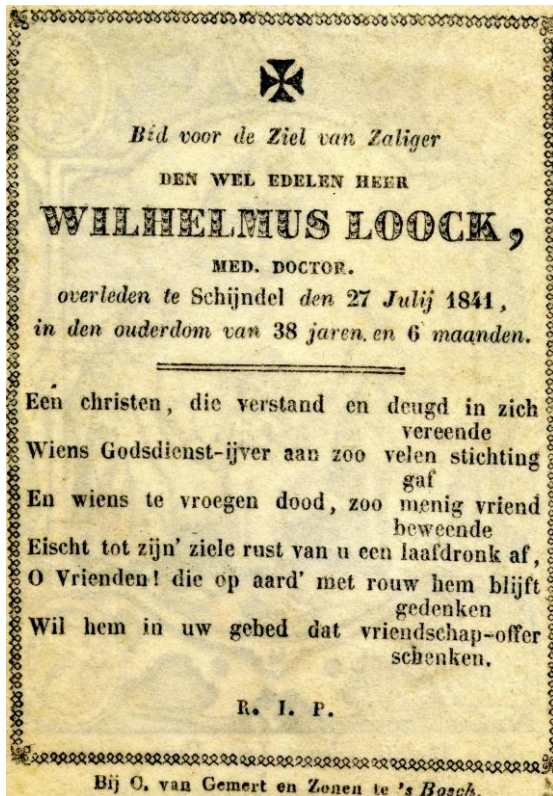
Hij werd geboren op 26 februari 1803 te Materborn in het Rheinland, Prussia [Hau bij Kleef], medicine doctor en overleed te Schijndel op 27 juli 1841 in de ouderdom van 38 jaar. Hij was gehuwd met een zekere Sophia Hamm. Zijn vader was Johan Loock en zijn moeder Marie Scholten. Op 6 september 1838 werd te Schijndel geboren Maria Huberdina Loock. Volgens het Schijndelse bevolkingsregister 1830-1840 bewoonde het gezin in 1839 het huis bekend onder Bunder 554b.

Typerend is de tekst op zijn bidprentje Bid voor de Ziel van Zaliger den Wel Edelen Heer Wilhelmus Loock, med. doctor:

***“Een christen, die verstand en deugd in zich vereende
Wiens Godsdienst-ijver aan zoo velen stichting gaf
En wiens te vroegen dood, zoo menig vriend beweende
Eischt tot zijn’ ziele rust van u een laafdronk af,
O vrienden! die op aard’ met rouw hem blijft gedenken
Wil hem in uw gebed dat vriendschap-offer schenken”.***

R.I.P.

De familie Loock hanteerde kennelijk een familiewapen waarvan de betekenis der heraldische symbolen vooralsnog niet helemaal duidelijk is. ²³⁸

Aan enkele heraldici is de vraag gesteld of ze eens naar dit wapen willen kijken en hun visie daarop zouden willen geven. Zij vonden het alle drie een 'sprekend wapen'. Het laat drie lookstronken zien wat men zou kunnen koppelen aan knoflook, bieslook, sjalot e.d. Het helmteken in de lauwerkrans kan een hond zijn of een vos, dat is vooralsnog dubieus. Een zekere Leonhard heeft eens een publicatie gewijd aan de drie lookstronken in het familiewapen van de Duitse familie Laucher. In de heraldische literatuur is ook een boekwerk bekend onder de naam "Deutsche Wappenrolle" met diverse afbeeldingen waarin als een van de voorbeelden 'Loock aus Schijndel Nederland' wordt aangehaald!²³⁹

Jean Louis Hubert van Wanraij [1842]

Deze dokter is geboren te Nijmegen op 19 juli 1811 en als Johannes Ludovicus Hubertus van Wanraij [mogelijk Wanrooij] overleden te 's-Hertogenbosch op 13 juni 1843 oud 31 jaar en bijna 11 maanden. Hij was ongehuwd en stond bekend als medicine doctor.²⁴⁰

In 1841 verscheen een overlijdensadvertentie van zijn oom de Hoog Eerwaarde Heer Henricus Wilhelmus Joachim van Wanray, in leven landdeken en pastoor te Cuijk, waarvan als doodsoorzaak werd gegeven een beroerte, nadat hij was voorzien van de laatste H.H.Sacramenten onzer Moeder de H.Kerk. Die advertentie was 10 augustus 1841 ondertekend door J.L.H. van Wanraij med. doctor alhier.²⁴¹

In de memories van successie van 's-Hertogenbosch is verder geen inhoudelijke informatie teruggevonden.

Brandende vraag waarop we het antwoord schuldig moeten blijven is....heeft hij werkelijk wel een praktijk gehad in Schijndel? Uit zijn overlijdensakte bleek wel dat hij in Schijndel woonde!

Henricus Gijsbertus Josephus Bolsius [1842-1885]

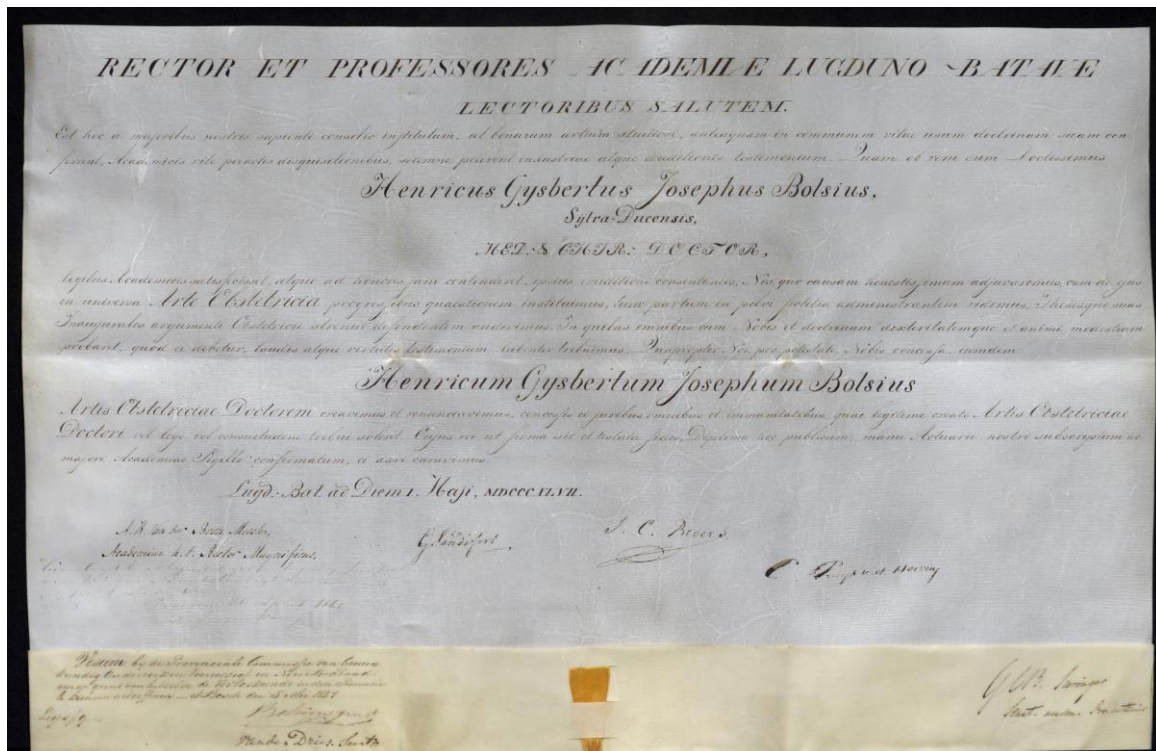
Dokter Bolsius [collectie familiearchief Bolsius en HKK]

Naarmate we verder vorderen in de 19^e eeuw neemt de informatie over de geneesheren duidelijk toe. Over dokter Bolsius is bekend dat hij werd geboren op 27 februari 1817 te 's-Hertogenbosch als zoon van de arts Antonius Bolsius, die in de stad actief was en van diens vrouw Maria Agnes van Zuijlen. Op zijn bidprentje wordt 28 februari aangegeven! Henricus trouwde te Schijndel op 13 november 1847 met Allegonda Smits, grondeigenaresse te Schijndel en aldaar geboren op 16 december 1813 en overleden op 25 december 1881.

Uit een aantekening van regent Smits van het seminarie te Sint-Michielsgestel valt af te leiden dat Henricus daar gestudeerd heeft en bekend stond als een ijverige student, een jongeling van onbesproken gedrag, deugdzaam en godsdienstig van aard. Ondanks deze positieve reactie van regent Smits besloot Henricus toch te kiezen voor een andere studierichting. Hij ging aan de Leidse universiteit geneeskunde studeren in de periode 1838-1847 en werd daar ingeschreven op 7 oktober 1838. Destijds heeft werkgroeplid Harry Schreurs van de historische werkgroep een resumé opgesteld betreffende dokter Bolsius zoals dat werd teruggevonden in de 'collectie Schijndel'.²⁴²

We vermelden alle zaken die daarin opgesomd worden omdat het een indrukwekkende verzameling is:

- zijn geboortebewijs dd. 29.9.1837:
- de inschrijving op de universiteit te Leiden 7.10.1837
- ontvangsbewijs wegens honorarium 1838
- ontvangsbewijs industriecollege 21.10.1838
- briefje vanuit Leiden 27.10.1838
- kwitantie m.b.t. honorarium december 1838
- cum-laude-verklaring dd. 15.12.1838
- oproep voor het praktijkexamen medicijnen dd. 22.3.1840
- losse aantekening 13.12.1838
- Latijns briefje 18.4.1842
- akte mbt zijn promotie dd. 13.6.1842
- doctorsbul met lakzegel dd. 20.6.1842
- brief vanuit de universiteit 18.10.1842
- idem 27.4.1842
- doctorsbul met lakzegel 5.5.1847
- Latijnse oorkonde vanuit Rome 20.8.1847
- diploma als lid van Noord Brabants Genootschap K & W augustus 1847
- vijf kwitanties van de hogeschool te Leiden 1838-1847
- tekst van de eed als kandidaat heelkunde 1847
- huwelijksverklaring van H.Bolsius met Aldegonda Smits 13.11.1847
- feestlied bij het huwelijk van H.Bolsius en A.Smits 13.11.1847
- benoeming als lid van de commissie van toezicht 28.5.1849
- commissie gezondheidstoestand Schijndel 30.12.1856
- betekenis en uitleg over 'Agnus Dei' 1868
- lid der geneeskundige Raad van Brabant & Limburg 8.6.1868
- Latijnse verklaring 21.5.1898
- postkaart uit Berlijn van Frits Bolsius 1919
- aantekening 'Origineel aan drs. Knippenberg gegeven' 3.6.1987
- brief van drs. Knippenberg aan W.Cornelissen mbt Agnus Dei 27.7.1990
- verklaring van kandidaatsexamen verloskunde z.d.
- Latijnse verklaring van H.Bolsius
- verklaring vanuit Rome 29.11.1818
- brief uit Rome betreffende een relikwie 25 mei z.j.

Een van de scans uit de documentatie van de universiteit Leiden [BHIC 5229]

Boeiend is een bericht uit 1847. Letterlijk luidde dat als volgt: “Bij den Staatsraad Gouverneur der Provincie werd ontvangen een zeer belangrijk verslag omtrent eene verlossing door middel van keizersnede, welke kunstbewerking is verrigt door den Heer W.G.Hamel, stads- en plattelands heel- en vroedmeester te Schijndel, bijgestaan door de heeren F.W.Pastors, H.P. van den Bergh en H.Bolsius, genees- en verloskundigen te Sint-Oedenrode, Veghel en Schijndel en dat zich zeer verontrustende omstandigheden voordeden, maar zij zich met hare volkomene herstelling mogt verblijden. Van dat verslag is als toen mededeeling gedaan aan het Departement van Binnenlandsche Zaken, hetwelk aan den Heer Hamel en aan de overige genoemde genees- en verloskundigen deszelfs tevredenheid heeft doen betuigen, omtrent den ijver, waarmede zij zich bij die gelegenheid van hunnen pligt gekweten hebben”.²⁴³ Uiteraard werd anno 1867 in de kranten van die dagen melding gemaakt van Bolsius’ zilveren ambtsjubileum als geneesheer en de redacteur omschreef het als volgt:

“De algemeen geachte man ontving van verscheiden kanten bewijzen van ware deelneming en ’s avonds werd hem door de harmonie met fakkellicht eene serenade gebracht. Moge ZEd. en geachte familie nog een reeks van jaren onder ons vertoeven en steeds zijn erkende kunde als doctor aan velen ten goede zijn”.

✠

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER
Den WelEdel Zeer Geleerden Heer
HENRICUS GIJSBERTUS JOSEPHUS BOLSIVS,
 MED. CHIRURG. ET OBSTETR. DOCTOR,
geboren te 's Hertogenbosch den 28 Februari
1817 en overleden te Schijndel den 19 Maart 1885;
 en voor de ziel van deszelfs echtgenoot
Mevrouw ALEGONDA SMITS,
geboren te Schijndel den 16 December 1813 en
aldaar overleden den 25 December 1881.

Eer den geneesheer, dewijl gij hem noodig hebt. Eccli XXXVIII, 1.
 Hij was een man vol geloof, hij vreesde God met geheel zijn huisgezin, en hij heeft zijne hand voor den noodlijdende geopend en tot den arme zijne handen uitgestrekt.
Act. XI, 24, x, 2; Prov. XXXI, 20.
 Zijne gedachtenis zal niet vergaan, en zijn naam zal vernoemd worden van geslacht tot geslacht. Eccli. XXXIX, 13.
Kinderen, gij weet, hoe wij te allen tijde met u geweest zijn, dienende den Heer met alle ootmoedigheid; hoe wij niet nagelaten hebben u te verkondigen wat u nuttig was. Act. XX.
 Gedenkt dan uwen vader en uwe moeder. Eccli XXIII, 18.
 Hebt God in uwe gedachte alle dagen uws levens, weest barmhartig volgens uw vermogen, leeft in eensgezindheid en vrede en de God van vrede en liefde zal met u zijn.
Tob. IV, 6, 8; II Cor. XIII, 11.
Geef hun, o Heer, de eeuwige rust.

—

Inst. voor Doofst., te St. Michiels-Gestel.

Zijn overlijden in 1885 maakte diepe indruk op de Schijndelse samenleving. In de Maasbode werd er uitvoerig aandacht aan besteed. De correspondent van deze krant formuleerde het in de volgende bewoordingen:
“Schijndel verloor kort geleden door den dood van den heer H.G.J. Bolsius Med. Chirurg et Obst. Dokter [obstetrisch dokter = verloskundige] een zijner kundigste en meest geachte burgers. Als geneesheer was zijn zelfopofferend leven aan de leniging van de kwalen der lijdende menschheid gewijd, die 's mans groote bekwaamheid en hulpvaardigheid hoog waardeerde. Als mensch was de waardige overledene algemeen geacht om zijn oprechten godsdienstzin en zijne rechtschapenheid. Gedurende vele jaren bevorderde hij als voorzitter der plaatselijke schoolcommissie de belangen van het openbaar en het bijzonder onderwijs. Het laatste vond in hem en zijn edelmoedige echtgenote steeds weldoende beschermers. Met milde hand verleende hij bijstand waar een behoeftige om hulp vroeg. Evenals zijn onvergetelijke vader als geneesheer door zijn nuttig en werkzaam leven een sieraad van zijn stand was, door alle

weldenkende Bosschenaren geacht en bemind, zal Dr. Bolsius om zijn groote gaven bij allen die hem kenden in gezegend aandenken blijven". ²⁴⁵

De familie Bolsius is altijd nauw verbonden gebleven met de Schijndelse gemeenschap tot op de dag van vandaag. Antonius Bolsius, de zoon van deze dokter, ontpopte zich als industrieel en ondernemer door de stichting van zijn bijenwasblekerij en vanaf 1870 prijkt een gevelsteen op het prachtige bedrijf van Bolsius' kaarsen. Zijn broer Lambertus werkte in de bierbrouwerij van zijn oom en was ook betrokken bij de kaarsenfabriek. Een tastbare herinnering aan de familie waren ook de villa's Colorito, Rozenburg en Nieuwegaard.

Jan Jozef Herfst [1858-1886]

Foto van de zeer geleerde dokter Herfst [collectie HKK in: Schijndel Toen en Nu pag.55]

In de lange serie een volgende geneesheer en verloskundige van Belgische origine. Geboren op 13 juni 1804 te Maaseik en gehuwd met Maria Elisabeth Isabella van den Bosch op 11 november 1835. Hij overleed te Maastricht op 15 december 1888. Ook zijn echtgenote kwam uit België nl. uit de stad Tongeren, geboren op 9 september 1799 en overleed te Schijndel op 22 januari 1887. ²⁴⁶ Tijdens zijn Schijndelse periode woonden ze samen op het adres Laagstraat 764 op de plek waar ook de familie Hamel had gewoond. Hun gezin telden vier

kinderen nl. Alphonse Emilie Joseph Hubert geboren 18.12.1836, Jan Herman Joseph Hubert geboren 16.3.1840, en later werden nog geboren Louisa Therèse Catharina Hubertine geboren 25.4.1841 en Maria Josephina Hubertina geboren te Beek 15.10.1842.²⁴⁷

Het aangegeven woonadres betrokken ze op 6 februari 1857 en op 27 maart van dat jaar kregen ze nog inwoning van Cornelis Vrancken geboren 25.9.1829. Wat de woonadressen in Schijndel betreft circuleren diverse 'huisnummers' zo ook F 916 waar hij verbleef samen met zijn echtgenote en de twee dochters.²⁴⁸

Later bewoonde hij het pand G 1054, het nu bekende museum Jan Heestershuis, van waaruit hij, na het overlijden van zijn vrouw op 22 januari 1887, Schijndel zou gaan verlaten en in Maastricht ging wonen. De dokterswoning op Pompstraat 17 werd daarna eigendom van Theodorus Gerardus Heesters.²⁴⁹

Over zijn geneeskundige praktijk binnen Schijndel is opvallend weinig vastgelegd. Toevalligerwijs zagen we zijn naam opduiken in de boedelbeschrijving van het echtpaar Maria Verhoeven en Adrianus van Liempd uit 1862. Daar stond slechts één regeltje nl. 'onkosten uit medicamenten van de medicine doctor Herfst vanwege geneeskundige behandelingen'.

Drie memorabele feiten mogen echter niet onbesproken blijven.

Zo schreef hij in 1842 een bijzonder overzichtelijk 'Handboek voor vroedvrouwen' waarin hij uiterst minutieus inging op alle aspecten van de verloskunde. Een boekwerk vol waardevolle details dienstig voor elke vroedvrouw waar dan ook. In het hoofdstuk over de Schijndelse vroedvrouwen wordt een klein tipje van de sluier opgelicht.

Op de 7^e november 1859 stelde hij zich borg voor zijn eigen zoon Alphonse zoals vastgelegd in een akte van notaris Van Beverwijk.

In detail kwam die akte hierop neer dat Jan Joseph Herffst [zie dubbele ff] doctor in de genees-, heel- en verloskunde en Wilhelmus Verhoeven burgemeester te Schijndel zich opwierpen als borg. Zij zouden borg staan over de periode 1.10.1859 tot en met 1.10.1862 tot een bedrag van f 250,- per jaar ten behoeve van het Gouvernement der Nederlanden voor de administratie van Alphonse Emile Joseph Herffst wonende te Maastricht. Die was als telegrafist in dienst bij de kantoordienst der Rijks Telegraaf. Deze verklaring werd extra bekrachtigd door de aanwezigheid van Peter van der Aa eerste wethouder en Pieter Verhagen, secretaris te Schijndel. De akte werd gepasseerd in tegenwoordigheid van Antonie Voets, schoenmaker en Gielis Versteijnen, verver.²⁵⁰

Dan is er nog een opvallend bericht uit 1868 waarin hij bedankte voor de uit- en inwendige armenpraktijk. Op 20 augustus van dat jaar verscheen toen een oproep voor een geneesheer die hem zou vervangen en die werd als volgt

geformuleerd: “Oproeping van een geneesheer voor de uit- en inwendige armenpraktijk alhier, om reden dat de heer dokter Herfst daarvoor bedankt heeft”. Binnen enkele maanden kondigde zich de oplossing al aan, want op 5 november van dat jaar werd immers benoemd P.Dobbelaere geneesheer te Best voor een bezoldiging van f 800,- op jaarbasis.²⁵¹

Het huis van dokter Herfst Pompstraat 17 [collectie HKK]

Petrus Dobbelaere [1869-1895]

Dokter Petrus Dobbelaere

Om te beginnen eerst wat genealogische informatie over de familie Dobbelaere. Petrus Dobbelaere is geboren te Gent in België op 11 maart 1822 als zoon van Fredericus Dobbelaere geboren te Gent op 22 april 1781 en Maria Barbara Quickelberghe geboren 7 januari 1781 te Gent.

Petrus trouwde op 14 juli 1853 te Oirschot met Joanna Maria de Laat afkomstig van Middelbeers, geboren op 5 juni 1825 en hij overleed op 4 oktober 1895. Uit dat huwelijk kennen we Susanna Adriana Rosalia Maria, geboren te Best op 12 maart 1860 en Johan Frederik Maria geboren te Best op 18 mei 1856.²⁵²

Overigens hebben ze als echtbaar weinig geluk gekend met hun kinderen, want Susanna Adriana Frederica [† 28.12.1854] werd slechts 14 dagen oud en hun kind Fredericus Adrianus Josephus Maria [† 19.6.1859] slechts 13 maanden.²⁵³

Hun zoon Joannes Fredericus Maria Dobbelaere geboren te Best op 18 mei 1856 trouwde met Maria Henrica Panhuijsen, welke bruid was geboren te 's-Hertogenbosch op 3 augustus 1851. Susanna Adriana Rosalia Maria Dobbelaere huwde op 2 september 1890 met Henricus Antonius Franciscus Hoppenbrouwers geboren 12.2.1852 te Oirschot.²⁵⁴

Op 3 januari 1896 overleed Johanna Maria de Laat toen weduwe van wijlen Petrus Dobbelaere.²⁵⁵

Johannes Fredericus Maria, weduwnaar van Maria Henrica Panhuijsen overleed te Veghel op 13 september 1936.²⁵⁶

Voorts zetten we de andere informatie chronologisch op volgorde zodat een globaal beeld ontstaat over deze geneesheer.

Qua woonadressen te Schijndel worden genoemd F 926, G 1031, en G 1161.²⁵⁷

Uit een krantenbericht valt af te leiden dat hij als gemeentegeneesheer te Schijndel in 1869 in dienst trad op basis van een jaarsalaris van f 800,- voor de in- en uitwendige armenpraktijk, een mededeling die werd gemeld toen hij in 1889 aangaf te stoppen met de armenpraktijk vanwege zijn gevorderde leeftijd en uit 1869 stamt een ander bericht nl. een besluit van de Raad der gemeente Schijndel, verwijzend naar art. 137 van de Gemeentewet. Daarin stond: “ten behoeve der Gemeente twee gedeelten land, te zamen ongeveer groot 22 roeden, gelegen alhier, in de kom der Gemeente, kadastraal bekend in sectie A nummers 1077 en 1078, benodigd voor de bouw van een huis voor den geneesheer met de armenpraktijk belast, uit de hand aan te kopen voor de som van negen honderd gulden zegge f 900. Vastgesteld door den Raad in zijne openbare vergadering van den 17 februari 1869. Voorzien van een stempel van GS van Noord-Brabant dd. 2 april 1869.”²⁵⁸

Af en toe werd de Schijndelse gemeenschap geïnformeerd over zijn medische activiteiten. Zo zien we hem als assistent actief. De heer J.L.During, oud-officier van gezondheid, genees-, heel- en verloskundige te Boxtel, bijgestaan door twee ambtsbroeders te weten de heer J. van de Velde uit Sint-Oedenrode en de heer P.Dobbelaere uit Schijndel, had een beenamputatie uitgevoerd bij een zekere arbeider Cornelis Kruijssen, die reeds lang werd verpleegd in het ziekgasthuis van de gemeente Boxtel. In het krantenbericht stond verder, dat Cornelis al ruim 30 jaar last had van een verouderde ziekelijke woeking van het linkerbeen en die nam dusdanige zorgwekkende vormen aan, zodat zijn leven in gevaar kwam en tenslotte het been tot boven de knie moest worden afgezet. Volgens de redacteur van het krantenartikel was de operatie zelf binnen enkele minuten met weinig bloedverlies en tot heden met het beste gevolg geschied. De lijder behield daarbij zijn tegenwoordigheid van geest en was blij over de goede afloop. Hij was Dr.During zeer erkentelijk voor al zijn goede zorgen, want hij had de arme brave Kruijssen het leven gered. En dan vervolgt de redacteur als volgt: “Wij mogen niet eindigen zonder hier openlijk dank te zeggen niet alleen aan de heren During, Van de Velde en Dobbelaere, maar ook aan de geestelijke zusters van genoemd gasthuis, welke door hun

onvermoeide pogingen in het verplegen van de afzichtelijkste ziekten, zich schier geheel voor de lijdende mensheid opofferen".²⁵⁹

In 1872 stuurde Dobbelaere een schriftelijke verklaring naar de gemeenteraad met het dringende advies om tot stuiting van de voortgang van een besmetting, het absoluut noodzakelijk was de goederen van de inmiddels aan de pokken overleden Antonie Rombouts te onteigenen en te vernietigen. Het betrof bed, hoofdpeluw, twee beddelakens, twee dekens, een hemd, hemdrok, broek, jas, vest, vijf zakdoeken, wollen slaapmuts en enige bossen stro, welke goederen nu toebehoorden aan Maria van de Meerendonk de weduwe.²⁶⁰

Dit advies was afgegeven op basis van art.69 alinea 2 der Wet van 28 augustus 1851 verschenen in Staatsblad nr.125.

In mei 1877 wordt P.Dobbelaere geneesheer te Schijndel genoemd en de vraag is of hij zich toen politiek actief heeft opgesteld in verband met verkiezingen in de provincie Noord-Brabant!?

In het lijstje werd naast hem ook nog genoemd Mr. J.J.Suijs aftredend lid, W.A.Godschalkx, burgemeester van Empel en Mr. Henri van Lanschot, advocaat. Allen mannen die de vergelijking met de kandidaten van 'Noordbrabant' glansrijk kunnen doorstaan was het commentaar in de krant. En wat Dobbelaere betreft was het commentaar ook helder als we 'eenige onafhankelijke kiezers' mogen geloven, want die laten het volgende weten: "Wat den Heer Dobbelaere betreft, deze is een man die door zijn kunde, ervaring en eerlijk karakter de algemeene achting verdient en geniet. Wij zijn overtuigd dat hij, evenals de drie vorigen, het mandaat op zich zal nemen en dat hij met hart en ziel de belangen der Provincie zal voorstaan. Kiezen we dan als vrije mannen o.a. P.Dobbelaere".²⁶¹

Interessant is het volgende krantenartikelje uit 1882.

De tekst luidde: "De WelEdele Heer Dobbelaere, doctor te Schijndel, is voornemens ten huize van den Heer Van der Eerden aldaar, op maandag 1 mei des namiddags ten één ure, publiek aan te besteden, het bouwen van een woonhuis met levering van materialen in de kom der gemeente. Teekeningen en bestek liggen vanaf maandag 24 dezer bij bovengenoemden Van der Eerden ter bezichtiging. Inlichtingen te verkrijgen bij den architect Dobbe van Pelt te 's-Hertogenbosch, bij wien tevens bestekken verkrijgbaar zijn tegen betaling van één gulden per exemplaar."²⁶²

Een besmettingsbericht uit 1883 was weer tekenend voor die tijd. B & W van Schijndel achtten het noodzakelijk, op basis van een medisch advies van dokter Dobbelaere, te onteigenen en te vernietigen de voorwerpen toebehorende aan een zekere Helena Goossens, de vrouw van karreman H. van Uden, die op de Voort woonde en getroffen was door de kwaadaardige pokkenziekte. Het betrof o.a. een onderdoek, bovendoek, corset, zak, jak, rok, borstrok, nachtjak,

schoudermantel, twee hemden, twee slaaplakens, twee kussenslopen, twee mutsen, een deken, een kussen en een bedovertrek. Dit besluit werd meteen door burgemeester Verhagen en wethouder Van der Kant doorgegeven aan GS van Noord-Brabant op basis van de wet van 28 augustus 1851 art.69.²⁶³

Alarmerend was ook een bericht uit 1884 omdat in het moederhuis van de Zusters van Liefde aan de Pastoor van Erpstraat een typhusepidemie was uitgebroken, waaraan plotseling Zuster Borrromea de Jong stierf, zonder de genademiddelen van onze moeder de H.Kerk ontvangen te hebben zoals uit het bericht valt af te leiden. Maar er waren meer zusters die dit lot trof zoals de zusters Christiana Vissers, Thoma van Lieshout en Patricia Verhagen. Zuster Gertrudis van Kessel verkeerde in levensgevaar en er werden ook nieuwe slachtoffers gemeld zij het met mildere klachten. Dokter Dobbelaere riep de hulp in van dokter Bolsius.²⁶⁴

Er is eerder al gesproken over het woonadres van de dokter. Blijkbaar had hij in 1888 behoefte aan enige uitbreiding afgaande op het volgende bericht: “Het roomsch parochiaal kerkbestuur van Schijndel vraagt met de meeste eerbied aan Uw Doorluchtige Hoogwaardigheid [de bisschop van 's-Hertogenbosch] machtiging om een strook grond, groot 40 meters aan den heer Dobbelaere in koop te mogen afstaan voor de som van f 70,-. Aanvankelijk dacht de heer Dobbelaere met 5 à 6 meter te kunnen volstaan, later bleek dat ZEd voor bouwterrein meer nodig had en daar bedoeld strookje grond weinig waarde heeft voor de kerk, besloot het kerkbestuur er 40 meters van af te staan. Ons met een gunstig antwoord vleijende, hebben wij de eer ons met diepsten eerbied te noemen van Uwe Doorluchtige Hoogwaardigheid de Zeer Ootmoedige Dienaren, het RK Kerkbestuur van Schijndel voornoemd. Schijndel 27 december 1888 N.W.Baekers pastoor en F.R.Manders secretaris. “Om de aangehaalde reden en gelet op de geringe innerlijke waarde van het perceeltje grond, magtigen Wij het Kerkbestuur hetzelfde tegen den bedongen prijs in koop af te staan, onder behoorlijke verantwoording der gelden, met aanhaling van onze magtiging. De Bisschop van 's-Bosch A.Godschalk dd. 27 december 1888”.²⁶⁵

De informatiebronnen over Dobbelaere zijn bepaald niet uitputtend. Vaak zijn het maar korte mededelingen die het vermelden waard waren. Zo lezen we in 1889 een bericht over een zekere P.M. in Sint-Michielgestel die op een vrij ongelukkige manier een pistool had gebruikt en achterbleef met een hand vol verwondingen. Hij werd snel opgenomen in het liefdehuis van het dorp en verzorgd door de daar praktiserende dokter Immens die op dat moment werd bijgestaan door dokter Dobbelaere.²⁶⁶

Er gebeurde nog meer in 1889 waarbij dokter Dobbelaere rechtstreeks was betrokken. Hij publiceerde in dat jaar een lijvig artikel onder de titel: “De

instructie voor geneesheren ten platte lande”. In de jaren 1840 e.v. zouden volgens hem de geneesheren ten platte lande aan de zonderlingste instructies onderworpen zijn. Tegen wil en dank moest men die opvolgen en voor een vrij karig loon werden allerlei verplichtingen opgelegd, zelfs de prijs werd bepaald die men voor visites en voor de allernoodzakelijkste hulp niet mocht overschrijden. Hij moest dag en nacht pal staan voor zijn patiënten, hem werd geen rust gegund, van vakantie was nimmer sprake. Een van zijn uitspraken was: “Ik overdrijf niet, ik heb er velen zien ten grave dalen in de kommervolle omstandigheden”. De wet in 1865 bracht enige versoepeling. In die overeenkomst was het aan het gemeentebestuur niet meer veroorloofd het werk der geneesheren zo maar te vermeederen of te verzwaren. Een van de belangrijke besluiten was het gratis assisteren van de vroedvrouw, indien er zich in de armenpraktijk ernstige gevallen voordeden, doch nimmer was bepaald dat de lokale geneesheer haar in gewone gevallen gratis zou moeten vervangen. Integendeel zelfs want in de instructie voor de vroedvrouw was opgenomen dat zij op eigen kosten haar vervanging zou moeten betalen en een andere bepaling hield in dat de vroedvrouw bevoegd was de bijzondere verloskundige praktijk waar te nemen, met dien verstande echter, dat onder gelijke omstandigheden haar zorg het eerst zou moeten worden gewijd aan de armen in de dorpsgemeenschap”. Enige jaren na publicatie zou binnen Schijndel een discussie zijn ontstaan doordat een baker verloskundige hulp had geboden waartoe zij niet bevoegd was. Dobbelaere had daar protest tegen aangetekend. In het hoofdstuk over de vroedvrouwen wordt hier kort aandacht aan besteed!²⁶⁷

In 1892 verscheen een akte met een obligatie inclusief hypotheek door Gijsberdien van den Boogaard de weduwe van Theodorus Timmermans, Adrianus Hellings gehuwd met Maria Timmermans, Lambertus Timmermans, Adrianus Timmermans, beiden meerderjarig en landbouwer, t.b.v. de heer Petrus Dobbelaere geneesheer te Schijndel. Tot waarborg stelde men o.a. een huis en erf, bouwland en weiland ter plaatse den Vossenbergh sectie A 823, 824 en 825.²⁶⁸

Tijdens zijn ambtsperiode verscheen nog een opvallend berichtje vanuit de arrondissementsbank. Het betrof een zekere Johanna Verhagen, de weduwe van Henricus van der Steen, oud 68 jaar en zonder beroep en wonende te Schijndel. De klacht luidde dat zij, geheel zonder noodzaak, in 1891 en 1892 de geneeskunst zou hebben uitgeoefend!²⁶⁹

Bid voor de Ziel van Zaliger
den WelEdelen Zeergel. Heer
PETRUS DOBBELAERE,
Genees-, Heel- en Verloskundige
te SCHIJNDEL.

Geboren te GENT (België) den 11 Maart 1822 en
overleden te SCHIJNDEL den 4 October 1895,
tijdig voorzien van de H. Sacramenten
der stervenden.

De kunst verheft den geneesheer, en door de
mensen wordt hij geprezen. Eccli. XXVIII, 3.
Eert den geneesheer, want hij is noodzakelijk.
Hrd. VI.

Dagelijks was hij in den tempel... volhardend
in het gebed. Marc. XIV, 49. Art. I, 14.

De dood is eene rust en eene bevrijding van
het zweeten en zwoegen op aarde. Ziet ge dan
een uwer aanverwanten van hier gaan, wordt niet
ontroerd, maar maak u zelf gereed.

H. Chrys. de Laz.

(Waarde Echtgenooten en Kinderen!) weest niet
bedroefd, gelijk zij die geene hoop hebben. Zie
ik sterf maar God zal met U zijn. Ik zal u weder-
zien. Helpt mij door uwe gebeden tot God.

I Thess. IV, 12; Gen. XLVIII, 21; Jo. XVI, 22;
Rom XV, 3).

Zoet Hart van Maria wees mijn heil.

(300 dag afl.)

DRUK J. van de Veerdonk & zn., 's Bosch.

Bidprentje van de dokter [met dank aan Ger van den Oetelaar]

Ter afsluiting het droevige bericht over het overlijden van dokter Dobbelaere. In de dagbladen verschenen twee overdenkingen. Op 6 oktober werd geschreven: "De wel te voorziene slag is helaas gevallen. Onze gemeente heeft een harer waardigste en verdienstelijkste burgers verloren. De Weledelzeergeleerde Heer P. Dobbelaere, bijna 30 jaren geneesheer alhier, heeft zacht en kalm de aardse banden geslaakt. Vriendelijk en voorkomend, altijd gereed te helpen, steeds een woord van opbeuring en bemoediging voor zijne patiënten hebbende, medelijden betoonende waar het moest, heeft hij oneindig velen aan zich verplicht. Van ganscher harte condoleren wij én de geachte familie én de talrijke cliëntelen met dit zwaar verlies en brengen we onze eerbiedige hulde aan zijn asche. Rust zacht en kalm, edele menschevriend, van uwe zware taak! Wij zullen uw aandenken in eere houden." 270

Enige dagen later verscheen het overlijdensbericht waarin de redacteur dokter Dobbelaere uitgebreid herdacht en hij schreef over hem het volgende: “Heden werd hier ter laatste rustplaats gebracht de weledelzeergeleerde heer Petrus Dobbelaere van 1869 alhier gevestigd als geneesheer.

In het jaar 1822 werd hij te Gent geboren als de zoon van den heer F. Dobbelaere, ingenieur en later leeraar aan de Mil. Academie te Breda. Na, zooals wij vermeenen, te Rotterdam zijne studiën gemaakt te hebben, was hij eerst eenigen tijd werkzaam te Sprundel en daarna van 1853 – 1869 als geneesheer te Best gevestigd. Hier had hij eene zeer groote praktijk in de omliggende gemeenten St. Oedenrode, Son, Aalst, Woensel, Nunen en ontwikkelde daar een buitengewone werkkraft, was aller vriend, aller raadsman, ook buiten zijn vak. Onder anderen was hij de man, die in Best den omvangrijken arbeid tot een goed einde bracht van den afkoop der zeer bezwarende tienden aldaar. Nog steeds is zijn naam daar in eere en vaak verneemt men er de uitdrukking nog: Dr. Dobbelaere heeft Best rijk gemaakt. Van 1869 – 1895 was hij te Schijndel gevestigd en hier leefde hij meest voor zijn vak en zijn gezin. Als geneesheer en vooral ook als verloskundige had hij een uitstekende naam en niettegenstaande zijne groote praktijk hield hij zich steeds op de hoogte van de nieuwe ontdekkingen en van den voortgang der wetenschap, zoodat hij steeds een man van zijn tijd bleef.

Voor zijne vele patienten was hij een zorgvol en deelnemend geneesheer, velen danken hem het herstel hunner gezondheid en meermalen heeft zich het geval voorgedaan, dat personen, die door professoren opgegeven waren, door hem nog genezen werden. Steeds was hij bereid voor zijne patienten, geen klacht werd door hem geuit, al kwam men hem meermalen in het holle van den nacht wekken; ook voor de armen was hij steeds goed en behulpzaam en vooral bij den minderen man was hij zeer gezien. Tot in zijn laatste ziekte heeft hij zijne praktijk volgehouden en toen zijne krachten hem begaven, was zijn klacht: “ik kan u niet meer helpen, ik ben onmachtig geworden”. Velen betreuren zijn heengaan en bidden hem toe, dat hij spoedig in Gods heerlijkheid het loon moge vinden voor het goede door hem gedaan.²⁷¹

Ten slotte nog als afsluiting één opmerking. Wie de memorie van successie uit 1895 bestudeert zal tot de ontdekking komen hoe vermogend dokter Petrus Dobbelaere was.²⁷²

Alphonsus Aloysius Maria Petrus Koolen [1889-1931]

Inmiddels zijn we aanbeland bij dokter Koolen. Gezien de hoeveelheid informatie over deze dokter zijn we genoodzaakt redactioneel een ander stramien te gaan volgen om alle wetenswaardigheden helder en overzichtelijk neer te zetten. Om dit doel te bereiken werken we met een soort eenvoudige rubrieksindeling [cursief] met onderwerpen als genealogische informatie, opleiding en promotie, jubilea en onderscheidingen, allerlei nevenfuncties etc.

Dokter Koolen [collectie HKK]

Genealogische informatie

Hij is geboren te Zevenbergen op 19 mei 1862 als zoon van Pieter Norbertus Koolen en Maria Gezina Kooijmans en hij overleed te Vught op 10 oktober 1944 als weduwnaar van Antonette Josephine Maria Mathijsen.²⁷³

Zijn huwelijk met Antonette vond plaats op 12 augustus 1891 te Tilburg. Zij was geboren op 25 mei 1862 als dochter van Willem Hendrik Mathijsen en Wilhelmina Petronella van Gils. Ook zij overleed te Vught op 1 mei 1941.²⁷⁴

Uiteraard verscheen een kort krantenartikel n.a.v. zijn koperen huwelijksfeest dat op 10 februari 1904 werd gevierd te Schijndel. De redacteur omschreef het

als volgt: “Gisteren herdachten de heer en mevrouw Dr. Koolen-Mathijssen den dag waarop hij vóór 12 ½ jaar door de banden des huwelijks in den echt herenigd werd”. 's-Morgens werd er ter ere van het huwelijkspaar een plechtige H.Mis opgedragen in de Servatiuskerk en na de middag werd aan een grote familie- en vriendschaar een diner aangeboden in de prachtig gedecoreerde zaal van hotel de Zwaan van M.Goijaerts. Vanzelfsprekend volgden zeer veel hartelijke gelukwensen en werd de hoop uitgesproken dat het hen ook gegeven zou mogen zijn om het zilver en het goud te halen in goede gezondheid.

Opleiding en promotie

Hij behaalde zijn diploma als arts dat hem te Utrecht werd uitgereikt op 8 december 1888.²⁷⁵ In 1901 werd tijdens een feest herdacht dat zijn promotie als arts 12 ½- jaar geleden een feit was geworden. De Schijndelse gemeenschap organiseerde een schitterende hulde voor de inmiddels stevig ingeburgerde en sympathieke dorpsdokter, muzikaal omlijst door harmonie Sint Caecilia. In 1928 werd ook het 40-jarig gebileum gevierd van die promotie. Eenmaal gepromoveerd aanvaardde hij goed een half jaar later [1889] dus al de functie van geneesheer in Schijndel. In Vught zou men later herdenken dat hij 50 jaar geneesheer was.²⁷⁶

Jubilea en onderscheidingen

Een man met zo'n prachtige staat van dienst als geneesheer werd natuurlijk tijdens zijn leven op gezette tijden in het zonnetje gezet. Dat overkwam dokter Koolen menigmaal. Hieronder een resumé van de belangrijkste festiviteiten rond zijn ambtsjubilea. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vierde men op 1 juli 1914 in Schijndel dat het precies 25 jaren geleden was dat dokter Koolen in functie trad. Vanzelfsprekend wapperde overal in het dorp de driekleur. Voor de woning van de dokter prijkte een prachtige erepoort. Buurtcommissies hadden zich tot het uiterste beijverd om te zorgen dat het hele dorp er feestelijk uitzag. De redacteur meldde dat met kwistige hand groen en bloemen met veel kleurige lampions waren aangebracht en dat er over een lengte van honderden meters aan weerszijden van de straat guirlandes en vlaggetjes waren opgehangen. Een bijzondere vermelding genoot hotel Amicitia waar het feestdiner zou worden aangeboden. In de geest van die tijd ontbrak natuurlijk een plechtige H.Mis in de Servatiuskerk niet. Prachtige bloemboeketten en mooie toespraakjes van liefvallige bruidjes bleven niet uit om over de talrijke geschenken nog maar niet te spreken. De jubilaris genoot in en buiten Schijndel hoge achting en stond bekend als sympathiek en vriendelijk en bovendien uiterst deskundig op zijn vakgebied. 's-Middags om 3 uur vond een

schitterende hulding plaats waarbij dokter Koolen niet alleen werd bejubeld als jubilaris, maar tevens als een fervent tuberculosebestrijder en oprichter van het Groene Kruis. Een van de geschenken vanuit de gemeente was een zeer fraai eikenhouten schrijfbureau. Het diner werd muzikaal opgeluisterd door een strijkkwartet van het stedelijk muziekkorps uit 's-Hertogenbosch. In de avonduren werden serenades gebracht door zangvereniging 'de Dageraad' en harmonie Sint Caecilia en om de feestvreugde nog groter te maken trok door de straten een feërieke lichtstoet met allerhande fakkeldragers, waarna diverse toespraken volgden. En de redacteur besloot zijn artikel met: "Als we nog de wensch uitspreken dat het Dr.Koolen gegeven zij nog tal van jaren tot heil der lijdende menschheid werkzaam te zijn, geven we zeker het gevoel en weer der meeste inwoners onzer gemeente".²⁷⁷

In 1925 volgde nog een bijzondere gebeurtenis. Op de 31^e augustus had Hare Majesteit hem benoemd tot ridder in de Orde van Oranje Nassau vanwege zijn enorme verdiensten op het gebied van de tuberculosebestrijding. Op dat moment vertoefde hij in het buitenland, maar eenmaal terug in Schijndel werd hij officieel gehuldigd.²⁷⁸

Daarna volgden twee jubileumjaren die op een spectaculaire manier zijn gevierd. In 1928 zijn 40-jarig jubileum waarin het feit werd herdacht dat hij 40 jaren geleden zijn artsdiploma had behaald en het jaar daarna 1929 een jubeljaar vanwege zijn 40-jarig dienstjubileum als gemeentelijke geneesheer te Schijndel over de periode 1889-1929.

In diverse dagbladen werd ruim aandacht besteed aan deze beide jubilea. Het zou te ver voeren om alle artikelen aan te halen of uitgebreid te bespreken omdat ze qua inhoud niet veel van elkaar verschillen. Geheel voorbijgaan aan de inhoudelijke versie zou ongepast zijn, vandaar dat is gekozen om dieper in te gaan op het verslag uit 1929 wat wel op een bijzonder luisterrijke wijze is gevierd.²⁷⁹

Het bekende patronaatsgebouw uit 1907 was 's-middags tot in alle uithoeken gevuld met belangstellenden. Natuurlijk trok de aandacht een aantal feestelijk uitgedoste bruidjes met een prachtig bloemboeket in de hand. Frits Bolsius de directeur van zangvereniging 'de Dageraad' hief met zijn koor een 'Hij leve lang' aan, gecomponeerd door een zekere Van Paesschen. Namens toneelvereniging 'de Jonge Spelers' sprak Henri Doreleijers de jubilaris toe. De bekende docent van de kweekschool de heer Van Veldhoven voerde het woord namens het Wit-Gele Kruis, waarvan de jubilaris voorzitter was. Hij roemde de jubilaris om zijn organisatorisch talent en sterke bestuurskracht. Ook sprak hij met grote lof en waardering over de vrouw van dokter Koolen, die haar man 40 jaar lang met liefde en ijver voor zijn werk heeft gesteund en een trouwe behulpzame levensgezellin is geweest in die periode. Ook een zekere heer Schenk sprak,

mede namens de vereniging 'Voor God en Vaderland' de jubilerende geneesheer toe en kenschetste dokter Koolen als een bijzonder sympathiek en gewaardeerde gemeentegeneesheer. Burgemeester Janssens hield een feestrede en sprak over een unicum in den lande. Hij voegde daaraan toe: "In al die jaren hebt gij als geneesheer met veel liefde maar ook met veel leed medegeleefd, want hoeveel honderden, ja duizenden patiënten zijn in dat tijdsverloop niet onder uwe geneeskundige behandeling geweest, waarvan er velen zich weder in eene goede gezondheid mochten verheugen, maar er waren er ook onder waarvoor geen wetenschappelijke hulp of redding mogelijk was. Doch deze patiënten wist gij, door uw bemoedigend en opbeurend woord mede te helpen opvoeren naar een hooger en beter leven".

Om er een bijzonder geslaagd feest van te maken was een feestcomité geïnstalleerd bestaande uit J.Zijlmans voorzitter, J.F.Baggen [notaris] ondervoorzitter, H.Gooden secretaris, F. de Bruin 2e secretaris, J. van Bussel penningmeester, Fr. van Roessel, Chr. van Liempd, P. van de Ven en A. de Louwere, leden. Het door hen ontworpen feestprogramma werd onder alle Schijndelaren verspreid. Ter hoogte van de Voort was een prachtige ereboog geplaatst, die volgens de redacteur van de krant architectonisch een huzarenstukje is. Voor de woning van de jubilaris had men pyramiden geplaatst, kunstig betimmerd en met magnifieke beschilderingen. Ook ter hoogte van de Kerkstraat was een fraaie ereboog te bewonderen en overall wapperde de driekleur! De jubilaris die enige jaren geleden was bevorderd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau kreeg ter gelegenheid van zijn 40-jarig dienstverband een nog hogere onderscheiding nl. die van Officier in de Orde van Oranje Nassau. In de morgenuren werd het feestprogramma traditioneel ingeluid met een plechtige H.Mis in de bomvolle Servatiuskerk. Celebrant was pastoor Donders met assistentie van de kapelaans Steenbakkers en Driessen. Het parochieel koor stond onder leiding van het hoofd der school de heer Van Bussel, die de vierstemmige mis Trinitas van componist Cuypers uitvoerde met een indrukwekkende tenorsolo vertolkt door Johannes Coymans.

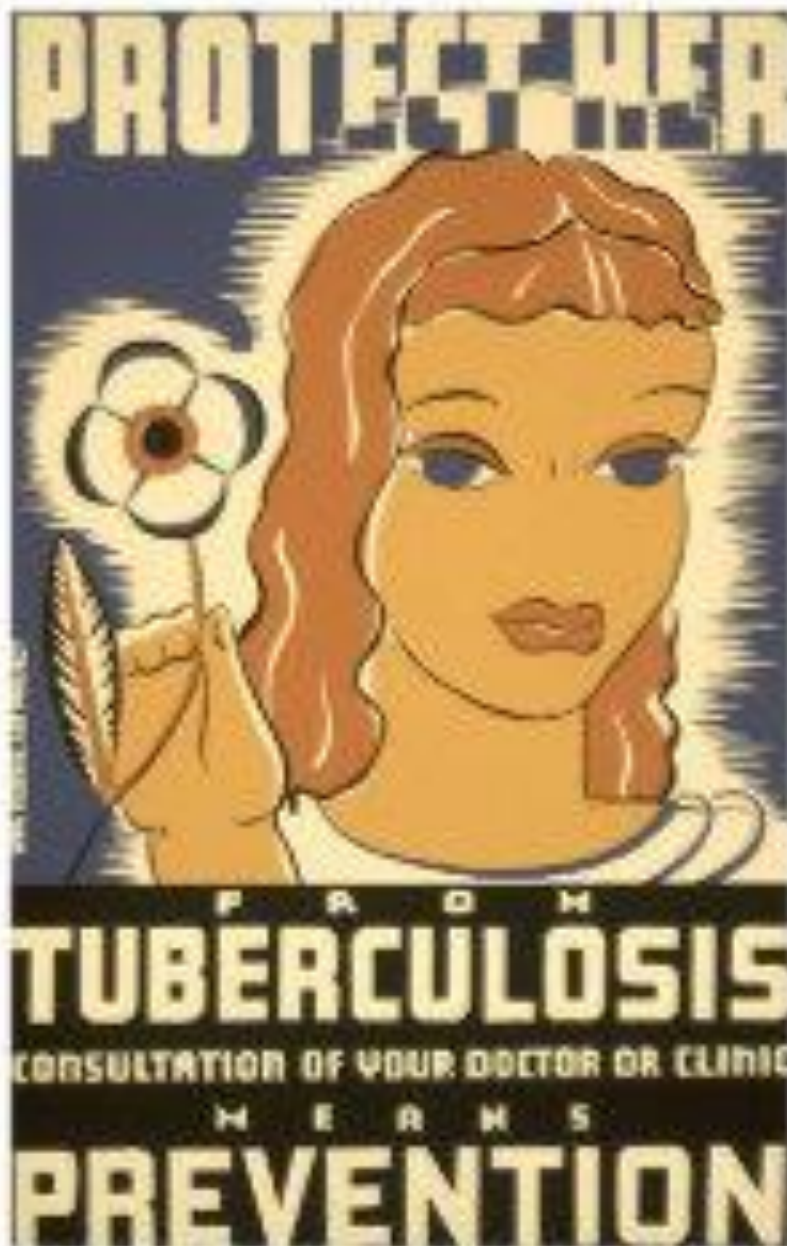
Na de viering volgde een feestelijke receptie in het patronaatsgebouw, zoals hierboven reeds uit de doeken was gedaan. Zowel harmonie Sint Caecilia als zangvereniging 'de Dageraad' gaven natuurlijk acte de presence. Spectaculair moet de tocht door het dorp zijn geweest van deelnemende groepen die in allerlei kleurrijke praalwagens een bepaalde route aflegden via de geplaatste erebogen. Het was puur een uitgesproken dorpsfeest waaraan maar liefst 19 Schijndelse verenigingen deelnamen. Eenmaal opgesteld aan de Boterweg trok men verder via de Voort, Grote Straat, Boxtelseweg, Heikant [bij de handwijzer] wederom de Grote Straat, het Verlengde Kloosterpad, de Sint Servatiusstraat, de Boterweg, de Voort, wederom de Grote Straat om uiteindelijk de stoet te

ontbinden bij het huis van de jubilaris. Prachtige tradities waren dat in de jaren '20 van de 20^e eeuw!

Een van de vele verenigingen [fotocollectie HKK]

Het laat ook zien hoe in die tijd het sociale leven onder alle dorpingen werd beleefd en het verenigingsleven een van de levensaders was binnen de Schijndelse samenleving. Achtereenvolgens passeerden rijvereniging 'Ros Beyarde', duivenvereniging 'de Luchtbode', kruisboogvereniging 'Strijden zij ons doel', de hoepelmakerspatroonsbond, voetbalclub H.V.C., een tussengroep van harmonie Sint Caecilia, de klompenmakersauto, kaartclub 'Prins Hendrik', vissersclub 'Ons Vermaak', de RK Boerenbond, kruisboogvereniging 'Rozenjacht', handboogvereniging 'Landmans Unie', kruisboogvereniging 'de Heidebloem', spaarvereniging 'Onderling Vermaak', de vaandeldragers van Sint Rafaël, bijenteeltvereniging Sint Ambrosius, voetbalclub E.Q., harmonie Sint Lambertus uit Gemonde, kaartclub 'Ons Genoegen', de bouwvakpatroonsvereniging, biljartclub 'Steeds Gezellig', kruisboogvereniging 'Amicitia' en achter deze indrukwekkende stoet de auto van de jubilaris! In de avonden tussen 20.00 en 22.30 uur een grandioos avondconcert door de Schijndelse harmonie en van 23.00-24.00 uur spetterend vuurwerk in acht vuurfronten aangeboden door de jubilaris zelf. ²⁸⁰

Poster rond de strijd tegen tuberculose [wikipedia]

Het tuberculosemuseum

In een krantenartikel uit 1928 meldde de redacteur dat dokter Koolen een 'ere naam' had verworven als fervent voorstander van de bestrijding van tuberculose beter bekend als TBC. Hij was lid van het hoofdbestuur van de Centrale Vereniging tot Bestrijding der Tuberculose in Den Haag, secretaris-penningmeester van de Noord-Brabantse Vereniging tot bestrijding van de TBC, stichter van het verpleegfonds der tuberculosebestrijding. Die functies, waaruit

zijn vurig temperament bleek en zijn bezieling voor deze zaak, liepen als een rode draad door zijn huisartsenpraktijk.²⁸¹

Als propagandamiddel had hij de nodige documentatie verzameld in een lichtbeeldenserie die hij in diverse lezingen in de provincie vertoonde om aan de Brabantse bevolking het belang van deze strijd te presenteren. Hij sprak daarbij over een 'vreselijke ziekte' die nog jaarlijks 10 à 12 duizend slachtoffers eiste van de in totaal 50 à 60 duizend tuberculoselijders. Hij schetste daarbij hoe de TBC was ontstaan en hoe die voortwoekerde. Ook al is de TBC niet erfelijk toch wordt die gemakkelijk overgebracht. Zij is te bestrijden volgens dokter Koolen door het nemen van de nodige voorzorgsmaatregelen, rust, reinheid, zindelijkheid op lijf en kleren, op woon- en slaapvertrekken en extra aandacht voor hygiëne en goed drinkwater. Om de waarde van de bestrijding nog eens specifiek te benadrukken organiseerde hij de totstandkoming van wat werd genoemd het 'tuberculosemuseum' in het bekende patronaatsgebouw. De organisatie was in handen van het "Groene Kruis". Het bleek te bestaan uit een zéér uitgebreide expositie van tal van voorwerpen. De directrice van het 'museum' was Mejuffrouw Van Es, die werd geassisteerd door de enquêtrice van het Groene Kruis Mejuffrouw Greeve, bijgestaan door een tiental jonge dames. Een bijzonder initiatief dat door 1100 bezoekers werd bezocht en een topprestatie bleek. Het was een knap staaltje van aanschouwelijk onderwijs. De redacteur vatte het als volgt samen: "De hoogste klassen der openbare en bijzondere scholen kwamen onder leiding van hun onderwijzers en onderwijzeressen en de laatsten vonden ruime stof om in de school nog weken lang de kinderen te blijven herinneren aan zindelijkheid, voorzichtigheid en te waarschuwen tegen roekeloosheid. Wat moet het op den drankzuchtige een verpletterende indruk gemaakt hebben bij het zien van den borrel, het maatje, de wijn of jeneverflesch aanschouwelijk aan te treffen, de kleine en groote brooden, zakjes en zakken met gort en erwten voldoende voor meerdere maaltijden! Wat keek menig moedertje naar de eenvoudige, goedkope en toch zoo waardevolle voedingsmiddelen die dagelijks de hoofdschotel moeten uitmaken in elk burgergezin. Wat een scherpe tegenstelling blonk uit de dompige, vuile van licht verstoken woon- en slaapkamer vergeleken bij de kraakzindelijke frissche en luchtige vertrekken. Hoe duidelijk was aangegeven hoe vliegen en andere insecten de dragers en overbrengers kunnen zijn van de gevaarlijke bacil die het begin der tering is. Hoe waarschuwend werd opgetreden tegen kwakzalversmiddelen en hoe onderrichtend en opvoedend werkten de talloze lijsten en tabellen. De kranigen voorzitter dokter Koolen had niets onbeproefd gelaten om deze grootsche onderneming te doen slagen. Wij durven iedere gemeente, iedere vereniging in geheel Nederland ten sterkste

aanraden al het mogelijke te doen om eenmaal het tuberculosemuseum in hun midden te zien".²⁸²

Een andere poster rond dit thema [wikipedia]

Woonadressen

Nadat hij ongeveer een half jaar geneesheer was geweest in Heerden bij Zwolle kwam hij op 24 juli 1889 naar Schijndel en ging het huis bewonen onder nr. G 1031, hetzelfde huis waar ook zijn voorganger Dobbelaere had gewoond Hoofdstraat 35, op de hoek van de Mr. Michelsstraat en de Hoofdstraat.

Nu is het in Schijndel vrij ingewikkeld om huisadressen exact aan te geven en te localiseren. Regelmatig zijn binnen de gemeentelijke administratie op de afdeling bevolking mutaties aangebracht, vernummeringen toegepast in de huizenlijsten, waardoor het geheel erg onoverzichtelijk is geworden. Serieuze onderzoekers als die van de historische werkgroep noemen het terecht 'een crime'. Op 1 januari 1890 woonde dokter Koolen op G 1066 en G 1042 samen zijn echtgenote en zijn zus Adriana Agnes Maria.²⁸³

Op 23 oktober 1931, nadat hem per 1 juli eervol ontslag was verleend, vertrok hij naar zijn laatste woonplaats Vught waar hij zich samen met zijn echtgenote en het pleegkind Elisabeth Scharinger, geboren te Hainburg in Oostenrijk dd. 17 april 1906, vestigde op het adres Bosscheweg 33 [F 65].²⁸⁴

Nevenfuncties

Dokter Koolen bleek een talentvolle, hard werkende geneesheer te zijn, wetenschappelijk zeer breed onderlegd, die binnen de Schijndelse samenleving alle respect en sympathie genoot. Opvallend en tevens indrukwekkend is het grote aantal nevenfuncties dat hij bekleedde waarbij we o.a. in willekeurige volgorde noemen:

- lid van het hoofdbestuur van de centrale vereniging tot bestrijding der tuberculose te 's-Gravenhage
- secretaris/penningmeester der Noord-Brabantse vereniging tot bestrijding der tuberculose
- stichter van het verpleegfonds der tuberculosebestrijding
- bestuurslid van het diocesaan Wit-Gele Kruis
- bestuurslid van de voogdijraad
- bestuurslid der vereniging tot uitzending van kinderen
- lid der gezondheidscommissie te Boxtel
- voorzitter van de afdeling Wit-Gele Kruis te Schijndel
- secretaris van de provinciale vereniging van het Groene Kruis
- voorzitter van de Burgerwacht
- geneesheer van het zieken- en ondersteuningsfonds der NDSM voor het gedeelte Liempde-Eerde [Duits Lijntje]
- secretaris van de vereniging der onderlinge ontsmettingsdienst voor Boxtel, Schijndel en Sint-Oedenrode
- bestuurslid van het Groene Kruis afdeling Schijndel
- voorzitter van de feestcommissie i.v.m. het zilveren priesterfeest van pastoor Donders
- kandidaat voor de Provinciale Staten
- beschermheer van de Landmans Unie

Medische behandelingen in de regio

In de omgeving van Schijndel gebeurden nogal eens ongelukken van ernstige aard en werden de lokale geneesheren regelmatig opgeroepen.

Op 14 juni 1902 viel in Eerde een landbouwer van het dak op het moment dat hij een strodekker wilde assisteren. Die val van dat hoge dak werd hem noodlottig, want hij liep een heftige schouderblessure op. Dokter Koolen bood geneeskundige hulp en het slachtoffer werd geadviseerd enige weken rust te nemen.²⁸⁵

Zo raakte op 21 september 1903 de spoorwegbeambte M. van den Besselaar, een zeer oppassend ambtenaar en onlangs gehuwd, met zijn linkerarm tussen de buffers van een paar spoorwegwagens bekneld. Genoemd lichaamsdeel werd totaal verbrijzeld. Dokter Koolen verleende als eerste de geneeskundige behandeling en besloot het slachtoffer over te brengen naar het gasthuis in Boxtel. Aldaar aangekomen werd door hem, met assistentie van enkele Boxtelse doktoren, de arm helaas geamputeerd. En de redacteur besloot dat krantenartikel met de opmerking: "Dit is het vijfde ernstig ongeval in vijf weken, waarvan vier met dodelijke afloop".²⁸⁶

Vechtpartijen zijn van alle tijden. Op 17 december 1904 werden onder het gehucht Wijbosch de messen getrokken en terwijl de politie alles in het werk stelde om nog 'enig licht in die duistere zaak te brengen' verleende dokter Koolen eerste hulp aan de slachtoffers.²⁸⁷

Waar kinderen spelen is de veiligheid niet altijd gegarandeerd. Zo overkwam het een dochttertje van A.V.Schevers dat gezellig aan het spelen was, maar plotseling een buiteling maakte en met haar arm door de ruit van een glazen deur schoot en hevig begon te bloeden. Een wond van maar liefst 15 cm lengte en 5 cm breed. Ze verloor daarbij erg veel bloed, maar gelukkig was dokter Koolen snel ter plaatse om deskundige medische hulp te bieden.²⁸⁸

Dat er met de regelmaat van de klok ongelukken gebeurden met de stoomtram is algemeen bekend. Onder Den Dungen richting Schijndel was op 26 november 1916 een ernstig ongeluk te betreuren. Het was 's avonds om half 11 toen de tram aankwam bij een van de stations op de route en daar stapten enige militairen uit. Een van hen probeerde in een dolle bui weer op de tramwagen te springen terwijl de stoomtram op volle snelheid reed. Hij verstpapte zich, kwam met zijn rechterbeen onder de tram terecht dat totaal verbrijzeld werd. Ze droegen hem bij station Goossens binnen en tot zijn geluk zat ook dokter Koolen in de tram, die meteen de eerste medische hulp bood. Vrij kort daarna werd de soldaat overgedragen aan zijn militaire arts in het hospitaal te 's-Hertogenbosch. Volgens het politie-onderzoek zou het trampersoneel vrijuit gaan!²⁸⁹

Maar ook het autoverkeer eiste ooit slachtoffers. Zo gebeurde het op 8 december 1920 dat in Sint-Michielsgestel 's middags rond half 4 een auto in volle vaart kwam aanrijden uit de richting Schijndel. Ter plaatse van het Hezelaar moest de chauffeur voor een andere wagen uitwijken en kwam uiteindelijk terecht in het mulle zand van een leemkuil en botste tien meter verder tegen een boom. De auto, met kenteken N 1160 bleek er een te zijn van de fa. Daal van der Heijden uit Eindhoven en raakte behoorlijk beschadigd. De vier inzittenden kwamen er met lichte blessures af, maar het grapje kostte de chauffeur een gebroken knie. De doktoren Koolen en Van Oppenraaij verleenden geneeskundige hulp. De chauffeur werd overgebracht naar het Groot Ziekengasthuis in 's-Hertogenbosch met een vrachtwagen van de fa. Mol-Pauwels uit Nieuwkuijk.²⁹⁰

Ook fietsers liepen vroeger al gevaar. Zo reden twee heren en twee dames op 30 juni op het fietspad van Boxtel naar Schijndel en werd een van de dames, die zo'n kleine 60 meter voor de anderen reed, plotseling door drie onverlaten van de fiets getrokken en even daarna had ze een messteek te pakken in haar rechterarm. Een vorm van mishandeling die men niet zou verwachten. Een juist passerende padvinder werd verzocht supersnel dokter Koolen te gaan

waarschuwen. Die was met zijn auto gelukkig snel ter plaatse om de zware verwonding netjes te verbinden. Daarna bracht hij hoogst persoonlijk de vrouw terug naar haar huis in Boxtel. Gelukkig had ze het signalement van de dader vrij nauwkeurig in zich opgenomen, hetgeen de zoektocht van de politie vergemakkelijkte.²⁹¹

Dan een tragisch ongeval in Schijndel zelf. Op een vrijdagavond gingen een paar kinderen die bessen hadden geplukt naar huis. Vlak voor hen uit richting Schijndel reed de boerenkar van het klooster van de zusters. De kinderen liepen er wat spelend achteraan. Opeens kwam uit de richting Schijndel met een behoorlijke vaart de auto aangereden van de heer W.Vugts, bestuurd door zijn chauffeur. Hij claxoneerde op tijd, wat een goed hoorbaar signaal was. Zowel de voerman als de autobestuurder weken goed uit, maar het ongeluk wilde dat plotseling van achter de boerenkar uit Jaantje Hoogzaad te voorschijn kwam. Ze werd door het voorwiel gegrepen en de auto reed haar over de borst. De chauffeur schrok, stapte uit, nam het inmiddels bewusteloze kind in zijn arm en bracht het binnen bij de familie Pijnenburg. Door een priester werd het meisje voorzien van het H.Oliesel en intussen was ook dokter Koolen ter plaatse, maar hij kon niet voorkomen dat het kind ter plaatse zou overlijden. Het gezin Hoogzaad van 11 kinderen bleef in diepe rouw achter nu hun zusje van 10 jaar door zo'n noodlottig ongeval uit hun gezin was weggerukt.²⁹²

De monumentale Lambertuskerk te Vught [collectie BHIC]

Vertrek naar Vught

Op 17 oktober 1931 stond het in de krant te lezen: “Nog slechts enkele dagen en de Weled. Zeergel. heer Dr. A.A.M.P. Koolen zal onze gemeente verlaten om zijne levensdagen als rustend arts in Vught te gaan slijten. Zichtbare betrekkingen zullen alsdan worden verbroken, onzichtbare en ongeziene banden zullen blijven bestaan. Zijne fysieke gesteldheid noopte hem reeds enkele maanden terug zich uit de patiëntenzorg terug te trekken. De beëindiging van een 41-jarige dokterspraktijk sluit een rijk verleden. Een verleden vol opofferende liefde en toewijding, vol tragiek en succes, vol zeldzame energie en werklust, kortom een verleden vol machtige variatie. Vruchtbaar en zegenrijk is dit leven besteed. Den weg van plicht en arbeid heeft hij wel bewandeld. De sympathie en hoogachting, die hij door de hoge opvatting van zijn doktersambt heeft gekweekt, zal blijven voortleven in de harten zijner talrijke patiënten. Wat heeft hij niet voor hen gedaan? Van den vroegen morgen tot den laten avond, ja zelfs tot in het holst van de nacht, stelde hij zijn werkkraft en kunde beschikbaar tot heil en zegening van den patiënt, die misschien stond op het scheidingspunt van tijd en eeuwigheid. De ernst van de ziekte stond bij voorkeur op zijn gelaat te lezen. En wanneer geen menselijke hulp meer mocht baten, dan ook stond hij verbaasd voor het beeld van den dood. Hij, de stoere, forsche man, dan het kind in het labyrint van Gods problemen. In dat donker gelaat lag een gevoelige en meevoelende ziel verborgen. Ook hij wist wel, dat de medische wetenschap was begrensd. En wanneer het ongeluk viel, die iemand in de lente van het leven naar de poorten van het graf werd gedragen, dan was hij het, die de nijpende smart van het oogenblik begreep, dan was het in zijn oog, alwaar een stille traan ontsproot, een traan, die gold als een afspiegeling van zijn gouden hart. Ook als sociaal mensch heeft dokter Koolen zijn sporen verdiend.

Belangstelling toonde hij voor alle verenigingen zowel charitatieve als sociale. Met woord en daad en vooral financieel wist hij deze op een behoorlijk niveau te houden. Vooral als sociaal voelend mensch geniet hij in de medische wereld een goede reputatie!”²⁹³

Op 6 december 1938 werd in Vught maar vooral ook in Schijndel de dag herdacht dat hij in de leeftijd van 76 jaar mocht terugzien op een halve eeuw huisartspraktijk!²⁹⁴

Johannes Nicolaas Josephus Smulders [1904-1912]

Dokter Smulders [collectie HKK]

Genealogische informatie

Na de roemruchte gemeentelijke geneesheer Koolen trad zijn opvolger aan die ook uiterst vakbekwaam bleek te zijn.

Johannes Nicolaas Josephus Smulders werd op 10 januari 1872 in Sint-Michielsgestel geboren als zoon van dokter Ferdinand Wijnand Smulders en Gesina Aleida Hofhuis. Op 26 april 1906 ging hij in ondertrouw en de definitieve huwelijksvoltrekking volgde op 15 mei 1906 op welke feestelijke dag hij trouwde met de elf jaar jongere Adriana Antonetta van Deene. Nadat zij van hun huwelijksreis waren teruggekeerd werd het jonge bruidspaar nog verrast met een sfeervolle serenade door de harmonie 'Sint Caecilia' en werden zij hartelijk toegesproken door de bekende docent van de Schijndelse kweekschool de Heer Michels, bestuurslid bij de harmonie.²⁹⁵

Jan Smulders overleed in zijn Helvoirtse werkkamer op 16 november 1939. Zijn vrouw Jeanne van Deene werd geboren te Leiden op 2 mei 1883 en overleed op 4 december 1971. Het werd een zegenrijk huwelijk met maar liefst negen kinderen! Tijdens zijn Schijndelse periode [1902-1912] werd hun zoon Ferdinand Wijnand geboren [27 september 1907], hun dochter Henriette [4 november 1909].

De lange weg naar een dokterspraktijk

Vanwege zijn aankomende drukke praktijk liet hij in februari 1902 al een advertentie plaatsen voor een nette dienstbode voor een klein gezin ingaande in mei van dat jaar.²⁹⁶

Als jonge arts concentreerde hij zich heel sterk op de preventieve geneeskunde. Hij pleitte o.a. voor meer voorlichting en beter opgeleide verpleegkundige krachten om de volksgezondheid te verbeteren. Mede door zijn inzet kwam in Schijndel al vroeg een plaatselijke afdeling tot stand van het Groene Kruis. Bovendien heeft hij enorm veel pionierswerk verricht met name wat de bestrijding van de zuigelingensterfte betreft.

Foto van een kantoor van het Groene Kruis zoals te zien is in het Openluchtmuseum te Arnhem [wikipedia]

Arts worden was overigens niet zijn eerste optie en het leek onwaarschijnlijk dat hij in de voetsporen van zijn vader zou treden. Aanvankelijk uitte hij de wens om priester te worden en meldde zich op het Klein Seminarie te Sint-Michielsgestel en aansluitend het Groot Seminarie in Haaren. Na twee jaren verliet hij Haaren en behaalde aan de HBS te 's-Hertogenbosch zijn eindexamen, waarna hij zich in 1894 liet inschrijven als student geneeskunde aan de universiteit van Amsterdam. Vrij spoedig werd hij daar lid van de katholieke studentenvereniging Sanctus Thomas Aquinas, leerde discussiëren, schreef gedichten en vergrootte zijn interesse in filosofie en theologie. Na 10 jaar legde hij met succes zijn artsexamen af, keerde terug naar Brabant en vestigde zich als gemeentelijk arts te Schijndel. Naast zijn dagelijkse praktijk trok hij met enige regelmaat door de provincie en hield er legio spreekbeurten en verkondigde zijn theorie, dat door een goede hygiëne en voeding en het tijdig inroepen van doktershulp voorkomen kon worden dat zuigelingen onnodig aan ingewandziekten zouden sterven. Speciaal wees hij zijn gehoor op het grote belang van borstvoeding. Door zijn hartelijk en joviaal karakter en door zijn begrijpelijk taalgebruik kon hij goed met zijn patiënten omgaan en zijn boodschap overbrengen. De huisartsenpraktijk te Schijndel was eigenlijk maar een tussenstation in heel zijn medische carrière. In het gemeentearchief van Schijndel is overigens heel weinig terug te vinden over zijn dokterspraktijk van alledag. Slechts één krantenartikel uit 1911 illustreert zijn dagelijkse praktijk.

Het bekende klein seminarie van het Bossche bisdom te Sint-Michielsgestel [fotocollectie BHIC]

Op een zondagavond in november van dat jaar ontstond een hevige vechtpartij waarbij een zekere Van de B. het aan de stok kreeg met Van O. en de laatste werd maar liefst een zevental messteken toegebracht. Te oordelen naar de grote plassen bloed en de sterke bloedsporen op de plaats van de snijpartij, moet deze op de meest gruwelijke, ja zelfs dierlijke wijze, hebben plaats gehad. Het slachtoffer werd ijlings naar dokter Smulders gebracht die hem de eerste geneeskundige behandeling toediende. En de redacteur van het krantenartikel besloot zijn relaas met de volgende zinsnede: “Het is te hopen dat, wanneer de feiten waarheid bevatten, deze bakkensnijder voor geruimen tijd aan de samenleving onttrokken worde. Dergelijke personages toch hooren daar niet thuis. Intusschen is de politie bezig met het instellen van een grondig onderzoek.”²⁹⁷

We zijn in onze maatschappij nu 110 jaren verder en het gebruik van messen en het aanbrengen van steekwonden is nog steeds aan de orde van de dag! Eind 1912 sloot dokter Smulders zijn Schijndelse periode af wat werd bevestigd door de ontslagprocedure die door de gemeente werd afgerond. In de krant van 16 december 1912 stond: “De gemeenteraad verleende op verzoek met algemene stemmen op de meest eervolle wijze ontslag aan Dr. Smulders als gemeente-verloskundige [accoucheur] onder dankbetuiging voor de diensten aan de gemeente bewezen”.²⁹⁸

Huize Assisië in Biezenmortel [fotocollectie BHIC]

Een bijzondere dokter met een bijzondere missie

Na Schijndel zou hij zijn belangrijk werk voortzetten in Udenhout waar hij de functie aanvaardde van inwonend geneesheer van Huize Assisië.

De congregatie van de Broeders Penitenten van de H. Franciscus waren daar gestart met de verpleging van ‘mannelijke zwakzinnigen’.

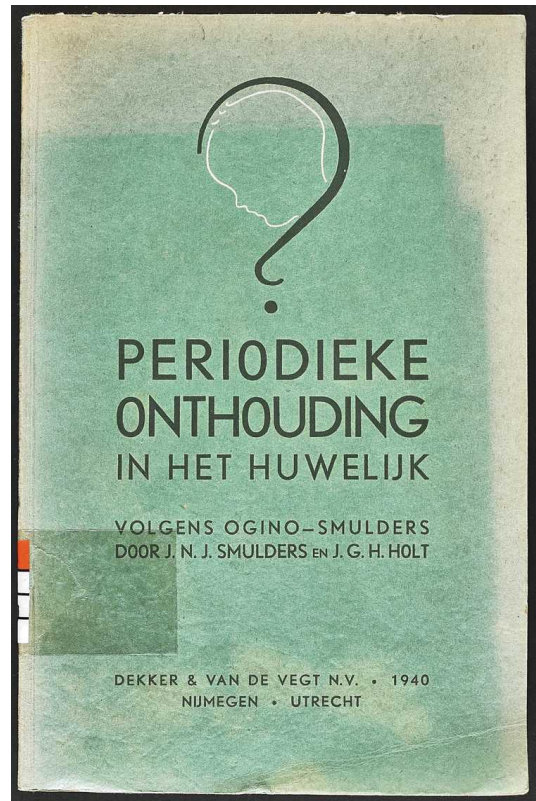
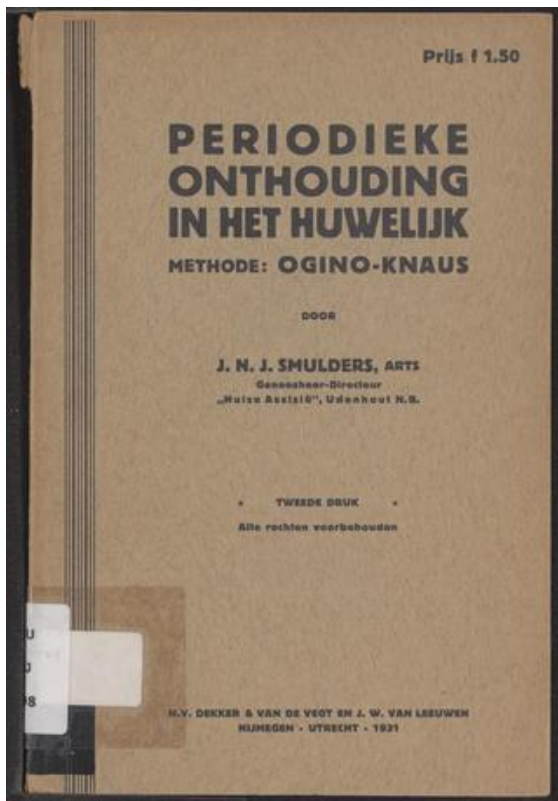
Wat dokter Smulders daar tot stand wist te brengen verdient alle lof en we vonden het als auteurs ongepast om hierover niets te melden.

Men heeft daar 25 jaar lang kunnen genieten van zijn ongebreidelde toewijding om dit instituut verder uit te breiden door een ziekenhuisje eraan te verbinden, een verplegersopleiding en de oprichting van een school voor buitengewoon lager onderwijs. Daarnaast zorgde hij voor het zetten van gips, het aanmeten van brillen en het trekken van tanden en kiezen, zodat men de belangrijkste medische zorg 'in huis had'.

Maar de rooms-katholieke dokter Smulders droeg zijn geloof met overtuiging uit en voelde zich als intellectueel verplicht om aan de emancipatie van katholieken een bijdrage te leveren. Het arts-zijn beschouwde hij als een uitgesproken roeping. De filosofie en theologie bleven zijn interesse behouden, evenals het Esperanto, getuige zijn geweldige ijver binnen de katholieke esperantistenbeweging. Gezien zijn schrijftalent was het niet verwonderlijk dat hij als redacteur werd gevraagd voor diverse tijdschriften en hij publiceerde daarin o.a. belangrijke artikelen over het Esperanto als 'wereldtaal'.

Maar hij verwierf in binnen- en buitenland een enorme bekendheid door de introductie in 1930 van zijn visie op de periodieke onthouding, die hij beschouwde als een 'leefregel waarbij seksuele onthouding gedurende de vruchtbare periode van de menstruele cyclus van de vrouw wordt afgewisseld met geslachtsverkeer tijdens de onvruchtbare dagen'. Hij maakte een diepere studie van de wetenschappelijke informatie binnen dit thema zoals dat was gepubliceerd door de Japanse vrouwenarts K.Ogino en de Oostenrijkse gynaecoloog H.Knaus. In 1930 publiceerde hij zelf 'de methode Ogino-Knaus. Hij schreef in het RK Artsenblad en in De Tijd een lijvig artikel over deze methodiek en eind december 1930 volgde de uitgave van een brochure over de P.O. [Periodieke Onthouding] tijdens het huwelijk. De reacties daarop waren enorm.

Spoedig daarop verschenen een Duitse en Franse vertaling en een zekere gynaecoloog J.Holt zorgde in 1937 voor een Engelse vertaling. Eind 1934 waren er al 26.000 exemplaren verkocht van dit standaardwerk.

De uitgaven van het levenswerk van dokter Smulders uit 1931 en 1940

Geïnspireerd door dit grandioze succes in de medische wereld van die dagen bouwde hij tussen 1930 en 1939 aan een grote onbezoldigde praktijk van zo'n 1500 cliënten uit binnen- en buitenland die hem schriftelijk consulteerden en die hij dan per brief van een persoonlijk advies voorzag. Deze grote cliëntenkring verschafte hem de mogelijkheid om verder empirisch onderzoek te doen naar de menstruatiecyclus van de vrouw en zijn methode verder te verfijnen. Zo verrichte hij o.a. onderzoek naar de invloed van fysieke en psychische factoren op de processen van ovulatie en menstruatie en tevens naar het voorkomen van ovulatieverschijnselen zoals slijmafscheiding, bloedingen etc.

Voor veel katholieke echtparen kwam met de door Smulders uitgewerkte ideeën een aanvaardbare methode van geboortebeperving binnen bereik. Onder medici die tijdens hun opleiding niets over seksualiteit en seksuologie onderwezen kregen, betekende dit een geleidelijke verandering in de tot dan bestaande negatieve benadering van anticonceptionele hulpverlening. Mede dankzij het wetenschappelijke werk van deze Brabantse arts raakte het 'bewust geboorten regelen' dat in het katholieke milieu voorheen geheel en al afgewezen werd, binnen het katholieke huwelijk meer en meer geaccepteerd. Een niet onaanzienlijke verdienste in een tijdperk dat slechts twee generaties geleden is.²⁹⁹

Als geneesheer-directeur van Huize Assisië vierde hij te Udenhout zijn koperen en zilveren ambtsjubileum resp. in 1925 en 1938.

In 1938 nam hij afscheid van het instituut en vestigde zich in Helvoirt. Op 16 november 1939 trof men hem op 67-jarige leeftijd dood aan in zijn stoel in zijn werkkamer tussen al zijn boeken, juist op het moment dat hij werkte aan de voltooiing van een paleontologische studie over de prae-Adamieten. Zijn opvolger werd Dr. Veraart.³⁰⁰

W.H.A. van Oppenraaij [1913-1948]

De jonge Van Oppenraaij [collectie HKK]

Genealogische informatie

Wilbrordus Henricus Antonius van Oppenraaij werd geboren op 7 april 1886 te Merksem in België en overleed op 28 januari 1964 te Heemstede. Hij was een zoon van Bernardus Johannes Adolph van Oppenraaij geboren op 2 oktober 1849 te Bommel en Hendrina Gerardina van den Heuvel geboren 4 februari 1846 te Best, die op 5 februari 1876 trouwden te Oirschot.

Wilbrordus zelf trouwde op 5 september 1916 met Adriana Dominica Maria Josephina Prinzen, geboren te Gemert op 23 augustus 1890 en overleden op 24 augustus 1964 te Heemstede. Uit zijn huwelijk is een dochter bekend nl.

Henriette Maria Johanna [Hetty] van Oppenraaij, geboren te Schijndel op 10 juli 1919 en overleden op 28 augustus 1999 te Haarlem.

Van Oppenraaij kwam vanuit Amsterdam naar Schijndel op 24 december 1912 en vestigde zich op het adres G 115 [eerder G 1144], zijn echtgenote volgde op 18 april 1917 en Henriette op 12 juni 1919. Op dit adres woonde eerder G. van der Kant [1900] en Dr. J. Smulders [1906-1912].³⁰¹

De familie was zeer vermogend. Behalve arts was Van Oppenraaij ook een goede zakenman. Hij bezat een grote muntencollectie afkomstig uit de 'voormalige Nederlanden'. Deze collectie, bestaande uit 721 gouden munten, is

uiteindelijk door dochter Hetty, die overigens als zeer zuinig bekend stond, geschonken aan het Noord-Brabants Museum in 's-Hertogenbosch. Bovendien was deze dokter sinds 1914 een huisvriend van de familie Bolsius.³⁰²

In het jaar 1913 schafte hij kennelijk een luxe auto aan en kreeg als nummer N 1579.³⁰³

Na zijn huisartsenpraktijk te Schijndel vestigde hij zich in 1949 als controlerend arts te Heemstede op het adres Heemstederdreef 272.³⁰⁴

De dokterswoning van Van Oppenraaij in de Kluisstraat [collectie HKK]

Gebeurtenissen uit zijn Schijndelse periode in detail

Tijdens de Eerste Wereldoorlog [1914-1918] verbleef hier een regiment van de Rijdende Artillerie beter bekend als de Gele Ridders.

Dat regiment telde ook enige 'Officieren van Gezondheid' waaronder reserve officier 2^e klas, overigens zonder militaire opleiding te hebben genoten, dokter W. van Oppenraaij. Deze titel stond gelijk aan 1^e luitenant. In die periode werd zijn praktijk waargenomen door dokter A.M.L. van de Meerendonk.³⁰⁵

Een hele serie krantenberichten, die we in chronologische volgorde de revue laten passeren, lichten de sluier op over het verloop van de huisartsenpraktijk van dokter Van Oppenraaij en kenschetsen de sfeer in de samenleving van die dagen. Natuurlijk zijn deze berichten maar een schijntje van de hele praktijk.

In de krant van 22 november 1912 lazen we het bericht dat dokter W.H.A. van Oppenraaij met ingang van 1 januari 1913 de praktijk zou overnemen van dokter Smulders.³⁰⁶

Enige maanden later viel hem bovendien de eer te beurt om met een record aantal stemmen gekozen te worden in het hoofdbestuur van de plaatselijke harmonie.³⁰⁷

Zijn eerste medisch optreden dat de krant haalde was een ernstige vechtpartij in Wijbosch waarbij een zekere Pennings een serie messteken had toegebracht. Daags daarna meldde zich ook een zekere Van der Rijt bij de dokter voor een behandeling. De redacteur besluit zijn artikeltje als volgt: "Daar de politie deze zaak in handen heeft zullen de vechtersbazen zich weder in Den Bosch voor hun onmenselijke daad hebben te verantwoorden".³⁰⁸

In juli 1914 voltrok zich een zware mishandeling in de Paterstraat onder Den Dungen. Een opperman uit Sint-Michielsgestel bracht volgens ooggetuigen aan een landbouwer uit Berlicum een ongenadige slag toe met een soort dolkmes waarbij hij de linker slaap trof. Een hevige bloeding was het gevolg en de kleding van het slachtoffer raakte doordrenkt van het bloed. Van Oppenraaij was spoedig ter plaatse alsook de toenmalige veldwachter Van Run. De verdachte werd aan een kort verhoor onderworpen en legde een volledige bekentenis af. Het dolkmes dat was gehanteerd bleek overigens spoorloos. Er zou drankmisbruik in het spel geweest zijn.³⁰⁹

Op 18 april 1918 werd dokter Van Oppenraaij, naast Dr. Koolen en notaris Van Dieten gekozen als bestuurslid van het Groene Kruis.³¹⁰

Naast zijn artspraktijk betekende hij nog veel meer voor de Schijndelse dorpsgemeenschap. Zo werd hij nogal eens gekozen in een of andere feestcommissie, zoals bv. als een van de organisatoren van de versieringen, optocht en volksspelen tijdens de viering van de inhuldiging in oktober 1919 van de nieuwe burgemeester de Heer Janssens.³¹¹

In september 1920 volgde een bericht over een zwaar auto-ongeluk waarbij te Sint-Michielsgestel ter hoogte van Hezelaar een auto in volle vaart kwam aanrijden. Dit voorval is reeds besproken bij dokter Koolen maar Van Oppenraaij had destijds geassisteerd.

Een opvallend bericht volgde in november 1921. In dat jaar werd sterk geijverd voor de stichting van een katholieke universiteit. Binnen het bisdom 's-Hertogenbosch werden toen allerlei parochiële comité's opgericht en Schijndel werkte optimaal mee. Zitting in dat comité namen de toenmalige pastoor Donders als voorzitter, G. van Velthoven docent aan de Schijndelse kweekschool werd secretaris, penningmeester werd Gerard van Dijk en als leden traden toe de dames Emma van Dieten en Anna van Liempd alsook de heren Janssens de burgemeester, Henri Bolsius, Dr. van Oppenraaij, Willem de

Visser en Antoon Verkuijen. Tijdens de kerkelijke diensten van zondag 27 november zou een 'gewijde redenaar' het belang van een katholieke universiteit voor het voetlicht brengen, waarna onmiddellijk een collecte zou volgen. De redacteur besloot zijn introductie-artikel met de volgende woorden: "Opdat de katholieke hogeschool eene stichting zij van het geheele katholieke volk, zal volgens den wensch van Z.D.H. den Bisschop geen enkel katholiek gezin worden overgeslagen. Moge onze gemeente doen blijken van haar bekenden milden geest, waar het de katholieke zaak betreft en een prachtig figuur maken bij dit schitterend werk van Roomsche offervaardigheid". Zo'n formulering kenschetst de sfeer binnen de katholieke samenleving van de jaren '20 van de vorige eeuw!³¹²

Een ongeluk ligt soms in een klein hoekje. Zo was een metselaar uit Aken een schoorsteen aan het slopen van de voormalige jamfabriek 'Asdonck'. De steiger brak en de metselaar liep zware kneuzingen op, waarbij Van Oppenraaij de eerste hulp verleende.³¹³

De tram ter hoogte van de oude secretarie [collectie HKK]

Anno 2020 hebben we te maken met roekeloze rijders, maar in 1926 was het al niet veel anders. Een letterzetter uit Schijndel, een zekere W.B., was ten laste gelegd dat hij op 26 juli 1926 als bestuurder van een motorrijwiel was aangehouden, waarbij zijn meisje Adriana van Veghel als duopassagier was meegereden. Hij zou uiterst roekeloos en onvoorzichtig en met grote snelheid gereden hebben tegen middernacht. Het ontbrak hem aan deugdelijke verlichting en op dat moment wandelde een zekere M. Schevers rechts van de

weg. Die werd plotseling aangereden door de letterzetter waarop zwaar lichamelijk letsel het gevolg was. De bestuurder van de motor was 's middags op de kermis geweest, had behoorlijk in het glaasje gekeken en dat kwam hem duur te staan. Zijn Adriana had een schedelbreuk opgelopen bij dat ongeluk, werd tijdelijk opgenomen in het gasthuis van de Zusters van Liefde en kon gedurende een aantal weken haar werk als modinette niet uitoefenen.³¹⁴ Vanzelfsprekend was deze dokter ook rechtstreeks betrokken bij alle EHBO-activiteiten binnen Schijndel. Op de 13^e oktober 1928 rondde hij in het Servatiusgebouw de laatste les af ter voorbereiding van het examen dat de 23^e zou worden afgenomen voor alle kandidaten. Voor het einddiploma van deze eerste cursus EHBO slaagden maar liefst 21 kandidaten!³¹⁵ Er zouden nog veel nieuwe EHBO-ers volgen die door Van Oppenraaij als gediplomeerden hun EHBO-vaardigheden konden inzetten voor de samenleving! In de kranten werd met enige regelmaat melding gemaakt van diploma-uitreikingen.

Het inmiddels verdwenen Servatiusgebouw uit 1882 [foto HKK Schijndel]

Het zal je maar overkomen dat je stuurinrichting van de auto hapert. Dat maakte iemand mee die vanuit Wijbosch richting Eerde reed. De bestuurder, een zoon van de eigenaar van de koekfabriek 'de Lindeboom' te Oisterwijk, raakte uiteindelijk in een sloot terecht, bleef ongedeerd, maar zijn medepassagier, een jong ventje, liep de nodige snijwonden op doordat de voorruit sprong en enkele glasscherven in het rond vlogen. Gelukkig was dokter Van Oppenraaij snel ter plaatse.³¹⁶

Op een zaterdagmiddag trokken drie Schijndelse jongens de stoute schoenen aan en gingen naar de Laverdonk richting de rivier de Aa om er een heerlijke duik te nemen. Tot schrik van de andere twee dook een zekere Van Delft het water in maar verdween al gauw in het diepere gedeelte. Zijn vrienden probeerden hem met een stok te redden, maar al hun inspanningen bleken tevergeefs. Ze alarmeerden snel een zekere Van der Wiel die vlakbij woonde. Het was een geoefende zwemmer maar vanwege de diepte en de ruwe bodem bleek de drenkeling moeilijk te traceren. De politie werd ingeschakeld en via een dregmethode wist men de jongeling boven water te krijgen. Kunstmatige ademhaling werd toegepast, maar het bleek te laat te zijn. Dr. Van Oppenraaij was vrij snel ter plaatse en constateerde dat de jongen al was overleden.³¹⁷ In hetzelfde jaar was onze huisarts o.a. ook present bij enkele spectaculaire gebeurtenissen te weten een nationaal concours hippique bij rijvereniging 'het Ros Beyaert' op het terrein van de Zusters van Liefde en een goede maand later maakte hij deel uit van het erecomité ter gelegenheid van een groots opgezette land- en tuinbouwtentoonstelling. Maar ook zijn vrouw was actief in de samenleving en werd gekozen tot presidente van de R.K. Missienaakring.³¹⁸

Enige jaren later besloot het echtpaar Van Oppenraaij tot het verbouwen en het opbouwen van een verdieping op hun bestaand herenhuis naar een ontwerp van architect Chr. J. van Liempd en de verbouwing werd gegund aan de laagste inschrijver Adr. de Wit voor een bedrag van fl. 9798. In hetzelfde jaar werd onze huisarts herkozen in het bestuur van het Wit-Gele Kruis.³¹⁹ In augustus 1933 verscheen in de krant een artikel getiteld 'Weer een liefdesdrama', verband houdend met een moord. Het speelde zich af in de bekende Schijndelse buurt 'd'n Berg' onder het gehucht Wijbosch. Een zekere van H. afkomstig uit Oosterhout meldde zich bij de woning van 'vrouw Gros' beter bekend als Mina de Slok. In haar huis verbleef in die tijd een Tilburgse zwerver genaamd Sellen die bij Mina in de kost bleek te zijn. Van H. slaagde erin om Sellen naar buiten te lokken. Zoals verwacht volgde buiten al meteen een woordenwisseling. Sellen droeg een groot mes bij zich wat van H. al direct gezien had. Die trok zijn revolver en geheel onverwacht schoot hij de zwerver in het hart. Die strompelde nog enige passen richting de voordeur maar zakte al snel in elkaar en overleed ter plaatse. De dader vluchtte op zijn fiets richting 's-Hertogenbosch. Onmiddellijk alarmeerde de buurt de politie en ook dokter Van Oppenraaij was supersnel ter plaatse en constateerde dat Sellen het conflict niet overleefd had. De voortvluchtige dader, diep overtuigd van zijn misdaad, fietste langs het Schijndelse gemeentehuis in de Hoofdstraat om zich bij de politiepost te melden, want de wroeging over zijn fatale misstap raakte hem dusdanig diep dat hij geen uitweg meer zag. Tot zijn grote spijt

bleek de politiepost op dat moment onbezet en zette hij koers naar Den Dungen. Ook daar bleek geen enkele agent ter plaatse te zijn. Ineens zag hij een Bosschenaar met zijn auto aan komen rijden, sprak hem aan over die gruwelijke misdaad die hij had gepleegd en zijn geweten knaagde aan hem zodanig dat hij zichzelf van het leven wilde beroven. Haasje rep je snelde de Bosschenaar terug naar de stad, klopte aan bij de gemeentepolitie, vertelde wat er gebeurd was en meteen namen enige agenten de fiets en traptten richting Den Dungen met in hun hoofd het opgegeven signalement van Sellen. En jawel hoor, op de grens van Schijndel en Den Dungen pakten ze iemand in de kraag die alle uiterlijke kenmerken had zoals de Bosschenaar aan de politie had gemeld. Sellen werd gearresteerd en naar het hoofdbureau van 's-Hertogenbosch gebracht. Daags daarna verscheen iemand van de Schijndelse politiepost, nam Sellen mee naar de plaats van het delict en confronteerde hem met het overleden slachtoffer. Inmiddels was het parket in de stad al benaderd door de burgemeester van Schijndel die nog dezelfde dag een justitieel onderzoek zou opstarten. Op d'n Berg was overigens de oorzaak van dit gruwelijke drama al langer bekend. De echtgenote van de dader bleek er immers een ongeoorloofde relatie op na te houden met zwerver Sellen. Zij bleek bij herhaling haar eigen huis te verlaten om maar bij die zwerfende Tilburger te kunnen neerstrijken. Daarom was van H. op zoek gegaan. De politie ging uiteraard ook naar het huis van Mina de Slok, maar de vrouw van Van H. bleek er niet te zijn en zo verkeerde de politie in het ongewisse over de actuele verblijfplaats van de partner van Van H. ³²⁰

Het jaar 1933 was zeker niet het gelukkigste in zijn leven. In september slipte de assistent van deze huisarts met zijn motor bij de Kanaaldijk en kwam in de Zuid-Willemsvaart terecht, maar werd gelukkig uit die benarde situatie bevrijd. Goed twee maanden later was het de dokter zelf die betrokken was bij een verkeersongeluk ter hoogte van het Hervormd Kerkje. Op het moment dat Van Oppenraaij terugreed naar huis na een patiëntenbezoek kwam een jongen aangefietst uit het weggetje langs dat kerkje en zowel het manneke zelf als de dokter raakten elkaar en vielen beiden ter aarde. Gelukkig viel de schade mee. De jongen hield er geen letsel aan over en de dokter had de nodige ernstige verwondingen aan zijn voorhoofd. ³²¹

Ook was deze huisarts sterk betrokken bij de Schijndelse reddingsbrigade en zwemvereniging waarvan hij in 1934 tot voorzitter was benoemd. Hij verzorgde voor dat gezelschap regelmatig medische cursussen. Zijn medebestuurleden waren destijds secretaris Henri Swinkels en penningmeester Frans van Osch en de beide commissarissen K. Sax en J. van Raamsdonk. ³²²

Wederom een auto-ongeluk. Op 2^e Paasdag 1935 voltrok zich een ernstig verkeersongeluk waarbij de klompenmaker Frans van Breugel uit Schijndel het

leven verloor. Het gebeurde rond half 11 toen Van Breugel in de buurt van zijn huis aan de Rooisendijk te voet overstak en werd gegrepen door een luxe auto die uit de richting van 's-Hertogenbosch kwam aanrijden. Hij werd over de weg geslingerd en bleef daar onbeweeglijk liggen. Hulp van derden bleek tevergeefs en kon niet meer baten. Hij overleed ter plekke aan zijn zware verwondingen. De inzittenden van de auto was een zestal renners die vanaf de wielervedbaan te Hilversum onderweg waren richting Helmond. Die hebben onmiddellijk contact opgenomen met Van Oppenraaij, met de geestelijkheid en ook de politie werd gealarmeerd. Van Breugel liet een vrouw en maar liefst 13 kinderen na. De ontsteltenis in het dorp was groot. De overledene werd overgebracht naar het Rooise Sint Odagesticht.³²³

Het oude Odagesticht te Sint-Oedenrode gesticht in 1888 en opgeheven in 1975 [Kloosterarchieef van de Zusters van Liefde]

In die periode kon natuurlijk ook een stevige vechtpartij tijdens de jaarlijkse kermis niet uitblijven, waarbij een zekere H. van G. uit Wijbosch met een mes in zijn rug werd gestoken en onmiddellijk werd overgebracht naar de dienstdoende huisarts. Tegen een zekere A.K. uit Schijndel werd proces-verbaal opgemaakt.³²⁴

Dat een ongeluk in een klein hoekje zit is algemeen bekend. Bij het dorsen had het 12-jarig zoontje van landbouwer Van den Oetelaar op de Molendijk gruwelijke pech doordat hij tijdens het dorsen een strohalm in zijn oog kreeg. Dokter Van Oppenraaij achtte overbrenging naar het Groot Ziekengasthuis in 's-Hertogenbosch noodzakelijk. Hij had zijn zorgen of de jongeling zijn oog wel zou kunnen behouden.³²⁵

Een bijzondere gebeurtenis in kalenderjaar 1936 was het eeuwfeest van de congregatie van de Zusters van Liefde van Schijndel. Dat werd in de maand september groots gevierd en in het feestcomité mochten de heren doktoren Verstraaten en Van Oppenraaij niet ontbreken, de laatste als voorzitter.³²⁶ In de novembermaand van dat jaar vond een noodlottig ongeval plaats door dat iemand met z'n auto de Zuid-Willemsvaart in reed en verdronk. De luxe auto bleek vrij diep onder water terecht te zijn gekomen. Twee schippers van Rijkswaterstaat hadden gemeld dat ter hoogte van het traject tussen het kasteel van Heeswijk en de Heeswijksebrug een voorwerp onder water lag waar de scheepvaart last van had. Een motorvrachtboot was daarop vastgelopen en een grondig onderzoek was zeer gewenst. Na diverse pogingen om het voorwerp te lichten werd duidelijk dat het hier een auto betrof. Door een lier te plaatsen op het dek van de motorvrachtboot lukte het de politie geassisteerd door waterstaatspersoneel en enkele omstanders de auto naar de kant gesleept te krijgen. Het was een vierpersoons Chevrolet. Nadat men het dak van de auto had weten open te hakken kon de chauffeur gered worden, maar die bleek al enige tijd overleden te zijn. Van Oppenraaij deed de lijkschouwing en constateerde inderdaad de verdrinkingsdood van de chauffeur, een zekere Jac. J.A. Knaapen oud 30 jaar uit Tilburg. Hij bleek ongehuwd te zijn en was werkzaam als handelsreiziger voor boekhandel Nestor uit Helmond. Die informatie kon men lezen in de documentatie die in de auto werd aangetroffen.³²⁷

Het monument dat ons herinnert aan de Koevingsemolen uit 1299 [collectie Henk Beijers]

In hetzelfde jaar was men in Schijndel via lokaal nieuws getuige van het tragische einde van een zwerver. In de heide langs de Coeveringsedijk werd namelijk het lichaam van een man gevonden. Het bleek het stoffelijk overschot te zijn van een bekende zwerver, die in de wandeling 'Louis' werd genoemd beter bekend als 'Lieuwe Sytsema' een 55-jarige Fries. Hij werd regelmatig in Schijndel gesignaleerd, sliep in schuren, veehokken en volkslogementen en scheen een verwoede spiritusdrinker te zijn. Tijdens zijn zwerftochten werd hij meestal vergezeld door zijn broer Jitse samen met een of twee honden. Van Oppenraaij constateerde na een grondige inspectie van het dode lichaam dat er in ieder geval geen sprake was van geweldpleging. Het lijk werd door de gemeentepolitie overgebracht naar het Sint Lidwinaziekenhuis.³²⁸

In mei van dat jaar werd de bevolking opgeschrikt door een ander tragisch ongeval. Het gebeurde in de buurt van de voormalige steenfabriek aan de Molenheide. Het kostte een manneke van 7 jaar zijn leven. Rond 4 uur reed de oudste zoon van de heer Looman uit Schijndel met een wagen beladen met zakken meel richting de Steenoven. Op de zakken zaten gebroederlijk naast elkaar Bernardus en Henk. Bij het indraaien van een zandweg viel, vanwege het hevig schokken van de wagen, Bernardus van de wagen waarna hij het achterwiel over zijn hoofd kreeg en bewusteloos bleef liggen. Zijn oudere broer schreeuwde bij de eerste de beste boerderij om hulp waar C. van Erp woonde. Telefonisch werd de huisarts gealarmeerd en ook iemand van de geestelijkheid. Kapelaan Corstens kon hem nog net het H.Oliesel toedienen en de toegesnelde huisarts zag dat het ventje al was overleden. Het lijkje werd overgebracht naar het Sint Lidwinaziekenhuis.³²⁹

Iets minder noodlottig was een ander ongeval. Op de 8^e juni rond 8 uur kwam mejuffrouw B.Hellings met haar fiets uit de Kerkstraat en wilde de Hoofdstraat indraaien. Op dat moment naderde een BBA-bus vanuit Sint-Oedenrode komende bij het gevaarlijke kruispunt ter plaatse. De chauffeur trachtte een aanrijding te voorkomen maar dat mislukte. De jonge vrouw kwam ter hoogte van het portier met de bus in aanraking en werd een achttal meters meegesleurd. Ze viel ter aarde, klaagde over hevige pijn aan haar benen. Inderdaad waren op haar linkerbeen enige ernstige kwetsuren te zien en aan het andere been de nodige ontvellingen. Ze werd door dokter Van Oppenraaij vakkundig verbonden, maar uit voorzorg werd ze toch overgebracht naar het Sint Carolus Borromeusziekenhuis in 's-Hertogenbosch.³³⁰

Het oude Carolus Borromeus ziekenhuis [wikipedia]

Al even schrijnend bleek ook het volgende ongeval in de slagerij van de gebroeders Geerkens. De winkelbediende Th. Hanegraaf liep om onverklaarbare redenen met zijn rechteroog in een ijzeren vleeshaak die in de oogkas binnendrong. Door Van Oppenraaij werd de eerste medische hulp gegeven en daarna zou het slachtoffer thuis verder worden behandeld. Daar dienden zich de nodige complicaties aan en werd het noodzakelijk dat het slachtoffer naar het ziekenhuis in 's-Hertogenbosch werd vervoerd. Er werd meteen operatief ingegrepen. Helaas zou hij vrij kort daarna aan zijn verwondingen bezwijken en was in Schijndel weer een dode te betreuren door een ernstig ongeval.³³¹

Bedrijfsongevallen kwamen natuurlijk meer voor. Dat moest de zoon van de heer Van Bokhoven ervaren die, als vertegenwoordiger van de Velomaatschappij, werkzaam was aan een wasmachine en daarbij met de ringvinger van zijn rechterhand in de kamwielen raakte. Hevig bloedend werd hij teruggetrokken. Door enige EHBO-leden werd hij snel naar het huis van de dokter gereden en die adviseerde het slachtoffer meteen door te gaan naar dokter Van Erp in

's-Hertogenbosch. De verwondingen aan zijn vinger bleken van dien aard dat besloten werd de vinger te amputeren.³³²

Voor Schijndel werd 1938 qua ongelukken een rampjaar, want in oktober was het weer raak. Aan de kanaaldijk bij Schijndel vond een stevige autobotsing

plaats. Smid C.Hendriks uit Veghel reed met een huurauto van garage Van Berkel te Veghel op de kanaaldijk richting 's-Hertogenbosch net toen een vrachtauto met stenen beladen naderde vanuit de tegengestelde richting. De smid draaide net iets te vroeg de rijweg weer op en schampte op dat moment het achterstel van de vrachtwagen. De luxe auto van Hendriks sloeg om, raakte vermoedelijk in een slip op het natte wegdek, de chauffeur werd er uit geslingerd en kwam op de betonrand van de rijweg terecht. Hij was op slag dood. Pastoor Lathouwers uit Dinther en Van Oppenraaij waren vrij snel ter plaatse maar kwamen te laat. Het ongeluk vond plaats ter hoogte van de Laverdonk onder Schijndel. De verongelukte smid liet een vrouw en zes kinderen achter. ³³³

Impressie van de Zuid-Willemsvaart [collectie HKK]

Het daarop volgende jaar 1939 werd slecht ingezet met een hevige vechtpartij in het gehucht Wijbosch. Een groep jonge mannen die op hun manier de overgang van oudjaar naar nieuwjaar vierden onder het genot van veel sterke drank, verhitte discussies voerden en uiteindelijk raakten ze slaags met elkaar en werden messen getrokken. Een zekere Van der O. kreeg een ernstige snijwond over zijn gezicht vanaf zijn hoofd tot aan zijn kin en ook een zekere Van der M. moest het ontgelden met een snijwond lopende van zijn oor tot in de hals. Geestelijke hulp werd ingeroepen want men schatte in dat beide slachtoffers er zeer slecht aan toe waren. Pastoor Franken was snel ter plaatse evenals de doktoren Van Oppenraaij en Verstraaten. Al snel bleek dat ze toch

niet in levensgevaar verkeerden. De rijksveldwachter en de gemeentepolitie startten meteen een grondig onderzoek naar de toedracht.³³⁴

Medio 1939 werd de bevolking opgeschrikt door een noodlottig verkeersongeval aan de Boschweg. De dienstplichtige militaire motorrijder Schapendonk en de 75-jarige Schijndelaar J. van der Velden raakten met elkaar in botsing. Schapendonk behoorde tot het regiment wielrijders in 's-Hertogenbosch en was afkomstig uit Vught. Het gebeurde ter hoogte van waar de Jan van Amstelstraat uitmondt in de Boschweg met op zich een redelijk goed uitzicht op de weg. Van der Velden maakte op dat moment een inschattingsfout en probeerde snel, toen hij een groep motorrijders van het regiment zag aankomen, tussen de tweede en derde motorrijder de straat over te steken maar dat liep fataal af. Schapendonk probeerde nog naar links uit te wijken om een aanrijding te voorkomen maar begon hevig te slingeren en werd met motor en al tegen de grond gesmakt en overleed vrij kort daarop. Pastoor Pessers had hem nog net het H.Oliesel kunnen toedienen. Van der Velden raakte slechts licht gewond.³³⁵

Enige maanden later wederom een noodlottig ongeval. Landbouwer Laurensen was onderweg met paard en wagen, zijn hoogkar, vanuit de Borne richting de zuivelfabriek. Nadat hij daar klaar was wilde hij terug naar huis gaan maar er gebeurde iets totaal onverwachts. Op de hoek van de Toon Bolsiusstraat en de Voortstraat sloeg zijn paard door onbekende oorzaak op hol. Hij kon zijn paard, dat met grote snelheid door de Voortstraat galoppeerde, niet tot stilstand brengen. Met grote snelheid passeerde paard en wagen rakelings het 12-jarig dochtertje van A.Kooymans dat met een kinderwagen en twee baby's door de Voortstraat wandelde. Het paard naderde de kruising met de Hoofdstraat ter hoogte van smid Van Thiel. Dat werd Laurensen noodlottig. Hij kukelde van de hoogkar, smakte tegen de grond en brak daarbij enige halswervels en tot overmaat van ramp werd hij overreden door een van de wagenwielen. Hij was op slag dood. Van Thiel junior alarmeerde onmiddellijk medische en geestelijke hulp. Binnen de kortste keren werd het slachtoffer omringd door dokter Van Oppenraaij, pastoor Gabriël van Dijk en kapelaan Corsten. Laurensen ontving nog het H.Oliesel en per brancard werd het stoffelijk overschot overgebracht naar het Lidwinaziekenhuis, een vrouw en twee grotere kinderen achterlatend. Diep verdriet alom en de buurt was helemaal van slag!³³⁶

Worden anno 2021 opvallend veel vechtpartijen gescoord waarbij allerhande typen messen een rol spelen, in 1940 was het al niet veel anders. Landbouwer Hermes was twee maanden na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog druk bezig op zijn land met bonen om daar de boel keurig te schoffelen totdat hij plotseling bezoek kreeg van vader en zoon Van H. Na een fikse woordenwisseling, waarover werd niet vermeld, moest Hermes dat bekopen

met een fiks bloedende en gapende halswond, die tot op de halswervel doordrong met een lengte van ongeveer 15 cm. De lokale doktoren verleenden medische hulp en kapelaan Corsten diende uit voorzorg het H.Oliesel toe. De zaak werd door de politie in onderzoek genomen en goed een maand later werd de dader veroordeeld tot twee jaar cel met aftrek van voorarrest.³³⁷

In de winter van 1941 gebeurde op de grens van Sint-Michielsgestel en Schijndel ter hoogte van de Mijldoorn een vreselijk ongeluk, waarbij de 86-jarige weduwe Blummel om het leven kwam. Ze zat in d'n herd rustig bij de kachel en schrok op een gegeven moment enorm doordat plotseling haar kleren vlam vatte. Ze strompelde zo goed en zo kwaad als ze kon naar de waterput op de misse. In de koude buitenlucht werden de vlammen juist aangewakkerd en voor dat ze de waterput had bereikt zakte ze in elkaar en verbrandde levend. Het kleine ventje van de burens zag het ongeluk voor zijn ogen gebeuren en waarschuwde acuut zijn ouders. Die renden naar buiten en vonden bij de waterput het verkoolde lijk van hun buurvrouw. De weduwe was een alleenstaande vrouw die dagelijks hulp kreeg van haar nichtje, die vrij kort voor dit drama bij haar op bezoek was geweest.³³⁸

Voor de ongelukken uit de oorlogsperiode en de jaren daarna tot 1948, het jaar waarin Van Oppenraaij afscheid zou nemen, zullen de gescande Schijndelse kranten nog veel sluiers oplichten!

Door dit soort besneeuwde weggetjes in het buitengebied moest dokter Van Oppenraaij soms manoeuvreren [collectie Henk Beijers]

Festiviteiten en onderscheidingen

Deze dokter was door de gemeenteraad benoemd per 1 juli 1931 tot geneesheer belast met de geneeskundige armenpraktijk, waaronder ook was begrepen het verrichten van doodschouw en vaccinaties, met een jaarwedde van 930 gl.

Kort daarop liet hij aan B&W het volgende weten: “In antwoord op uw schrijven dato 30 juni heb ik de eer, u Mijne Heren te antwoorden dat ik met bijzonder genoeg kennis heb genomen van den inhoud van uw schrijven. Beleefd verzoek ik u dan ook niet alleen zelf mijn oprechte dank te aanvaarden, maar ook mijn welgemeende dank over de brengen aan de raad der gemeente voor het bewijs van vertrouwen in mij gesteld. Gaarne zal ik de benoeming aannemen en niets zal ik nalaten om de armen van Schijndel een goede geneeskundige verzorging te geven”. Op 11 juli 1931 werd hij officieel beëdigd en op 15 april 1932 schreef hij akkoord te gaan met een salaris van f 950,- en een pensioengrondslag van f 900,-.³³⁹

In hetzelfde BHIC-dossier zat een brief van de firma Joachim Davids, antiquaire makelaars te Rotterdam, gericht aan B&W te Schijndel. Daarin benadrukten zij dat ze hadden vernomen dat Dr. Van Oppenraaij in maart 1938 zijn jubileum hoopte te vieren. Mogelijk is er een comité benoemd en wordt hem een geschenk aangeboden. Het zal u wel bekend zijn dat de dokter een groot liefhebber is van antiek en daar wij zijn voornaamste leverancier zijn, bevelen wij ons beleefd aan voor de leverantie van een cadeau indien wordt besloten tot een jubileumgeschenk in dit genre. Wij weten precies wat hij graag heeft zodat het geven van iets dat hem minder interesseert verhinderd kan worden. Mocht er reeds een comité benoemd zijn, dan zou u ons een groot genoeg doen ons hiermee in verbinding te stellen.³⁴⁰

Zijn zilveren ambtsjubileum werd in 1938 feestelijk gevierd. In alle toespraken klonk grote waardering voor de Schijndelse huisarts. De ene loftuiting volgde op de andere. Belangstelling vanuit de bevolking bleek overweldigend. Deze sympathieke geneesheer had de harten van de Schijndelaren gestolen. Typerend zijn de uitspraken van enkele journalisten zoals: “ Een huisarts die 25 jaar lang op zijn post heeft gestaan en gewaakt heeft over het heil van zijn patiënten”. Of een ander die schrijft: “Want wie zal ze tellen de nachten waarin hij twee, drie of meermalen werd gestoord in zijn nachtrust na zware dagen en nachten, die voor hem geen rusttijd waren en wie heeft ooit ervaren dat hij niet onmiddellijk bereid was de stem die om hulp riep te volgen. En wie heeft de dokter bij al die zenuwslopende arbeid, bij die overlading van werk, ooit anders ontmoet dan rustig, vriendelijk en welwillend. Zijn onverstoorbare kalmte, zijn zelfbeheersing, zijn positief oordeel, zijn welbespraaktheid, zie daar

de benijdenswaardige gaven, waardoor hij als medicus imponeert en die hem het vertrouwen schonken”. Een ander verslag had als titel: “Onder overweldigende belangstelling van de bevolking is het 25-jarig jubileum van de beminde geneesheer dokter Oppenraaij op 1 maart gevierd!”³⁴¹
 En wat te denken van zijn onderscheidingen nl. Ridder in de Orde van Oranje Nassau anno 1948 en tevens was hij begiftigd met het Herinneringskruis 1940-1945 van het Nederlandse Rode Kruis.

Zelfs een ware declamatie van de hand van Annie van Heeswijk, Annie Schellekens en Benny Peters gaf het zilveren jubileum nog een extra cachet.

*Heel Schijndel is in rep en roer en zilveren klokjes luiden
 Ik weet best waar de klepel hangt en wat dat moet beduiden.
 De dokter is de held van het feest wie zou niet vrolijk wezen
 Hij heeft in 25 jaar half Schijndel wel genezen.
 De buurt biedt u een klein geschenk vul maar goed met assen
 Misschien kom ik over 25 jaar U wel met goud verrassen.*

Het cadeau bestond uit een zilveren asbak.

Dokter Van Oppenraaij, alsook zijn vrouw en dochter waren onder de indruk tijdens de afscheidsviering [collectie HKK]

Zijn definitieve afscheid

In de Schijndelse archieven troffen we een handgeschreven briefje dd. 3 december 1947 aan waarin Van Oppenraaij aan B&W bekend maakte dat hij zijn huisartsenpraktijk zou willen afsluiten. Hij schreef daarin: "Tot mijn leedwezen moet ik u meedelen dat ik op 1 januari 1948 mijn praktijk zal overdragen aan mijn collega A. van de Meerendonk, die thans mijn praktijk waarneemt. In verband hiermee verzoek ik u mij met ingang van genoemde datum eervol te ontslaan als gemeentearts en verloskundige voor uw gemeente. Met grote dankbaarheid denk ik terug aan de aangename samenwerking met het bestuur van uw gemeente en ik kan niet nalaten u daarvoor mijn bijzondere erkentelijkheid te betuigen. Met bijzondere hoogachting Van Oppenraaij medicine doctor. ³⁴²

Zijn diensttijd liep van 1 maart 1913 tot en met 31 december 1947. Op de 24e april 1948 werd hij officieel gehuldigd en hoe! Een 20-koppig feestcomité o.l.v. wethouder J.W. Hovenier, tevens voorzitter van die club, had een schitterend programma bedacht en hun ideeën vastgelegd in een programmaboekje dat door drukkerij Van de Wiel was uitgegeven.

Traditioneel mocht in de jaren '40 een plechtige hoogmis in de overvolle Servatiuskerk niet ontbreken [9.00 uur].

Een groot afscheid door verpleegden en verplegend personeel van het Lidwinaziekenhuis bleek indrukwekkend [11.00 uur]. In de middaguren volgden een feestelijke plechtigheid voor de hele familie Van Oppenraaij en alle

belangstellenden in het Citytheater met een optreden van de harmonie, toespraken van diverse autoriteiten en vertegenwoordigers uit het verenigingsleven en ten slotte een gigantisch drukke receptie [vanaf 14.30 uur]. Lovende woorden, diep respect, een indrukwekkend overzicht van al zijn activiteiten in die 35 jaren zoals allereerst de gezondheid van de inwoners, acute hulp aan verkeersslachtoffers, daarnaast de prenatale zorg, organisatie van moedercursussen, kraamverzorging, consultatiebureau, vakantiekolonie, wijkverpleging en de EHBO-cursussen met een groeiend ledenbestand. Iedere spreker belichtte een van de vele aspecten van de enorme verdiensten van dokter Van Oppenraaij. Deken Van Dijk memoreerde de goede verstandhouding tussen de geestelijkheid en het doktersteam. Burgemeester Wijs noemde het oorlogsgeweld tussen 1940-1945 waarin dokter Van Oppenraaij zijn leven waagde voor de vele zieken en gewonden en noemde dit een uitgesproken voorbeeld van sublieme plichtsbetrachting. De Heer Bolsius die namens alle oud-patiënten sprak, schetste de kleine dorpspraktijk die in de jaren dat Van Oppenraaij actief was, uitgroeide tot een der grootste praktijken uit de omtrek. De jongste sprekers waren twee weeskinderen van het weeshuis van de zusters die op heldere toon hulde brachten aan de doktersfamilie 'voor de vele zonnestraaltjes die zij het weeshuis had geschonken'. De heer Van Bussel roemde de dokter vanwege zijn enorme inspanningen voor de vereniging van het Wit-Gele Kruis. In zijn afscheidswoord benadrukte een enigszins geëmotioneerde dokter Van Oppenraaij dat hij enorm had genoten van de massale opkomst, de weelde van bloemen, de vriendschap en waardering en dat deze dag een onuitwisbare herinnering voor hem betekende. Het receptieregister was fraai ingebonden en verluchtigd met een illustratief titelblad van de hand van niemand minder dan kunstenaar Johan Heesters. Het afscheidscadeau was een prachtig bewerkte zilveren fruitschaal die zelfs enige dagen te bezichtigen was geweest in de winkel van 'de Spar' omringd door een fotogalerij van de feestelijkheden.³⁴³

Gedenk in Uw gebeden en H. Misoffer
Wilbrordus Henricus Antonius van Oppenraaij
echtgenoot van Adriana Prinzen
Med. Docts. Arts
Ridder in de orde van Oranje Nassau
Begiftigd met Het Herinneringskruis 1940-1945
van het Nederlandsche Roode Kruis.

Geboren te Merxem (België), 7 april 1886, voorzien van het H. Sacrament der zieken overleden te Heemstede op 28 januari 1964 en 31 januari d.a.v. begraven in het familiegraf op de r.k. begraafplaats „Valkenburg” te Heemstede.

Heer, wij danken U voor de weldaad gedurende zo vele jaren het onvergetelijke voorrecht te hebben mogen genieten van het bezit van zo'n goede man en vader. Hij maakte ons gelukkig met zijn onuitputtelijke liefde en zorg, met de adel van zijn grootmoedig karakter en met het voorbeeld van zijn innige en oprechte godsdienstzin.

Allen, die hem gekend hebben, begrijpen, wat hij voor ons betekent. Want na zijn gezin was hij alles voor allen, die zich aan zijn zorgen toevertrouwden. In de liefde tot God en tot de mensen putte hij de onverzettelijke kracht om dag en nacht zich zelf op te offeren voor de lijdende en hulpbehoevende medemens. Jaren en jaren lang, totdat hij niet meer kon. Vooral in de oorlog was niets hem te veel of te zwaar. Op het roekeloze af waagde hij zijn leven, nooit zich zelf ontziende in zijn heldhaftige toewijding, als het er om ging in doodsgevaar het leven van een ander te redden.

„Niemand heeft groter liefde, dan hij, die zijn leven geeft voor zijn vrienden” zegt Christus. Moge zijn loon overvloedig zijn in de hemel voor zoveel plichtsbe-trachting.

Lieve vrouw en dochter, wij blijven samen verenigd. Mijn liefde zorgt ook nu voor U beiden, die mij het dierbaarst zijt, en wier meeleven mij zo gelukkig maakte, altijd, maar heel bijzonder in mijn laatste ziekte. Tot ziens bij God.

Donatello

Ettal/9133

Herman Verstraaten [1931-1976]

Genealogische informatie

Tegelijk met Dr. Van Oppenraaij was ook Herman Verstraaten actief in Schijndel. Op 10 juni 1900 werd hij te Mill geboren en kreeg de doopnamen Herman Johan Jacob. Op 3 februari 1932 huwde hij met de 10 jaar jongere Elisabeth Adriana Maria van der Putten die op 1 februari 1910 te Uden was geboren en op 90-jarige leeftijd te Veghel overleed op 22 juli 2000. Dokter Verstraaten zelf overleed te Schijndel op 25 maart 1983. De kinderen uit dat huwelijk waren achtereenvolgens: een doodgeboren kindje dd. 23 mei 1933, Willem Johan Herman geboren te Schijndel op 30 april 1934 en overleden te Boekel op 13 augustus 1918 die als dierenarts bekend stond, Johan Theodorus Maria geboren te Schijndel op 4 juli 1935 en werd arts, Herman Stephaan Petrus geboren te Schijndel op 29 december 1939 en overleden te Schijndel op 6 maart 2012 en ten slotte Eugene Henri, geboren 15 januari 1944 van beroep internist.

Aan dokter Herman Verstraaten werd het diploma uitgereikt te Amsterdam op 11 juli 1928 als medicus doctorandus en arts.³⁴⁴

Goed een maand later werd hij benoemd tot reserve-officier van gezondheid 2^e klasse³⁴⁵

Hij had als vooropleiding het gymnasium te Nijmegen gevolgd, het bekende Canisiuscollege, en ging studeren aan de universiteit te Amsterdam. Na zijn militaire dienst zou hij zich te Schijndel vestigen.

Trouwfoto van dokter Herman Verstraaten huisarts te Schijndel [collectie Als Schijndelaar geboren van Leo van Schijndel]

Zijn actieve dienst in Schijndel

Een leuke anekdote is dat hij de eerste 20 jaren van zijn praktijk, een periode waarin binnen het buitengebied van Schijndel heel veel onverharde wegen lagen, vooral in de wintermaanden, bij menige landbouwer zijn auto met de nodige paardenkracht uit de modder en sneeuw moest laten trekken.

Bekend is dat hij openbaar optreden min of meer schuwde. Liefst geen uiterlijk vertoon, maar hij genoot van intieme feestelijkheden rond jubilea met familie en intieme vrienden. Uiteraard werd hij in zijn functie bestuurslid van diverse verenigingen bv. van 1 november 1931 tot 1 september 1969 naast bestuurslid ook medisch adviseur van de plaatselijke afdeling van het Wit-Gele Kruis en medeoprichter in 1934 van het toen gebouwde Lidwinaziekenhuis annex klooster van de Zusters van Liefde. In de periode 1950-1970 kerkmeester in de centrumparochie en jaren lang bestuurslid [1950-1970] van de Koninklijke Harmonie Sint Cecilia. Voor zijn gevaarlijke werk tijdens de granaatweken in september/oktober 1944 ontving hij terecht een hoge onderscheiding van het Rode Kruis. Hij had een grote praktijk en de Schijndelse bevolking heeft hem ervaren als een kundig geneesheer, een raadsman voor velen. Als reactie op zijn overlijden schreef de redacteur van het toenmalige Schijndels Weekblad

dat veel moeders waar hij bevallingen had gedaan hem herinnerden als een dokter die bij elke kraamvrouw rust uitstraalde en met een speciale deskundigheid de bevallingen uitvoerde.³⁴⁶

Tijdens de eerste 10 jaren van zijn praktijk verscheen zijn naam met enige regelmaat in de provinciale kranten. Ter illustratie een reeks voorbeelden tot aan het jaar 1941.

Op 9 augustus 1934 was hij uiteraard met vele andere vooraanstaande dames en heren aanwezig bij de plechtige inzegening door Mgr. Diepen van het nieuwe Lidwinaziekenhuis annex klooster van de Zusters van Liefde van Schijndel.³⁴⁷

Bij het vullen van een autogenisch lasapparaat vloog het volledig in brand waarbij smid Van Kasteren de nodige brandwonden opliep aan hand en gezicht. De verwonding aan de hand was vrij ernstig maar die aan het gezicht viel achteraf toch mee.³⁴⁸

Een ongeluk van geheel andere orde was een verbrijzeld been. Dat overkwam het zoontje van H. van Ham die buiten aan het spelen was en door onbekende oorzaak beklemd raakte onder een putring.³⁴⁹

Op een zaterdagmiddag wilde de 79-jarige Henri van der Sangen thuis een kop thee inschenken, maar plotseling viel hij op zijn stoel terug ten gevolge van een hartverlamming en gaf geen teken van leven meer.³⁵⁰

Een enigszins onbesuisd en roekeloos gedrag veroorzaakte een dramatisch verkeersongeluk ter hoogte van het landgoed 'de Dennenboom'. Daar raakte een Schijndelaar zwaar gewond. De zoon van veldwachter Van den Biggelaar uit Schijndel fietste daar met twee kameraden richting 's-Hertogenbosch. Het waren scholieren van de Bossche ambachtsschool. Op 'n bepaald moment werden ze ingehaald door een vrachtauto van de Schijndelse firma Barten bestuurd door Barten zelf. Hoe de jongelui er bij kwamen om zich aan die vrachtwagen vast te klampen en zich te laten voorttrekken begreep achteraf natuurlijk niemand. Lang ging het goed totdat bij Zijweg Dungen in een bocht de chauffeur plotseling moest remmen voor een tegenligger die uit 's-Hertogenbosch kwam. De drie fietsers verloren het contact en vlogen uit de bocht. De jeugdige Van den Biggelaar was er het slechtste aan toe, want hij werd met grote snelheid tegen de tegemoetkomende luxe wagen geslingerd en viel geheel bewusteloos ter aarde. De chauffeur had niet gezien dat die jongelui zo'n rare streek hadden uitgehaald. Het slachtoffer liep zware hoofdwonden op en zijn toestand was zéér zorgwekkend. Hij werd onmiddellijk naar huis gebracht waar dokter Verstraaten medische hulp bood.³⁵¹

Goed twee maanden later viel de vrouw van J. Braat ruim anderhalve meter van de bovenste trede van de keldertrap tot op de vloer, raakte daarbij

bewusteloos en liep volgens geneesheer Verstraaten zware inwendige kneuzingen op, een bloeduitstorting en ontvellingen van ledematen.³⁵² Hoe kan het toch gebeuren moeten omstanders gedacht hebben. Op het goederenemplacement van het station moest een behoorlijk aantal kisten gelost worden met daarin verpakte machine-onderdelen bestemd voor de firma Jansen de Wit. De fabrieksarbeider G.Koolen raakte beklemd tussen een 4000 kg wegende kist en een wagon. Het duurde even eer men hem kon bevrijden en later bleek hij een pittige inwendige kneuzing opgelopen te hebben in zijn borst. De assistent van dokter Verstraaten, een zekere dokter Roessingh, was vrij snel ter plaatse en vervoerde het slachtoffer per auto naar zijn woonhuis.³⁵³

Het vooraanzicht van het nieuwe Sint Lidwina uit 1934 [collectie Zusters van Liefde]

In 1937 verscheen een bijna ongeloofwaardig krantenartikel met als titel: “Treurig voorval in een tehuis voor ouden van dagen te Schijndel”. Het betrof huize Lidwina. Daar leefden destijds twee oude mannen, die allesbehalve vriendschappelijk met elkaar omgingen, omdat ze het maar niet eens konden worden over een bepaald testament. Een van hen had een eigen slaapkamer terwijl het uiteindelijke slachtoffer op de gemeenschappelijke slaapzaal lag. Op een bepaald moment ging de surveillerende zuster, die nachtdienst had, haar ronde doen. Rond dezelfde tijd, het was inmiddels half twee in de voornacht, was de dader op kousenvoeten vanuit z’n eigen slaapkamer naar de gemeenschappelijke slaapzaal gewandeld gewapend met een mes. Hij

bedreigde zijn 'aartsvijand' met een groot zakmes, bracht hem verwondingen toe aan gezicht, hals en handen. Het slachtoffer verzette zich hevig, gaf een paar schreeuwen met gevolg dat andere mannen wakker schoten, maar die reageerden nauwelijks, totdat ze ontdekten wat er gebeurd was. Ze waarschuwden de waakzuster, maar inmiddels was de dader weer terug op z'n eigen kamer. Onmiddellijk werd geneeskundige hulp ingeroepen en werd de gemeentepolitie op de hoogte gesteld. Bij nader inzien bleek het slachtoffer geen levensgevaarlijke verwondingen te hebben opgelopen. De redacteur besloot zijn artikel met: "Het gebeurde verwekte begrijpelijker wijze groote consternatie in het gesticht, waar niemand in de verste verte dit droevig voorval had kunnen vermoeden".³⁵⁴

Diep treurig was ook het volgende ongeval. De 16-jarige leidekker uit Berlicum Fr. Versantvoort was die dag bezig met het herstel van de daken van de Boschwegse meisjesschool en kleuterschool. Op dat moment waren er enkele meisjes op de speelplaats een balspel aan het spelen, waarbij de bal in de goot terecht kwam. Frans de leidekker liep door de goot richting de bal, struikelde en verloor plotseling zijn evenwicht en klampte zich vast aan twee spanningsdraden van het bovengronds netwerk van de G.E.B. waar 380 volt op stond. Iemand zag het vanuit Lidwina gebeuren en snelde naar de plek des onheils en probeerde het slachtoffer te bevrijden van die draden. Het slachtoffer raakte weliswaar los maar viel op de betonnen speelplaats. Men probeerde nog via kunstmatige ademhaling de dood te voorkomen, maar helaas tevergeefs. Pastoor Pessers diende hem nog het H.Oliesel toe. Men bracht het stoffelijk overschot naar huize Lidwina. Het verhaal bleek echter nog veel dramatischer te zijn. De vader van Frans was op een andere plaats dakwerkzaamheden aan het verrichten en had van het ongeluk van zijn zoon totaal niets gezien. Rond 12 uur kwam hij naar de meisjesschool om zijn zoon op te halen, toen hij werd geconfronteerd met wat er gebeurd was en bleef diep bedroefd rondom zijn overleden zoon staan. Later die dag werden hij en het stoffelijk overschot naar de ouderlijke woning in Berlicum gebracht.³⁵⁵ Naast medische hulp bij allerlei ongelukken had onze dokter natuurlijk ook de nodige sociale verplichtingen die het doktersleven weer een geheel andere kleur gaven. Hij was destijds immers beschermheer van handboogschutterij Amicitia.³⁵⁶

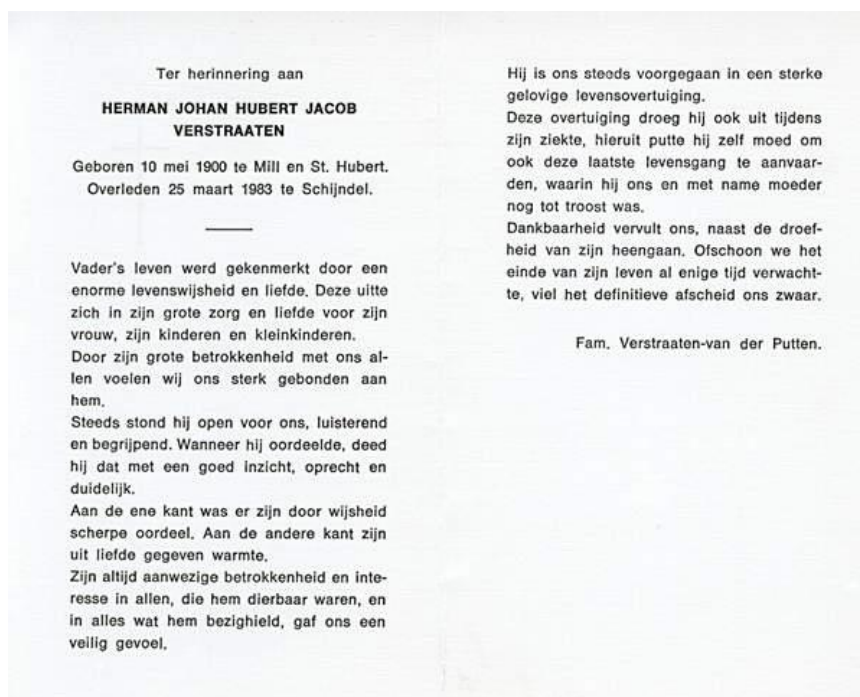
Zo had hij bv. ook een belangrijke rol bij de herdenking van het 25-jarig ambtsjubileum van collega Van Oppenraaij en schetste in enkele bewoordingen de onderlinge vriendschappelijke band tussen de toenmalige Schijndelse geneesheren.³⁵⁷

De jaarwisseling 1938/1939 begon helaas met ernstige vechtpartijen in Wijbosch. Ruim gebruik van sterke drank, verhitte hoofden en de vlam sloeg in

de pan. De messen werden weer eens getrokken en een zekere Van der O. liep een zware verwonding op vanaf zijn voorhoofd tot aan zijn kin en een zekere Van der M. was er nog veel beroerder aan toe, want hij overleed ter plaatse ten gevolge van een messteek door een wond vanaf zijn oor tot diep in zijn hals en die bleek bijna dodelijk te zijn. Zowel Van Oppenraaij als Verstraaten verleenden medische hulp en pastoor Franken was gealarmeerd voor het geval het slecht zou aflopen met Van der M. ³⁵⁸

Twee dagen later voltrok zich een vreselijk familiedrama waarbij een 75-jarige weduwe door haar eigen zoon met een slichtmes werd bedreigd en van het leven werd beroofd! ³⁵⁹

In november 1939 werd een plaatselijke afdeling van het 'Steuncomité 1939' opgericht tijdens een vergadering op de kweekschool, belegd door burgemeester Wijs. Het doel daarvan was de noden te lenigen van gezinnen van gemobiliseerden en het helpen van indirecte slachtoffers van de oorlogstoestand. Het comité bestond uiteindelijk uit de burgemeester, de pastoors Van Dijk en Pessers, de algemene overste van de Zusters van Liefde, oud-burgemeester Janssens en de beide praktiserende doktoren. Daarop volgde de oorlogsperiode en wie het boek van de Granaatweken hierop raadpleegt, gebaseerd op vele oorlogsdagboeken, krijgt een idee hoe belangrijk de rol van de Schijndelse doktoren is geweest tussen 1940 en 1945 en de jaren daarna! Dokter Herman Verstraaten zou nog aanblijven tot 1976.

Een prachtig eerbetoon! ³⁶⁰

De tekst op dit bidprentje is samengesteld door de kinderen en maakt ons in één oogopslag duidelijk hoe zij de rol van hun 82-jarige vader hebben ervaren tijdens hun eigen leven.

Een oude prent van de Hoofdstraat met rechts het hoge huis waar generaal Van Vlijmen woonachtig was, later notaris Baggen en het huis daarnaast is van dokter Koolen en later van dokter Verstraaten
[collectie Schijndel Toen en Nu]

August Pierre Hubert Cals [1940-1944]

Genealogische informatie

Hij werd geboren op 5 februari 1914 te Cairo, was huisarts te Schijndel en overleed op 30-jarige leeftijd op 26 september 1944. Hij was een zoon van Joannes Wilhelmus Hubertus Cals en Anna Maria Hubertina Jonkhout.³⁶¹

Hij is afgestudeerd te Utrecht en behaalde daar zijn artsdiploma te Meerssen op 28 april 1939. Hij was reserve-officier van gezondheid.³⁶²

Zijn benoeming en vroegtijdig overlijden

B&W Schijndel schrijven het volgende aan de hoofdinspecteur van de volksgezondheid te 's-Gravenhage: "Ter voldoening aan het bepaalde in artikel 7, 2^e lid der Gezondheidswet 1919 [staatsblad nr. 784] hebben wij de eer u mede te delen, dat zich met ingang van 19 augustus jl. als arts in deze gemeente heeft gevestigd de heer A.P.H.Cals geboren de 5^e februari 1914 te Cairo".

Ook schreef B&W een brief aan de Pharmaceutisch Inspecteur van de volksgezondheid de heer H.W.J.M. Trines te Breda en de heer Geneeskundig Inspecteur van de Volksgezondheid, de heer J.C. Banthes te Breda, met het bericht dat op 26 september 1944 in de gemeente Schijndel ten gevolge van een luchtaanval is overleden August Pierre Hubert Cals arts alhier.³⁶³

Uiteraard verscheen in de krant een in memoriam. De redacteur van die dagen vatte het als volgt samen:

"Onder de twee en twintig slachtoffers, die de typhoonaanval van 26 september eiste, bevond zich August Cals 30 jaren oud en dokter in onze gemeente.

In de weinige jaren dat hij onder ons zijn praktijk uitoefende hebben wij hem leren kennen als een impulsieve natuur, een sociaal-voelend mens en een goed en bekwaam dokter. Zijn plotselinge dood herinnert ons aan de mooie gedachte in het gedicht 'De Tuinman en de Dood van P.N. van Eyck: de Dood treft zeker, hoe onverwacht ook; men kan hem niet ontvluchten wanneer het uur 'rijp' is en het leven voleindigd. Zijn uur was rijp; hij heeft het voorvoeld. Waar hij vooral de laatste weken steeds opnieuw tot helpen bereid was, overal te vinden waar hij nodig was, onvermoeibaar, ofschoon het vele werk soms dag en nacht hem opeiste, was het merkwaardig hem de laatste middag zenuwachtig en angstig aan te treffen. De angst heeft hem niet verhinderd zich tot het laatste in te zetten en zo trof de Dood hem 'in 't harnas'. Een mooiere dood is voor een man nauwelijks denkbaar. Dit zij hen tot troost die hem lief hebben en voor wie dit verlies zo zwaar te dragen is; zijn vader en moeder vooral. Moge het bewustzijn dat voor ons de Dood het Begin is, hen sterken.³⁶⁴

Het bekende symbool op de voorruit van de auto van elke huisarts

Wanneer ge dit leest, wil dan eens bidden voor
de Ziel van Zaliger

Dr. GUUS CALS

geboren te Caïro 5 Februari 1914, gevallen als
slachtoffer van zijn plicht te Schijndel op
26 September 1944.

Plotseling werd deze jongeman uit het leven weggerukt. Al dagen had hij zijn leven gewaagd om gewonden en stervenden midden tussen het vuur te helpen en te verbinden. En op den 26 September, terwijl hij nog juist een gewonde uit het vuur wist te redden, werd hij getroffen en stierf hij den heldendood in het vervullen van zijn plicht en het beoefenen van de hoogste christelijke naastenliefde.

Groot is de smart van zijn vader en moeder, zusters, broer en verloofde. Maar zeker wordt hun smart getemperd door de gedachte, dat God hem voor zijn heldhaftig gedrag en offering het eeuwig loon reeds zal geschonken hebben.

Mijn dierbare vader en moeder, zusters, broer en verloofde, ik dank u voor alles, voor uw hartelijkheid en zorgen en trouwe liefde, blijf mij gedenken in uwe gebeden.

MIJN JEZUS BARMHARTIGHEID.

Foto en druk Fa. Maenen-Vaessens Meerssen

Tot slot een fragment uit een rekening van dokter Cals aangetroffen in het kloosterarchief van de Zusters van Liefde, die ons enig inzicht biedt in de prijzen van medicijnen en medische hulpmiddelen van ruim 75 jaren geleden: 2 kilo boorzalf voor f 2,96, 1000 stuks staalpillen f 2.09, 10 flessen insuline f 4.32, 12 rolletjes kleefpleister f 3.60, 3 liter parafine f 3,87, 8 flacons davitamon A-D f 9,06, 12 buisjes vitamine D f 7,44, 3 kilo vaseline f 6.66, 5000 tabletten kalk f 15,-, 250 gram zinkolie f 1.52, 500 tabletten aspirine f 5,- en 1000 stuks gentiaan violetpillen f 7,20. ³⁶⁵

Andreas Marinus Lambertus van de Meerendonk [1947-1975]

Hij werd geboren te Horst op 25 oktober 1916 als zoon van een huisarts, overleed op 26 september 1978 en was echtgenoot van Anna Catharina Maria Thomas, geboren te 's-Hertogenbosch op 9 februari 1921 en aldaar overleden op 2 augustus 2002. Hij bewoonde het huis Hoofdstraat 84 te Schijndel, telefoon 2323 en reed sinds 1948 een doktersauto met nummer N-81633.³⁶⁶ De gemeente Schijndel liet op basis van artikel 7, 2^e lid der gezondheidswet van 1919, verschenen in Staatsblad 784, weten dat sinds 1 september 1947 de praktijk van W.H.A. van Oppenraaij werd waargenomen door genoemde dokter Van de Meerendonk.³⁶⁷ Op 1 januari 1948 gold dit definitief.

Herinnering aan de huwelijksdag van dokter Van de Meerendonk en zijn vrouw Anna Catharina Maria Thomas [BD trouwfoto stadsarchief 's-Hertogenbosch in collectie Ben Peters]

Veel informatie over hem hebben we niet ter beschikking m.u.v. een in memoriam i.v.m. zijn overlijden.

De redacteur van die dagen beschreef hem als volgt:

“ In deze jaren heeft hij zich doen kennen als een bekwaam medicus, die dag en nacht voor zijn patiënten klaar stond. Hij was een man van weinig woorden, maar wel iemand, die bij het stellen van een diagnose die maatregelen wist te treffen, welke voor de patiënt van het grootste belang waren. Als diep gelovig mens had hij de gave om wereldlijke zaken te relativieren en zag alles als een beschikking van de Allerhoogste. Hij was bescheiden en timmerde niet aan de weg. Typerend hiervoor was dat hij zijn zilveren jubileum als huisarts niet wenste te vieren hetgeen hij beargumenteerde met de woorden: Ik ben blij dat ik 25 jaar lang misschien iets heb kunnen doen voor mijn patiënten en daarvoor kan ik alleen God dankbaar zijn en daarom hoef ik niet in de bloemetjes gezet te worden. Hij was een hartelijk mens, al kwam dat niet tot uitdrukking in veel woorden, maar wel in een enkel gebaar, een stevige handdruk. Zijn eenvoud van harte en zijn liefde voor zijn patiënten accentueerde hij in zijn wens in alle stilte begraven te worden in Schijndel temidden van hen, die hij bijgestaan heeft in zijn laatste levensuren. Teruggetrokken zoals hij geleefd heeft, heeft hij ook afscheid genomen van zijn aards bestaan. Met hem is uit ons midden een zeer gelovig en edel mens.

Door zijn vrienden en degenen die hem goed kenden volledig begrepen. Moge hij rust vinden in Hem, op wie hij altijd volledig vertrouwde. ³⁶⁸

Foto genomen in 1977 in Normandië [collectie Ben Peters]

Johannes Hubertus Josephus Martens [1949-1957]

Hij werd geboren op 16 februari 1918 te Valkenburg, is aldaar overleden op 93-jarige leeftijd en begraven op de begraafplaats Cauberg. Dokter Martens was op dat moment weduwnaar van Marie Charles van Raymonde. Hij stond bekend als arts, kraamverzorger en tandarts. Zijn ouders waren respectievelijk Jan Lodewijk Martens en Maria Anna Bertha Huijnen.³⁶⁹

Met de verdere beschrijving beginnen we met de informatie van ons overleden heemkundelid Riek Tibosch (†), zeer bekend in Schijndel, die in 2003 haar herinneringen aan dokter Martens op papier heeft gezet. Was het dorpsroddel of klinkklare waarheid!? Hoe dan ook, het is een sfeerbeeld vanuit de gemeenschap.

“Dokter Martens kwam na de oorlog in Schijndel vermoedelijk in 1948. Hij nam de praktijk over van dokter Cals, die tijdens de granaatweken omkwam in hotel Van Roessel op de hoek Hoofdstraat/Kloosterstraat.

Hij had gestudeerd in Utrecht en na zijn huisartsendiploma had hij ook nog een gedeelte chirurgie gehaald. Hij mocht binnen zijn praktijk kleine chirurgische ingrepen verrichten. Onze eigen huisarts was destijds dokter Van de Meerendonk, maar omdat die zwaar belast was en zijn praktijk niet meer goed kon waarnemen, besloten mijn ouders over te stappen naar een nieuwe dokter. Die woonde nog in het pand van hotel Van Roessel. Na verloop van tijd bleek er onenigheid te ontstaan tussen de geestelijkheid en de notabelen, waaronder de beide huisartsen aan de ene kant en dokter Martens aan de andere kant, wat zich later nog uitbreidde tot enkele doktoren in de Bossche ziekenhuizen.

Hotel Van Roessel hoek Hoofdstraat/Kloosterstraat [collectie HKK]

Wat de oorzaak van deze onenigheid was is mij nooit bekend geworden. Wel weet ik, dat kapelaan Van Oers [uit eigen wil of gestuurd door zijn superieuren] op onderzoek uitging in Utrecht. Tijdens de oorlog bleek een Franse ondergrondse werkster in Utrecht terecht gekomen te zijn en ondergedoken te zijn geweest op de kamer van student Martens. Kapelaan Van Oers ontmoette tijdens deze zoektocht mijn broer Toon, die toen als student in Utrecht zat. Dokter Martens werd naar aanleiding hiervan beschuldigd, dat hij ongehuwd samenwoonde met deze Française. Dit werd ontzenuwd, omdat hij wel degelijk getrouwd was en daarvan bewijzen kon overleggen. Maar wat hadden zij allemaal gedaan voor de huwelijksdatum!?

Vanaf die tijd had dokter Martens het moeilijk in Schijndel. Zijn eigen patiënten echter droegen hem op handen. Vooral zijn zorg voor kinderen werd zeer gewaardeerd. Maar de rest!

Vervolgens nog wat andere herinneringen.....!

Het echtpaar had geen kinderen, maar adopteerde in die tijd een jongen en een meisje. Dat jongetje was ca. 10 jaar toen hij op een middag uit school [Pompstraat] de grote weg op holde en onder een auto kwam. De dichtst bijzijnde dokter was Van de Meerendonk, die er bij gehaald werd. Op zijn vraag wie het kind was, kwam het antwoord: het jongetje van dokter Martens. "Ga zijn vader dan maar halen" zei Van de Meerendonk en liet het kind zo liggen. Een week na Pinksteren werd vroeger het Sacramentsfeest gevierd met processie. In de Servatiusparochie konden behalve kerkelijke verenigingen ook maatschappelijke organisaties aansluiten. Daarnaast ook groeperingen uit buurten. Daarvoor moest je je van te voren aanmelden. Zo maakte Mevr. Martens een groep engeltjes, waarbij haar dochtertje ook in liep. Deze groep werd geweigerd!

Een motorrijder kwam ten val ter hoogte van fietsenmaker Van Mook op de Boschweg. Een EHBO'er, die zag dat het ernstig was, liet de dokter bellen. "De dokter vraagt of het een patiënt van dokter Martens is". "Dat moet hij hem zelf maar komen vragen".

Dokter Martens werd bij een ongeval geroepen. Hij vervoerde de verongelukte met zijn eigen auto naar het Lidwinagesticht, waar hij op de gang de huisarts van het slachtoffer tegenkwam, die hem op hoge toon verweet, dat hij niet aan zijn patiënten moest komen.

In 1951 heeft mijn moeder in Den Bosch gelegen voor een nieronderzoek. Na drie dagen waarin niets was gebeurd, heeft zij gevraagd wat er aan de hand was. Er werd gezegd dat patiënten van 'die' dokter geen smoesjes moesten hebben. Waarna zij haar koffertje gepakt heeft en naar huis is gegaan. Zij werd door dokter Martens alsnog doorverwezen naar Utrecht.

Later werd mijn vader door de pastoor verzocht om bij dokter Martens weg te gaan, want 'dat zou een goed voorbeeld zijn voor de andere mensen'. Vader vroeg naar de reden. Dokter Martens had een miskraam ongedoopt laten begraven. Toen mijn vader zei, dat hem dat ook was overkomen en de pastoor zelf gezegd had, dat dat niet erg was en ook niet erg kón zijn, had de pastoor geen ander motief. Later werd nóg een patiënt van dokter Martens in Den Bosch geweigerd, waarna hij de consequentie trok, dat weggaan beter zou zijn. Dat was dacht ik in 1955. De patiënten legden geld bij elkaar en wel zoveel dat er een piano van gekocht kon worden.

Tot zover de herinneringen van Riek Tibosch!

In 1957 was het dan zover. Dokter Martens zou afscheid nemen van de Schijndelse gemeenschap. Op zaterdag 9 februari had hij een afscheidsreceptie georganiseerd in zijn eigen praktijk Hoofdstraat 115.³⁷⁰

De redacteur van de krant besteedde daar natuurlijk de nodige aandacht aan en schreef het volgende:

"Dr. Martens hield een afscheidsreceptie.

Nauwelijks was bekend geworden dat Dr. Martens om gezondheidsredenen zijn praktijk moest neerleggen of vele patiënten kwamen bij elkaar om te bespreken, wat er gedaan moest worden om hem te danken en te huldigen voor alles wat hij voor zijn patiënten had gedaan. Er werd een collecte gehouden waarvan de opbrengst bestemd was voor een algemeen afscheidscadeau. Op deze manier was het voor de dokter en zijn vrouw onmogelijk om Schijndel zo maar zonder meer te verlaten.

Het hoeft geen betoog dat welhaast alle patiënten van deze gelegenheid gebruik hebben gemaakt en zo is er van drie tot vijf uur een stroom van dankbare mensen langs de dokter en zijn echtgenote gedefileerd. Menig hartelijk woord werd gesproken en menige traan weggepinkt. In de ontvangstkamer stond een prachtige salonpiano, het geschenk van alle patiënten, maar daarenboven werden er nog vele cadeaus afgegeven en prijkten er tal van bloemstukken. Het moet voor Mevrouw en de dokter een grote troost zijn te weten dat zovelen gekomen waren om hem en zijn echtgenote een hartelijk vaarwel toe te wensen.

Het was een middag om nooit te vergeten".³⁷¹

Van ons is heengegaan onze dierbare

Johannes Hubertus Joseph Martens

★ Valkenburg, 16 februari 1918

† Valkenburg, 4 september 2011

weduwnaar van

Raymonde Marie Charles

Huisarts te Schijndel

Revalidatiearts

*Geneesheer-directeur van de Lucasklinieken
te Hoensbroek*

Michiel †

Toos Muurmans-Martens

Bernadette †

Joep Martens

Kim, Sacha, Cindy

Mentoren

Domaine Cauberg, 4 september 2011

Correspondentieadres:

Broekhem 22, 6301 HH Valkenburg a/d Geul

De plechtige uitvaartdienst, gevolgd door de begrafenis, zal plaatsvinden vrijdag 9 september 2011 om 10.30 uur in de parochiekerk van de H.H. Nicolaas en Barbara te Valkenburg.

U kunt donderdag 8 september van 18.00 tot 19.00 uur persoonlijk afscheid nemen van de dierbare overledene in mortuarium Falchenberch, Smeets, Spoorlaan 29 te Valkenburg.

Zij die geen kennisgeving mochten ontvangen gelieven deze annonce als zodanig te beschouwen.

Overlijdensaankondiging van deze dokter

Tijdens de receptie sprak dokter Martens een afscheidswoord waarin hij de functie van huisarts op een speciale manier belichtte.

“Vanaf 1 februari wordt mijn praktijk voortgezet door dokter Konijnenberg; ik ben geen huisarts meer. Met deze zin is een klein persoonlijk drama afgerond, dat reeds drie jaren geleden zijn begin vond in de eerste symptomen van een aandoening, die, op zichzelf onschuldig, mij voor het zware ambt van huisarts lichamelijk ongeschikt maakte. Er is geen beroep hetwelk zozeer de volledige mens opeist als dat van huisarts, zozeer inherent is aan de persoonlijkheid van de beoefenaar. Er is geen beroep waarin de mens meer moet geven, geen beroep waarin het slagen en falen zo zeer het slagen of falen van het eigen IK betekent. Het is het lot van de huisarts in een materie van het hoogste belang. Dagelijks voor zichzelf ter verantwoording te staan voor daden die hij stelde uit eigen vermogen of onvermogen, welke daden nooit op een benoeming of functie kunnen worden afgeschoven; zij zijn te zeer verweven met zijn persoon en te wezenlijk hemzelf. Geen mens kan deze taak zo volbrengen dat de toets van oprechte zelfkritiek kan worden doorstaan; men kan met Gods hulp trachten het ideaal zo dicht mogelijk te benaderen. Primair daarvoor is dat zijn constitutie van dien aard is, dat zij dag en nacht in staat is te voldoen aan de eisen van de praktijk.

Geconfronteerd met het feit dat mijn lichamelijke krachten tekort schoten, baarde de vraag naar een opvolger mij grote zorg; ik had een beetje het gevoel mijn patiënten in de steek te laten. In de persoon van dokter Konijnenberg meen ik een man te hebben gevonden die, om zijn persoonlijke kwaliteiten, dit bij uitstek persoonlijke ambt consciëntieus en integer zal beoefenen.

Mij bewust van mijn grote verantwoordelijkheid ten opzichte van mijn patiënten bij deze daad, draag ik hem mijn praktijk over met een gerust hart. Ik wens hem toe alle geestelijke en lichamelijke spankracht waarop het ambt van huisarts appelleert en Gods zegen, die niemand kan ontberen, over zijn werk.

En dit is dan mijn afscheid, dat helaas geen persoonlijk afscheid kan zijn van allen die mij hun vertrouwen schonken. Voor dat vertrouwen dank ik u, het was de bron waaruit ik de moed putte om door te zetten, ook als er moeilijke ogenblikken waren”.³⁷²

Grafzerk van dokter Jan Martens 1918-2011 – [www.findagrave.com/www.online-begraafplaatsen.nl]

Ten slotte nog enige bijzonderheden uit het gemeentearchief 1930-1960. Een handgeschreven briefje van dokter Martens aan burgemeester Wijs met de mededeling dat hij op 2 september 1949 een ontmoeting heeft gehad met Mejuffrouw Michels, met een verzoek aan haar om het huis van deze dokter te komen bezoeken om te bezien welke ruimten zij eventueel graag zou willen hebben in Hoofdstraat 115, maar ze heeft dat verzoek afgewezen. Op de 12^e september 1949 besloot de Raad het gehele pand [Hoofdstraat 156] te verhuren aan dokter Martens voor f 120,- per jaar met kosten van inrichting, onderhoud etc, voor rekening van de huurder. Daarna volgt een verklaring van L.J.Klerkx [Hoofdstraat 76] aangevende dat hij bereid is het woonhuis Hoofdstraat 156, zijn eigendom zijnde, voor vier jaren te verhuren aan J.H.J.Martens en zulks m.i.v. de datum waarop genoemd woonhuis door de huidige bewoner H. van Roessel zal zijn ontruimd.

In november 1953 is het H. van Rozendaal [Hoofdstraat 138], als mondeling lasthebber van L. van Rozendaal [Verlengde Kloosterpad 3], die in eigendom heeft het winkelpand Heikantstraat 5 en die zich bereid verklaart na het gereedkomen van het te stichten nieuwe winkelpand in de Hoofdstraat, dat pand te laten ontruimen en te verbouwen tot woonhuis en het vervolgens te verhuren aan huisarts Martens.³⁷³

Christiaan Everhard Metz [1956-1988]

Hij werd geboren op 22 augustus 1929 te 's-Gravenhage als zoon van Christoffel Jacobus Josephus Metz en Maria Hendrika Dominica Liesker.³⁷⁴

Hij vestigde zich als huisarts samen met dokter Smits op 8 oktober 1956 aan Hertog Jan II-laan 45.³⁷⁵

Vanaf 1960 opende hij een nieuwe praktijkruimte aan de Wijbosscheweg, later de Johannis Groenewaltstraat.

Op 9 mei 1998 is hij geheel onverwacht in zijn slaap overleden te Kalenberg in Overijssel. Een uitgebreid In Memoriam geeft meer details.

“Op zaterdag 9 mei bereikte ons het bericht dat onze collega in ruste Chris Metz was overleden in zijn huis in Kalenberg. Chris Metz kwam in 1956 samen met zijn vrouw Elly als artsenechtpaar naar Schijndel, om zich als jonge huisarts te vestigen in de Hoevenbraak, een sterk groeiende wijk in die jaren. Hij genoot de steun van pastoor Christ Vinken en samen werkten zij aan de opbouw van de wijk. Chris Metz was een geëngageerd huisarts, iemand die dicht bij zijn patiënten stond, naar hen kon luisteren en hen met raad en daad bijstond. Hij genoot het vertrouwen van zijn patiënten, die hem niet alleen waardeerden als een uitstekend medicus, maar ook als een arts met een groot gevoel voor psychosociale problemen. Hij respecteerde de mensen zoals ze waren en maakte geen onderscheid. Zijn innemende persoonlijkheid en vakmanschap zorgden voor een snelle groei van de praktijk, reden om zich te associëren met Hein Landman. Vanaf 1978 tot aan zijn afscheid in 1988 werkte hij samen met zijn vrouw Elly. In 1984 kwam Roel een deel van de toegenomen werkzaamheden overnemen. In 1988 gaf hij het roer volledig in handen van zijn beide zonen Roel en Dik. Chris had altijd oog voor de jongere generatie artsen. Hij was daarom een aantal jaren huisartsopleider, leerde jonge artsen de kneepjes van het huisartsenvak. De grote verdienste van Chris als collega was het smeden van een eenheid van de Schijndelse huisartsen. Hij zorgde en stond voor goede collegiale verhoudingen. Buiten zijn drukke werkzaamheden als huisarts was Chris ook op andere fronten actief. Hij was o.a. zeer betrokken bij de Landelijke Huisartsen Vereniging [LHV], met name in de regio Noord-Oost Brabant. Vele avonden werden in beslag genomen door vergaderingen en bestuursfuncties. Daarnaast gaf hij cursussen bij de EHBO-vereniging. Later

nam hij ook zitting in het Medisch Tuchtcollege te Eindhoven. Zijn vermogen om te relativeren, problemen te analyseren en onder woorden te brengen, hebben hem geholpen bij deze moeilijke taak. In 1988 nam hij afscheid van zijn patiënten, collega's en Schijndel om zich definitief te vestigen in Kalenberg, waar hij al vele weekenden en vakanties had genoten van de stilte en het water. Hij kon zich daar wijden aan zijn hobby's vooral varen en later golfen. Te jong is Chris van ons heengegaan. We zullen hem blijvend herinneren als een innemende persoonlijkheid, een huisarts in hart en nieren. Mede namens mijn collega's wens ik Elly, de kinderen en kleinkinderen veel sterkte om het verlies van deze aimabele man te dragen. Ondertekend: Paul Strik voorzitter van de Huisartsengroep Schijndel.³⁷⁶

Nadat Elly Metz-Daalder was gestopt in 1991, continueerden haar zonen Roel en Dik de praktijk. Op het moment dat zij besloten parttime te gaan werken, kwam in 1996 Ellemieke Rasenberg de praktijk versterken. Vanaf december 2001 is Roel Metz gestopt en in zijn plaats is Art Smits aangetreden. In 1989 vond een verbouwing van de praktijk plaats. De praktijk is geautomatiseerd sinds 1985, maakt gebruik van een geaccrediteerd huisarts informatiesysteem sinds 1990 en heeft sinds 1992 de medische patiëntengegevens geautomatiseerd. Al in 1991 werd de drukke praktijk gesloten voor nieuwe patiënten. Sinds februari 2010 is de huisartsenpraktijk Metz & Smits verhuisd naar de Looierij en functioneert als zelfstandig duo praktijk onder de naam HOED [Huisartsen Onder Een Dak]. Vanaf die dag konden zich ook weer nieuwe patiënten aanmelden, maar in 2017 werd ze weer gesloten voor nieuwe aanmeldingen.³⁷⁷

Evert Bartholomeus Konijnenberg [1957-1971]

Hij werd geboren op 12 augustus 1928 te Edam en huwde Irène C. van der Maesen. Hun kinderen kennen we als Babs W.R., Fieke C.I., Folkert R.L. en Mirjam.³⁷⁸

Hij was de opvolger van dokter Martens. Door een tragisch ongeval op 13 april 1971 op de Houterdsedijk kwam er een abrupt einde aan zijn huisartsenpraktijk, die na hem werd overgenomen door dokter Van der Maesen.³⁷⁹

Hij overleed in het ziekenhuis in Tilburg.³⁸⁰

In een indrukwekkend In Memoriam werd hij herdacht.

De tekst daarvan luidde als volgt:

“Nog zo pas stond hij daar voor de kleine kansel in de oude Servaaskerk en las het scheppingsverhaal tijdens de paaswake. Niemand, ook hij zelf niet, kon toen vermoeden, dat zijn Schepper hem zo kort daarna tot zich zou roepen. Terugkomend van een menslievend bezoek aan een van zijn patiënten, met wie

hij zo graag een buurtpraatje maakte, overkwam hem, op onverklaarbare wijze, een tragisch ongeluk, dat een einde maakte aan het leven van een man die, in de fleur van zijn leven [42 jaar] en met een veelbelovende toekomst voor ogen, nog zo veel had kunnen bereiken. Zijn vijftienjarige dokterspraktijk te Schijndel, zijn eerste praktijk, bracht hem dagelijks in aanraking met de lijdende mens, waarvan het scheppingsverhaal zegt, dat het zo goed was. Troost en opbeuring bracht hij aan het ziekbed van zijn patiënten, troost brengen was zijn taak als 't menselijk kunnen niet had mogen baten. Zijn 'veel omvattendheid' bracht hem ook buiten zijn dokterspraktijk er toe belangstelling te tonen en daadwerkelijk mee te werken aan de belangen van anderen. Vanaf september 1970 diende hij het algemeen belang door zijn raadslidmaatschap. Oprecht en eerlijk voor zijn mening uitkomende, werd daar graag geluisterd naar zijn gedegen en kundig betoog. De parochieraad had in hem een grote steun. Zijn adviezen getuigden van een vérziende gevoeligheid waar het de eredienst betrof. De Stichting Gemeenschapshuis had in hem een kundig adviseur, waar hij met kennis van zaken de vele belangen wist te behartigen. De Raad voor Open Bejaardenwerk kon met vol vertrouwen zijn adviezen opvolgen. Maar ook de belangen van de jeugd vonden in hem een warm bepleiter. Voor de verkenners- en gidsenbeweging was hij een grote vraagbaak. Dr. Konijnenberg was een allround man, die van hetgeen waarvoor hij zich inzette, een grondige studie maakte. Veel, zeer veel had hij voor Schijndel nog kunnen doen. Helaas heeft het zo niet mogen zijn.

Abrupt weggerukt van hen, die hij lief had en waarvoor hij werkte, volgde zijn vader, die voor amper vijf weken terug het tijdelijke met het eeuwige verwisselde. Tijdens de paasdagen zocht zijn moeder troost en opbeuring in het gezin van haar zoon. Hoe geheel anders is dit uitgekomen. De dood sloeg andermaal toe. Plots ziet Mevr. Konijnenberg zich geplaatst voor de zorg en begeleiding van haar talrijk gezin. Moge de wetenschap van een algeheel medeleven met dit voor haar en haar kinderen zo droevig verlies, en de zekerheid, dat het voorbeeld dat haar man stelde, zowel in zijn privé- als in het algemeen leven, voor velen tot navolging zal strekken, haar een troost zijn in deze kommervolle dagen. Moge Dr. Konijnenberg zijn loon in het hiernamaals reeds rijkelijk ontvangen hebben. Hij ruste in vrede! ³⁸¹

Op het In Memoriam volgde nog de tekst van het bidprentje:

Van de diepe warmte in dit land
ben ik weggegaan bij het ontluiken van de lente,
Zon, stilte en onstuimige onrustigheid,
welk'n grenzen, die mijn liefde beknellen.
God, laat ze weten dat ik het uitschreeuwen wil.
Wie was die wijze oude man,
waarom gaf hij mij wel de ruimte?
Afkomst, streven en onbereikbare nabijheid
laat ik, God, hun inspirator moge wezen
Laat ze weten dat ik anders zei, dan heb gezegd.

Vita Nuova architect Chr. van Liempd

E.W. van der Maesen [1972-2002]

‘Vita Nuova’ in het Nederlands ‘het Nieuwe Leven’.

Zo heette een van de mooiste monumentale panden in Schijndel. De naam stond vroeger te lezen in het rieten dak van het witte huis aan de Hoofdstraat 192. ‘Ik geneer me er nog voor dat ik dat destijds weg heb laten halen’, zegt Riet Van der Maesen-Verhaar, de vrouw van Eric van der Maesen, die tot 2002 huisarts was te Schijndel. “Ik wilde toen helemaal geen nieuw leven”, verklaart zij. In 1972 nam het gezin Van der Maesen haar intrek in het voormalige woonhuis van dorpsarchitect Christiaan van Liempd [1882-1962] Het was dokter Konijnenberg, getrouwd met de zus van Van der Maesen, die het stel naar Schijndel haalde. “Die vond dat ik hier maar moest komen dokteren en voor de gein zei ik: “Dat is goed als ik dat witte huis krijg”, aldus de Schijndelse ex-huisarts.

Van der Maesen en zijn vrouw waren eigenlijk al bezig met het overnemen van een praktijk in Amsterdam, waar ze oorspronkelijk vandaan komen. “Dat was bijna rond”, zei Van der Maesen. “Het was Tweede Paasdag, mijn vrouw lag in het ziekenhuis, ze was bevallen van ons tweede kind. Ik was op weg naar Konijnenberg om hem te vertellen dat we liever in Amsterdam bleven”. De vrouw van Van der Maesen zei: “Ik wilde niet naar Schijndel!”.

Het leven kan ooit anders lopen zie je wel.³⁸²

2. Schijndelse vroedvrouwen vanaf de 17e eeuw

Laten we beginnen met de vermelding van dat mooie handboek uit 1842 van niemand minder dan onze eigen dokter Herfst. Dat is helemaal raadpleegbaar via Delpher en het is boeiend om te zien hoe hij nauwgezet elk detail uit de verloskunde beschrijft tot in de kleinste finesses! Als inleiding op de ruim 100 pagina's omschrijft hij de eisen die men zou mogen stellen aan vroedvrouwen en noemt daarin een tiental bijzondere eigenschappen die men van een deskundige vroedvrouw mag verwachten nl.: "middelbare ouderdom, genoegzame sterkte, zuiverheid, zuinigheid, zedigheit, zachtzinnigheid, vriendelijkheid, menschlievendheid, onbaatzuchtigheid en voorzigtige onverschrokkenheid".³⁸³

In een beperkt aantal historische documenten duiken van tijd tot tijd de namen op van vroedvrouwen of verloskundigen, die werkzaam waren binnen de Schijndelse samenleving. We laten de essentiële berichten uit die akten in chronologische volgorde de revue passeeren en maken aan het einde de balans op, met vermelding van een compleet overzichtslijstje met de namen van die vroedvrouwen.

De oudste vermelding dateert uit 1643. In sommige gevallen werd de hulp ingeroepen van een verloskundige van buiten het dorp.

Voor de schepenen is verschenen Marijken de dochter van Peter Lamberts van den Vorstenbosch oud 33 jaar reagerend op een verklaring van de vroedvrouw dd. 6 november 1643, die verder niet met name wordt genoemd.³⁸⁴

Op 22 januari 1647 werd een verklaring afgelegd door schepenen en vorster Tholof Jan Rovers te Schijndel en door Heijlken de vrouw van Jan Henricx 'vroemoeder' te Schijndel oud 56 jaar. Die zijn op 19 januari van dat jaar geweest in het woonhuis van Margriet, de weduwe van Jan Dirck Smolders onder het Wijbosch op de Locht. Het ging om de geboorte van een kind verwekt door Claes de zoon van J.D.Smolders bij Jenneken de zus van Hester, de dochter van Anthonis Jan Creesten. Rond die geboorte speelde een netelige kwestie tussen Hester en Heesken, de dochter van J.D. Smolders, waar een uitdrukking als 'injurieuze woorden' werd gebezigd zoals 'gij en hoerige dievigen horx' en 'beticht gij uwe kijnder die gij omgebracht ende verdaen hebt als gij wel weet'.³⁸⁵

Drie jaren later legde Heijlken, de inmiddels 60-jarige vroedvrouw, wederom een verklaring af dat ze geroepen is, nu ongeveer zeven weken geleden, ten woonhuize van de weduwe van Anthonis Jan Creesten waar Hester ziek en in barensood op bed lag.³⁸⁶

Heijlken, soms omschreven als Heijlken Jansen Handrickx Rovers, bleef actief als 'vroemoeder' en haar volgende adres was het huis van Marijken, de dochter

van Thomas Jenissen, waar ze met enige andere vrouwen aanwezig was bij de bevalling van genoemde Marijken.³⁸⁷

Ook de term 'baker' was destijds algemeen gangbaar. Zo troffen we de naam aan van Johanna Symons van Luijck, de vrouw van Anthony Peter Janssen, die werd genoemd in het archief van de Raad en Rentmeester Generaal der Domeinen in 1714 en zich noemde: "pleeghster off baker".³⁸⁸

In dit verband is een beschrijving van gewoonten bij de geboorte van een kind illustratief. Gedurende tien dagen waren de baker en de dienstmeid actief om er voor te zorgen dat het moeder en kind aan niets ontbrak. Bovendien droegen ze zorg voor het verwelkomen van al degenen die op kraamvisite kwamen.³⁸⁹

In het jaar 1652 volgde nog een akte waarbij voornoemde Heijlken betrokken was en waar ze liet vastleggen dat ze op 31 december 1650 voor de schepenen van de dingbank van Schijndel inderdaad haar verklaring over die dag nogmaals had bevestigd en de inhoud, na voorlezing ervan, had aanhoord en akkoord bevonden.³⁹⁰

Bij notaris Jan van den Heuvel passeerde een akte waarbij Lijsken Jacob Handrickx, de vrouw van Jacob Arien Jacobs, oud 53 jaar en wonende te Gemonde onder de jurisdictie van Schijndel in de Broekstraat, tegenover secretaris Nicolaes Peters van Grinsven stond, die was gemachtigd door Jonker Henrick van Bergaigne, de hoog- en laagschout van stad en meierij van 's-Hertogenbosch. Zij was op 8 januari 1653 in het huis geweest van Aert Peters, toen daar diens dochter Lijsken 'sieck was van kijnde' en dat toen aanwezig was de 'vroevrouwe' Mechtelt Cornelissen en dat Lijsken volgens de landelijke voorschriften tegenover de vroedvrouw had verklaard, dat ze geen andere vader van het geboren kind kende dan Hendrick Lamberts.³⁹¹

In 1702 schetste notaris Gisbertus de Jong een heel bijzonder relaas. Voor hem was verschenen Hendrixken Jan Tijssen nagelaten weduwe van Dirck Hendrik Thomas, Maria Andriessen 'vroetvrouw' te Schijndel, Hendrik Cornelis van Heesch herbergier en Mechtelt de vrouw van Peter Jansen allen van competente ouderdom. Ze hebben allemaal ten gunste van justitie hun verklaring laten optekenen. Die van Hendrixken luidde, dat ze omtrent tien maanden geleden vanuit 's-Hertogenbosch via Den Dungen naar huis was gegaan. Onderweg meldde zich een zekere manspersoon, waarvan ze dacht dat die afkomstig was uit het dorp Asten of Someren, die haar bleef volgen en vroeg of ze iets met hem wilde drinken. Eenmaal in Den Dungen zijn ze de herberg van Hendrik Jan Ariens binnengestapt. Ze bestelden brandewijn en bier en raakten enigszins onder invloed. Maar er schijnt meer gebeurd te zijn want ze zouden samen naar haar woonhuiske zijn gegaan. Hendrixken vertelde dat ze op 3 november jl. 'van een jonge dochter int kraembed sonder imants

bijweten is bevallen' en dat ze als vader niemand anders kon bedenken dan die persoon die haar vanaf 's-Hertogenbosch vergezelde. De **vroedvrouw** als tweede getuige meldde dat ze bij die vrouw in het kraambed was geroepen om haar bij de bevalling te assisteren. Volgens de regels moest de **vroedvrouw**, alvorens tot actie over te gaan, eerst vragen wie de vader van het kind was. Ze zei daarop, dat het ging om die man die met haar meeliep vanuit 's-Hertogenbosch. De beide andere getuigen sloten zich bij de twee vorigen aan, maar wisten ook niet meer precies op welke dag het allemaal was voorgevallen. Wel wisten ze nog te vertellen dat die manspersoon een rode muts droeg in plaats van een hoed.³⁹²

Dit nuwede + heeft gesworen Hendrick
 van Lijffz weder diech Hendrick.
 Sigmund by Maygh Andrijs
 Dit nuwede + gesworen handreit
 Cornelis van Gijp
 Sigmund van Margelt Juffr
 van Peter Jauffer.
 Sworen + guesworen Henmi =
 = nic
 Sigmund van Gijp 17
 1700
 Quod attestor
 Gijdejongk
 van Gijp

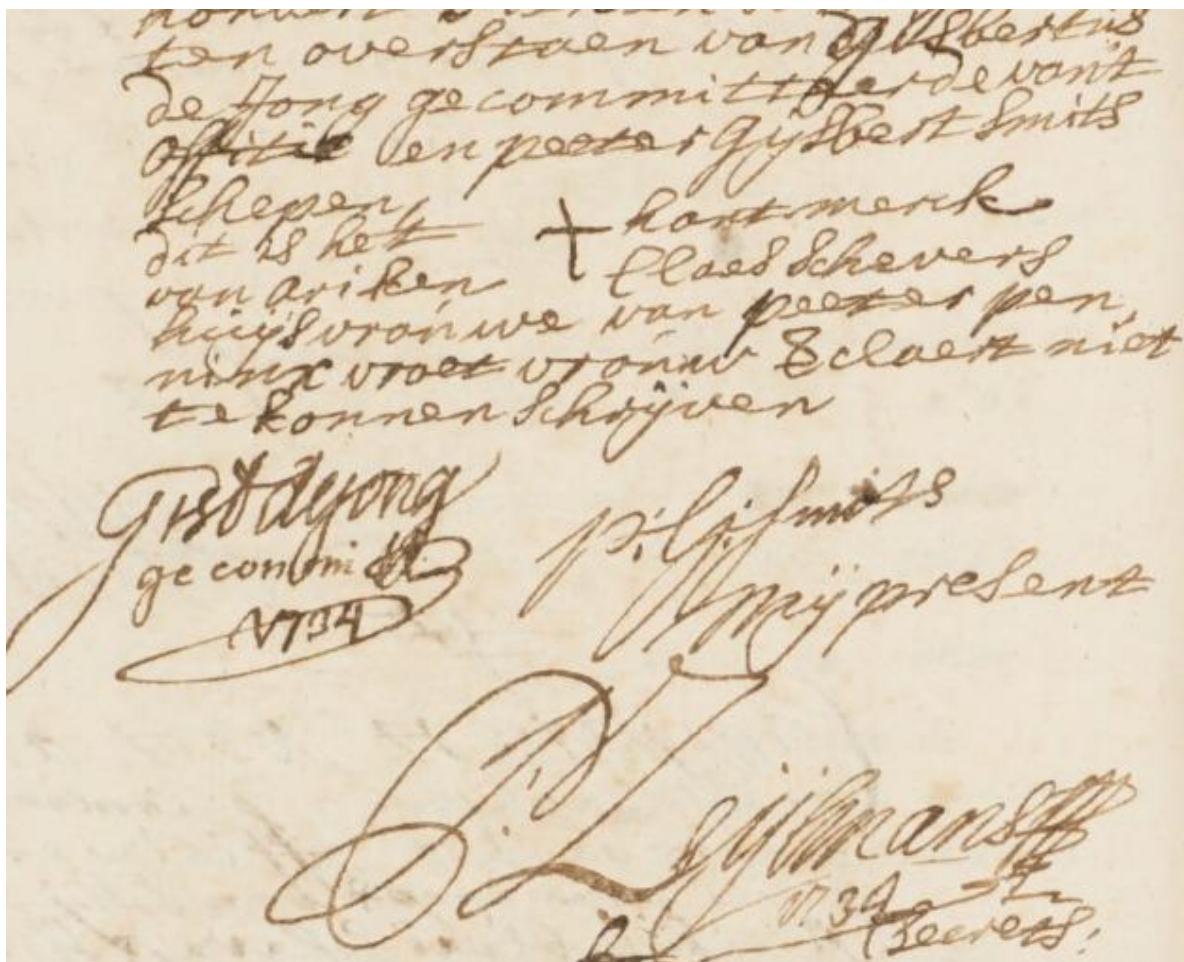
De ondertekening van deze akte

Op verzoek van Jan Peters van den Dungen verschenen achtereenvolgens Juffrouw Emilia Munts, Innocentius Egidius Bernuly chirurgijn, Ariken de huisvrouw van Peter Willems '**vroetvrouwe**', Jan Hanenberg en Geertruij de vrouw van Jan Heesackers, om een getuigenis der waarheid af te leggen.

Zo zou volgens hen Maria Aart Dirks, de vrouw van Van den Dungen, 's morgens een kind gebaard hebben, dat onmiddellijk daarna was gestorven. Maria zelf vermaakte voor haar eigen afsterven alles wat ze had aan haar man in het licht van de liefde waardoor ze aan elkaar verbonden waren.³⁹³

Vervolgens een verklaring van een zekere Rosa Hamman, geboren te Rotterdam, die aangaf dat het vals en onwaar was dat ze bezwangerd zou zijn via Anthony Witbolts, eveneens uit Rotterdam afkomstig en dat ze zelf nooit bezwangerd is geweest, welke uitlating ze staande hield. Met haar waren ook verschenen Ariken Claes Schevers, de vrouw van Peter Pennincx, 'vroetvrouw van ons dorp' verklarende genoemde Rosa Hamman verscheiden keren bezocht en nauwkeurig ondervraagd te hebben, maar niets anders aan genoemde Rosa bevonden, dan dat het een jonge vrijster was en dat niets er op wees dat ze zwanger zou raken of zwanger geweest zou zijn van genoemde Witbolts. Die verklaring zou ze zelfs met een eed durven bekrachtigen. Tevens verschenen Peter Jansen Pijnappels en Anthony Peters van de Sande, mannen van eer, met een verklaring dat Rosa tot op de dag van vandaag bij hen had gewoond en dat ze haar zowat dagelijks hebben gesproken en ze konden over haar niets anders zeggen dan dat het een eerlijke vrijster was.³⁹⁴

Goed een jaar later verscheen Ariken de 'vroetvrouwe' weer ten tonele met een verklaring, op verzoek van een zekere Jannetje dochter van Jan van Breda. Die zou in november 1732 geweest zijn ten huize van Jan Teunisse van Thuijl te Sint-Michielgestel waar ze ontboden was. Jannetje die 'in arbeid sat' heeft toen een dochttertje gebaard en in barensood heeft ze toen toegegeven, dat de vader een zekere Hendrik Jansen Bevers uit dat dorp zou zijn.³⁹⁵

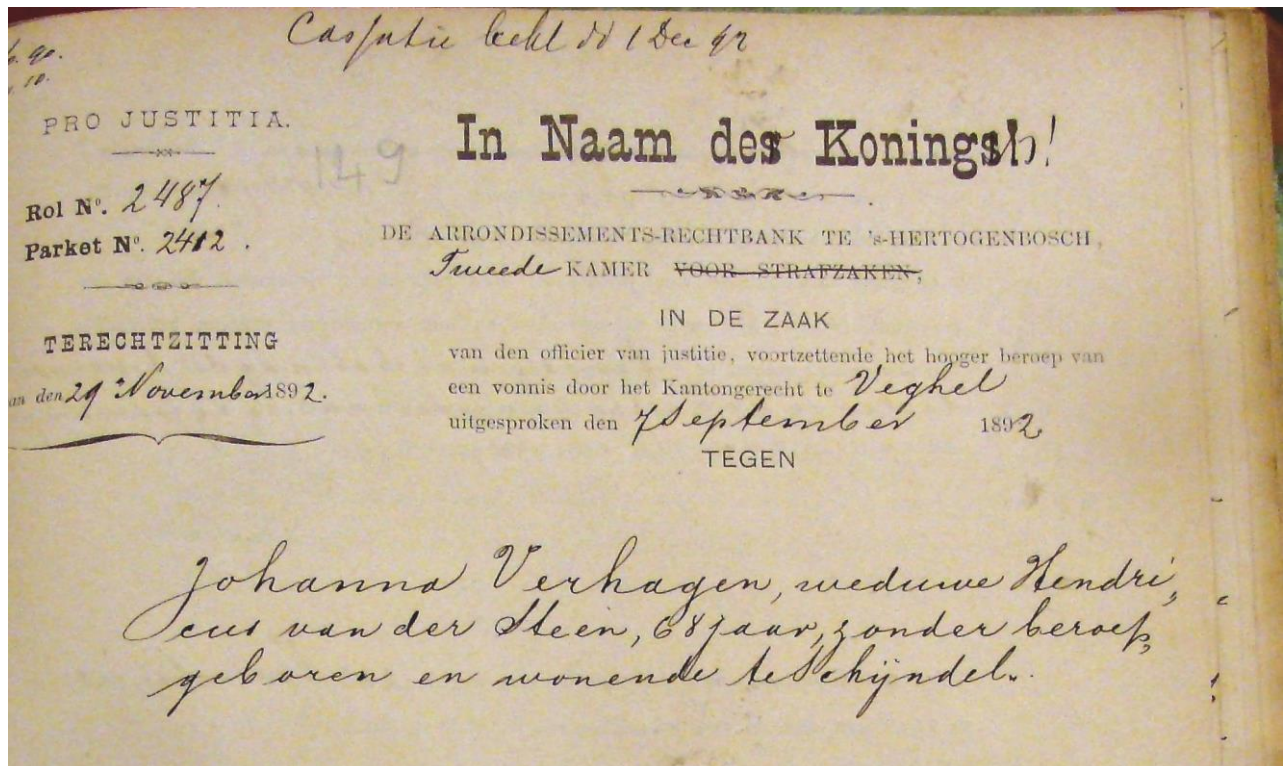

Het handmerk van onze **vroedvrouw** die aangeeft niet te kunnen schrijven

Inmiddels zijn we aanbeland in het eerste decennium van de 19^e eeuw, als voor de schepenbank verschenen zijn Marjanna Willem Smits, weduwe van Lambert van der Schoot en Annemie Wijnand van der Heijden, weduwe van Jan Peter van Rooij. Op verzoek van de schout-civiel Gijbertus Adriaan Verhagen verklaarden zij, dat ze op 10 september 1806 waren geweest in het huis van de weduwe van Jan van der Heijden onder het Lutteleind, waar zich in barensood bevond de ongehuwde Maria Jan van den Heemel. Ze hebben haar toen gevraagd wie de vader van het kind was en daarop antwoordde Maria, dat het Johannes Jan van der Heijden was, wat ze zelfs onder ede zou willen bevestigen. Vervolgens is ze verlost van een zoontje, dat als doopnaam ontving Johannes. Een **vroedvrouw** was er niet bij geweest, want in de akte staat 'bij **absentie van de gezwoore vroedvrouw**' is Maria verlost in aanwezigheid van genoemde Marjanna. Aan de beide dames werd de tekst nog 'n keer uitvoerig voorgelezen en ieder van hen besloot met 'Soo waarlijk helpe mij God Almachtig'.³⁹⁶

Daarmee is het zoeken naar **vroedvrouwen** in het bekende 'oud archief 1530-1811' afgesloten en zijn we voor de resterende informatie aangewezen op wat in archieftermen wordt aangeduid met 'nieuw archief in drie delen nl. 1811-

1930, 1930-1960 en 1960-1990' m.u.v. een vonnis uit 1891-1892 betreffende een vroedvrouw die de wet had overtreden.

Proces tegen Johanna Verhagen weduwe van Hendricus van der Steen 68 jaar oud

Deze Johanna Verhagen was aangeklaagd omdat zij ten tijde van de praktijk van dokter Dobbelaere buiten noodzaak de geneeskunde zou hebben toegepast, door verloskundige raad en bijstand te hebben verleend zonder dat ze daar enige bevoegdheid toe had. Ze had nl. bij de geboorte de kinderen gehaald alsook de nageboorte en de navelstreng afgebonden. Dit zou indruisen tegen art.436 van het strafrecht in zake de uitoefening der geneeskunst zoals verschenen op 1 juni 1865 en in staatsblad 60, welke wet bovendien nog was gewijzigd op 23 april 1880 via staatsblad 65 en op 15 april 1886 via staatsblad 63. Ze zou dit gedaan hebben op resp. 7 juni 1891 en 27 mei 1892 bij Wouterina Steenbakkers de huisvrouw van Johannes van den Heuvel en op 6 juli 1892 bij Adriana van den Heuvel de vrouw van Johannes van Aarle, tegen betaling van drie gulden per keer. Daarom werd ze veroordeeld tot een geldboete van 40 gulden of 10 dagen hechtenis. Johanna had echter hoger beroep aangetekend dd. 19 september 1892 dat behandeld werd door de rechter Mr. Sassen. Uiteraard werden de getuigen gehoord te weten Van den Heuvel, Van Aarle en dokter Dobbelaere. Die waren geen van drieën fysiek bij de bevalling aanwezig geweest. De veroordeelde Johanna bleek een baker te zijn terwijl Schijndel een vroedvrouw rijk was. In dit hoger beroep hield de

rechtbank toch voet bij stuk en werd aan de geldboete of hechtenis niet getornd!³⁹⁷

Dat eerste deel van de voor-oorlogse archieven heeft in 1944 een gevoelige klap te verduren gehad door de brand in het raadhuis die veel archiefmateriaal in vlammen heeft doen opgaan. Veel bijzonder interessante informatie is toen verloren gegaan, wat ook consequenties heeft voor onze zoektocht rond de medische zorg. Van belang in dit kader zijn de wetenswaardigheden die geregistreerd staan onder de rubriek 'medische politie'. De verloskunde berustte deels bij de in functie zijnde geneesheren en ook waren diverse vroedvrouwen actief.

Ter bevestiging zijn twee brieven illustratief uit respectievelijk 1904 en 1914. Het gemeentebestuur schreef in 1904 aan Mej. M.G.H. Bouwens van Veluw als [gemeentevroedvrouw](#) dat men had besloten haar een gratificatie toe te kennen van f 50,- over 1903 onder de volgende voorwaarden: a] dat de middenstand door haar steeds, des nodig, tegen een matige beloning, naar genoegen van het gemeentebestuur, verloskundige hulp zal worden verleend en b] dat van diegenen, voorkomende op de lijst als hebbende aanspraak op gratis te verlenen verloskundige hulp, doch in staat zouden worden geacht enigszins te kunnen betalen, nimmer enige beloning hoegenaamd, door haar zal worden gevorderd, zonder B & W vooraf te hebben gehoord en c] dat voor zoveel nodig en de omstandigheden van het gezin, waardoor haar verloskundige hulp verleend te hebben zulks verricht, ook de eerste en noodzakelijke zorgen voor het kind, zoals gebruikelijk, door haar zullen worden verricht zonder daarvoor enige vergoeding hoegenaamd te vorderen. De gratificatie zal worden uitgereikt als blijkt dat zij aan de voorwaarden voldoet en alles trouw zal nakomen. Aldus burgemeester Manders en secretaris J. van der Spank.

Op 27 maart 1914 verklaarde de burgemeester dat Maria Geertruida Hubertina van Veluw, echtgenote van Petrus Bouwens, geboren 3 november 1849 boven de leeftijd van 28 jaren, in werkelijke dienst der gemeente heeft doorgebracht op een vaste aanstelling van 1 juli 1900 tot en met 31 maart 1907 als [gemeentevroedvrouw](#) en gedurende de tijd in die betrekking een beloning heeft genoten van f 2550,-.³⁹⁸

In 1912 werd in Schijndel het huwelijk gesloten tussen Hendrikus Gooden 28 jaar en afkomstig uit Meijel, van beroep onderwijzer en wonende te Schijndel, meerderjarige zoon van Gerard Gooden [†] en Maria Janssen oud 61 jaar landbouwster te Meijel en diens bruid Cornelia Anna de Groot 27 jaar oud, geboren te Bergen op Zoom op 5 april 1885, van beroep vroedvrouw, dochter van respectievelijk Petrus Maria de Groot zonder beroep en wonende te Antwerpen en Adriana Langemans.³⁹⁹

Resumerend kennen we nu:

Heijlken vr.v.Jan Henricx en elders vr.v. Jan Handrickx Rovers 1650-1652 Mechtelt Cornelissen 1653, Maria Andriessen 1702, Johanna Symons van Luijck vrouw van Anthony Peter Janssen baker 1714, Ariken vr.v.Peter Willems 1717, Ariken Claes Schevers vr.v.Peter Pennincx 1733, Maria Hoppenbrouwers benoemd in 1889 en ontslag in dat jaar voor Elisabeth van den Boom, Maria Geertruida Hubertina van Veluw vr.v.Petrus Bouwens 1900-1907 en de baker Johanna Verhagen, Cornelia Anna Gooden- de Groot [1912] en Mej. De Brouwer [1950], Mej. Van den Broek [1964-1989] en Mw. Deelen [vanaf 1989 tot ?]

Toen Jansen de Wit nog bestond verscheen met enige regelmaat hun mededelingenblad 'CONTACT'. Daarin stond een kleine artikeltje met als titel 'Verloskundige hulp'. Men had immers een publicatie laten uitgaan met de aankondiging van de vestiging van Mej. De Brouwer als vroedvrouw te Schijndel.

In opdracht van de ziekenfondsraad en de bepalingen van de Beschikking Verloskundige hulp is ons fonds verplicht met genoemde vroedvrouw een overeenkomst aan te gaan. Dit houdt in dat de verzekerden voortaan, wat betreft de verloskundige hulp zijn aangewezen op deze vroedvrouw. Het fonds zal immers de huisarts geen vergoeding meer geven voor genoemde hulp, tenzij de vroedvrouw een schriftelijke verklaring geeft dat medische hulp noodzakelijk is. De afrekening geschiedt rechtstreeks met de vroedvrouw en wij wijzen u erop zelf niet te betalen om onaangenaamheden te voorkomen. Voor hen die reeds een afspraak maakten om te zijner tijd de bevalling door de betreffende huisarts te laten leiden, is een overgangsbepaling gemaakt. Deze kosten komen alsnog voor rekening van het fonds. De huisartsen zijn hiervan op de hoogte gesteld en zullen een lijst inzenden, waarop de namen van deze

personen staan vermeld. Voor de komende gevallen is het dus gewenst dat u de vroedvrouw raadpleegt opdat zich geen onaangenaamheden voordoen voor wat de betaling betreft. Iedere gehuwde verzekerde dient er goede nota van te nemen dat de bepalingen van de Beschikking Verloskundige Hulp o.a. inhouden dat de verplicht verzekerde recht heeft op gratis verloskundige hulp indien de hulp wordt verleend door een vroedvrouw. In gemeenten of delen van een gemeente waar geen vroedvrouw beschikbaar is, kan aan de huisarts een machtiging worden verleend voor gewone verloskundige hulp aan verplicht verzekerden. Ondertekend door de administratie van het Ziekenfonds.⁴⁰⁰

In het Schijndels Weekblad van september 1989 stond een advertentie waarin men kennis gaf dat M.A.J. van den Broek na 25 jaar haar taak als verloskundige overdroeg aan Mw. Deelen. Ze had 40 jaar gewerkt in de gezondheidszorg. In de krant van toen werd de sluier opgelicht van hoe zij destijds in de eerste 15 maanden tijdens haar werk zich allerlei specialismen moest eigen maken zoals: 5 jaar psychiatrie, 2 ½ jaar verpleegkunde, 2 ½ jaar verloskunde, 1 jaar sanatorium, 3 jaar operatiekamer, 1 jaar administratieve opleiding en zo was ze dan na die intensieve periode een allround-verpleegkundige. In die periode werden veel bevallingen nog uitgevoerd door de huisartsen, maar vanaf 1969 kwam daar verandering in en stapte men over op een regionale regeling voor de dorpen rondom Sint-Oedenrode.⁴⁰¹

In aanvulling hierop de vroedvrouwen en verloskundigen die na 1990 actief waren in en om Schijndel. In de gemeentegidsen uit die periode worden o.a. genoemd Dhr. G.F. Alkema, Mw. P.M.P.A. Deelen-Bekkers, Mw. Heebink Derksen, Mw. Van der Meijden-Meelker, Mw. van der Heijden-Mossel en Van Ritzen.

3. Wonderbaarlijke genezingen van Schijndelaren

Een hoofdstuk dat zeker niet mag ontbreken in deze medische publicatie is een summier overzicht van allerlei wonderbaarlijke genezingen waarbij Schijndelaren waren betrokken. Vanaf de middeleeuwen werden al verhalen verspreid over dit soort mirakels en de hedendaagse getuigen ervan zijn de vele ex-voto's die in diverse Brabantse kapellen worden aangetroffen, geschonken door hen die van hun kwalen waren genezen. Die ex-voto's treft men aan in de vorm van 'verzilverde' voorwerpen als dank aan God of de Heilige Maagd Maria voor een verkregen genezing. Je ziet ze vaak hangen in kapellen op bedevaartplaatsen. Het is bekend dat sommigen hun twijfels hebben over dit soort 'onverklaarbare genezingen'.

De oudste vermelding dateert uit 1382. Het relaas betrof een zekere Aelbert, de natuurlijke zoon of bastaard van Aelbrecht Lozen van Dynter woonachtig te Schijndel. Er was niet direct sprake van een genezing maar er gebeurde wel iets wonderbaarlijks. Hij zat gevangen te Zevenbergen omdat men hem daar beschouwde als een spion. Hij was gekluisterd via negen ijzeren banden en stond dag in dag uit op water en brood. Hij bad op een dag tot de H.Maagd Maria en beloofde haar dat hij schamel gekleed en barrevoets een bedevaart zou ondernemen, opdat hij getroost en verlost zou mogen worden van zijn straf. Daartoe zou hij zich begeven naar 's-Hertogenbosch. Eenmaal ter bedevaart kwam hij bij het Onze Lieve Vrouwe-beeld en zijn gebeden werden hem verhoord op het moment dat de ijzeren banden open sprongen en kon hij zijn benen weer bewegen. Hij klom op de toren, sprong vervolgens in het water en zonder ook maar één kwetsuur op te lopen bereikte hij het land. Terug bij het Mariabeeld dankte hij de H.Maagd voor de genade en gratie die hem was verleend. Hij zwoer met een heilige eed op het Heilig Evangelie dat dit alles was geschied zoals hij het zelf had verhaald. Deze anekdote werd bovendien bevestigd door Heer Aart van den Hout de deken van dekenaat Woensel, Heer Lonys van Schijnle Arntssoen, Vranc van Ghestel, Godevart Sceyve, Art Berwout en Adam van Miert.⁴⁰²

Het huidige beeld in de Sint Jan anno 2020 temidden van de vele bloemen en kaarslichtjes
[privécollectie Beijers]

Van de hoofdstad van Brabant maken we een uitstapje naar de overbekende bedevaartplaats Kevelaer waar zoveel Brabanders al eeuwen naar toe trekken. Daar knielde een zekere Maria Sanders uit Schijndel neer die al haar leven lang werd geplaagd door 'quaede geesten'. Ze zou daar bijzonder graag van verlost willen worden. Kennelijk was ze op 8 september 1646 in Kevelaer geweest op bedevaart en werd daar toen via een duivelsuitdrijving van haar kwaal verlost precies op de dag van Maria Geboorte. Dat dit werd ervaren als een mirakel werd bekrachtigd door de getuigenverklaringen van o.a. de Eerwaarde Heren Adrianus Rutgers vicaris te Schijndel dokter in de theologie, Johannes Haubracken pastoor te Veghel, Wilhelmus Tuyfhuysen pastoor te Nistelrode, Arnoldus de Vos pastoor te Nuland mede namens de pastoor van Dinther, Broeder Johannis Arnoldi prior van de Kruisbroeders te 's-Hertogenbosch, die op 30 november 1646 die bekrachtiging hebben laten vastleggen.⁴⁰³

Een oude prent als tastbare herinnering aan Kevelaer [wikipedia]

Dichterbij huis was ook een favoriete bedevaartplaats het dorp Handel. Een bijzonder verhaal gaat over Margaretha de dochter van Peter Jan Otten uit Schijndel. Op die bewuste 8 september 1669, vol vertrouwen op de machtige voorspraak van de Maagd Maria, vertrok ze naar Handel. Ze was toen 27 jaar oud. En precies op die dag voltrok zich het mirakel. Ze werd op de geboortedag van de Heilige Maagd Maria van haar blindheid genezen. Uit dankbaarheid heeft de familie toen een votiefschilderij geschonken [51 à 47 cm] aan de kapel welke schildering, deze bijzondere genezing voorstellende, in de vorige eeuw is teruggevonden en in de kapel is opgehangen.⁴⁰⁴

Margaretha is er op afgebeeld terwijl ze voor haar genezing bidt. Achter haar staan twee personen die waarschijnlijk haar ouders voorstellen. In de tekst is te lezen: 'Maergaretha is tot Haendel subyt genesen van een langhjarige blindheid den 8 september, aut wesende 27 jaren'.

Maar Schijndel kende meer zieken of gebrekkigen die hun heil zochten in Handel. Zo ook de 8-jarige Antoon en Annemaria zijn 4-jarig zusje, kinderen van Gerard Paulus Smits en Mechel Janssen van der Spank. Antoon kon alleen met krukken een heel klein eindje lopen, terwijl Annemarieke zich alleen maar kon voortbewegen met hulp van een stoeltje. Eigenlijk waren ze beiden verlamd. Hun ouders waren al op diverse plaatsen geweest in de hoop dat op voorspraak

van Maria hun beide kinderen van die verlamming zouden genezen. Zo hadden ze Handel, Uden, Vught, Escharen en Beek en Donk al aangedaan, maar de voorspraak bleef uit. Het bleek allemaal tevergeefs. Op 2 juli 1718, de feestdag van Maria Visitatie waagden ze nog een poging op de dag dat de Schijndelaren in processie naar Handel ter bedevaart togen. In Handel aangekomen baden ze bij het fraaie Mariabeeld vol ootmoed en groot vertrouwen tot God om genezing van hun gebrekkige kinderen. Tegen 12 uur liepen ze naar de 'heilige put', wisten hun zoontje met het water en wandelden daarna naar het houten altaar dat stond opgesteld onder de lindebomen. Antoon was hen uiteraard gevolgd met de krukken in zijn hand. Na een korte rustpauze liep hij door tot aan de kapeldeur, gooide zijn krukken daar weg en liep in de richting van het Mariabeeld. Zijn ouders liepen achter hem aan, maar Toontje was inmiddels al naar het hoogaltaar gelopen. Moeder droeg haar dochttertje op de arm, zette het op de grond en snelde haar zoontje achterna. En zie..... haar kinderen begonnen ineens zelfstandig te lopen. Een horde mensen zag dat en wilde het fijne weten van de genezing van die verlamming. Toen de consternatie, die begrijpelijkerwijs was ontstaan, gekalmeerd was, bad men gezamenlijk de rozenkrans om God te bedanken voor de grote gunst die hen op voorspraak van Maria was geschonken. Als krachtig bewijs voor deze wonderbaarlijke genezing diende natuurlijk de bevestiging van derden. Tegenover G. Donquers de drossaard van Gemert en drie schepenen uit dat dorp werden maar liefst zeven getuigenissen afgelegd. Daarvan werd een authentieke akte uitgeschreven ter secretarie van Gemert. Deze akte zou nog in het kerkarchief van Handel bewaard gebleven zijn. Een zekere B.Luyten voegde er in zijn dagboek nog aan toe, dat vicarius T.Govaerts toestond om deze miraculeuze gebeurtenis vanaf de preekstoel te verkondigen en ook dat er een schilderij van opgehangen mocht worden.

Een impressie van de vele bedevaartgangers in de kapel van Handel in 1981
[foto P.J.Margry]

Iets identieks ondervonden de ouders van de 5-jarige Anna Maria van Willem Teunissen van den Broek en Maria Lambers van de Meerendonk. Hun kind was al vanaf haar geboorte verlamd. Ze hadden al diverse bedevaartplaatsen bezocht zoals Vught, Beek en Donk en zelfs Poppel. Uiteindelijk besloten de ouders mee te gaan in de processie naar Handel. Daar aangekomen bleek het meisje aan de beterende hand en kon het zich aanvankelijk in een stoeltje en later via een krukje bewegen. Uit medelijden namen ze het besluit om nóg 'n keer naar Handel te gaan. Toen Anna Maria dat hoorde zou ze gezegd hebben: "Ik zal niet kunnen lopen voor ik zelf in Handel ben geweest en ik zal Onze Lieve Vrouw bidden dat ik mee mag gaan!". Op de 1^e juli 1726 was het zover en moeder en dochtertje togen naar Handel samen met veel andere Schijndelaren. In de avonduren kwamen ze daar aan. De overlevering verhaalt dat ze de hele nacht gebeden zouden hebben voor het genadebeeld en tussen twee en drie uur gingen ze ook nog ter communie. Rond acht uur in de morgen namen ze ook al biddend deel aan de omgang om het miraculeuze beeld en ineens riep de kleine Anna Maria: "Moeder, laat me maar los, ik kan lopen!". En inderdaad ze bleek genezen te zijn van haar kwaal en kon gaan en staan alsof ze nooit verlamd was geweest. Ook naar aanleiding van deze gebeurtenis zou op 10 augustus 1726 een officiële bevestiging volgen die onder ede werd afgelegd tegenover drossaard en schepenen van Gemert waaronder Handel

ressorteert. Ook die akte zou in het kerk- of kapelarchief van Handel bewaard zijn.

Maar er waren nog meer Schijndelaren die genezing zochten in Handel. Denk maar eens aan het relaas over de kinderen van Hendrik van Herpen en Maria van Delft genaamd Willem en Johan. Beiden waren ten gevolge van een ziekte blind geworden aan hun rechteroog. Willem liep al 2 ½ jaar met een doek of klep voor zijn oog om dat te beschermen tegen het licht en lag dikwijls met pijn op bed. Jan leed ook veel pijn aan zijn linkeroog en was 9 maanden volslagen blind. De ouders hadden al diverse bekwame dokters in de regio bezocht maar een geschikte remedie werd niet gevonden. Nu waren ze al enige keren op bedevaart naar Handel geweest en gingen er nu weer heen. En warempel...Willem genas van zijn kwaal op de 10^e augustus en Johan de 24^e augustus 1726 en ze konden alle twee weer goed zien. De beëdigde akte van deze genezing werd door de Gemertse schepenen opgemaakt en gedeponneerd in het kerkarchief. Ze schonken aan de kapel een schilderij met als thema de genezing van de twee ventjes. In de daarop volgende maand kwamen nog twee kinderen uit één gezin met hun ouders naar Handel nl. een wiegeling en een kleuter. Het ene kind met een 'open navel' en het andere kind met een breuk. Ook hun gebed werd verhoord.

Ten slotte de wonderbaarlijke genezing van Johannes en Franciscus, de kinderen van Nicolaas Schrijvers en Catharina Brecht van Schijndel. Jan genas van een fikse breuk en Frans, die met een open buikwond geboren was waardoor de ingewanden bloot lagen, genas toen hij een jaar oud was. Er bleef zelfs geen litteken van over. Beide genezingen de dato september 1726 zijn opgetekend door de Gemertse schepenen en aan de kapel werd een schilderij van die genezing geschonken door de ouders.

4. De 19^e eeuwse-administratie rond medische zaken

Het is opmerkelijk dat gedurende de 19^e eeuw en begin 20^e eeuw alle medische zaken zijn ondergebracht in de jaarlijkse gemeenteverslagen onder de rubriek 'medische politie'. De berichtgeving daarover is bijzonder schaars en kort en kernachtig. Om enig inzicht te verschaffen in de aard van die beredeneerde gemeenteverslagen zij vermeld dat het steeds ging om schriftelijke vragenlijsten waarop men per hoofdstuk de juiste antwoorden gaf. Het betrof de volgende onderdelen: gegevens over de bevolking [I], verkiezingen van het gemeentebestuur en plaatselijke verordeningen [II], gemeentearchieven en begraafplaatsen [III], geldmiddelen [IV], buurtwegen, voetpaden, rivieren, kanalen, vaarten, havens etc. [V], **medische politie [VI]**, nationale militie en schutterij [VII], kerkelijke zaken, onderwijs, armwezen, gemeentepolitie, landbouw, jacht en visserij etc. [VIII]. In het Staatsblad van 29 juni 1851 art.182 was vastgelegd dat men deze beredeneerde verslagen jaarlijks moest invullen en doorsturen. In het kader van de medische zorg hebben we de informatie onder de rubriek 'medische politie' in detail bekeken. Na overleg hebben we besloten om van alle jaren die medische informatie vast te leggen. Het is natuurlijk discutabel om het zo te doen, maar om een echt genuanceerd sfeerbeeld van de ziekteverschijnselen en ontwikkelingen te krijgen over de hele 19^e eeuw en begin 20^e eeuw, vooral voor de geïnteresserden, was dit volgens ons de beste manier, ook al komt het misschien wat saai over. Er zijn overigens een paar ontbrekende jaartallen, hetgeen betekent dat in die jaren de informatie luidt: geen bijzonderheden.

Voor een gedetailleerd overzicht, raadpleeg de bijlage na de afkortingenlijst.

5. Van gasthuis naar ziekenhuis [1870-1967]

**Het gasthuis uit 1870 met de beeltenis van Sint Elisabeth aan de huidige Kloosterstraat
[fotocollectie Zusters van Liefde]**

Met de realisering van een gasthuis maakte men binnen de gezondheidsontwikkeling van de Schijndelse gemeenschap een stevige sprong voorwaarts! Dankzij dit lofwaardig initiatief van de Zusters van Liefde werd als het ware een nieuwe fase ingeluid. Vanzelfsprekend is het anno 2021 nauwelijks meer voor te stellen hoe zo'n gasthuis destijds heeft gefunctioneerd, als we dat zien in het licht van de huidige medische ontwikkelingen. Moderne ziekenhuizen, huisartsenposten en noem maar op. Gelukkig hebben we vanuit het kloosterarchief enkele historische aanknopingspunten om de ideeën en werkwijzen van toen nader te belichten. De hele ziekenverpleging en de zorg voor ouden van dagen en pensioengasten in de tweede helft van de 19^e eeuw was gebaseerd op een uitgesproken rooms-katholiek ideaalbeeld. Een deugdelijk gasthuisreglement was de basis van dit liefdewerk. Enige fragmenten daaruit lichten we kort toe.

De titelpagina met links de letters JMJV = Jezus Maria Joseph Vincentius en rechts AMDG = Ad Majorem Dei Gloriam [tot meerdere glorie van God] – bestaande uit 21 artikelen - collectie kloosterarchief

In art.1 lezen we: “Het gasthuis is bestemd voor minvermogende roomsch katholieken”. In art.5 staat het volgende beginsel: “de zusters zullen er zich bijzonder op toeleggen om de zieken in hun geestelijke nood behulpzaam te zijn om hen de liefde tot God, godsdienst en deugd in te boezemen, hen tot de onderhouding van de godsdienstplichten aan te sporen en alzoo hunne zaligheid te bevorderen”. Artikel 6 schrijft diverse dagelijkse gebeden voor: “dagelijks ’s morgens en ’s avonds zal men aan de zieken duidelijk voorbidden of voorlezen, het Onze Vader, Wees Gegroet, de tien geboden Gods, de vijf geboden der Heilige Kerk en de zeven H. Sacramenten”. En in art.7 lezen we: “dikwijls zal men de zieken opwekken om al hun lijden en hunne kwellingen aan God op te dragen en voor Hem de deugd van gelatenheid en overgeving af te smeken en ’s avonds zal men hen aansporen om hun geweten te onderzoeken en over de begane fouten aan God vergiffenis te vragen”.

Elke voorbijganger die in de huidige Kloosterstraat een blik werpt op de zijgevel van het moederhuis ziet daar een fraaie beeltenis prijken voorstellende de heilige Elisabeth van Hongarije of van Thüringen, de dochter van de koning Andreas van Hongarije. Zij werd geboren in 1207, huwde op jonge leeftijd de landgraaf van Thüringen, die overigens in 1227 tijdens een van de kruistochten om het leven kwam. Sinds die tijd maakte Elisabeth een nieuwe levenskeuze en werd lid van de orde van Sint Franciscus. In die rol heeft ze zich geheel gewijd aan de verzorging van armen en zieken. Op 17 november 1231 overleed zij te Warburg en werd vrij kort daarop heilig verklaard. Haar sterfdag is in de

heiligenkalender tevens haar feestdag als patrones van vele zieken- en gasthuizen en van armenzorg door vrouwen. Binnen Schijndel is een tastbare herinnering de voormalige vrouwenvereniging van de H.Elisabeth, waarvan in het parochiearchief van de Servatiusparochie nog een reglement te vinden is uit het jaar 1919.

Het beeld van de H.Elisabeth van Thüringen [collectie kloosterarchief]

Men vindt haar ook in de Servatiuskerk in de beeldengalerij tegen de pilaren, welk houten beeld is vervaardigd door de firma Custers uit Eindhoven in 1907. Meestal wordt ze afgebeeld met in haar linkerhand een boek met drie rozen erop. De legende hierachter verhaalt ons dat op een koude winterdag het brood dat ze onder haar arm had en wat ze onder de armen en behoeftigen wilde uitdelen, plotseling op miraculeuze wijze veranderde in rozen. In de middeleeuwse iconografie zien we ze vaak afgebeeld met een bedelaar. Bij het beeld van het gasthuis staan de rozen herkenbaar op de voet. Deze heilige wordt beschouwd als de patrones van Hongarije, naastenliefde, zieken, vervolgd, bedelaars, weduwen, wezen, kantklossers, bakkers en noodlijdenden.⁴⁰⁵

Over de dagelijkse praktijk binnen het gasthuis is nauwelijks bronnenmateriaal beschikbaar m.u.v. zes journaalboeken waarin we wat administratieve details kunnen opsporen. Als we dat vergelijken met de huidige digitale

patiëntendossiers werd het verplegend personeel destijds niet vermoeid met allerlei rapporten over het ziekteverloop bij alle gasthuisbewoners- en bewoonsters. Een uiterst zorgvuldige administratie was waarschijnlijk in handen van slechts één zuster! Qua inhoud volgt de ene na de andere naam van opgenomen mannen, vrouwen en kinderen, keurig per jaar gebundeld, met een overzicht van het opnamenummer, voor- en achternaam, aantal verpleegdagen, het type aandoening, opname – en hersteldatum, overlijden en de vergoedingen. ⁴⁰⁶

Bij overlijden van een patiënt werden ook het ‘doodskleed’ en de ‘lijkdragers’ in rekening gebracht en bij de aandoeningen passeren termen als ‘pokkenlijder, koortslijder, typhuskoortsen, besmetting, duim afgezet, krankzinnig en overgeplaatst naar Coudewater, been gebroken, geopereerd, oogziekte, dyphteritis, etc.

Vooraf voor Schijndelse stamboomonderzoekers een boeiende archiefbron! In het begin van de 20^e eeuw kampte men in het gasthuis met een chronisch ruimtegebrek. In een oud memoriaalboek van de congregatie stond dat als volgt omschreven: “Het bestaande gasthuis bleek veel te klein en aanhoudend moesten zieken zowel als blijvende ouden van dagen afgewezen worden”. Deze situatie was onacceptabel en naarstig werd gezocht naar een adequate oplossing. In 1907 werd aan pastoor Baekers het voorstel gedaan om voor rekening van het kerkbestuur een ander gasthuis te bouwen. De congregatie zou dan de grond ter beschikking stellen en alle fondsen van dat nieuwe gasthuis. Tegelijkertijd werd de suggestie gedaan om vrij snel een zgn. besmettingshuis te bouwen, waarvoor de congregatie het meubilair zou leveren. Geen van de plannen werd uiteindelijk gerealiseerd en de zusters hebben zich daarna weten te behelpen tot het jaar 1934, het jaar waarin het nieuwe ziekenhuis aan de Gasthuisstraat werd gerealiseerd en alle ouden van dagen vanuit het moederhuiscomplex moesten overhuizen naar Huize Lidwina.

N ^o	Salom ^e o. d. d. d.	Voort's familienaam	Christm. K. P. o. d. d.	2	Naamverkingen	Summa	Verloof. da...	Oorleden	Handeld.
284	1. Apr. 1894	Lea	H. F.	1.35					8 Okt. 94
285	4. Apr. 1894	Anna Th. Houvel	H. F.	1.80					9. April 94
286	10. Okt. 1894	de Wd. F. Kerkhof (o. d. d. d.)	H. F.	0.35				26 Okt. 94	
287	25. 1894	Anna Jan. Guntalshbergen.	H. F.	0.35					27 Nov. 94
288	26. 1894	Anna Th. Groot	H. F.	0.35					19. Nov. 94
289	3. Dec. 1894	Anna Hendr. Schillekens.	H. F.	0.35				12. Nov. 94	
290	3. Dec. 1894	Maria Klehs (Olland)	E. H.	1.25	Maria 92. o. d. d. d. 4 ft. 10 in.	32	25	28. Nov. 94	28. Nov. 94
291	16. Dec. 1894	Hendrikus Hagelaard	E. H.	1.25		30	-	11. Jan. 95	11. Jan. 95
292	1. Jan. 1895	Gerard Th. Huiden	E. H.	-	Olland	34	-	3. Feb. 95	14. Jan. 95
293	26. 1895	Mecht. Verhagen	E. H.	1.80	reken. tot o. d. d. 20. Jan. 95	13	36	26. Jan. 95	18. Jan. 95
294	28. 1895	Wd. Th. Houvel	H. F.					20. Jan. 95	
295	1. Dec. 1895	Henricus Blommestein	H. F.						20. Feb. 95
296	20. Dec. 1895	Joh. J. J. J.	E. H.	1.25					
297	2. Dec. 1895	Anna Th. Drent	H. F.						2. Dec. 95
Nieuw jaar					1895				
298	2. Jan. 1896	Maria Knechtie	E. H.	1.50	Later woord bijgehouden.			20. Nov. 96	
299	22. 1896	Anna Christ. Verhagen	Gemeente	35.					20. Nov. 96
300	1. Feb. 1896	Antonia Verhagen	"	1.80					
301	18. 1896	Maart. Verhagen	H. F.						2. Apr. 95
302	28. 1896	Therese Verhagen	E. H.	1.10	Prins Hendr. Verhagen o. d. d. d.			17. Oct. 96	
303	1. Feb. 1896	Conradus der Kinderen	E. H.	1.10					

Verkleind fragment van een journaalblad – de journaals liggen in de heemkamer kast 25

De plannen voor huize Lidwina hebben overigens heel wat voeten in de aarde gehad eer het ontwerp verscheen en overgegaan kon worden tot definitieve plannen en de aanbesteding. Het een en ander is uitgebreid te lezen in het jubileumboek over de congregatie uit 2011 vanaf pag. 293 e.v. ⁴⁰⁷

Op 9 augustus 1934 was het dan zover. Door de toenmalige bisschop Mgr. Diepen werd het nieuwe complex ziekenhuis annex klooster en kloosterkapel plechtig ingezegend. Het werd in die dagen omschreven als een 'fraai en doelmatig gebouw' dat bedoeld is om het lijden van zieken te verzachten en ouden van dagen een rustig tehuis te verschaffen. In de krant van augustus 1930 stond het als volgt geformuleerd:

"Het gebouw heeft een frontbreedte van ruim 100 meter en een totale diepte van 57 meter. De rechtere vleugel is bestemd voor pension van ouden van dagen zowel mannen als vrouwen. De linkervleugel omvat het ziekenhuis waarin tevens is ondergebracht een afdeling voor T.B.C.-verpleging en afgesloten kinderboxen. In het middengedeelte zijn ondergebracht de ontvangst- en spreekkamers, alsmede het slot van de eerwaarde zusters, zijnde het werkgedeelte. De refter, recreatiezalen en gedeelte der slaapzalen vormen met de kapel een afzonderlijk gebouw, met het hoofdgebouw verbonden door gangen. Het gebouw heeft een groot souterrain, waarin de verschillende installaties voor centrale verwarming, ontijzerings-, pomp- en

hydrofooninstallaties, elektrische wasinstallatie e.d. zijn ondergebracht. Het gebouw bevat vervolgens de begane grond, verdieping en dak-verdieping en is voorzien van een speciale ziekenlift en een afzonderlijke lift voor het pension. De kapel, welke gelijkvloers met de begane grond is gelegen, is tevens bereikbaar vanuit de 1^e verdieping, zodat ook van daaruit voor ouden van dagen de gelegenheid bestaat de kapel binnen te treden naar een apart koor. Het gebouw heeft een eigen laboratorium en operatiekamer. De inrichting van het gebouw is in alle opzichten hygienisch gehouden door toepassing van ijzeren ramen en buitendeuren. De vloeren en wanden zijn betegeld tot een totale oppervlakte van 5000 m². Architect was Dhr. Vic van Liempd en als aannemer was Dhr. A. van Sambeek actief “.

Enige impressiefoto's geven een indruk van de doelmatigheid van het gebouw en inzicht in de dagelijkse praktijk.

Het was weliswaar een zelfstandige stichting, maar stond toch min of meer onder supervisie van het Groot Ziekengasthuis te 's-Hertogenbosch. Van daaruit assisteerden of adviseerden diverse specialisten. Dankzij een informatiebulletin uit 1965 van dokter Van de Meerendonk kennen we hun namen. Hij schrijft nl. het volgende:

Edelachtbare heer,

Naar aanleiding van ons telefonisch onderhoud gisterenavond doe ik u hierbij toekomen gegevens betreffende de specialisten die geregeld spreekuur houden en voor zover het hun vak aanbelangt ook operaties:

- *Dr. J. Drijvers en dr. Tjia: beiden chirurg te 's Bosch (geassocieerd); spreekuur 1 maal per week op donderdag; operaties 1 maal per week op donderdag en eventueel extra voor spoedgevallen die hier behandeld kunnen worden, dus ook opnames;*
- *Dr. H. Simons en dr. R. Veeger: keel-, neus- en oorartsen (geassocieerd); spreekuur 1^e en 3^e dinsdag van de maand; operaties 1^e en 3^e dinsdag van de maand;*
- *Dr. Weijers: kinderarts; spreekuur 1 maal per week op maandag; neemt ook in St. Lidwina baby's en kinderen op;*
- *Dr. Th. van de Meerendonk: orthopedisch chirurg te 's Bosch; spreekuur 2^e en 4^e vrijdag van de maand; indien er operaties zijn 2^e en 4^e vrijdag van de maand en opnames;*
- *Dr. Kneepkens en dr. Mulder: röntgenologen te 's Bosch; spreekuur 2^e en 4^e vrijdag van de maand; röntgenfoto's op advies van de specialisten;*
- *Dr. Chaillet: internist te 's Bosch; spreekuur 1^e en 3^e vrijdag van de maand; ook opnames;*
- *Dr. J. van Erp: vrouwenarts te 's Bosch; spreekuur 1 maal per maand indien gewenst; operaties 1 maal per maand op verzoek van mensen die graag in St. Lidwina willen liggen;*
- *Dr. A. van Loon: huidarts te 's Bosch; spreekuur 1 maal per week op maandag; indien nodig ook opnames;*
- *De heer Van Veen: heilgymnast en masseur te Veghel; behandelt 2 maal per week op woensdag en zaterdag patiënten op advies van de specialisten.*

Verder worden in het ziekenhuis nagenoeg iedere dag ultra korte golf bestralingen en hoogtezonkuren gegeven.

De huidarts dr. A. van Loon geeft, indien nodig, röntgenbestralingen.

Alle interieurfoto's komen uit de collectie van de Zusters van Liefde

In het patrimonium kunnen de noodzakelijke eenvoudige onderzoeken worden verricht: urine onderzoek, bloedsuiker bepalen, ureumonderzoek, eenvoudig bloedonderzoek zoals tellen van rode en witte bloedlichaampjes, bloedbeeld differentiatie onderzoek, hemoglobinebepaling.

De narcoses worden gegeven door de directrice van het ziekenhuis, die hiervoor in het St. Carolus ziekenhuis te 's Bosch een nascholing heeft gehad. Wat de operaties betreft: er worden alleen eenvoudige operaties verricht van gerelateerd patiënten materiaal, zoals breuken, blinde darmen, dermoid cyste operaties (=bij kinderen een holte met een stevige rand, gevuld met huid, haar, talg, vet en nagelresten als gevolg van een aanlegfoutje in het lichaam), phimosis operaties (= vernauwde voorhuid), lamenteren, eenvoudige arthusdesen (=overgevoeligheid voor bepaalde stoffen), prolaps operaties (=verzakking), kortom eenvoudige operaties die geen extra risico in zich hebben.

Moeilijke verloskundige ingrepen worden door de huisartsen in het ziekenhuis verricht en ook door collega Dr. J. van Erp, vrouwenarts te 's-Hertogenbosch, die altijd bereid is in voorkomende gevallen te komen. Hetzelfde geldt voor de doktoren chirurgen Dr. Drijvers en Dr. Tjia, die in voorkomende gevallen extra komen opereren.

Veel mensen uit de omgeving, met name uit Sint-Michielsgestel, Dinther, Heeswijk, Sint-Oedenrode, Eerde, zelfs uit 's Hertogenbosch, Den Dungen, prefereren het ziekenhuis in Schijndel voor opname voor bovengenoemde operaties en ook voor bevallingen omdat zij er zeer goed verzorgd worden en in hun eigen omgeving kunnen blijven. Het komt herhaaldelijk voor dat

zelfs uit Eindhoven patiënten die klinisch moeten kuren b.v. voor een maagzweer of voor een eenvoudige rust- of slaapkuur op verzoek van b.v. het Binnengasthuis, in Schijndel worden opgenomen. Hetzelfde geldt voor patiënten uit 's-Hertogenbosch speciaal uit het St. Carolus I en II-ziekenhuis. Een en ander wordt steeds door de diverse Ziekenfondsen, zijnde AZN 's-Bosch, Centraal Ziekenfonds Tilburg, Philips Ziekenfonds, geaccepteerd en betaald.

Al met al worden hierdoor de grotere ziekenhuizen ontlast van patiënten en kunnen de plaatsen, die in deze grotere ziekenhuizen worden bezet gehouden door deze patiënten, gebruikt worden voor dringendere gevallen. Tevens betekent dit een inkorting van de wachtlijsten van de grotere ziekenhuizen. Dus snellere hulp voor mensen die daardoor ook weer sneller in hun werkring kunnen terugkeren.

Het ziekenhuis in Schijndel ontlast dus de grotere ziekenhuizen met zijn opnamemogelijkheid.

Ieder klein ziekenhuis dat opgeheven wordt, vormt dus een extra belasting voor de grote ziekenhuizen.

Zolang er dus niet voldoende grote ziekenhuizen zijn om de patiëntenstroom op te vangen lijkt het dus volkomen oneconomisch, on sociaal, zelfs onmenselijk om kleine ziekenhuizen op te heffen. Centralisatie heeft pas dan doel als de centra in voldoende mate aanwezig zijn en uit alles blijkt dat we hier in Nederland nog lang niet aan toe zijn. Er is een oud spreekwoord dat zegt dat men geen oude schoenen moet weggoien zolang men nog geen nieuwe heeft en dit is gewoon common sense, nuchter menselijk verstand. Haastige spoed en het nemen van overijlde beslissingen kunnen nooit goed zijn, zeker niet als een en ander geregeld wordt vanachter bureaus door mensen die met de lokale omstandigheden geen rekening houden en deze ook niet kunnen overzien.

*De financiële kant van een en ander laat ik nog buiten beschouwing, alleen wil ik hierover zeggen dat deze een enorme drogredentatie vormt. Niet alleen voor dit ziekenhuis, maar voor de gehele constellatie van het tegenwoordig overheidsbeleid. Het zou te ver voeren hier dieper op in te gaan. Hopend u, wat betreft het belang van de Schijndelse bevolking en het algemeen belang en het belang van het Sint Lidwina Ziekenhuis in verband met het belang van de volks-, economische, sociale en menselijke aspecten van dit hele probleem van dienst te kunnen zijn met dit schrijven, teken ik,
hoogachtend.*

Een serieuze overweging van de initiatiefnemer om de kleinere ziekenhuizen niet te snel te sluiten! Gezien de ontwikkelingen binnen de gezondheidszorg op zowel landelijk als regionaal niveau kwamen de kleinere ziekenhuizen steeds meer onder druk te staan. Dat heeft er toe geleid, dat in 1967 werd bepaald dat lokale ziekenhuisjes moesten worden opgeheven. Dat betrof ook Huize Lidwina, dat overigens tot het jaar 2000 bleef bestaan als verzorgingshuis voor ouden van dagen. Inmiddels is het een mooi appartementencomplex.

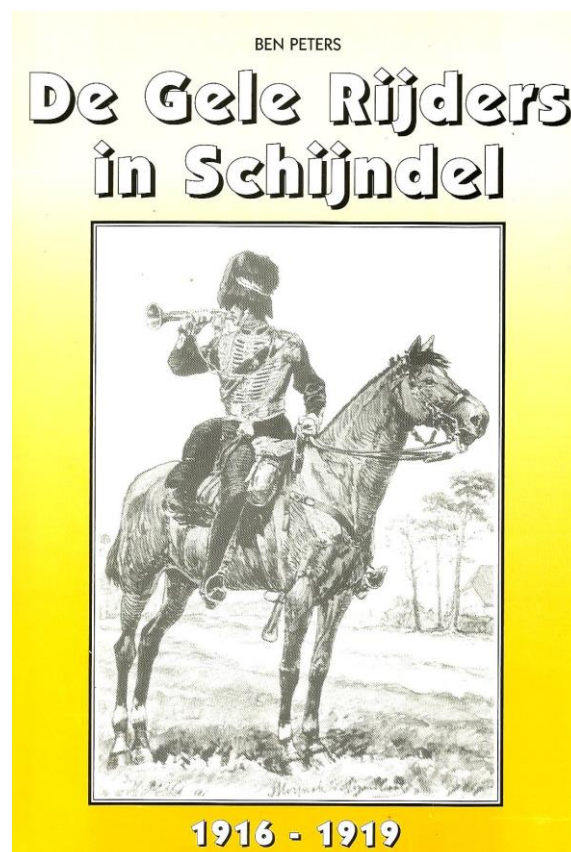
Er waren nogal wat zusters aan Huize Lidwina verbonden nl. onderwijzeressen die de kleuterschool en toenmalige lagere school aan de Boschweg onder hun hoede hadden, de vele verpleegkundigen die in het ziekenhuis werkten en enige zusters binnen de huishoudelijke dienst. Om een idee te krijgen hieronder een foto van de gemeenschap uit 1947, bijeen vanwege het vertrek van een medezuster naar Curaçao.

[collectie Zusters van Liefde – de namen zijn allemaal bekend] ⁴⁰⁸

6. De Spaanse griep [1914-1918]

We hebben het laatste jaar [2020-2021] aan de lijve ondervonden wat een pandemie voor de Schijndelse gemeenschap betekend heeft. Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog [1914-1918] was er ook sprake van een pandemie, die we kennen onder de naam Spaanse griep. Wereldwijd eiste deze pandemie 20 tot 100 miljoen mensenlevens en in onze regio's 38.000 slachtoffers. De oorsprong van de ziekte lag vermoedelijk in de Verenigde Staten, waar in de staat Kansas een griepepidemie uitbrak die niet direct de ouderen en kinderen trof maar juist de jong volwassenen. Op 28 mei 1918 publiceerde men in de Bossche Courant het volgende artikel: "Een vreemde ziekte in Spanje. Zowat 30% der Spaansche bevolking is aangetast door een geheimzinnige ziekte, die echter niet als ernstig wordt beschouwd". Enige dagen later werd de hele wereld er attent op gemaakt dat de ziekte zich vrij snel verspreidde. Binnen de kortste keren kwamen vanuit een aantal Europese landen berichten over de ernst van de Spaanse griep. Natuurlijk zou ook Schijndel de dans niet ontspringen. In die periode verbleef een afdeling van het korps Gele Ridders, een cavalerie-onderdeel, in Schijndel.

Deze militairen bleken de eerste slachtoffers te zijn, maar er waren toen nog geen doden te betreuren. De eerste golf bleek nog redelijk mild, maar desalniettemin werden overal maatregelen getroffen en evenementen

afgelast. Na een piek in juli zwakte het besmettingsgevaar enige tijd af, maar in de maand oktober nam het weer sterk toe, zodat men in de krant schreef over de Schijndelse situatie: “De Spaansche griep, die weken lang onder de burgerij sporadisch voorkwam, breidt zich onrustbarend uit. In sommige wijken liggen huis aan huis twee of meer zieken. Men denkt er ernstig over openbare en bijzondere scholen te sluiten”. Vrij kort daarna verscheen een artikel met de boodschap: “In het Liefdehuis te Schijndel zijn 30 zusters en 60 kinderen lijdende aan de Spaansche griep. Reeds stierven enige kinderen”.

Degenen die ziek werden kampten met hoge koorts, extreme moeheid, flauwten, rillingen, spierpijn en keelpijn met vaak als complicatie een longontsteking. De dood trad doorgaans al binnen enkele dagen in. Artsen wisten aanvankelijk niet wat ze tegen de ziekte konden doen.

In de maand november leek de besmetting weer af te nemen. In de maanden april, juni en juli 1919 constateerde men weer een hoog sterftecijfer.⁴⁰⁹

Op de Schijndelse kweekschool overleden enige meisjes en de overige kwekelingen werden naar huis gestuurd.

Zuster Maria Teresa Rutten publiceerde in 1926 een eerste gedenkboek over de geschiedenis van de congregatie. Ze schrijft daarin het volgende: “In oktober 1918 brak opnieuw voor de gansche Congregatie en bijzonder voor het moederhuis een tijd aan van zware beproeving. De toen in ons land nog zoo weinig bekende en daarom, misschien te weinig gevreesde epidemie van de Spaansche griep, sloeg haar begerige klauwen uit naar jongeren en ouderen en wierp kwekelingen en zusters bij tientallen op ’t ziekbed. Wee degenen, die door haar vale vlerken beroerd werden! Doeltreffende maatregelen werden aanstonds genomen, maar konden niet verhinderen dat binnen enige dagen niet minder dan drie kinderen aan de vreeselijke ziekte ten offer vielen, nadat de overige niet aangetaste kwekelingen voor enigen tijd naar huis waren gezonden. Gelukkig overleed in die bange 3 à 4 maanden geen enkele zuster in het Moederhuis, maar de succursalen [= andere gestichte kloosters] zagen in dien angstvollen tijd vijf zusters aan de gevreesde ziekte bezwijken, of minstens tengevolge van haar noodlottige inwerking op een reeds verzwakt gestel”.⁴¹⁰

7. Het Wit-Gele Kruis

We geven in het kort een vrij globale beschrijving van de historie. Voor degenen die meer details willen natrekken is een jubileumuitgave een pracht bron!

Een belangrijke schakel in het kader van de medische zorg is absoluut de stichting geweest van het Wit-Gele Kruis. De aangewezen archiefbron is inderdaad de jubileumuitgave 1908-1958 getiteld '50 jaren gezondheidszorg in Schijndel'.

Het voltallige bestuur uit 1958 poseerde voor die jubileumviering.

Het bestuur anno 1959 [collectie HKK]

De voorzitter tandarts F.J.C.Hartman liet kort het licht schijnen op de historie. Hij memoreerde o.a. dat de eerste 12 jaren er nog sprake was van 'het Groene Kruis' dat later onder de naam 'Wit-Gele Kruis' verder ging. De hoofddoelstelling was destijds het genezen van zieken, maar een sterke nadruk lag ook op het voorkomen van allerlei ziekten m.a.w. aandacht voor preventie. De activiteiten waren speciaal gericht op kraamzorg, interne kraamhulp want men wilde de hoge zuigelingensterfte terugdringen. Er kwam een consultatiebureau voor zuigelingen en kleuters, een organisatie rond diverse inentingën kwam van de grond, er werden moedercursussen georganiseerd en voorlichtingsavonden gegeven. Ook werd ijverig gewerkt aan de tuberculose-

bestrijding en de verzorging van zieken en ouden van dagen. Oprichter was destijds dokter Koolen die op 3 november 1908 het initiatief nam en hij werd vrij snel omringd door bestuurders van het eerste uur nl. H. van Balkom, A.C.J. van Heertum, W. Kriellaars, H.L. Manders [burgemeester], H. Meijer [kapelaan], J.B. Michiels [schoolhoofd] J.M.C. van Overbeek [kapelaan], J.F.M.Sanders [rector van het moederhuis van de zusters], Dr. J.N.J. Smulders, Adr. Swinkels, G.M. van Velthoven, R.L.A. van de Wakker [schoolhoofd]. De doelstelling van de kruisvereniging werd als volgt omschreven: “De bevordering der volksgezondheid door het opsporen der oorzaken van vele ziekten en het aanwenden van gepaste middelen om die te voorkomen en te bestrijden”.⁴¹¹ De bevolking moest kennelijk in de beginfase erg wennen aan deze nieuwe instelling, vandaar dat deken Baekers in de eerste algemene vergadering de talrijke toehoorders op het hart drukte om tot deelname over te gaan van deze ‘heilzame instelling’. In oudere jaarverslagen is te lezen dat de Schijndelse bevolking sceptisch was en ‘in den beginne nog weinig of geen begrip toonde voor deze instelling’. De heren doktoren Koolen en Smulders gaven de inwoners zelfs de gelegenheid gebruik te maken van een kosteloos geneeskundig onderzoek, een soort voorloper van de latere consultatiebureaus. Het kostte het bestuur in het begin een uiterste krachtsinspanning en met taaie volharding bleef men de kruisvereniging propageren. De cultuur van die dagen t.a.v. gezondheid en algemene hygiëne was diep geworteld in de gezinnen. In de jubileumuitgave sprak men van ‘ingeroeste dwaalbegrippen rond hygiëne die moesten worden uitgeroeid’. Tal van praatjes die van moeder op dochter de ronde deden over de praktijken van de ‘bakers’, foutieve opvattingen van wondbehandeling, allerlei bijgelovige opvattingen speelden een rol, het gebrek aan inzicht over hygiënische praktijken die besmettelijke ziekten en tuberculose tot gevolg hadden, een cultuuromslag was hard nodig maar kostte veel tijd en energie. Kortom....tijdens de viering van het 25-jarig bestaan op 8 november 1933 kon men tevreden vaststellen dat de aanvankelijke scepsis grotendeels verleden tijd was. Het afdelingsbestuur tijdens dat jubileum bestond uit A.C.J. van Heertum, J.P. van Bussel [2^e secretaris], Adr. van den Oetelaar, Dr. W.H.A. van Oppenraaij, Chr. Wouters, G.M. van Velthoven [voorzitter], H.G.J. Bolsius, deken G.L.J. van Dijk [geestelijk adviseur], W.J. de Visser, Dr. H.J.H.J. Verstraaten, J.A.A. Zijlmans [penningmeester] en afwezig was burgemeester J.J.Janssens. In de beginjaren was ‘vrouw Van Herpen’ degene die zorgde dat in de vergaderzaal de kachel lekker brandde en een zekere Joh. Schuurmans fungeerde als bode van de vereniging. Een grote rol in de dagelijkse praktijk was o.a. weggelegd voor de zusters Hermina en Theofora. Op 15 september

1943 werd de eerste lekenverpleegster aangenomen in de persoon van zuster Maria Geerkens en in 1959 volgde al een derde lekenverpleegster.

**Het bestuur tijdens de officiële opening van het consultatiebureau op 18 februari 1932
[collectie HKK]**

De wachthal van het Wit-Gele Kruisgebouw [collectie HKK]

Op 7 april 1940 werd door het toenmalige bestuur een commissie gevormd om de wenselijkheid te onderzoeken om te komen tot de oprichting van een eigen verenigingsgebouw. Het uitbreken van WO II strooide roet in het eten. Pas in 1943 verkocht dokter Van Oppenraaij aan voorzitter Van Velthoven een stuk grond aan de Groeneweg om daarop een wijkgebouw te bouwen. In de bestuursvergadering van 28 juni 1945 volgde de verheugende mededeling dat hij bereid was om het bedoelde perceel à f 1600,- aan de vereniging te schenken. Een genereus gebaar van de dokter min of meer geboren uit noodzaak, omdat tijdens de oorlogsprikelen van september/oktober 1944 de kasgelden van de vereniging ontvreemd bleken te zijn. Later zou nog een grondruil gerealiseerd worden tussen de dokter en de gemeente en pas in 1958 werd het zo vurig gewenste wijkgebouw gerealiseerd. Het interessante van de jubileumuitgave is dat er achterin een complete lijst [1908-1958] is opgenomen van alle bestuursleden met de jaartallen, idem van alle wijkverpleegsters en kraamverzorgsters. In 1956 had architectenbureau Van Liempd een eerste ontwerpschets gemaakt, gevolgd door een tweede schets in overleg met de provinciale bond van het WGK. Lokale ondernemers zorgden voor de verdere aankleding van het nieuwe gebouw.

Een van de meest bekende wijkverpleegsters was in de jaren '70 zuster Van Roessel, die in 1974 werd gehuldigd vanwege haar koperen dienstverband.⁴¹² Al vanaf 1 augustus 1961 was zij wijkverpleegster en heeft zich volledig ingezet voor de zieke medemens. Ze heeft het Kruiswerk in werkelijk alle facetten met

haar hele sympathieke persoonlijkheid gediend en oogstte veel hartelijkheid onder de bevolking. ⁴¹³

In 1976 switschte zij vanuit de wijkverpleging naar Huize Lidwina. Zij was daar de vertrouwenspersoon van iedereen, die op een uiterst verantwoordelijke manier te werk ging en ze hield van de bewoners van Lidwina. Directeur Wim van Meijl noemde haar 'de laatste der Mohikanen' en sprak zijn bewondering uit over de wijze waarop zij 14 jaar lang hoofd van de verpleging en verzorging was. Ze had een prachtig leven achter de rug nadat ze in 1952 was begonnen in het Elisabethziekenhuis in Tilburg, waar ze haar diploma ziekenverpleging behaalde haar kinderaantekening en de wijkaantekening en de kraamverpleging binnen haalde. Twee jaar werkte ze in Acht bij Eindhoven, waarna ze in 1961 tot 1976 de centrale figuur was binnen de Schijndelse wijkverpleging. In november 1990 nam ze op Lidwina definitief afscheid en zette zij officieel een punt achter haar prachtige loopbaan. ⁴¹⁴

Nog een bijzondere kracht bleek Mw. Plegt die haar beste krachten had gegeven aan de Schijndelse Kruisvereniging. Vanaf 1 december 1958 maakte zij deel uit van het team. In een krantenartikel werd ze omschreven als 'de rots in de branding', ook 'de spil op het bureau' en tenslotte 'de linker- en rechterhand van verpleegkundigen en de bureau-arts'. Elke baby werd door haar gewogen en gemeten en elke kilo en elke centimeter werd nauwkeurig geregistreerd. De voorzitter van de Kruisvereniging L.H.A.J. Arts omschreef het als volgt: "Namens alle baby's, de moeders en de enkele vader, die bij haar op het bureau kwamen, namens de Kruisvereniging plaatselijk en regionaal, bureau-artsen, team en bestuur van Schijndel danken wij Mw. Plegt hartelijk voor haar inzet en haar werk 30 jaar lang". ⁴¹⁵

Foto van de achterzijde van het gebouw in de jubileumuitgave [collectie HKK]

Parallel aan het kruisverenigingswerk werd ook de volle aandacht gericht op het opleiden van specialisten op het gebied van de EHBO. De Schijndelse doktoren speelden hierin vanaf 1912 al een stevige rol. Zij stimuleerden het organiseren van beginnerscursussen en pleitten voor vervolg- of diplomacursussen voor zowel dames als heren. Uiteindelijk werd de EHBO-afdeling een bloeiende lokale vereniging, die nog volop actief is anno 2021, aangesloten bij de Koninklijke Nationale Bond het Oranje Kruis. Bij allerlei evenementen is medewerking van EHBO-leden onontbeerlijk. De Schijndelse afdeling werd opgericht op 9 maart 1948 met als eerste voorzitter A. Duffhuës, die werd opgevolgd door Leo van Roessel. Goed een jaar later gaven ze een eigen blad uit 'Ons Verband'. Aanvankelijk was men gehuisvest in hotel Amicitia.⁴¹⁶ Van daaruit verhuisde men naar de Zwaan. Maar het streven was er op gericht om een eigen oefenlokaal te krijgen. Dat lukte en op 4 juli 1970 was het pastoor Van der Heijden, die het nieuwe lokaal inzegende en plaatste er een kruisbeeld en waarnemend burgemeester Gerard van Herpen verrichtte de officiële opening. Men had daarvoor een ludieke en tevens creatieve oplossing bedacht door nl. de schaar waarmee het lint moest worden doorgeknipt te verstoppen in een van de broekzakken van een EHBO-lid. Alle broekzakken werden gecontroleerd en de schaar kwam boven water. Van Herpen knipte het lint door, maar daarmee was de deur nog niet open. Er volgde nog een ruk aan een touwtje en daarmee werd het doek

geopend en werd het EHBO-embleem zichtbaar. Een van de leden gaf nog een stevige ruk aan het doek en toen viel een reusachtig grote zilveren sleutel naar beneden met tegelijkertijd de echte sleutel van het gebouw. Enige dagen later werd ook een afdeling jeugd-EHBO actief. ⁴¹⁷

Op 10 maart 1973 herdacht men het 25-jarig bestaan van de vereniging welke feestelijke herdenking werd ingeluid met een plechtige eucharistieviering in de Servatiuskerk, gevolgd door een koffietafel in hotel de Zwaan en een drukke receptie in het eigen lokaal en later op de dag een feestavond met orkest 'New Explosion' bij Persoons aan de Boschweg. ⁴¹⁸

Ook het 40-jarig bestaan werd uitbundig gevierd in het eigen 'clublokaal' de Beemdhut aan de Kerkendijk. ⁴¹⁹

Twee leden die zeer nauw verbonden waren aan de EHBO mogen we niet vergeten te vermelden nl. Anton Schellekens die het bondsinsigne in zilver verwierf en wat te denken van hun toenmalige uiterst actieve voorzitter Tini Vloet [†], die het bondskruis mocht ontvangen na 25 jaar kaderinstructeurschap en 40 jaar bezitter van een geldig EHBO-diploma.

Op 7 maart 1998 volgde de viering van het 50-jarig bestaan met een plechtige eucharistieviering in de Servatiuskerk met als celebrant Pastoor Cor van den Brand [†], een uitgebreide koffietafel in De Vink en een druk bezochte receptie in de rijk versierde Beemdhut. ⁴²⁰

Direct verbonden aan de EHBO-activiteiten was natuurlijk ook de bloedtransfusiedienst. In het bedrijf van Jansen de Wit was een aparte ruimte ingericht waar de bloeddonoren zich konden verzamelen.

Ook waren enige doktoren aanwezig en verpleegsters. Gezien de redelijk beperkte ruimte werd de lange gang omgetoverd tot 'wachtkamer', getuige de foto waar een contingent zusters geduldig zat te wachten tot ze aan de beurt waren.

Bloedtransfusiedienst anno 1949 in een van de ruimten van Jansen de Wit [fotocollectie Zusters van Liefde]

Geen gebrek aan belangstelling voor het geven van bloed; de zusters van het moederhuis waren trouwe bloeddonoren [fotocollectie Zusters van Schijndel]

8. Ontwikkelingen tussen 1930-1990

Voor de latere ontwikkelingen zijn we afhankelijk van de medische informatie zoals die is vastgelegd in het archief van de gemeente Schijndel, dat uit twee delen bestaat en berust in het BHIC nl. het archief 1930-1960 inv.nr. 5135 en het vervolg 1960-1990 inv.nr. 5183.

Opvallend is dat men naar nieuwe structuren op zoek ging met een hoofdaccent op gemeenschappelijke regelingen. Wat de gezondheidsdienst betreft [Staatscourant 5 augustus 1954], kwamen er steeds meer gemeenschappelijke regelingen voor de omliggende dorpen, gericht op de volgende aspecten: geneeskundig en hygiënisch schooltoezicht [1], bevordering van de algemene gezondheidszorg [2], het voorkomen en bestrijden van besmettelijke ziekten [3], de keuring van gemeentepersoneel [4], controle van allen die voor rekening van de gemeente of het Burgerlijk Armbestuur worden verpleegd of verzorgd [5].

Ook kwam een gezondheidsraad voor de regio van de grond, die werd bekend gemaakt in de Staatscourant dd. 4 mei 1954 nr.84.⁴²¹

Die gemeenschappelijke regelingen waren overigens geen nieuw idee, want reeds op 19 maart 1923 besloten de gemeenten Veghel, Heeswijk-Dinther, Zeeland, Boekel, Erp, Gemert, Schijndel, Sint-Oedenrode en Uden om op basis van de Vleeskeuringswet een onderlinge regeling te creëren rond de keuring van vee en vlees. In 1931 leverde de gemeente Schijndel, als centrumgemeente, de directeur voor deze dienst.⁴²²

Een ander speerpunt binnen de gezondheidszorg was de nauwkeurige controle op de riolering en rioolwaterzuiveringsinstallatie. Dat archiefdocument begint met een interessante uitspraak nl.: “Reeds sinds de jaren dertig was Schijndel het vervuilde rioolwater beu en verlangde naar het moment dat aan deze misère, o.a. de stank van de waterlozing en vooral die van het fabriekscomplex van Jansen de Wit een einde zou komen”. De lengte van het hoofdriool werd van 17 ½ km uitgebreid naar 19 ½ km. Over de zuiveringsinstallatie was al eerder een rapportje verschenen. Daarin werden de klachten nog eens nader omschreven als stank door het riool, slachtafval, compost en varkens die binnen de bebouwde kom werden gehouden. Daarbij werd een lijst gepubliceerd van 148 personen in de bebouwde kom die bedrijfsmatig [29] en niet bedrijfsmatig varkens hielden [119].⁴²³

In de onderaardse gangen van dit fraaie BHIC-gebouw liggen al die boeiende archiefstukken opgeslagen in archiefdozen en ladenkasten ter lengte van ca. 40 km een fascinerend domein van historische documentatie [collectie BHIC]

Na 1960 wordt de aandacht gevestigd op weer andere gezondheidsproblemen. Zo start men in 1961 met een grootschaliger onderzoek en opsporing binnen de gemeente Schijndel van tuberculosepatiënten, op uitdrukkelijk verzoek van de Provincie. In de jaren '50 waren al diverse onderzoeken gerealiseerd, maar men wilde een intensievere campagne. Niet iedereen werd benaderd. Zo werden bv. uitgesloten kinderen beneden de 15 jaar [4500], personen in militaire dienst [200], personen die al bekend waren bij het consultatiebureau [ca. 500] en personen die via hun bedrijf al onderzocht waren. Van de 14.000 inwoners waren er bijna 5500 opgeroepen en het onderzoek nam 10 dagen in beslag. Enige tijd later verscheen een kort medisch verslag, waarbij drie mensen tuberculose hadden en 270 mensen aan andere ziekten leden. In de jaren 1952, 1955 en 1958 werd dit type onderzoek herhaald.

Op verzoek van dokter Verstraaten, die het eens was met de consultatiebureau-specialist, werd ook in 1963 een dergelijk onderzoek herhaald en verder om de drie jaren tot aan 1974.⁴²⁴

Tussen 1975 en 1979 volgde een onderzoek om thoraxafwijkingen op te sporen binnen de gemeente.⁴²⁵

Vanaf 1953 komt er een gemeenschappelijke regeling gezondheidsdienst. Binnen die regeling werd als doelstelling geformuleerd 'het geneeskundig en hygiënisch schooltoezicht voor openbare en bijzondere scholen van lager tot

hoger onderwijs'. Er werd een begin gemaakt met schooltandverzorging, bevorderen van spraakverbetering, overplaatsen van kinderen naar buitengewoon lager onderwijs, voorkomen en bestrijden van besmettelijke ziekten o.a. door inenting, voorkomen en bestrijden van tuberculose, aanstelling en controle bij ziekte van gemeentepersoneel, controle van iedereen die in aanmerking komt voor pleegzorg. Inmiddels was in de jaren '70 al een Stads-gewestelijke Gezondheidsdienst tot stand gekomen.

Wat de besmettelijke ziekten betreft was al in 1952 afgesproken dat de doktoren registers zouden aanleggen waarin vermeld moesten worden: naam, voornaam, leeftijd, soort ziekte. In het archief zijn die registers bewaard gebleven over de periode mei 1952 tot en met augustus 1974 met de namen van in totaal 387 Schijndelaren.⁴²⁶

Onder de besmettelijke ziekten worden genoemd: rubeola [mazelen], polio [kinderverlamming], rode hond, difterie, hepatitis infectiosa met een uitbraak in 1967, scarlatina [roodvonk] met een uitbraak in 1964/1965, dysenterie, paratyfus [darmontsteking], meningitis [hersenvliesontsteking], shingella sonnei [darminfectie], salmonella [bacteriële darminfectie door rauwe levensmiddelen van dierlijke oorsprong].

In 1966 werden door de Provinciale Raad voor de Volksgezondheid de belangrijkste voorwaarden vastgesteld voor een efficiënt en doelmatig vervoer van slachtoffers en patiënten, een medische leiding en toezicht op het vervoer, de 24-uurs paraatheid van de diensten, het gebruik van ambulances die qua bouw en outillage aan optimale voorschriften moesten voldoen, een deskundige bemanning op de ambulance, een deugdelijk alarmerings- en communicatiesysteem. Door de minister van BZ werd in 1967 ingestemd met het beschikbaar stellen van 8 mobilofoons van de B.B. in vreedetijd.

Schijndel koos in 1967 voor het bedrijf van Fassbender-Valks, die een Rambler bezaten uit 1966, in zeer goede staat, waar twee liggende patiënten naast elkaar vervoerd konden worden op afzonderlijke brancards, met afzuigapparatuur op de motor, waar zuurstofbediening mogelijk was en men zou z.s.m. een mobilfoon aanschaffen.⁴²⁷

De vervoersdienst werd destijds gegund aan de firma Fassbender-Valks, het bekende automobiel- en touringcarbedrijf, waarvan de dames Jeanne en Miep afwisselend de chauffeurs waren op de ambulance [wikipedia].

Wat ook in die tijd een belangrijk aandachtspunt was binnen de gezondheidsdienst was de procedure i.v.m. psychiatrische patiënten.

In het gemeentearchief is daarover het volgende vermeld.

Voor een zorgvuldige procedure tot inbewaringstelling van mensen die gevaar opleveren voor hun omgeving en voor zichzelf is het van belang, dat er een geneeskundige verklaring wordt afgegeven in viervoud, waarin een zenuwarts of een andere arts dan de huisarts, verklaart dat inbewaringstelling noodzakelijk is. Het verzoek daartoe kan uitgaan van naaste bloedverwanten, man of vrouw van de patiënt, dan wel van de huisarts. Dat definitieve besluit dient daarna gemeld te worden aan de geneesheer-directeur van de 'inrichting' waar betrokkene wordt opgenomen, aan de inspecteur voor de geestelijke volksgezondheid en de officier van justitie. Overigens had men wel geconstateerd dat de voorschriften niet altijd consequent en strikt gevolgd werden, mede veroorzaakt omdat het vaak om spoedgevallen ging.

Begin 20^e eeuw werd er een complete bewaard gebleven lijst van 'krankzinnigen' aangelegd met de namen van al degenen die verpleegd zijn met de nodige dateringen n.a.v. ontslag of overlijden en de huizen waar ze verpleegd zijn zoals Voorburg, Huize Padua, Reinier van Arkel, het Liefdesgesticht van de zusters en Huize Lidwina.⁴²⁸

Als afsluiting van deze studie zetten we alle doktoren uit het recente verleden tot heden op een rijtje in onderstaande tabel, ontleend aan diverse tot op heden beschikbare gemeentegidsen:

H.T.F.Landman, F.C.Bisterbosch, J.M.Huijbers, P.A.W. Strik, D.M.Metz, S.E.M. Konijnenberg, W.J.H. Verstraaten, R.J. Metz, E.W. van der Maesen, J.Th.M. Verstraaten, Mw. E.M.C. Rasenberg, M.Rubens, Mw. M.J.F.Mooren, Mw. P. Moazzeni, J.Musterd, E. Haans, Mw. P.L.M. v. Cromvoirt, Huib de Goeij, Th. Caljé, G.A.A. Opheij, De Hartog, P.P.T. Dillen en A.J.P. Smits.

Lijst van afkortingen

B.B. = Bescherming Bevolking

BHIC = Brabants Historisch Informatie Centrum

BP = Bosch' Protocol

ca. = circa

dd. = de dato

dr.v.w. = dochter van wijlen

e.d. = en dergelijke

etc. = etcetera

gl. = gulden

i.v.m. = in verband met

jrg. = jaargang

m.a.w. = met andere woorden

m.b.t. = met betrekking tot

m.i.v. = met ingang van

m.u.v. = met uitzondering van

NA = Notarieel Archief

n.a.v. = naar aanleiding van

nl. = namelijk

nr. = nummer

NBHJ = Noord Brabants Historisch Jaarboek

NTC = Nieuwe Tilburgsche Courant

OAD = Oud Archief Dinther

o.l.v. = onder leiding van

PAS = Parochie Archief Schijndel

PHNc = Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant

RAS = Rechterlijk Archief Schijndel

RRS = Resoluties Raad van State

SK = Schijndelse Krant
SW = Schijndels Weekblad
t.a.v. = ten aanzien van
t.b.v. = ten behoeve van
t.z.t. = te zijner tijd
vr.v. = vrouw van
zgn = zogenaamd
zn.v.w. = zoon van wijlen

BIJLAGE i.v.m. de verslagen rond het thema 'medische politie'

1852 - de gezondheidstoestand is na het laatste verslag bijzonder gunstig geweest
1854 – de gezondheidstoestand is dit jaar niet zo gunstig geweest als in 1853; vele ziekten en sterfgevallen hebben alhier ten gevolge van de zgn. zenuwzinkingskoorts [= buiktyphus] plaats gehad en heeft bij gevolg de grimmige dood met feller woede 23 levensdraden meer afgemaaid dan in 1853
1855 – de gezondheidstoestand der ingezetenen is dit jaar niet gunstiger geweest dan in 1854; zieken en sterfgevallen hebben hier in het voorjaar ten gevolge van de zgn. zenuwzinkingskoorts [buiktyphus] plaats gehad en heeft bij gevolg de killige dood met feller woede dan gewoon geheerst zodat alhier in het geheel 114 ingezetenen overleden zijn
1856 – dezelfde tekst als in 1855 met dien verstande dat het dit jaar gaat om 127 overleden personen
1857 – 125 personen zijn overleden doordat met name onder kinderen en oude lieden de ziekten heersten
1858 – de pokken hebben in enige gehuchten geheerst; 119 sterfgevallen
1859 – de gezondheidstoestand der ingezetenen was minder, mede vanwege vele militiens die waren opgeroepen en arbeiders die zich voor werk naar Holland hadden begeven en met Zeeuwse koortsen waren teruggekeerd; 115 overleden personen
1860 – besmettelijke ziekten hebben zich niet voorgedaan
1861 – de gezondheidstoestand is niet zo gunstig geweest en er zijn meer slachtoffers te betreuren geweest; de keelziekte [angina diftherica] heeft alhier geheerst maar verder hebben zich geen besmettelijke ziekten vertoond; de genees- heel- en verloskundige W.G. Hamel is op 27 februari alhier overleden en verder is er geen verandering gekomen binnen het geneeskundig personeel
1862 – 27 personen minder overleden maar wederom heeft genoemde keelziekte zich weer geopenbaard die slachtoffers heeft geëist; geen besmettelijke ziekten
1864 – 102 personen overleden; geen besmettelijke ziekten
1865 – 137 personen overleden meestal oude lieden en kleine kinderen; geen besmettelijke ziekten
1866 - dienstjaar 1866 was een stuk uitgebreider en er werd verhaald dat maatregelen zijn genomen ter bevordering van de gezondheidstoestand en ter voorkoming en genezing van ziekten nl. voor het beheersen der cholera heeft men een behoorlijk luchtig lokaal, ijzeren kribben, dekens en andere voorwerpen aangeschaft; slechts één lijder behoefde verpleegd te worden; door het gemeentebestuur is met het gesticht van liefdadigheid [moederhuis van de zusters] een overeenkomst gesloten ten einde arme personen te verplegen; de heersende cholera heeft in 1866 op de sterfte van de bevolking en gezondheidstoestand

weinig invloed gehad, want slechts drie personen zijn overleden en eenzelfde aantal was aangetast; 105 personen overleden; t.a.v. de ligging en staat der begraafplaatsen staat vermeld dat die gunstig zijn en dat die genoegzaam verwijderd zijn gelegen van de publieke straten; voorts werd een overzicht gegeven van de gast- ziekenhuizen en krankzinnigengestichten waarbij stond aangetekend, dat er behalve het bedoelde lokaal ter verpleging van lijdens aan besmettelijke ziekten slechts één ziekenhuis is nl. het gesticht van liefdadigheid [1870] alwaar in de regel oude en gebrekkige vrouwen op een liefderijke wijze worden verzorgd; voorts is een regeling getroffen voor de geneeskundige dienst voor de armen; de genees-, heel- en verloskundige dienst en het verstrekken van geneesmiddelen zijn opgedragen aan dokter J. J. Herfst tegen 800 gl. uit de gemeentekas; voorts is een serie vaccinaties en revaccinaties gerealiseerd en tenslotte is een keuring op levensmiddelen ingesteld

1869 – in de maanden november en december zijn enige kinderen gestorven aan de mazelen en is informatie gegeven over de RK begraafplaats sectie C 1122-1124 groot 39 aren en 80 centiaren, de begraafplaats van het gesticht van liefdadigheid sectie D 112 groot 47 centiaren; de Israëlitische begraafplaats sectie F 12 groot 12 aren en 80 centiaren en de begraafplaats van de Hervormden sectie D 222 groot 12 aren en 17 centiaren en alle begraafplaatsen zijn met heggen omgeven en afgesloten met poorten

1870 – er wordt overeenkomstig het algemeen politiereglement met het oog op de volksgezondheid nauwkeurig acht geslagen op: afvoer van water en vuil door middel van goten en riolen, het wegvoeren of onschadelijk maken van mest, controle op sloten, duikers en waterlopen, dat de openbare gebouwen behoorlijk gezuiverd worden en dat kalk en luchtverversing wordt aangebracht en bij dit alles zijn alhier drie geneesheren ijverig werkzaam om de ziekten zoveel mogelijk tegen te gaan; alhier heeft in de gemeente geen heersende ziekte op de sterfte der bevolking en haar gezondheidstoestand nadelig gewerkt en toch heeft zich dit jaar buitengewoon onderscheiden doordat er ruim 50 personen meer stierven en dat op een bevolking van 4800 zielen en de gehele sterfte bedroeg 179 personen; de geneesheer belast met de armenpraktijk verdient 1000 gl. per jaar

1871 – alhier hebben zich enkele gevallen van pokken voorgedaan waaraan slechts één persoon is overleden

1872 - veel gevallen van pokken; de toestand van het gast- en ziekenhuis is alleszins voldoende; op 1 januari werden er 19 mannen en 18 vrouwen verpleegd, op 31 december 13 mannen en 23 vrouwen, gedurende het jaar zijn opgenomen 21 mannen en 24 vrouwen, ontslagen 16 mannen en 15 vrouwen en overleden 13 mannen en 4 vrouwen; beloning van de geneesheer 800 gl. en vrije woning

1873 - 332 vaccinaties toegediend waarvan 82 kosteloos wat hoger ligt dan in voorgaande jaren

1874 – 105 vaccinaties waarvan 51 kosteloos

1875 – overzicht van de koepokinentingen over 1872-1875 resp. 35, 331, 105 en 88. ⁴²⁹

Koepokken (Latijn: *vaccinia*) is een virale en zeer besmettelijke runderziekte die ook voor de mens besmettelijk is. De ziekte verloopt goedaardig; er vormt zich een blaas op de huid en daarna is de patiënt immuun tegen het virus. Opmerkelijk is dat die resistentie ook geldt tegen de gevreesde pokken of variola; *Vaccinus* is Latijn en betekent 'van de koe'. De Britse arts Edward Jenner heeft zo de term vaccineren genoemd en vaccinatie. *Vaccinia* is hiervan afgeleid [wikipedia].

idem dat de openbare gebouwen behoorlijk gezuiverd zijn, met kalk gewit en luchtverversing aangebracht is; alhier bestaat een gasthuis waarin lijdens aan besmettelijke ziekten, armen

en onvermogenen die thuis niet kunnen worden verpleegd aangenomen worden; m.b.t. de begraafplaatsen meldt men ook het aantal lijken dat is begraven per kerkhof, zoals hier bv. op de RK begraafplaats 128, Israëlitische begraafplaats 7, gesticht van liefdadigheid 2 en bij de Hervormde Kerk zijn geen lijken begraven; beloning van de genees- heel- en verloskundigen

f 1000 en vrije woning daarin begrepen; voor wat betreft het toezicht op prostitutie nihil ⁴³⁰

1876 – in 1876 hebben zich alhier enkele gevallen van typhus voorgedaan; de lijdens werden in het gasthuis in afgezonderde lokalen verpleegd; staatje van opgenomen mannen en vrouwen in gast- en ziekenhuizen en krankzinnigengestichten; koepokinentingen 1873 in totaal 332, 1874 in totaal 105, in 1875 in totaal 88 en in 1876 in totaal 80; toezicht op prostitutie nihil; de geneesheer alhier belast met de armenpraktijk geniet, met inbegrip der geleverde geneesmiddelen een beloning van f 1000,- met vrije woning ⁴³¹

1877 – koepokinentingen 1874 105, 1875 88, 1876 80 en 1877 138

1878 – dat arme en onvermogenen lijdens aan besmettelijke ziekten zodra mogelijk naar het daartoe ingericht gasthuis worden overgebracht; er deden zich enige gevallen van febris typhoidea voor; de daaraan lijdens personen werden m.u.v. één wiens toestand geen vervoer gedoogde en die later overleed, in het gasthuis voor besmettelijke ziekten opgenomen; dankzij de onvermogenen zorgen en de goede verpleging der Zusters van Liefde mochten de lijdens zich in een spoedige herstelling verheugen en konden zij weldra het gasthuis verlaten; de mazelen heersten sporadisch en niet kwaadaardig; koepokinentingen 107 ⁴³²

1879 – koepokinentingen 84

1880 – koepokinentingen 117

1881 – in 1881 deden zich gevallen van mazelen voor; hoewel de geneesheren deze ziekte niet kwaadaardig noemden zijn er enige kinderen aan bezweken, hetgeen hoofdzakelijk aan de zorgeloosheid der ouders werd toegeschreven; koepokinentingen 140

1882 – koepokinentingen 101

1883 – in de laatste maand van het jaar werden 5 personen door pokken aangetast waarvan er 3 zijn overleden en tot stuiting der ziekte werden de aangetaste personen terstond in het gasthuis voor besmettelijke ziekten opgenomen en de met de lijdens in aanraking geweest zijnde kleren en beddegoed werden overeenkomstig de gegeven voorschriften ontsmet of verbrand; koepokinentingen 295; in de genees- en heilkundige dienst bij de armen werd voorzien door een geneesheer, terwijl de verloskundige dienst door een vroedvrouw verleend werd

1884 – koepokinentingen 121; in 1884 zijn 5 personen door de pokken aangetast waarvan 2 overleden en 3 hersteld; na 29 mei hebben zich geen gevallen van pokken meer voorgedaan; bij het nieuw gestichte kerkgebouw in het Wijbosch is in die parochie een nieuwe begraafplaats voor Rooms Katholieken aangelegd wier uitgebreidheid plus minus 20 are bedraagt

1885 – koepokinentingen 102

1886 – in 1886 bleef onze gemeente vrij van besmettelijke ziekten; 134 koepokinentingen

1887 - behalve een paar verschijnselen van croup hebben zich geen gevallen van besmettelijke ziekten voorgedaan; 135 koepokinentingen

1888 – in de maand december heerste hier de mazelen epidemisch ten gevolge waarvan bij raadsbesluit van 20 december in deze gemeente de openbare scholen zijn gesloten; 120 koepokinentingen

1889 – geen besmettelijke ziekten; 235 koepokinentingen; bij raadsbesluit van 10 mei 1889 werd de Wel Zeergeleerde Heer A.M.P.Koolen medicinae doctorandus benoemd die zijn praktijk begint op 1 juli 1889 de datum waarop aan dokter Dobbelaere ontslag is verleend en bij besluit van de Raad werd per 12 augustus 1889 Maria Hoppenbrouwers benoemd tot gemeente-vroedvrouw op een jaarwedde van f 350,- wier praktijk zou ingaan per 1 november 1889 na het ontslag van Elisabeth van den Boom ⁴³³

1890 – geen besmettelijke ziekten; 68 koepokinentingen ⁴³⁴

1891 – geen besmettelijke ziekten niettegenstaande er in het begin van dit jaar veel personen stierven; 128 koepokinentingen

1892 – geen besmettelijke ziekten; 101 inenting

1893 – geen besmettelijke ziekten; 109 inenting

1894 - geen besmettelijke ziekten; 135 inenting

1895 – geen besmettelijke ziekten; 72 inenting

1896 - geen besmettelijke ziekten; 180 inenting

1897 – geen besmettelijke ziekten; 72 inenting

1898 – geen besmettelijke ziekten; 121 inenting

1899 – gedurende 1899 kwam in een gezin een geval van dysenterie voor met dodelijke afloop, terwijl in een ander gezin typhus heeft geheerst waaraan 4 personen zijn overleden; maatregelen om de verbreiding van deze ziekten tegen te gaan werden overeenkomstig de wet met gunstig gevolg genomen; 95 inenting

1900 – geen besmettelijke ziekten; wat de verloskundige dienst betreft van Maria Hoppenbrouwers overeenkomstig haar verzoek met 1 juli eervol ontslag werd verleend als gemeentevroedvrouw en m.i.v. die datum is benoemd Mevr. M.G.H. Bouwens van Veluw; 160 inenting

1901 – geen besmettelijke ziekten; aan de gemeentevroedvrouw werd voor elk vol dienstjaar als zodanig in deze gemeente een jaarlijkse gratificatie toegekend, onder voorwaarden dat omtrent haar behandeling geen klachten inkomen en de minder gegoeden tegen een billijke vergoeding verloskundige hulp wordt verleend; 98 inenting

1902 – geen besmettelijke ziekten; 107 inenting

1903 – deze ziekten kwamen in het afgelopen jaar niet voor, alleen in een gezin een geval van typhus; de lijder daarvan is in het gasthuis verpleegd geworden, terwijl de door hem bewoonde woning voor het in gebruik nemen, overeenkomstig de voorschriften van de geneesheer, is ontsmet; 75 inenting

1904 – in het afgelopen jaar kwamen voor: 3 gevallen van dyphteritis, 2 gevallen van typhus en 1 geval van roodvonk; 174 inenting

1905 – in het afgelopen jaar kwam een geval van typhus voor; maatregelen zijn genomen; 125 inenting ⁴³⁵

1906 – geen besmettelijke ziekten; 150 inenting

1907 – geen besmettelijke ziekten; bij raadsbesluit van 16 januari 1907 is aan de gemeentevroedvrouw G.M.H.Bouwens op haar verzoek eervol ontslag verleend en bij raadsbesluit van 1 februari 1907 is dokter J.N.J. Smulders benoemd tot geneesheer, mede belast met de verloskundige hulp; met de geneeskundige armenpraktijk is belast de zeergeleerde dokter A.A.M.P. Koolen op een jaarsalaris van f 1000,- inclusief vrije woning en tuin; 98 inenting

1908 – geen besmettelijke ziekten; 180 inenting

1909 – twee gevallen van dyphteritis hebben zich voorgedaan waarvoor de nodige maatregelen zijn genomen om de verbreiding te voorkomen; 128 inenting

- 1910** – 18 gevallen van dyphteritis hebben zich voorgedaan en de huizen van de betrokken gezinnen zijn ontsmet; 139 inenting
- 1911** – 21 gevallen van dyphteritis hebben zich voorgedaan waarvan in 17 gezinnen alles is ontsmet nadat de ziekte was geweken; 146 inenting
- 1912** – 3 gevallen van dyphteritis gevolgd door ontsmetting; 163 inenting
- 1913** – geen besmettelijke ziekten; 172 inenting
- 1914** – in de loop van het jaar kwamen enige sporadische gevallen van dyphteritis voor en een geval van typhus; de besmette huizen werden volgens de voorschriften van de geneesheer ontsmet door de Vereniging Onderlinge Ontsmettingsdienst Boxtel, Sint-Oedenrode en Schijndel; met de verloskundige armenpraktijk is belast de Heer W.A.H. van Oppenraaij; 154 inenting
- 1915** – in de loop van het jaar kwamen enige gevallen van dyphteritis voor en een geval van typhus, gevolgd door ontsmetting; 172 inenting
- 1916** – idem als 1915; 220 inenting
- 1917** – idem als 1916; 190 inenting
- 1918** – met potlood geschreven: Spaansche griep – niet erg, 5 of 6 doden; 167 inenting
- 1919** – idem als 1915 e.v.; 238 inenting
- 1920** - idem als 1915 e.v.; 145 inenting
- 1921** – geen besmettelijke ziekten, maar wel heerste op het einde van het jaar de griep die vele sterfgevallen veroorzaakte; 206 inenting
- 1922** – 3 gevallen van besmettelijke ziekten 2 dyphteritis en 1 roodvonk; 167 inenting
- 1923** – slechts één geval van dyphteritis waarvan de lijder genezen is; 157 inenting, toezicht op prostitutie bestond in deze gemeente niet
- 1924** – 2 gevallen van dyphteritis en 1 van roodvonk; 216 inenting
- 1925** – geen besmettelijke ziekten; 195 inenting

Einde van de gemeenteverslagen betreffende de medische politie.

EINDNOTEN in het eerste deel

- ¹ F.G.Huisman en M.J. van Lieburg in: Canon van de geneeskunde in Nederland pag.12 [2009 Elsevier]
- ² Idem pag.14 e.v.
- ³ Albert S.Lyons M.D. en R.Joseph Petrucelli II M.D. in: Medicine – an Illustrated History [1987 Abradale Press van Harry N.Abrams, Inc. Publishers in New York – [met grote dank aan orthopeed Paul Bom voor het lenen van dit standaardwerk].
- ⁴ F.G.Huisman en M.J. van Lieburg in: Canon van de geneeskunde in Nederland pag.16 e.v.
- ⁵ Idem pag.18 e.v.
- ⁶ Wiro Heesters in: Schijndel – historische verkenningen [1984 par.75 e.v.]
- ⁷ www.brabantserfgoed.nl publiceerde een artikel over de pest tijdens de 80-jarige oorlog [1568-1648] en somde daarin enkele maatregelen op.
- ⁸ Wikipedia op trefwoord pestmeester
- ⁹ Heesters 1984 pag.80 e.v.
- ¹⁰ Henk Beijers [2006] Docentenhandleiding bij de historische expositie ‘Schijndel in de Gouden Eeuw’ een uitgave van Heemkundekring Schijndel 58 pag. waarin een apart hoofdstuk is gewijd aan de gezondheidszorg.
- ¹¹ F.G.Huisman en M.J. van Lieburg in: Canon van de geneeskunde in Nederland pag. 26 e.v.
- ¹² Canon van de geneeskunde pag. 48 e.v.
- ¹³ Dr.Th.A.Wouters in: Aarzelend begin van de zorg voor de volksgezondheid – in: Geschiedenis van Noord-Brabant onder redactie van Prof.Dr.H.F.J.M. van den Eerenbeemt deel 1 1796-1890 Traditie en modernisering [uitgeverij Boom te Amsterdam 1996] pag. 299 e.v.
- ¹⁴ Dr.Th.A.Wouters op pag.309
- ¹⁵ Dr.Th.A.Wouters op pag.311
- ¹⁶ Archief van het Provinciaal Bestuur oud nummer 097.01 inv.nr. 5031
- ¹⁷ Canon der geneeskunde pag.76
- ¹⁸ Dr.Th.A.Wouters in: Geschiedenis van Noord-Brabant deel 2 1890-1945 met een artikel over ‘professionalisering en specialisering van de gezondheidszorg met informatie over sterfte-oorzaken, zuigelingensterfte, het dagelijks palet van ziekten, wetgeving en financiering, toegankelijkheid door ziekenfondsen, de basisgezondheidszorg, de GGD’s, tuberculosebestrijding, jeugdgezondheidszorg, thuisgezondheidszorg, artsen en verloskundigen, huisartsenzorg, de zorg rond het kraambed, het Groene en Wit-Gele Kruis, wijkverpleging, de tweedelijns gezondheidszorg, van gasthuis naar ziekenhuis, de geestelijke gezondheidszorg, de zorg voor lichamelijk en verstandelijk gehandicapten pag. 276-297
- ¹⁹ Dr.Th.A.Wouters deel 2 als 20/21 pag. 277 en 278
- ²⁰ Dr.Th.A.Wouters deel 2 pag.285
- ²¹ Dr.Th.A.Wouters : Uitgroei van de gezondheidszorg als welzijnsbedrijf in: Geschiedenis van Noord-Brabant deel 3 pag.238 e.v. 1997 Boom uitgeverij te Amsterdam

EINDNOTEN in het tweede deel

- ²² BP 1285 folio 94 verso 9 maart 1515
- ²³ Wikipedia – trefwoord: hertogelijke leenregisters uit Brussel met kopieën in het BHIC
- ²⁴ Beschouwingen van de hand van Ger van den Oetelaar over Ten Venne wat in de omgeving van de Hoevenbraak gelegen zou hebben met alle verwijzingen naar de bekende leenregisters en leenverheffingen voor de Raad van Brabant Stootboek, Spechtboek en Edaboek en Strick Grefier aanwezig in het BHIC toegangen 19 en 360
- ²⁵ Henk Beijers in: Project Bosch’Protocol – zie zijn website onder trefwoord: Raessen en een akte dd. januari 1556 in BP 1369 folio 134 mbt Katharina
- ²⁶ RAS 42 inv.nr.42 folio’s 2, 3, 19, 59v, 72v en 80v tussen de jaren 1534 en 1538, RAS 43 folio 95 in 1544
- ²⁷ BP = Bosch’ Protocol inv.nr.1376 folio 199v april 1559
- ²⁸ Bosch’ Protocol scans van 1501-1793 op blad 218 BP 1375 folio 431 februari 1558 waar ook Henrick Roggen stond genoteerd bekend van de Roggenhoeve of Roghoef die al in 1376 bekend was [zie Henk Beijers 2003 Glossarium Schijndelse veldnamen pag.189]
- ²⁹ BHIC 5116 inv.nr.14 dossier van notaris Jan van den Heuvel folio 137 dd. 11 januari 1661
- ³⁰ NA ’s-Hertogenbosch 1675
- ³¹ BHIC 5122 protocol 142 folio 45 scan 89 e.v.
- ³² BHIC 5116 Notaris Jan van den Heuvel inv.nr.17 scan 141 folio 127
- ³³ Schijndel RK doopboek 1664-1685 BHIC 1455 inv.nr.3 blad 85

-
- ³⁴ Grave Nederduits Gereformeerd Trouwregister 1676-1689 BHIC 1437 inv.nr.14 blad 176
- ³⁵ De site van het BHIC bood uitkomst onder de rubriek 'notaris- en schepenaakten' onder trefwoord Lagenet[ta] en ook op het BHIC-forum is door sommigen gereageerd na een oproep om meer informatie
- ³⁶ RK trouwboek Schijndel 1669-1772 BHIC 1455/41 pag.56; RK doopboek 1664-1685 BHIC 1455/3 pag.221; notaris Jan van den Heuvel BHIC 5116/10 pag.65 scan 70
- ³⁷ BHIC 1455 inv.nr.13 scan 82 en BHIC 5017 archief 1811-1930 lijst van overledenen in de periode 1667-1744 samengesteld door oud-burgemeester Piet Verhagen
- ³⁸ RAS 5122 inv.nr.142 folio 41 scan 181
- ³⁹ RAS 5122 inv.nr.143 scan 80 dd. 7.1.1693
- ⁴⁰ NA 5113 inv.nr.3 scan 150 dd. 19 juni 1695
- ⁴¹ NA 5113 inv.nr.3 scan 192 folio 188 dd. 10 juni 1697
- ⁴² NA 5113 inv.nr.3 scan 224 folio 220 dd. 18.12.1698
- ⁴³ NA 5113 inv.nr.3 scan 255 folio 250 dd. 25 augustus 1699
- ⁴⁴ NA 5113 inv.nr.4 p.11 scan 21
- ⁴⁵ NH Begraafboek 1700-1704 BHIC 1455 inv.nr.15 blad 2
- ⁴⁶ NA 5113 inv.nr.4 p.236 scan 246
- ⁴⁷ NH Begraafboek 1704-1721 BHIC 1455 inv.nr.16
- ⁴⁸ NA 5113 inv.nr.5 p.50 scan 54
- ⁴⁹ RAS 5122 inv.nr.151 scan 315 e.v. uit 1724 en RAS 5122 inv.nr.152 scan 450 e.v. uit 1728
- ⁵⁰ NA 5113 inv.nr.6 p.175 scan 183
- ⁵¹ RAS 5122 inv.nr.101 p.130v scan 266 e.v.
- ⁵² RAS 5122 inv.nr.153 p.273 scan 549 e.v.
- ⁵³ RAS 1522 inv. nr. 146 p.38 scan 79
- ⁵⁴ NA 5113 inv.nr.4 p.95 scan 106
- ⁵⁵ RAS 5122 inv.nr.147 p.51v scan 104
- ⁵⁶ RAS 5122 inv.nr.147 p.98 scan 197 – zijn naam is in de akte niet vermeld
- ⁵⁷ NA 5113 inv.nr.4 p.209 scan 216
- ⁵⁸ RAS 5122 inv.nr.149 p.49 scan 101
- ⁵⁹ RAS 5122 inv.nr.149 p.105 scan 213
- ⁶⁰ RAS 5122 inv.nr.149 p.213v scan 432
- ⁶¹ Doopboek Maastricht 1628-1796 van de H.Martinusparochie; NH begraafboek Schijndel 1746-1767 BHIC 1455 inv.nr.19 scan 37 en A.J.L. van Bokhoven – collectie Q. van Roessel heemkamerarchief Schijndel
- ⁶² Wikipedia – Begijnhof Herentals
- ⁶³ RAS 1522 inv.nr.148 p.175 scan 353
- ⁶⁴ BHIC 5113 inv.nr.8 p.31 scan 97
- ⁶⁵ BHIC 5113 inv.nr.8 p.30 scan 95
- ⁶⁶ BHIC 5113 inv.nr.8 minuutakten 1709-1716
- ⁶⁷ BHIC 5113 inv.nr.8 scan 148
- ⁶⁸ BHIC 5113 inv.nr.8 p.51 en scan 150
- ⁶⁹ BHIC 5113 inv.nr.8 p.64 scan 178
- ⁷⁰ BHIC 5113 inv.nr.8 p.69 scan 188
- ⁷¹ BHIC 5113 inv.nr.8 p.73 scan 196
- ⁷² BHIC 5113 inv.nr.8 p.84 scan 220
- ⁷³ Henk Beijers & Dick Zweers in: De Servatiuskerk te Schijndel [2000] p.105 e.v.
- ⁷⁴ RAS 5122 inv.nr.149 p.219 scan 443
- ⁷⁵ RAS 5122 inv.nr.149 p.316v dd. 5.1.1717 + medisch woordenboekje ['s-Gravenhage 1956] door G.Kloosterhuis
- ⁷⁶ BHIC 5113 inv.nr.5 p.32 scan 36 dd. 31.3.1717
- ⁷⁷ RAS 5122 inv.nr.149 p.350v scan 705 dd. 7.5.1717
- ⁷⁸ BHIC 5113 inv.nr.5 p. 38 scan 42 dd. 10.7.1717
- ⁷⁹ RAS 5122 inv.nr.150 p.20v scan 44 dd. 11.9.1717
- ⁸⁰ RAS 5122 inv.nr.150 p.117v scan 238
- ⁸¹ BHIC 5113 inv.nr.5 p.94v dd. 15 maart 1720 scan 98
- ⁸² Ton Kappelhof in: NBHJ 2011 deel 28
- ⁸³ RAS 5122 inv.nr.151 p.57 scan 119
- ⁸⁴ RAS 5122 inv.nr.151 p.21 scan 44 dd. 3.8.1722
- ⁸⁵ BHIC 5113 inv.nr.5 p.163 scan 166
- ⁸⁶ BHIC 5113 inv.nr.5 p.177 scan 180 dd. 23.1.1723

-
- ⁸⁷ BHIC 5113 inv.nr.5 p.215 scan 217 dd. 29 december 1724
- ⁸⁸ BHIC 5113 inv.nr.5 p.217 scan 219 dd. 7 april 1725
- ⁸⁹ BHIC 5113 inv.nr.5 p.250 scan 253 dd. 28.8.1726
- ⁹⁰ Voor een compleet overzicht van alle Schijndelse perceelsnamen of toponiemen zie: Henk Beijers in: Het Schijndelse landschap [2003] en de aanvullingen daarop in zijn project 'De 6732 Schijndelse akten in het Bosch' Protocol [1501-1795]
- ⁹¹ BHIC 5113 inv.nr.6 p.21 scan 27 dd. 5 juni 1727
- ⁹² BHIC 5113 inv.nr.6 p.23 scan 29 dd. 9 augustus 1727
- ⁹³ BHIC 5113 inv.nr.6 p.31 scan 37 dd. 21 augustus 1727
- ⁹⁴ BHIC 5122 inv.nr. 152 p.192v scan 386 dd. 1 december 1727
- ⁹⁵ RAS 5122 inv.nr.152 p. 251v scan 504 dd. 20 oktober 1728
- ⁹⁶ BHIC 5113 inv.nr.6 scan 103 dd. 17 augustus 1729
- ⁹⁷ RAS 5122 inv.nr.152 p.324v scan 648 dd. 27 mei 1730
- ⁹⁸ RAS 5122 inv.nr.153 p.39v scan 80 dd. 11 oktober 1731
- ⁹⁹ RAS 5122 inv.nr.153 p.50 scan 101 dd. 31 december 1731
- ¹⁰⁰ RAS 5122 inv.nr.153 p.109 scan 219 dd. 2 juni 1732
- ¹⁰¹ RAS 5122 inv.nr.153 p.110 scan 221 dd. 11 juni 1732
- ¹⁰² BHIC 7700 Oud Archief Veghel inv.nr.99 p.259 scan 520 dd. 4 juni 1732
- ¹⁰³ RAS 5122 inv.nr.153 p.144v scan 289 dd. 16 februari 1733
- ¹⁰⁴ BHIC 5113 inv.nr.6 scan 203 dd. 2 maart 1734
- ¹⁰⁵ RAS 5122 inv.nr.153 p.246v scan 496 dd. 18 mei 1734
- ¹⁰⁶ RAS 5122 inv.nr.154 p.128 scan 257 dd. 12 april 1736
- ¹⁰⁷ RAS 5122 inv.nr.154 p.176 scan 353 dd. 6 april 1737
- ¹⁰⁸ RAS 5122 inv.nr.154 p.205v scan 412 dd. 6 december 1737
- ¹⁰⁹ RAS 5122 inv.nr.154 p.228v scan 458 dd. 17 mei 1738
- ¹¹⁰ RAS 5122 inv.nr.154 p.234 scan 525 dd. 29 maart 1739
- ¹¹¹ RAS 5122 inv.nr.154 p.300v scan 604 dd. 16 mei 1740
- ¹¹² RAS 5122 inv.nr.155 p.16v scan 36 dd. 8 september 1741
- ¹¹³ RAS 5122 inv.nr.155 p.46v scan 92 dd. 5 januari 1742
- ¹¹⁴ RAS 5122 inv.nr.155 p. 210v scan 418 dd. 24 september 1743
- ¹¹⁵ BHIC 5113 inv.nr.7 scan 16
- ¹¹⁶ BHIC 5113 inv.nr.7 scan 4 dd. 20 januari 1745
- ¹¹⁷ BHIC 5113 inv.nr.7 scan 26 dd. 28 januari 1745
- ¹¹⁸ RAS 5122 inv.nr.156 p.97v scan 212 dd. 25 februari 1746
- ¹¹⁹ RAS 5122 inv.nr.156 p.108v scan 234 dd. 18 maart 1746
- ¹²⁰ RAS 5122 inv.nr.156 p.109 dd. 2 april 1746
- ¹²¹ RAS 5122 inv.nr. 156 p.135 scan 287 dd. 4 juli 1746
- ¹²² RAS 5122 inv.nr. 157 p.33 scan 67 dd. 12 oktober 1747
- ¹²³ RAS 5122 inv.nr.157 p.74v scan 149 dd. 30 april 1748
- ¹²⁴ RAS 5122 inv.nr.157 p.117v scan 236 dd. 16 december 1748
- ¹²⁵ RAS 5122 inv.nr.158 p.36v scan 74 dd. 10 maart 1750 – met grote dank aan huisarts Hans van den Broek uit Deurne voor de vertaling der latijnse termen
- ¹²⁶ RAS 5122 inv.nr.158 p.50v scan 102 dd. 28 april 1750
- ¹²⁷ RAS 5122 inv.nr.105 p.28v scan 58 dd. 16 maart 1750
- ¹²⁸ RAS 5122 inv.nr.160 p.15v scan 34 dd. 23 augustus 1753
- ¹²⁹ RAS 5122 inv.nr.161 p.119 scan 239
- ¹³⁰ RAS 5122 inv.nr.101 p.197 1727-1728 en 5122 inv.nr.102 p.26 1734-1740
- ¹³¹ RAS 5122 inv. nr.155 p.143 [1743]
- ¹³² BHIC 1455 Trouwregister 1669-1772 van Schijndel scan 278
- ¹³³ RAS 5122 inv.nr.155 p.143 scan 286 dd. 13 mei 1743
- ¹³⁴ RAS 5122 inv.nr.155 p.143 e.v. scan 286 t/m 299
- ¹³⁵ RAS 5122 inv.nr.155 p.154v scans 306 en 307
- ¹³⁶ DTB Kampen toegang 00016 inv.nr.310 scan 449 Nederduits Gereformeerd begraafboek 1767-1784 en BHIC toegang 1455 inv.nr.20 scan 173
- ¹³⁷ Wil van de Ven in zijn Documentatie over Schijndelse familienamen
- ¹³⁸ RAS 5122 inv.nr.161 p.119 scan 239 dd. 17 februari 1755
- ¹³⁹ RAS 5122 inv.nr.161 p.21 scan 43 dd. 23 februari 1756
- ¹⁴⁰ RAS 5122 inv.nr.161 p.22 scan 45 dd. 23 februari 1756
- ¹⁴¹ RAS 5122 inv.nr.161 p.119 scan 239 dd. 23 januari 1757

-
- ¹⁴² RAS 5122 inv.nr.163 p.247 scan 497 dd. ten raadhuize 7 september 1762
- ¹⁴³ RAS 5122 inv.nr.164 p.108 scan 217 dd. 12 november 1763
- ¹⁴⁴ RAS 5122 inv.nr. 65 p.40v scan 83 dd. 10 maart 1766
- ¹⁴⁵ RAS 5122 inv.nr. 165 p 45v scan 93 dd. 21 maart 1766
- ¹⁴⁶ RAS 5122 inv.nr. 165 p.61v scan 125 dd. 15 mei 1766
- ¹⁴⁷ RAS 5122 inv.nr. 165 p.99 scan 200 dd. 2 augustus 1766
- ¹⁴⁸ RAS 5122 inv.nr. 166 p.223 scan 451 dd. 14 februari 1771
- ¹⁴⁹ RAS 5122 inv.nr. 167 p.86 scan 171 dd. 15 februari 1772
- ¹⁵⁰ RAS 5122 inv.nr. 167 p.111 scan 222 dd. 11 mei 1772
- ¹⁵¹ RAS 5122 inv.nr. 167 p.144 scan 287 dd. 17 oktober 1772
- ¹⁵² RAS 5122 inv.nr. 167 p.192 scan 384 dd. 1 februari 1773
- ¹⁵³ RAS 1522 inv.nr. 167 p.231v scan 460-477 dd. 1 juni 1773
- ¹⁵⁴ RAS 5122 inv.nr. 167 p.298 scan 600-621 dd. 20 oktober 1773
- ¹⁵⁵ RAS 5122 inv.nr. 168 p.131v scan 264 dd. 3 februari 1775
- ¹⁵⁶ Wiro Heesters in: Schijndel historische verkenningen p. 168 [uitgave van 1984].
- ¹⁵⁷ OAD 7603 inv.nr.55 p.177 scan 177 dd. 5 mei 1766
- ¹⁵⁸ RAS 5122 inv.nr.159 p.146v scan 296 dd. 5 juni 1752
- ¹⁵⁹ RAS 5122 inv.nr.165 p.80 scan 162 dd. 2 juli 1766
- ¹⁶⁰ RAS 5122 inv.nr.110 p.144 scan 293 dd. 8 augustus 1767
- ¹⁶¹ RAS 5122 inv.nr.165 p.319 scan 642 dd. 12 september 1768
- ¹⁶² RAS 5122 inv.nr.166 p.164 scan 300 dd. 22 maart 1770
- ¹⁶³ RAS 5122 inv.nr.111 p.112 scan 225 dd. 13 oktober 1770
- ¹⁶⁴ OAD 7603 inv.nr.56 p.13 scan 25 dd. 25 mei 1770
- ¹⁶⁵ RRS = Resoluties Raad van State BHIC 178 inv.nr. 110 folio 553 dienstjaar 1772
- ¹⁶⁶ RAS 5122 inv.nr.169 p.20 scan 41 dd. 8 juni 1776
- ¹⁶⁷ RAS 5122 inv.nr.169 p.216v scan 434 dd. 13 februari 1778
- ¹⁶⁸ RAS 5122 inv.nr.169 p.276 scan 551 dd. 25 augustus 1778
- ¹⁶⁹ RAS 5122 inv.nr.171 p.171 scan 345 dd. 29 januari 1782
- ¹⁷⁰ RAS 1522 inv.nr.171 p.268 en 269 dd. 4 en 23 september 1782
- ¹⁷¹ RAS 5122 inv.nr.172 p.52 dd. 4 februari 1783
- ¹⁷² RAS 5122 inv.nr.172 p.56 scan 111 dd. 18 februari 1783
- ¹⁷³ RAS 5122 inv.nr.172 p.170 scan 348 dd. 15 december 1783
- ¹⁷⁴ RAS 5122 inv.nr.173 p.140 scan 285 dd. 23 mei 1785
- ¹⁷⁵ RAS 5122 inv.nr.173 p.215v scan 438 dd. 30 januari 1786
- ¹⁷⁶ RAS 5122 inv.nr.174 p. 36 scan 75 dd. 28 oktober 1786
- ¹⁷⁷ RAS 5122 inv.nr.174 p.189 dd. 11 mei 1787
- ¹⁷⁸ RAS 5122 inv.nr.174 p.179v scan 368 7 januari 1788
- ¹⁷⁹ RAS 5122 inv.nr.174 p.194 scan 397 dd. 8 februari 1788
- ¹⁸⁰ RAS 5122 inv.nr.174 p.205 dd. 22 februari 1788
- ¹⁸¹ RAS 1522 inv.nr.176 scan 77 dd. 24 oktober 1789
- ¹⁸² RAS 5122 inv.nr. 176 p. 255 scan 255 dd. 12 april 1790
- ¹⁸³ RAS 5122 inv.nr. 177 p. 61v scan 130 dd. 30 april 1791
- ¹⁸⁴ RAS 5122 inv.nr.177 scan 298 dd 24 december 1791
- ¹⁸⁵ Zie: Digitale inventaris van het heemkamerarchief mbt collectie Jet Geerkens doos 2 nr. 88
- ¹⁸⁶ RAS 5122 inv.nr.352 met diverse gescande stukken betreffende Evert Adriaans van der Heijden over 1780-1781 – de kwaliteit van de scans laat veel te wensen over omdat de documentatie in de meeste gevallen bestaat uit kleine gebundelde briefjes, de meeste erg beschadigd waardoor inv.nr. 352 grotendeels moeilijk raadpleegbaar is – scans 8-19
- ¹⁸⁷ Onderzoeksgegevens aangereikt door Henk van den Brand waarbij de bronnen vermeld worden: Trouwboek Eindhoven 1761-1789 8025/18 pag. 41v; Bossche Encyclopedie ; serie borgbrieven BHIC 8056 inv.nr.23; aantekeningen via BHIC-forum ingebracht door vrijwilligster Norah in 2016; de naam Coningham wordt ook anders gespeld nl. Cunigan, Conneghem en Coningen
- ¹⁸⁸ Nieuw Biografisch Woordenboek deel 6 [A.W.Sijthoffs uitgevers maatschappij Leiden 1924] en notities van de hand van heemkundige Ben Peters
- ¹⁸⁹ Wikipedia – trefwoord Buesen
- ¹⁹⁰ BHIC 1455 inv.nr.10 RK Doopboek 1768-1792 trefwoord: Buesen
- ¹⁹¹ RAS 5122 inv.nr. 172 p.209v scan 420 dd. 16 maart 1784
- ¹⁹² BHIC 178 inv.nr. 441 folio 104v in: RRS Resoluties van de Raad van State dienstjaar 1786 dd. 20 januari
- ¹⁹³ RAS 5122 inv.nr. 177 p.145v scan 297 dd.24 december 1791

-
- ¹⁹⁴ Zie: Digitale inventaris van het heemkamerarchief mbt collectie Jet Geerkens doos 2 nr.87
- ¹⁹⁵ Handboek voor genealogie en Heraldiek door Gerard van de Nes
- ¹⁹⁶ RAS 5122 inv.nr.179 dd. 16 december 1796.
- ¹⁹⁷ RAS 5122 inv.nr.179 p.96 dd. 1795-1797
- ¹⁹⁸ RAS 5122 inv.nr.179 p.75 dd. 1795-1797
- ¹⁹⁹ RAS 5122 inv.nr.179 folio 111v dd. 27 april 1796
- ²⁰⁰ Aantekeningen van Henk van den Brand met vermeldingen van o.a. de collectie van Wil van de Ven, collectie Ben Peters. vrijwilligers van de historische werkgroep van HKK Schijndel, een zekere Dorothé die op basis van familysearch in Duitsland via het BHIC-forum details had aangeleverd
- ²⁰¹ RAS 5122 inv.nr. 178 p.89 scan 197 dd. 11 maart 1794
- ²⁰² RAS 5122 inv.nr.178 p.125 scan 225 dd. 20 maart 1794
- ²⁰³ RAS 5122 inv.nr.178 p.169 scan 363 dd. 20 maart 1795
- ²⁰⁴ RAS 5122 inv.nr. 179 p.214v scan 434 dd. 24 februari 1797
- ²⁰⁵ RAS 5122 inv.nr. 180 p.91 scan 185 dd. 4 april 1798
- ²⁰⁶ RAS 5122 inv.nr. 180 p.110v scan 224 dd. 5 juni 1798
- ²⁰⁷ RAS 5122 inv.nr. 180 p.168 scan 341 dd. 16 december 1798
- ²⁰⁸ RAS 5122 inv.nr. 180 p. 222 scan 451 dd. 21 mei 1799
- ²⁰⁹ RAS 5122 inv.nr. 180 p.253v scan 514 dd. 12 oktober 1799
- ²¹⁰ RAS 5122 inv.nr. 181 p.151 scan 323 dd. 17 april 1801
- ²¹¹ RAS 5122 inv.nr. 181 p.191 scan 411 dd. 16 september 1801 [met handtekeningen]
- ²¹² RAS 5122 inv.nr. 182 p.88v scan 181 dd. 18 april 1803
- ²¹³ RAS 5122 inv.nr. 182 p.157 scan 237 dd. 5 juli 1803
- ²¹⁴ RAS 5122 inv.nr. 182 p.174 scan 351 dd. 30 april 1804
- ²¹⁵ RAS 5122 inv.nr.183 p. 66 scan 139 dd. 12 april 1805 gepasseerd ten raadhuize
- ²¹⁶ RAS 5122 inv.nr. 183 p.128v scan 262 dd. 14 december 1805
- ²¹⁷ RAS 5122 inv.nr. 184 p.27 scan 65 dd. 20 februari 1807
- ²¹⁸ RAS 5122 inv.nr. 184 p.108 scan 235 dd. 3 mei 1808
- ²¹⁹ Zie: 's-Hertogenbossche Dingsdagse en Vrydagsche Courant van 11 oktober 1771 en ook Heemschild nr.3 jrg. 31 van 31 september 1797 – voor nadere informatie zie het archief van Sint-Oedenrode! Zijn vrouw Annemeie Halbersmit wordt genoemd in een dodenlijst anno 1797 uit Schijndel RAS 5122 inv.nr.285
- ²²⁰ RAS 5122 inv.nr. 179 p.95 scan 192 dd. 25 januari 1796
- ²²¹ Verzamelde notities van Henk van den Brand – het is enigszins verwarrend om in de onderscheiden schepenakten het onderscheid te ontdekken tussen vader en zoon!
- ²²² BHIC 5016 inv.nr. 273
- ²²³ Diverse bronnen: Dopen Roermond 1732-1778 scan 373; overlijdensregister Schijndel BHIC inv.nr. 50 aktenr. 61; Bevolkingsregister Schijndel 1830-1840 BHIC 5017 – 219 en er zijn de nodige stukken bewaard gebleven, ook uit zijn periode te Leende met correspondentie over 1801-1805 o.a. aantekeningen over geleverde medicijnen
- ²²⁴ Archief van het dorpsbestuur van Schijndel 1312-1811 toegang BHIC 5016 inv.nr. 273
- ²²⁵ RAS 5122 inv.nr. 181 folio 157v scan 336 dd. 29 mei 1801
- ²²⁶ RAS 5122 inv.nr. 184 folio 104v scan 228 dd. 27 april 1808; misschien is de eindnoot een verwijzing naar Philippens'studie te Leuven ipv Keulen (?)
- ²²⁷ Register van openbare verkopen van roerende goederen kantoor Sint-Oedenrode inv.nr. 111
- ²²⁸ Memorie van Successie met registratie ten kantore te Sint-Oedenrode in 1842 deel 40 folio 20v vak 4 en 5 opgegeven door zijn erfdiensmaagd, die in een latere suppletoire memorie van successie dd.17 januari 1860 genoemd wordt als echtgenote van Adrianus van Heeswijk
- ²²⁹ Diverse genealogische bronnen : Huwelijksregister Schijndel 1812 en Overlijdensregister 1820, RK doopboek Leende 1760-1815, Bevolkingsregister Schijndel 1820-1830, Overlijdensregister Schijndel 1831 akte 54, Memories van successie Veghel deel 14 036.03.16 inv.nr.14 akte 161, Geboorteregister Schijndel 1815 akte 80 en 86, Bevolkingsregister Schijndel 1830-1840, Doopregister Schijndel 1817, NA 5113 inv.nr.155, BHIC-forum
- ²³⁰ BHIC 079.01 doos 4823 [HW 6.6] dd. 24 april 1815 brief geschreven te Veghel aan de Heren administrateurs van het Centraal Bureau van Weldadigheid te Sint-Oedenrode
- ²³¹ Bevolkingsregisters van Schijndel 1820, 1838 en 1860 en overlijdensregister 1861 BHIC 7076 inv.nr. 50 akte nr. 23
- ²³² Provinciaal Blad van Noord-Brabant 1824/1840 onder de rubriek 'heelmeesters', BHIC toegang 5135 inv.nr.1348 en dit staat ook te lezen in een lijst van bevoegde erkende beoefenaren van de onderscheiden takken der geneeskunst in de provincie uit 1824
- ²³³ Dagblad der provincie Noord-Brabant en Nederlandsche Staatscourant dd. 25 november 1824

- ²³⁴ Zr. Teresa Rutten in haar Gedenkboek van de Congregatie der Zusters van Liefde van Jezus en Maria, Moeder van Goede Bijstand te Schijndel 1836-1926 p.51 e.v.; zie ook: Henk Beijers in: Alles heeft zijn tijd – jubileumboek van de congregatie [2011] bij gelegenheid van het 175-jarig bestaan van de congregatie pag. 45 Zuster Emmanuel is geboren 24.8.1821, ingetreden 16.2.1840 en overleden op Barbara op 24 november 1907 zie lijst van overleden zusters over de periode 1836-2010 op website Henk Beijers
- ²³⁵ BHIC 5017 Gemeentearchief 1811-1930 inv.nr.9 bekend als ‘ de stukken van de medische politie’
- ²³⁶ Zie de volgende archivalia: Bevolkingsregisters van Ravenstein over de periode 1850-1880; Huwelijksregister Ravenstein 1842 BHIC 50/6516/6; Overlijdensregister Ravenstein 1867 BHIC 50/6533/6; DTB Ravenstein BHIC 1453/2/16v en 17
- ²³⁷ BHIC 17 PB inv.nr. 5232 nr. 245R
- ²³⁸ Diverse archiefbronnen: 1] collectie Ben Peters 2] Germany births en baptism 1558-1898 zie familysearch.org 3] Overlijdensregister Schijndel 1841 BHIC 50 – 7074 akte 57, 4] Memories van successie Sint-Oedenrode deel 46 toegangsnr. 036.03.09 inv.nr. 46 akte 102, 5] Geboorteregister Schijndel 1838 BHIC 50 – 7008 – 81, 6] Bevolkingsregister Schijndel 1830-1840 en 7] BHIC 1589 SCDOC 0363
- ²³⁹ Met dank aan Martien Veekens, William Coolen en Gert Beuving voor hun informatie op 8 juni 2020
- ²⁴⁰ Gelders Archief toegang 0207 BS inv.nr.990 akte 217 en Overlijdensregister Schijndel 1843 BHIC toegang 50 inv.nr.7075 akte 70a scan 41
- ²⁴¹ Noord-Brabander dd. 21 augustus 1841
- ²⁴² BHIC 5229 Collectie Schijndel mbt Bolsius met een serie interessante afschriften en Collectie Ben Peters
- ²⁴³ Duplicaat uit de klapper van archivaris Van Bokhoven 53/12 en 9/2
- ²⁴⁴ Provinciale Noordbrabantsche en ’s-Hertogenbossche courant 25 juni 1867
- ²⁴⁵ De Maasbode 16 april 1885
- ²⁴⁶ BHIC Bevolkingsregister 1860-1870 Schijndel en stadsarchief Tongeren, Overlijdensregister Schijndel 1887 inv.nr.50 / 7079 akte 10
- ²⁴⁷ Beek - BS geboorten archief Maastricht inv.nr. 12.006
- ²⁴⁸ Bevolkingsregister Schijndel wijk F toegang 5017 inv.nr.0230 blad 46 periode 1868-1870 en later Bevolkingsregister wijk F adres F 978 [eerder weduwe Hamel] toegang 5017 inv.nr. 0238 blad 49 periode 1871-1880
- ²⁴⁹ Bevolkingsregister Schijndel wijk G toegang 5017 inv.nr. 0247 blad 25 periode 1880-1890
- ²⁵⁰ BHIC 5113 inv.nr.78 dd. 7 november 1859 scan 365
- ²⁵¹ Heemkamerarchief – klapper van Van Bokhoven mbt de doktoren
- ²⁵² BHIC Bevolkingsregister Schijndel 1880-1890; Overlijdensregister Schijndel 1895 BHIC 50/7080/162; BS Oirschot deel 16 1853 akte 21
- ²⁵³ Overlijdensregister Best 1854 inv.nr.885 archiefnr.50 akte 41 en inv.nr.886 archiefnr.50 akte 15
- ²⁵⁴ Huwelijksregister ’s-Hertogenbosch 1882 archiefnr. 50 inv.nr.3985 akte 147 en Huwelijksregister Schijndel 1890 archiefnr. 50 inv.nr.7034 akte 31
- ²⁵⁵ Overlijdensregister Schijndel 1896 archiefnr.60 inv.nr.7080 akte 2
- ²⁵⁶ Overlijdensregister Veghel 1936 archiefnr.405 inv.nr.584 akte 82; van deze JFM Dobbelaere is bekend dat hij in 1884 in Schijndel achter de tuin van het latere huis van dokter Verstraaten, dus in de Mr. Michelsstraat, een looierij had en dat hij in 1898 tot burgemeester van Best werd benoemd [klapper van Van Bokhoven]
- ²⁵⁷ Bevolkingsregister Schijndel wijk F toegang 5017 inv.nr.0238 blad 2 periode 1871-1880; Bevolkingsregister Schijndel wijk G toegang 5017 inv.nr.0247 blad 2 periode 1880-1890; Bevolkingsregister Schijndel wijk G toegang 5017 inv.nr.0255 blad 92 periode 1891-1900
- ²⁵⁸ de Zuid-Willemsvaart 1.12.1888 en de Provinciale Noordbrabantsche en ’s-Hertogenbossche courant 30.11.1888 en een aantekening uit 1869 van oud-archivaris Ad van Bokhoven
- ²⁵⁹ PNHc 12 december 1870
- ²⁶⁰ PNHc 11 juni 1872
- ²⁶¹ PNHc 5 mei 1877
- ²⁶² PNHc 25 april 1882 – Hugo Cornelis Dobbe geboren te Sassenheim in 1832 en overleden in ’s-Hertogenbosch was een bekende architect-beeldhouwer en aannemer in de Brabantse hoofdstad; diverse rijksmonumenten en grafzerken zijn van zijn hand – voor meer informatie zie: wikipedia en vooral ook de Bossche Encyclopedie van Ton Wetzter
- ²⁶³ PNHc 21 december 1883
- ²⁶⁴ Bij dit bericht vonden we geen bronvermelding maar vermoedelijk is het de PNHc geweest; overigens hebben we onze twijfels over de juistheid van dit bericht gelet op de overlijdensdata van de genoemde zusters: zr. Borroma geb. te Schijndel 4.11.1862, intrede 5.5.1881 † 20.10.1881 novice; zr. Christana geb. te Kerkdriel 16.11.1867, intrede 1.7.1885 † 4.2.1893; zt.Thoma geb. te Woensel 24.10.1846, intrede 11.10.1870 † 2.11.1881; zr. Patricia geb. te Schijndel 22.2.1869, intrede 12.11.1879 † 23.12.1881 tijdelijke professie; het vermoeden bestaat dat die uitbraak mogelijk in 1881 is geweest!

-
- ²⁶⁵ PAS BHIC toegang 5199 inv.nr.387
- ²⁶⁶ PNHC dd. 24 december 1889
- ²⁶⁷ Geneeskundige Courant van 12 mei 1889 nr. 19 in het 43^e jaar – Dr.Dobbelaere Schijndel 30 april 1889
- ²⁶⁸ BHIC toegang 7637 inv.nr.102 notarisarchief Sint-Oedenrode 1892
- ²⁶⁹ Arrondissementsbank dd. 29 november 1892 folnr. 2487 – mededeling van Anton Vissers uit Deurne
- ²⁷⁰ PNHC 9.10.1895 handboogverenigingen
- ²⁷¹ PNHC dd. 9 oktober 1895
- ²⁷² Wie extra geïnteresseerd is om deze archiefbron eens rustig na te trekken kan zoeken onder de gescande memories van successie van het BHIC te weten: 4 oktober 1895 Veghel deel 21 aktenr. 68 scans 257 t/m 268 en deel 29 aktenr.63 scan 234
- ²⁷³ Overlijdensregister Vught 1944 BHIC toegang 1297 inv.nr.3691 akte 315
- ²⁷⁴ Huwelijksregister Tilburg 1891 toegang 50 inv.nr.7743 akte 132; idem Overlijdensregister Vught 1941 archiefnr. 405 inv.nr.615 akte 108
- ²⁷⁵ Lijst van geneeskundigen, tandmeesters, apothekers, drogisten en vroedvrouwen in Brabant per 1 januari 1903
- ²⁷⁶ PNHC dd. 15 juni 1901
- ²⁷⁷ PNHC dd. 02 juli 1914
- ²⁷⁸ PNHC dd. 18 september 1925
- ²⁷⁹ Wie alle verslagen zou willen lezen adviseren wij kennis te nemen van de collectie van Henk van den Brand, mede-auteur van deze publicatie, die een uiterst uitgebreid en indrukwekkend schaduwarchief heeft opgebouwd van alle doktoren van Schijndel, waarin diepgaande detailinformatie is te raadplegen!!!
- ²⁸⁰ PNHC 29 juni 1929 – ook in andere dagbladen trof men feestverslagen aan – zie schaduwcollectie van Henk van den Brand
- ²⁸¹ Nieuwe Tilburgsche Courant dd. 8 december 1928 en PNHC dd. 7 december 1928
- ²⁸² PHNC dd. 6 juni 1914
- ²⁸³ Bevolkingsregister Schijndel wijk G 1880-1890 BHIC toegang 5017 inv.nr.0247 en idem 1891-1900 BHIC toegang 5017 inv.nr.0255
- ²⁸⁴ Bevolkingsregister Vught wijk F BHIC toegang 5060 inv.nr.999.37 blad 65 en voor zijn ontslag BHIC 5135 inv.nr.560 – zie ook: PHNC 22 april 1931 Raadsverslagen Schijndel
- ²⁸⁵ PNHC dd. 17 juni 1902
- ²⁸⁶ NTC dd. 23 september 1903
- ²⁸⁷ PNHC dd. 20 december 1904.
- ²⁸⁸ PNHC dd. 1 juni 1911
- ²⁸⁹ PNHC dd. 27 november 1916
- ²⁹⁰ PNHC dd. 9 september 1920
- ²⁹¹ PNHC dd. 1 juli 1921
- ²⁹² PNHC dd. 16 juli 1928
- ²⁹³ PNHC dd. 17 oktober 1931
- ²⁹⁴ PNHC dd. 6 december 1938
- ²⁹⁵ PNHC dd. 30 april 1906 en 2 juni 1906
- ²⁹⁶ PNHC dd. 13 februari 1902
- ²⁹⁷ De Zuid-Willemsvaart 18 november 1911
- ²⁹⁸ PNHC 16 december 1912
- ²⁹⁹ Archief J.N.J.Smolders in Katholiek Documentatie Centrum [KDC] te Nijmegen en Biografisch Woordenboek van Nederland 's-Gravenhage 1989 deel 3 pag. 550-552
- ³⁰⁰ PNHC december 1912
- ³⁰¹ Bevolkingsregister wijk G BHIC 5017 inv.nr.0267 blad 111 periode 1900-1921]
- ³⁰² Informatie van Jacob Jonker, auteur van het niet uitgegeven boek over de familie Bolsius
- ³⁰³ BHIC rubriek ‘De auto van mijn opa’
- ³⁰⁴ Archief Schijndel persoonskaart van dokter Van Oppenraaij
- ³⁰⁵ Ben Peters – De Gele Ridders in Schijndel 1916-1919 uitgave 1998 pag. 39
- ³⁰⁶ PNHC dd. 22.november 1912
- ³⁰⁷ PNHC dd. 11 maart 1913
- ³⁰⁸ NTC [= Nieuwe Tilburgsche Courant] dd. 3 april 1913
- ³⁰⁹ PNHC dd. 6 juli 1914
- ³¹⁰ PNHC dd. 18 april 1918
- ³¹¹ PNHC dd. 7 oktober 1919
- ³¹² PNHC dd. 11 november 1921
- ³¹³ PNHC dd. 5 september.1922

-
- ³¹⁴ PNHc dd. 10 maart 1927
³¹⁵ PNHc dd. 27 oktober 1928
³¹⁶ PNHc dd. 3 mei 1930
³¹⁷ PNHc dd. 16 juni 1930
³¹⁸ PNHc dd. 5 juli 1930, 14 juli 1930 en 29 september 1930
³¹⁹ PNHc dd. 23 maart, 3 april en 2 mei 1933
³²⁰ PNHc dd. 28 augustus 1933
³²¹ PNHc dd. 28 september 1933 en 3 november 1933
³²² PNHc dd. 24 november 1934, 28 november 1934 3n 4 december 1934
³²³ PNHc dd. 23 april 1935
³²⁴ PNHc dd. 21 juli 1936
³²⁵ PNHc dd. 28 augustus 1936
³²⁶ PNHc dd. 19 september 1936 – zie ook: Henk Beijers in: Alles heeft zijn tijd [jubileumuitgave 2011 pag. 98
³²⁷ PNHc dd. 30 november 1936
³²⁸ PNHc dd. 31 maart 1938
³²⁹ PNHc dd. 27 mei 1938
³³⁰ PNHc dd. 9 juni 1938
³³¹ PNHc dd. 9 september 1938
³³² PNHc dd. 14 september 1938
³³³ PNHc dd. 27 oktober 1938
³³⁴ PNHc dd. 3 januari 1939
³³⁵ PNHc dd. 19 mei 1939
³³⁶ PNHc dd. 15 juli 1939
³³⁷ PNHc dd. 17 juli 1940 en 23 augustus 1940
³³⁸ PNHc dd. 3 februari 1941
³³⁹ BHIC 5135 inv.nr.564
³⁴⁰ BHIC 5135 inv.nr.564
³⁴¹ PNHc dd. 25 februari en 2 maart 1938 – lees in die artikelen alle toespraken en het overzicht van de concrete festiviteiten
³⁴² BHIC toegang 5135 inv.nr.564
³⁴³ Schijndelsche Krant van vrijdag 30 april 1948
³⁴⁴ DTB-informatie uit de Schijndelse archieven en BHIC toegang 5135 inv.nr.842 brief van de burgemeester van Schijndel aan de inspecteur der volksgezondheid te Nijmegen
³⁴⁵ Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde II 34 pag.4172 dd. 25 augustus 1928 maar in die functie werd hem eervol ontslag verleend op 22 augustus 1936 in genoemd tijdschrift III 34 pag. 3926
³⁴⁶ Schijndels Weekblad [SW] 31 maart 1983
³⁴⁷ PNHc dd. 9 augustus 1934 zie ook: Henk Beijers in het jubileumboek over de Zusters van Schijndel [2011] op de pagina's 293 t/m 336 met een historisch overzicht over de ontwikkelingen in dat ziekenhuis over de periode 1934-2000
³⁴⁸ De Zuid-Willemsvaart dd. 18 januari 1935
³⁴⁹ De Zuid-Willemsvaart dd. 22 februari 1935
³⁵⁰ PNHc dd. 23 april 1935
³⁵¹ PNHc dd. 13 januari 1936
³⁵² PHNc dd. 16 maart 1936
³⁵³ PHNc dd. 15 april 1936
³⁵⁴ PHNc dd. 3 februari 1937
³⁵⁵ PHNc dd. 12 april 1937
³⁵⁶ PHNc dd. 28 januari 1938
³⁵⁷ PHNc dd. 2 maart 1938
³⁵⁸ PHNc dd. 3 januari 1939
³⁵⁹ PHNc dd. 5 januari 1939
³⁶⁰ Schijndels Weekblad dd. 31 maart 1983
³⁶¹ Overlijdensregister Schijndel 1944 zie BHIC toegang 405 inv.nr.849 en aktenr. 130
³⁶² Nationaal Archief – stamboek landmacht officieren 1813-1924 archief 2.13.04 [via Open Archieven]
³⁶³ BHIC toegang 5135 inv.nr.844 brieven van resp. 220 augustus 1940 en 18 januari 1945
³⁶⁴ De Schijndelsche Krant vrijdag 15 december 1944 op de voorpagina – voor speciaal geïnteresseerden zie ook de boeken 'De Granaatweken', Schijndel in de Frontlijn, Schijndel in oude ansichten, Schijndel Toen en Nu
³⁶⁵ Henk Beijers [2011] jubileumboek t.g.v. 175-jarig bestaan van de congregatie van de Zusters van Liefde 'Alles heeft zijn tijd' pag.312

-
- ³⁶⁶ Collectie Ben Peters, BD, trouwfoto stadsarchief 's-Hertogenbosch, een medicijnbriefje en BHIC www.deautovanmijnopa.nl
- ³⁶⁷ BHIC 5135 inv.nr.842 – brief van B&W van Schijndel aan de hoofdinspecteur van de volksgezondheid te 's-Gravenhage dd. 26 november 1947 en dat zou definitief ingaan per 1 januari 1948.
- ³⁶⁸ SW 6 oktober 1978 + collectie van Ben Peters
- ³⁶⁹ www.online-begraafplaatsen.nl en www.familysearch.com.
- ³⁷⁰ SK 8 februari 1957
- ³⁷¹ SK dd. 15 februari 1957 en in 1958 vertrok hij naar De Bilt – zie Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde dd. 14 juni 1958
- ³⁷² SK 1 februari 1957 – BHIC microfiche 1
- ³⁷³ BHIC toegang 5135 inv.nr.72
- ³⁷⁴ Open Archieven/West Brabants archief – gezinskaart 1910-1939 registratie op 18 augustus 1938
- ³⁷⁵ SK dd. 5 oktober 1956
- ³⁷⁶ SW dd. 21 mei 1998 pag.5
- ³⁷⁷ Bron: www.metzensmits.nl/jaarverslag 2019
- ³⁷⁸ stamboomonderzoek Wil van de Ven.
- ³⁷⁹ Collectie Ben Peters kleine ordner 1950-1958
- ³⁸⁰ Reformatorisch Dagblad 14 april 1971, familieberichten De Telegraaf 16 april 1971 en NRC 13 april 1971
- ³⁸¹ SK 16 april 1971
- ³⁸² Sint-Oedenrode 29 augustus 2008 'Nieuw leven voor villa in Schijndel'
- ³⁸³ J.J.Herfst doctor in genees- heel- en vroedkunde : Handboek voor vroedvrouwen [1842 drukkerij der gebroeders Ploem te Maastricht]
- ³⁸⁴ RAS 5122 inv.nr.89 scan 20 dd.6.2.1644
- ³⁸⁵ RAS 5122 inv.nr.89 p.29 scan 37 dd. 22.1.1647; zie ook scan 45 p.34 dd. 4 april 1647, scan 49 p.36 dd. 3 april 1647
- ³⁸⁶ RAS 5122 inv.nr. 89 p.54v scan 84 dd. 31 december 1650.; zie ook notaris Grahame BHIC 5115 inv.nr.3 scan 154 dd. 29 november 1650 waar de vroedvrouw wordt omschreven als Heijlken Jansen Handrickx Rovers
- ³⁸⁷ RAS 5122 p.56v scan 88 dd. 1 januari 1651
- ³⁸⁸ BHIC toegang 9 Raad en Rentmeester Generaal inv.nr.438 en Henk Beijers in: Historische Nieuwtjes nr.51
- ³⁸⁹ Bernard van Dam in: Oud-Brabants dorpsleven [1972] pag. 222/223
- ³⁹⁰ RAS 5122 p.93 scan 131 dd. januari 1652
- ³⁹¹ BHIC 5116 inv.nr.13 p.106 scan 109 dd. 23 januari 1653
- ³⁹² BHIC 5113 inv.nr. 04 p.93 scan 104 d. 6 december 1702
- ³⁹³ RAS 5122 inv.nr. 150 p.21 scan 44 dd. 11 september 1717
- ³⁹⁴ RAS 5122 inv.nr. 153 p.213 scan 428 dd. 20 november 1733
- ³⁹⁵ RAS 5122 inv.nr. 150 p.249 scan 501 dd. 2 juni 1734
- ³⁹⁶ RAS 5122 inv.nr. 183 p.180 scan 417 dd. 13 september 1806 ten raadhuijze van Schijndel
- ³⁹⁷ Arrondissementsrechtbank Veghel dd. 29 november 1892 rolnr. 2487
- ³⁹⁸ BHIC 5017 Nieuw archief 1811-1930 inv.nr.302 twee brieven van resp. 4 april 1904 en 27 maart 1914
- ³⁹⁹ Collectie Ben Peters – aantekening door Mw. Pauline Heessels – van Maaren
- ⁴⁰⁰ Contact – mededelingenblad van Jansen de Wit dd. 1 december 1950 [collectie Ben Peters]
- ⁴⁰¹ SW 1989 nr.6
- ⁴⁰² Veel voorbeelden zijn ontleend aan de collectie van huisarts Hans van den Broek uit Deurne .
- ⁴⁰³ Wilhelm van Aaken en Heinz van de Linde in: 'Ich bin geheilt' – Spontanheilungen om Wallfahrtsort Kevelaer aus vier Jahrhunderten; in dit werk zijn met name een aantal 18^e eeuwse mirakelen beschreven door de pastoor van Kevelaer, een Schijndelaar van geboorte nl. Christiaan Hubens afkomstig van de Schrijvershoeve die in 1792 het mirakelboek heeft uitgebreid met nieuwe informatie; het interessante van deze publicatie is het overzicht der namen van de onderscheiden ziekten en kwalen waarvan men genezen was en een compleet overzicht van de herkomst van de betreffende personen die te Kevelaer werden genezen! [uitgave Kevelaer 2008]
- ⁴⁰⁴ Een afbeelding van dit votiefschilderij is opgenomen in het boekwerk van P.J.Margry en C.M.A.Caspers Bedevaartplaatsen in Nederland deel 2 Noord Brabant p.26 [1998 Meertens Instituut A'dam – Hilversum Uitgeverij Verloren]
- ⁴⁰⁵ Henk Beijers in: Alles heeft zijn tijd – door hem geschreven jubileumboek bij het 175-jarig bestaan van de congregatie van de zusters [2011 pag. 130-131]
- ⁴⁰⁶ Gasthuisarchief: Journaal nr.1 [1870-1916], journaal nr.2 kostgelden gasthuis, journaal nr.3 oude mannen en vrouwen 1870-1892, burgerlijk armbestuur nr.4 1878-1912, kerkelijke – en vrouwenfonds enz. nr.5 1879-1911 en een klein katerntje gasthuis 1921-1930
- ⁴⁰⁷ Henk Beijers [2011] Alles heeft zijn tijd - zie de pagina's 293 t/m 336 helemaal gewijd aan huize Lidwina!

⁴⁰⁸ Een groepsfoto van de grote kloostergemeenschap van Lidwina bij gelegenheid van het vertrek van zuster Herma Oude Egberink naar Curaçao – de namen van de zusters op de foto van wie er met name door het oudere lezerspubliek herkend zullen worden, die wie ze verpleegd zijn of bij wie ze in de klas gezeten hebben:

zittend v.l.n.r. de zusters Adelia de Klein, Marcellina Smits, Josepho van den Hurk, Veronica Seelen [moeder-overste], Herma Oude Egberink, Antonine vd Wetering, Claudia Borghouts, Alphonse vd Heuvel, Adriana Brekelmans, Marie Martina Scheepers, Cassiana Teunissen, Antonio Deelen;

tweede rij v.l.n.r. de zusters Francica Romana vd Vorst, Hermana Lambooij, Agatha Vos, Aloysio Voets, Beata vd Weijer, Franciscus Regis vd Kruijs, Lidwina van Breda, Josephino van Beers, Henriëtto Roovers, Martinia de Laat, Johanna de Matha Jilissen, Antonella Jilissen, Antonilla van den Onzenoord, Theresa Rutten, Hubertine Waijers;

achterste rij v.l.n.r. de zusters Eligia Willems, Marie Ardina van Kleef, Theodorine Rovers, Plechelma Pennings, Harlindis Slits, Marie Odilia Wilms, Agnes Marie Broeder, Alosia Marie Bosman, Lydia Schoenmakers, Ernestine vd Horst, Henrice Marie vd Zanden, Huberta Marie Donkers, Xavera van Weert, Anne Marie Moonen en Canisa vd Broek [naar de gegevens van zuster Mirjam Duif].

⁴⁰⁹ Dit is een korte samenvatting van het zeer lezenswaardige artikel van Yvonne van Abeelen in het tijdschrift van onze HKK 'Rond die Cluse' jrg. 2020 nr. 1

⁴¹⁰ Zuster Maria Teresa Rutten in haar Gedenboek 1836-1926 van de Congregatie van de Zusters van Liefde van Maria Moeder van Goede Bijstand pag. 113

⁴¹¹ Jubileumuitgave van 30 mei 1959 pag. 9

⁴¹² SW 1974 nr.2

⁴¹³ SW 1976.nr.7

⁴¹⁴ SW dd. november 1990

⁴¹⁵ SW 1988 nr.4

⁴¹⁶ SW 1958 nr.1

⁴¹⁷ SW 1970 nr.7

⁴¹⁸ SW 1973 nr.2

⁴¹⁹ SW 1988 nr.2

⁴²⁰ SW 1992.afl. 10 en 11

⁴²¹ BHIC toegang 5135 inv.nr.55 Staatscourant dd. 4 mei 1954 en 5 augustus 1954. De beide archiefbestanden 5135 en 5183 zijn m.b.t. de medische informatie integraal bewerkt door ons lid van de historische werkgroep Marijn Ligtenberg.

⁴²² BHIC toegang 5135 inv.nrs 851 en 881

⁴²³ BHIC toegang 5135 inv.nrs 892, 896 en 916

⁴²⁴ BHIC toegang 5183 inv.nr.3475 thema: bevolkingsonderzoek

⁴²⁵ BHIC toegang 5183 inv.nr. 3330

⁴²⁶ BHIC toegang 5183 inv.nrs. 3356 en 3375

⁴²⁷ BHIC toegang 5183 inv.nrs. 3823 en 3833

⁴²⁸ BHIC toegang 5017 inv.nr. 15

⁴²⁹ BHIC 5017 archief 1811-1930 inv.nr. 9, 10 en 11

⁴³⁰ BHIC 5017 archief 1811-1930 inv.nr.11

⁴³¹ BHIC 5017 archief 1811-1930 inv.nr.11

⁴³² BHIC 5017 archief 1811-1930 inv.nr.11

⁴³³ BHIC 5017 archief 1811-1930 inv.nr 11

⁴³⁴ Hier begint BHIC 5017 archief 1811-1930 inv.nr.12

⁴³⁵ Hier begint BHIC 5017 archief 1811-1930 inv.nr 13

